

สำนวนไทย

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ้างอิงระดับมัธยมศึกษา
ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ปกหน้า ปกหลัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมหาสมณาราม จ.เพชรบุรี

ถ่ายภาพโดย นายทวีพร ทองคำใบ

ออกแบบปกโดย นางสาวสละ กำทรัพย์

หนังสืออ้างอิงระดับมัธยมศึกษา

สำนวนไทย

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสืออ้างอิง ระดับมัธยมศึกษา

สำนวนไทย

ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

๑ สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

นายณัฐพันธ์ กาญจนรินทร์ ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๔๕

จำนวน ๑๕,๐๐๐ เล่ม

๔๙๕.๙๑๘ กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ, ศูนย์พัฒนาหนังสือ

ก-ส สำนวนไทย. --กรุงเทพฯ: ศูนย์พัฒนาหนังสือ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓.

๓๙๙ หน้า ; ๒๑ ซม.

ISBN 974-269-2629

๑. ภาษาไทย-สำนวนโวหาร ๒. สุภาษิต คำพังเพย

๓. ชื่อเรื่อง.

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการ ได้จัดทำหนังสืออ้างอิง สำนักนไทย เป็นหนังสืออ้างอิงสำหรับนักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจได้ศึกษาที่มาและความหมายของสำนักน สุภษิต คำพังเพยของไทย และเพื่อใช้เสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย กระทรวงศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕

(นายอรุณ จันทวานิช)

รองปลัดกระทรวง รักษาราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

สำนวนไทย สุภาษิต และคำพังเพยของไทย เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า สะท้อนให้เห็นความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมไทยที่สั่งสมสืบทอดมาแต่ในอดีต สมควรที่จะให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาและใช้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กำหนดแนวการจัดการศึกษา โดยให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานความรู้ด้านต่างๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา นอกจากนี้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้กำหนดมาตรฐานสำหรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย คือ “เข้าใจธรรมชาติทางภาษาและหลักภาษาไทย การเปลี่ยนแปลงของภาษาและพลังของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษา และรักษาภาษาไทยไว้เป็นสมบัติของชาติ”

เพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ดังกล่าว กรมวิชาการจึงพิจารณาเห็นสมควรจัดทำหนังสืออ้างอิง สำนวนไทย ขึ้น โดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสืออ้างอิงสำนวนไทย มีศาสตราจารย์กฤษณา รัชชมนี เป็นประธาน คณะกรรมการได้ศึกษารวบรวมสำนวนไทยจากวรรณคดีไทยเรื่องต่างๆ รวมทั้งสำนวนไทยที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาไทย ฉบับกระทรวง

ศึกษาธิการ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน วิทยานิพนธ์ หนังสือค้นคว้าเกี่ยวกับสำนวนไทยจากแหล่งต่างๆ หนังสืออ้างอิง สำนวนไทยมีจุดเน้นเพื่อให้ทราบความหมาย ที่มา ลักษณะการใช้ สำนวนไทยที่ปรากฏในวรรณคดีไทย และตัวอย่างการใช้สำนวน ไทยในบริบทปัจจุบัน เพื่อให้เยาวชนและผู้สนใจทั่วไปมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสำนวนไทย อันจะนำไปสู่การใช้ สำนวนไทยเพื่อการสื่อสารที่ถูกต้อง และเป็นการอนุรักษ์มรดกทาง วัฒนธรรมที่ดั่งามสืบต่อไป

กรมวิชาการขอขอบพระคุณคณะกรรมการทุกท่าน และ หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน นักศึกษา และผู้ สนใจในการค้นคว้าหาความรู้ เรื่อง สำนวนไทย ที่เกิดจากศิลปะ การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารตามแนวคิดที่นับว่ามีคุณค่าอย่างยิ่ง ของบรรพบุรุษที่สืบทอดมาสู่อุ่นชนรุ่นหลัง

(นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๐ มิถุนายน ๒๕๔๕

สารบัญ

สำนวน คำพังเพย สุภาษิต คือสมบัติของชาติ

		ก-ข
ก		๑-๓๗
ข		๓๗-๕๖
ค		๕๖-๗๖
ฅ		๗๗-๗๘
ง		๗๘-๘๒
จ		๘๒-๘๒
ช		๘๓-๑๐๔
ฌ		๑๐๔-๑๐๕
ฉ		๑๐๕-๑๐๕
ด		๑๐๕-๑๑๓
ต		๑๑๔-๑๓๘
ถ		๑๓๘-๑๔๕
ท		๑๔๕-๑๕๐
น		๑๕๑-๑๖๙
บ		๑๖๙-๑๗๘
ป		๑๗๘-๑๙๓
ผ		๑๙๓-๑๙๘
ฝ		๑๙๘-๒๐๓
พ		๒๐๓-๒๑๔
ฟ		๒๑๔-๒๑๗

ม	๒๑๘-๒๓๒
ย	๒๓๓-๒๔๐
ร	๒๔๑-๒๕๒
ฤ	๒๕๒-๒๕๔
ล	๒๕๔-๒๖๓
ว	๒๖๓-๒๖๙
ศ	๒๗๐-๒๗๒
ส	๒๗๒-๒๙๕
ห	๒๙๖-๓๔๒
อ	๓๔๒-๓๕๙
ดรชนี้สำนวนไทย	๓๖๐-๓๙๑
รายชื่อหนังสือที่อ้างถึงในตัวอย่างสำนวนไทย	๓๙๒-๓๙๕
คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ	๓๙๖-๓๙๗

สำนวน คำพังเพย สุภาษิต คือสมบัติของชาติ

ท. กล้วยไม้ ณ อยุธยา

ภาษานอกจากจะเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารให้ทราบถึงข่าวสารข้อมูล ความรู้สึกนึกคิด ระหว่างบุคคลในสังคมแล้ว ภาษายังมีความสำคัญในการบันทึกและถ่ายทอดวัฒนธรรม คือสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละสังคมไว้เป็นหลักฐาน ดังนั้นภาษาจึงเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ทำให้เราทราบถึงสภาพของวัฒนธรรมในสังคมทุกยุคทุกสมัยและทุกแห่งทุกมุมด้วย เพราะการใช้ภาษาย่อมขึ้นกับวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่แตกต่างกันออกไป คนไทยจึงมีสิทธิที่จะภูมิใจในความเป็นไทย ที่เรามีภาษาไทยอันงดงาม ทั้งปริมาณอันมหาศาลและมีความไพเราะลึกซึ้งกินใจ ผิดกับบางชาติที่ไม่มีภาษาของตนเอง ไม่มีตัวอักษร ไม่มีตัวเลข ต้องนำเอาภาษาของชาติอื่นมาใช้เป็นภาษาราชการของตน ภาษาไทยจึงเป็นสมบัติอันมีค่าของชาติไทย ที่พวกเราทุกคนควรรักและหวงแหน ร่วมใจกันอนุรักษ์และส่งเสริมให้ภาษาไทยเจริญมั่นคงคู่กับชาติไทยตลอดไป

ความมั่งคั่งประการหนึ่งของภาษาไทย คือ เรามี สำนวน-คำพังเพย-สุภาษิต ที่จะช่วยให้คำพูดคำเขียนมีความหลากหลาย มีความคมคาย ให้แง่คิดที่กว้างขวางสละสลวยยิ่งขึ้น แต่ความหมายหรือคำจำกัดความของ สำนวน-คำพังเพย-สุภาษิต บางทีก็ยากที่จะแยกออกจากกันให้ชัดเจน ดังเช่น พจนานุกรม ฉบับ

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ อธิบายไว้ดังนี้

สำนวน เป็นคำนาม มีหลายความหมาย คือ

๑. ถ้อยคำที่เรียบเรียงหรือโวหาร บางทีก็ใช้ว่าสำนวนโวหาร เช่น สารคดีเรื่องนี้สำนวนโวหารดี ความเรียงเรื่องนี้สำนวนโวหารลุ่มๆ ดอนๆ

๒. ถ้อยคำหรือข้อความ ที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายอื่นแฝงอยู่ เช่น สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ ำไม่ดีโทษปี่โทษกลอง

๓. ถ้อยคำที่แสดงออกมาเป็นถ้อยคำพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่งๆ เช่น สำนวนฝรั่ง สำนวนบาลี

๔. ชั้นเชิงหรือท่วงทำนองในการแต่งหนังสือหรือพูด เช่น สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สำนวนยาขอบ

๕. ลักษณะนามใช้เรียกข้อความหรือบทประพันธ์รายหนึ่งๆ เช่น อิเหนามีหลายสำนวน บทความ ๒ สำนวน

พังเพย เป็นคำนาม หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว โดยกล่าวเป็นกลางๆ เพื่อให้ตีความเข้ากับเรื่อง เช่น กระต่ายตื่นตูม

ภาษิต เป็นคำนาม หมายถึง ถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวสืบทอดกันมาช้านานแล้ว มีความหมายเป็นคติ เช่น กงเกวียนกำเกวียน รักยาวให้บั่นรักสั้นให้ต่อ น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ คือเป็นคำพูดเชิงเตือนสติว่า อย่าขัดขวางผู้มีอำนาจ

ดังนั้นคำว่า “สำนวน” ที่ใช้ในที่นี่จึงหมายถึงเฉพาะถ้อยคำที่มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร มีความหมายเป็นเชิง

เปรียบเทียบ แต่ท่านผู้รู้ท่านหนึ่งกล่าวว่า สำนวนเป็นแต่คำพูดชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ได้วางหลักวิชาหรือให้คติอย่างไร เช่น

หนังหน้าไฟ เกลือจิมเกลือ
 ตาบอดได้แว่น เรือล่มเมื่อจอด
 อาภัพเหมือนปูน

ส่วนคำพังเพย มีความหมายลึกซึ้งกว่าสำนวน มีลักษณะดิชมหรือแสดงความเห็นอยู่ในตัว แต่ยังไม่ได้วางหลักความจริงอันเที่ยงแท้ และยังไม่เป็นคำสอนแท้ คือส่วนมากเป็นข้อคิดก่อนไปในทางเป็นภษิต แต่ก็ไม่เชิงโดยตรงทีเดียว เช่น

ทำนาบนหลังคน
 ถีลอดตาช้าง ห้างลอดตาเส้น
 เสียน้อยเสียดาย เสียมากเสียง่าย
 น้ำถึงไหน ปลาถึงนั้น

มาถึงคำภษิตหรือสุภษิต ต้องประกอบไปด้วยลักษณะ ๒ ประการ คือ เป็นข้อความสั้นๆ แต่กินความลึกซึ้ง และเป็นคำสอนหรือวางหลักความจริง เช่น

ตนแลเป็นที่พึ่งของตน
 ฆ่าควายเสียตายพริก
 น้ำขึ้นให้รีบตัก
 อย่าข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า
 เมื่อแกงจืดจึงจะรู้จักคุณเกลือ

การรู้ภษิตมากมาย จึงมีประโยชน์อย่างน้อยก็ ๓ ประการ คือ ทำให้เกิดความคิดลึกซึ้ง ทำให้รู้จักประพุดตัวดีขึ้น และทำให้

ทราบถึงนิสัยใจคอและจารีตประเพณีของสังคมต่างๆ คนที่ไม่ชอบ
สุภาพชน ท่านจึงกล่าวว่าเป็นคนใจร้าย ดังพุทธสุภาษิตว่า

- นตฺถิ ทุฏฺเฐ สุภาสิตํ - คนใจร้ายย่อมไม่ชอบสุภาพชน
- เนว ทุฏฺเฐ นโย อตฺถิ - เมื่อหัวใจร้ายแล้ว ความคิดที่
แยบคายก็ไม่มี
- น ธมฺโม น สุภาสิตํ - ธรรมะไม่มี สุภาพชนก็เลยไม่มี
ไปด้วย

การศึกษา สำนวน-คำพังเพย-สุภาพชน ของไทย จึงทำให้
เราทราบถึง ประวัติศาสตร์หรือความเป็นมาของชาติ วัฒนธรรม
ประเพณี ศาสนา การกินอยู่ ความรู้สึกนึกคิด เช่น ความจงรักภักดี
ความอ่อนโยน ความประนีประนอม ความเคารพผู้ใหญ่ ความ
ประสานประโยชน์ การให้อภัย การอยู่ร่วมกันอย่างมีไมตรี ฯลฯ
เรื่องเหล่านี้ทำให้เรามีความรู้กว้างขวางขึ้นและสนุกสนานต่อการ
อ่านเรื่องเก่า เพราะทำให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของสังคม
สมัยนั้นๆ เช่น

ประวัติศาสตร์ - ศิลปจารึก กฎหมายตราสามดวง พงศาวดาร
ทำให้เกิดสำนวนไทยไว้มาก ดัง ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ไฟร์ฟ้า
หน้าใส บ้านท่านเคยอยู่ อยู่ท่านเคยนอน ผัวหาบเมียคอน ลูกขุน
พลอยพยับ

ศาสนา - หูเข้าพรรษา ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นั่งเป็นพระ
อันดับ ตักบาตรอย่าถามพระ วันโกนไม่ละวันพระไม่เว้น เห็นขนม
อยากบวช เห็นนมสวดอยากสึก (สวด เป็นภาษาถิ่น แปลว่า ฟุ้ง)

การนิยมความสุภาพ อ่อนโยน มีสัมมาคารวะ - บัวไม่ให้
ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น น้ำขุ่นอยู่ใน น้ำใสอยู่นอก อ่อนหวานมานมิตรล้น
เหลือหลาย หยาบป๋มีเกลอกรายกลื่อนไกล้ เดินตามผู้ใหญ่หมา
ไม่กัด เป็นผู้น้อยคอยก้มประนมกร

ภาษาหมากรุก-

เข้าตาจน	-	หมดทางทำมาหากิน
จนแต่้ม	-	ไม่มีทางเดินทางสู้
จนมุม	-	ไม่มีทางหนี
หน้าเป็นม้าหมากรุก	-	หน้าเง้างอ
ล้มกระดาน	-	เลิกกระทำกิจการใดๆ
ไม่ดูตาม้าตาเรือ	-	ซุ่มซำม

ภาษาชนไก่-

คลุมถุงชน สู้จนเย็บตา ไม่ตายก็คางเหลือง ฯลฯ

การใช้สำนวนฯ จึงควรระมัดระวัง เพราะสำนวน-คำพังเพย-
สุภาษิต เมื่อนำไปใช้ถูกที่ เขียนได้ถูกต้องตามแบบฉบับ ก็เหมือน
ได้อาวุธประดับข้อมือความในเชิงดงาม แต่หากวิปริตผิดเพี้ยนไป
คุณค่าก็ย่อมลดลง สำนวนของเก่าส่วนใหญ่เล่นคำไว้เหมาะเจาะ
ดีแล้ว น่าจะรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติสืบไป ถ้าไปดัดแปลงให้
ผิดเพี้ยนไป ก็เท่ากับทำให้เป็นรอยตำหนิเสียโฉม แต่ทั้งนี้มิได้
หมายความว่าไม่ให้คิดสำนวนใหม่ๆ เกิดขึ้น ความจริงเป็นเรื่อง
ควรส่งเสริมด้วยซ้ำ ภาษาจึงจะเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เป็นแต่เสนอ
ให้ระมัดระวังการดัดแปลงของเก่าเท่านั้น ดังจะยกตัวอย่างบาง
ประการ

ปัญญาชนผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในปัจจุบันคนหนึ่ง ได้ตัดแปลงสำนวน “น้ำเชี่ยวอย่าขวางเรือ” เป็น “น้ำเชี่ยวอย่าเอาเรือขวาง” ความหมายน่าจะไม่ตรงกับของเดิม เข้าใจว่าเจตนาของท่านเป็นเช่นนั้น

พวกพูดด้วยความคะนอง โดยไม่สนใจว่าจะทำให้ภาษาเสียหายอย่างไร เอาความสนุกเป็นเกณฑ์ เช่น “อ้อยเข้าปากช่าง” เป็น “อ้อยเข้าปากหมา” “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” เป็น “เดินตามหลังหมาผู้ใหญ่ไม่กัด” “ขายผ้าเอาหน้ารอด” เป็น “แก้ผ้าเอาหน้ารอด”

อีกตัวอย่างเป็นประเภทรู้ไม่หมดหรือรู้ไม่จริง สำนวนเดิมว่า “ซ้าๆ ได้พร้าวสองเล่มงาม” แก้วของเก่าเหลือเพียง “ซ้าๆ ได้พร้าวเล่มงาม” ทั้งนี้เพราะไม่เคยรู้ว่าสำนวนเดิมเขายังมีต่อไปอีกว่า “ตัวนได้ด้วยสามผลามหนักมักพลิกแพลง”

หรือสำนวน “เด็ดบัวไว้ใย” คือไม่ตัดไมตรีให้ขาด ขยายความจนผิดเป็น “เด็ดบัวไม่เหลือเยื่อใย”

การศึกษาเรื่อง สำนวน-คำพังเพย-สุภาษิต จึงเป็นเรื่องชวนสนุกให้ค้น ให้คิด ให้ตีความ ครูบาอาจารย์ควรส่งเสริมให้ศิษย์อ่าน โคลงโลกนิติ สุภาษิตพระร่วง สุภาษิตอิศรญาณ หรือพุทธสุภาษิตจากธรรมบทก็จะเกิดความคิดสติปัญญาสุขุมลึกซึ้งขึ้นดังในที่สุดนี้ ขอฝากโคลงกลบทจากประชุมจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม บทหนึ่งว่า

คำปราชญ์ว่าอย่า ค้ำ	ยาพิษ
คำปราชญ์ว่าอย่า คืด	คดจ้าว
คำปราชญ์ว่าอย่า ชิด	คนชั่ว
คำปราชญ์ว่าอย่า หัว	หักเหี้ยนหายคม

สำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพย

ก

ก ข ไม่กระดิกหู

ไม่รู้หนังสือ ฟังไม่เข้าใจ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้

ก ข โบราณอ่านว่า กอข้อ หมายถึงพยัญชนะ ก ถึง ฮ สำนวนนี้จึงควรพูดว่า “กอข้อไม่กระดิกหู” กาญจนาคพันธุ์อธิบายว่า กระดิก หมายถึง รู้ ดังที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เคยทรงใช้ว่า “นอกนั้นถึงพซนี้ [พัด] ทำขึ้นก็เป็นแต่สำหรับถวาย พระสงฆ์ เพราะพระสงฆ์ยังคงชอบใจว่าเครื่องประดับสำหรับยศ ผู้ใหญ่ ไม่กระดิกเลยจนเท่าทุกวันนี้”

ตัวอย่าง

“แล้วก็คนที่จะเรียนเอ็สปลาเรนโต [ภาษาสากล] ต้องรู้ แกรมมาร์พยากรณ์ [ไวยากรณ์] ให้ดี ๆ จึงจะเรียนเป็นเร็ว นี้ ดิฉันก็ออกกอข้อจนกระดิกหูอย่างนั้น ก็เลยออกซี้เก็ยจ”

(หนังสือมิตรสภา)

“เรียนหนังสือมาอะไรทั้งปี ก ข ไม่กระดิกหู นี้มีต้องเรียน ซ้ำชั้นหรือไม่”

กงเกวียนกำเกวียน

สิ่งที่เกิดตามกันมา

เกวียนเป็นพาหนะที่ใช้กันทั่วไปในสมัยก่อน กงเกวียนเป็น

ส่วนรอบล้อเกวียน กำเกวียนเป็นซี่ล้อมีตุ้มเป็นส่วนกลางของล้อที่มีรู สำหรับสอดเพลก เมื่อกงเกวียนหมุนไปทางใด กำเกวียนก็หมุนไปด้วย

สำนวนนี้ใช้เปรียบกับการกระทำของมนุษย์ ว่าผู้ใดทำกรรมอย่างใดไว้ย่อมได้รับผลกรรมนั้น มีความหมายเช่นเดียวกับสำนวน “วีวของใครเข้าคอกคนนั้น”

ตัวอย่าง

“ผู้ต้องหาค้ายาเสพติดถูกตัดสินประหารชีวิต นี่แหละ **กงเกวียนกำเกวียน**”

นอกจากนั้น สำนวนนี้ยังใช้เปรียบกับวิถีชีวิตมนุษย์ซึ่งมีทั้งทุกข์สุขตามธรรมดาโลก

ตัวอย่าง

อันทุกข์โศกโรคร้ายในมนุษย์ ไม่รู้สุดสิ้นลงที่ตรงไหน เหมือนกงเกวียนกำเกวียนเวียนระไว จงหักใจเสียเถิดเจ้าเยาวมาลย์

(พระอภัยมณี ตอน ศรีสุวรรณลานางเกษรา)

กันต๋องไปหาล่อง

เมื่อต้องการความช่วยเหลือจากผู้ใด ก็ต้องชวนชวชวยไปพบผู้นั้น

ล่องเป็นช่องที่พื้นเรือนซึ่งทำไว้สำหรับทิ้งสิ่งของลงไป คนสมัยก่อนจะถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงไปทางช่องนี้ด้วย กันในที่นี้หมายถึงกันของผู้ที่ต้องการขับถ่าย

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “กันต๋องไปหาล่อง ไม่ใช่ล่องไปหากัน”

ตัวอย่าง

“บ่นอยู่ได้ว่าตงงาน ไม่มีงานทำ แต่แกก็ไม่เคยออกไปหา
งาน จะคอยให้งานวิ่งมาหาหรือยังไง **กันต้องไปหาเอง** นะเพื่อน”

กันหม้อไม่ทันดำ

อยู่กินกันฉันสามีภรรยาไม่นานก็ทะเลาะวิวาทหรือหย่าร้าง
กัน

คนสมัยก่อนใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงหุงต้มอาหาร จึงมีเขม่าจับ
กันหม้อ คู่สามีภรรยาที่เพิ่งตั้งครอบครัวได้ไม่นาน กันหม้อมัก
ไม่ทันมีเขม่าจับ

ตัวอย่าง

อยู่ด้วยกันกันหม้อไม่ทันดำ หรือมาทำเงินจุกสนุกจ้าน
จะใคร่ทองสองศอกให้ออกกลาน จะว่าขานอย่างไรก็ว่ามา
(ไชยเชษฐ์ ตอน ท้าวสิงหนทว่าพระไชยเชษฐ์)
“สามีภรรยาคู่นี้อยู่กินกัน **กันหม้อไม่ทันดำ** ก็หย่ากันเสียแล้ว”

กบในกะลาครอบ

คนที่ขาดวิสัยทัศน์ มองเห็นแต่สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น
เปรียบเหมือนกบที่อยู่ใต้กะลาครอบสามารถมองเห็น
เฉพาะสิ่งที่อยู่ใต้กะลาเท่านั้น

ตัวอย่าง

“เธออยู่แต่ในบ้าน ที่วิก็ไม่ดู หนังสือพิมพ์ก็ไม่ชอบอ่าน
เหมือน **กบในกะลาครอบ**”

กบเลือกนาย

คนช่างเลือก เลือกจนตัวเองเดือดร้อน

สำนวนนี้มาจากนิทานอีสปเรื่อง กบเลือกนาย ซึ่งเล่าว่า กบขอให้เทวดาส่งนายลงมาให้ เทวดาส่งขอนไม้ลงมา แต่กบเลือกมาก เทวดาจึงส่งนกกระสาซึ่งชอบกินกบลงมาให้ นกกระสาจึงกินกบจนหมด

ตัวอย่าง

“ลูกจ้างของฉันเป็น**กบเลือกนาย** ลาออกไปเพราะทนงานหนักไม่ไหว ไม่ทันนานขอกลับมาทำงานด้วยอีก บอกว่า นายจ้างคนใหม่ใช้งานหนักยิ่งกว่า”

กรวดน้ำคว่ำขัน

ตัดขาดไม่คบค้าสมาคมด้วยอีกต่อไป

กรวดน้ำ เป็นวิธีปฏิบัติอย่างหนึ่งหลังการทำบุญเพื่อแสดงความตั้งใจอุทิศส่วนกุศลถึงคนที่ตายแล้ว เมื่อใช้เป็นสำนวน หมายถึงความตั้งใจที่จะไม่เกี่ยวข้องกับอีกต่อไป และเพื่อเป็นการยืนยันความตั้งใจ จึงเติมคำว่า คว่ำขัน หรือคว่ำกะลา หรือคว่ำกะเนน [หม้อดินสำหรับใส่น้ำ] หมายถึงจะไม่ติดต่อด้วยอีกต่อไปโดยเด็ดขาด

สำนวนนี้บางที่ใช้สั้นๆ ว่า “กรวดน้ำ”

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น นางประทุมตอบของค์โอรสา
แม่กรวดน้ำเสียแล้วนะแก้วตา จนชั้นแต่พักตราไม่ขอดู

(สังข์ศิลป์ชัย ตอน มารดาของสังข์ศิลป์ชัยกล่าวต่อดรอนสวามี)

จึงว่าแก่สายทองจ่องจ้าน ล้างตะพานบ้านเรือนเอาตีนสี
 ได้ตรวหน้าคว่ากะลาทันวันนี้ อันจะกลับคืนคืออย่าสงกา
 (บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองทะเลาะกับนางลาวทอง)
 เจ้าคารีสีคารมไม่สมหน้า เหมือนอีแม่ค้าปลาที่หัวถนน
 ขึ้นเสียงเถียงทะเลาะลนลน จะกรวดหน้าคว่าคะนงเสียเดี๋ยวนี้
 (ไกรทอง ตอน ไกรทองว่านางวิมาลา ตะเภาแก้ว ตะเภาทอง)
 “เพื่อนตัวแสบโกงเงินฉันไปเป็นแสนๆ ฉันนะ **กรวดหน้า**
คว่ำขันเลย”

กระจอกงอกง่อย

ยากจนเข็ญใจ

กระจอก หมายถึง ขาเขยก งอก หมายถึง มีเนื้องอกออก
 มาอย่างพิกลพิการ ง่อย เป็นอาการที่แขนหรือขาพิการ กระจอก
 งอกง่อย จึงหมายถึง คนที่มีร่างกายพิการจนเคลื่อนไหวไม่ได้
 อย่างปกติ

ในหนังสือไตรภูมิพระร่วงใช้คำว่า กระจอกงอกง่อย
 พรรณนาลักษณะของบุคคลว่าดังนี้ “คนฝูงกินช้านั้นแลจะรู้เป็นหิด
 แลเรื้อน เกล็ดอ่อนแลกลาก หูดแลเปา เป็นต่อมเป็นเต้า เป็นง่อยเป็น
 เพลี้ย ตาพู่หูหนวกเป็นกระจอกงอกง่อยเปื่อยเนื้อเมื่อยตน ท้องขึ้น
 ท้องพอง...”

ตัวอย่าง

“เขาไม่ใช่คน**กระจอกงอกง่อย**ที่เธอจะไปดูถูกเขาได้”

กระเซอกันรั้ว

สุรุษสุร่าย ไม่รู้จักเก็บหอมรอมริบ

กระเซอ เป็นภาชนะสานคล้ายกระจาดขนาดเล็กแต่สูงกว่ากันสอบ ปากกว้าง ใช้กระเดียดที่ปั้นเอว ถ้ากระเซอกันรั้วของก็จะหล่นออกไปหมด

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานเรื่องนางกระเซอกันรั้ว ซึ่งเล่าว่าหญิงคนหนึ่งไม่มีลักษณะของแม่เรือนที่ดี มักใช้กระเซอทิ้งๆที่กันกระเซอรั้ว เมื่อไปหาปลากับสามีและสามีส่งปลาให้นางใส่กระเซอไว้ ปลาก็หลุดไปทางรอยรั้วหมด

ตัวอย่าง

“เงินทองที่หามาได้ก็ต้องรู้จักประหยัดอดออมไว้บ้าง เพื่อไว้ใช้จ่ายในยามจำเป็น ลูกเต๋าก็ยังเล็กอยู่ เดี่ยวญาติฝ่ายโน้นเขาจะนิทาได้ว่าเธอเป็นแม่กระเซอกันรั้วนะจ๊ะ”

กระดังงาลนไฟ

หญิงที่เคยแต่งงานหรือผ่านผู้ชายมามากแล้ว ย่อมรู้จักชั้นเชิงทางปรนนิบัติและเอาอกเอาใจชายได้ดีกว่าหญิงที่ยังไม่เคยแต่งงาน

กระดังงา เป็นชื่อไม้ดอก กลีบบาง มีกลิ่นหอมเมื่อเอาไปลนไฟด้วยเทียน จะมีกลิ่นหอมแรง

ตัวอย่าง

“หล่อนเป็นกระดังงาลนไฟ หนุ่มในที่ทำงานตอมกันเกรียว”

กระดี่ได้น้ำ

อาการแสดงความตื่นเต้นตืออกดีใจจนตัวสั่น อย่างระริกกระรี่ กระดี่ เป็นปลาตัวเล็กๆ อาศัยอยู่ในหนอง บึง หรือ ลำคลองทั่วไป ยามอากาศร้อนจัดและน้ำแห้งขอด ปลากระดี่ก็ ดิ้นขลุกขลักเพราะขาดน้ำ ถ้ามีคนช้อนเอาไปปล่อยในลำธารที่มีน้ำ มันก็จะดีดตัวขึ้นๆ ลงๆ

สำนวนนี้ใช้ในเชิงตำหนิ บางทีใช้ว่า “ปลากระดี่ได้น้ำ”

ตัวอย่าง

“เห็นดารานักร้องเป็นไม่ได้ ทำท่าเป็นกระดี่ได้น้ำเขียว”

กระดุกร้องได้

การจับตัวฆาตกรรมมาลงโทษได้หลังจากพบหลักฐานโดย บังเอิญ

กระดุกในที่นี้หมายถึงกระดุกของผู้ตายโดยถูกฆาตกรรม เมื่อมีคดีเกิดขึ้นแล้วยังจับคนร้ายมาลงโทษไม่ได้อยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาฆาตกรก็ถูกจับได้ คล้ายกับว่ากระดุกของผู้ตายบอกร้องรอด เพื่อร้องขอความเป็นธรรม

ตัวอย่าง

ถึงตัวกุบรลย์กระดุกร้อง อันจะถองเล่นเปล่าเปล่าเจ้าอย่าหมาย
มีงพวกมากฝากไว้เถิดไ้อ์พลาย ถ้าเจ้านายไม่เสี้ยงก็แล้วไป

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนช้างแสดงความอาฆาตพระไวย)

“คดีฆาตกรรมรายนี้เหมือนกระดุกร้องได้เลยนะ ใครจะ
นึกว่าจะจับฆาตกรตัวจริงได้ เรื่องลวงเลยมาถึงสิบปีแล้ว”

กระต่ายตื่นตูม

ตื่นกลัวเกินกว่าเหตุ

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานเรื่องกระต่ายตื่นตูมซึ่งมาจากนิทานชาดกเรื่องทัตธภายชาดก นิทานเล่าว่า ในป่าแห่งหนึ่งมีต้นตาลขึ้นสลับกับต้นมะตูมอย่างหนาแน่น กระต่ายตัวหนึ่งนอนอยู่บนกองใบตาลใต้ต้นมะตูมพลางคิดเล่นๆ ว่า ถ้าโลกถล่ม เราจะทำอย่างไร ขณะนั้นผลมะตูมสุกก็หล่นลงมาบนกองใบตาล กระต่ายตกใจคิดว่าโลกถล่มจริงๆ จึงวิ่งหนีไปอย่างไม่คิดชีวิต เมื่อเพื่อนถาม กระต่ายก็ตอบว่าแผ่นดินกำลังถล่ม สัตว์ป่าทั้งหลายรู้ข่าวก็พากันวิ่งตามไปด้วย จนในที่สุด ราชสีห์ให้กระต่ายพาไปยังที่เกิดเหตุ จึงเห็นว่าสาเหตุคือลูกมะตูมที่ตกลงมานั่นเอง

สำนวนนี้ใช้ตำหนิคนที่ตื่นตกใจเกินกว่าเหตุโดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ก่อน ทำให้หมู่คณะพลอยแตกตื่นไปด้วย โคลงโลกนิติอธิบายความหมายว่า

สัตว์อื่นตื่นตื่นแต่	ควรวไกล
กระต่ายตื่นตูมไป	สุดหล้า
ช้างม้าตื่นพื้นไฟ	พันฟาด หยุดแฮ
คนตื่นข่าวศึกกล้า	สุดห้ามมันหาย
ตัวอย่าง	

“เธออย่าทำตัวเป็นกระต่ายตื่นตูมไปหน่อยเลย เรื่องมันยังไม่เกิด อาจไม่ร้ายแรงอย่างที่คิดก็ได้”

กระต่ายหมายจันทร์

ชายที่หลงรักหญิงที่สูงส่งกว่าตนและไม่มีทางที่ความรักจะสมหวัง

กระต่ายคือชายที่มีฐานะต่ำต้อย ส่วนดวงจันทร์คือหญิงงามผู้สูงศักดิ์

โคลงสุภาพชุดประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

กระต่ายหมายมุ่งได้	ดวงเดือน
ตัวต่ำสกุลเหมือน	ไฟร่น้อย
อย่าคิดคู่สูงเพื่อน	สุดฝั่ง แสงวงนา
อย่าไฝ่สูงจักต้อย	ดักเตี้ยเสียตน
ตัวอย่าง	

อกเอ๋ยจนจิตคิดขัดสน	ด้วยเป็นคนบุญน้อยวาสนา
เหมือนกระต่ายหมายชมจันทร์	อันสูงสุดสายตาอยู่เต็มไถล

(อิเหนา ตอน บันหยีส่งเพลงยาวถึงนางสะการะหนึ่งหรัต)

ศรีสุวรรณรันทตถอนใจใหญ่ แต่เกรงใจเจ้าพราหมณ์สามสหาย
จึงว่าน้องตรงความตามนินาย เห็นจะเป็นเช่นกระต่ายที่หมายจันทร์

(พระอภัยมณี ตอน ศรีสุวรรณไม่กล้าเกี่ยวนางเกษรา)

เมื่อนั้น	ยุพราชตอบคำสาวสวรรค์
อันกระต่ายนิยมชมจันทร์	จะเหินเหินไปไม่มีเลย

(ท้าวแสนปม ตอน ชินเสนเกี่ยวนางอุษา)

หะทายกระต่ายเต้น	ชมจันทร์
มันบ่เจียมตัวมัน	ต่ำต้อย
นกยุงหากกระสัน	ถึงเมฆ
มันบ่เจียมตัวน้อย	ต่ำต้อยเตี้ยจราน

(ตำนานศรีปราชญ์ของพระยาปริยัติธรรมธาดาว่าเป็นโคลงที่นางสนมว่าศรีปราชญ์)

“เขาทำตัวเป็น*กระต่ายหมายจันทร์* หลงรักลูกสาวเศรษฐี คงจะสมหวังอยู่หรือ”

กระโถนท้องพระโรง

ผู้ทีใครๆ ก็ใช้งานได้ และเป็นทีระบายอารมณ์ของทุกคน ในสมัยก่อนกระโถนท้องพระโรงเป็นภาชนะที่วางไว้ในห้องโถงใหญ่ในพระราชวังสำหรับให้ใครๆ บ้วนน้ำลายหรือน้ำหมาก ใครตกที่นั่งเป็นกระโถนท้องพระโรงก็เท่ากับต้องคอยรับใช้และรับคำตำหนิติเตียนหรือคำวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ นานา

ตัวอย่าง

“อะอะก็มาลงที่ฉัน ฉันไม่ใช่*กระโถนท้องพระโรง*นะ”

กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าห้อยจะถอยจม

เกิดเหตุอาเพศในบ้านเมือง คนชั่วจะรุ่งเรือง คนดีจะตกอับ สำนวนนี้มาจากคำพยากรณ์ครั้งกรุงเก่า กระเบื้องเป็นของหนักซึ่งควรจะจมน้ำแต่กลับลอยขึ้นมา เปรียบเหมือนคนชั่วที่ได้เป็นใหญ่ ทำให้ประชาชนเดือดร้อน น้ำเต้าเป็นพืชผลจำพวกผักแพง

เมื่อแก่และแห้งจะเบาและลอยน้ำได้แต่กลับจมลงไปเปรียบเหมือนคนดีที่ถูกกีดกัน ไม่มีโอกาสเป็นใหญ่ การที่กระเบื้องลอยแต่น้ำเต้าจมน ถือว่าเป็นกลางร้าย

ตัวอย่าง

“บ้านเมืองทุกวันนี้ **กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าห้อยจะถอยจม** เพราะคนชั่วรุ่งเรืองมากกว่าคนดี”

กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี

ในยามคับขันจะมีคนเก่งกล้าสามารถมาช่วยไว้ได้

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามจนต้องเสียกรุงแก่พม่าถึงสองครั้ง แต่ก็มีวีรบุรุษช่วยกอบกู้เอกราชไว้ได้ จึงมีคำกล่าวที่แสดงความมั่นใจ และภูมิใจในความเก่งกล้าสามารถของวีรบุรุษ

ตัวอย่าง

ฤทธิ์เดชเวทมนตร์กลใดใด ที่พระครูทำได้มันไวกว่า
คนดีมีไม่สิ้นอยุธยา อย่าชะล่าใจนักจักเสียที่

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ลูกศิษย์เตือนเถรवादไม่ให้ไปสู้กับพลายชุมพล)

ภามิตสรรวาทา กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี จึงไม่มีแก่นสาร
เมื่อกลีกาลกรุ่นไกล ใครจะดีไม่ได้ หั้นห้ามความดี

(ลิลิตสามกรุง)

“ถึงจะเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ ฉันเชื่อว่าคงมีคนมาแก้ปัญหาได้
กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดีหรอก”

กลับตาลปัตร

ผิดความคาดหมายอย่างตรงกันข้ามแบบพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ

ตาลปัตรคือพัดใบตาลมีด้ามยาว สำหรับพระใช้ในพิธีกรรม เช่นในเวลาให้ศีล ต่อมาอนุโลมเรียกพัดที่ทำด้วยผ้าหรือไหมซึ่งมีรูปลักษณะคล้ายคลึงกันว่าตาลปัตรด้วย กลับตาลปัตร หมายถึง พลิกกลับด้านหน้าเป็นด้านหลัง

ตัวอย่าง

“เขารับอาสาว่าจะทำให้ฉัน พอถึงเวลาเกิดกลับตาลปัตร บอกว่าทำไม่เป็นเสียนี้”

กล้าหนักมักบิ่น

กล้าเกินไปมักจะเป็นอันตราย

กล้า หมายถึง แข็ง เช่น เหล็กกล้า เมื่อนำไปทำเป็นมีด จะได้มีดที่คม บิ่น หมายถึง คมมีดที่ร่อยลิกไป มีดคมที่ใช้เหล็กแข็งเกินไป หากฟันอะไรไม่เลือก ไปฟันถูกของแข็งๆ เขาก็ทำให้มีดบิ่นได้ เปรียบกับคนที่ทำอะไรกล้าหนักมักจะเป็นอันตราย เพราะขาดสติไตร่ตรองก่อนแสดงความกล้า

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “กล้าหนักมักม้วย”

ตัวอย่าง

“คุณคิดดีแล้วหรือที่จะเสี่ยงไปลงทุนร่วมกับเขานะ **กล้าหนักมักบิ่น**นะคุณ เตี้ยจะหาว่าไม่เตือน”

กลิ้งครกขึ้นภูเขา

ทำงานที่ยากลำบากเกินวิสัยที่จะทำได้

สำนวนนี้มักจะพูดกันว่า “เข็นครกขึ้นภูเขา” แต่ครกเป็นของกลมต้องพลิกเลื่อนไป จึงต้องใช้คำว่า กลิ้งขึ้นไป จะเหมาะสมกว่าเข็น

โคลงสุภาชิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ตนต่ำยศศักดิ์ทั้ง	กูลวงศ์
หมายมุ่งเอาองค์	นาฏล้า
เหมือนกลิ้งครกขึ้นตรง	เขาสุด สูงนา
เห็นว่าป่วยการกำ	กิ่งบัวเบาหุน

สำนวนนี้ปรากฏในนิทานเทียบสุภาชิตของพระยาสิทธิราช ฤทธิไกร ซึ่งเล่าว่า พระอาจารย์องค์หนึ่ง ทำนายนิสยศิษย์ทั้งสามคนของท่านโดยให้ศิษย์เลือกว่าใครชอบงานลักษณะใดต่อไปนี้

ฝนทั้งเป็นเข็มได้	เป็นดี
เรือที่ทวนนัทที่	เลือกไว้
จักกลิ้งครกขึ้นคีรี	สุดแต่ ใจนา
สามสิ่งใครชอบไซ้ไร	บอกให้โดยประสงค์

พระอาจารย์ทำนายนิสยศิษย์ผู้เลือกกลิ้งครกขึ้นภูเขาว่า “เจ้าเป็นคนชั้นหนึ่ง เจ้ามีความบริบูรณ์ด้วยอาการสาม คือเจ้ามีความเพียรและมีอุตสาหะและมีความอดทน แล้วเจ้าก็ได้มีความกล้าหาญบริบูรณ์ดังนี้...”

ตัวอย่าง

“เขาชี้แจงหาตัวจับยาก กว่าจะเรียนจบได้ ก็ต้อง
เคี้ยวเข็ญกันอย่างหนักเหมือน*กลิ้งครกขี้หนูเขา*”

กลิ้งไม่เข้าคายนี้ออก

อยู่ในฐานะลำบากที่จะรับหรือปฏิเสธ หรือไม่รู้จะทำ
อย่างไรดี

เวลากินอาหาร เมื่อก้างปลาหรือเศษอาหารเข้าไปติดอยู่
กลางลำคอ จะรู้สึกระคายและรำคาญจะกลิ้งก็ไม่เข้า จะคายก็ไม่ออก
ตัวอย่าง

“ผมเก็บเงิน กะว่าจะปลูกบ้านให้ได้ปีนี้ แต่น้องชายมา
ขอยืมเงินไปค้าประกันเงินกู้ ถ้าไม่ให้เขาจะต้องล้มละลาย ผมก็เลย
ตกที่นั่ง*กลิ้งไม่เข้าคายนี้ออก*อยู่นี้ละ”

กว่าถั่วจะสุกงาก็ไหม้

การทำอะไรสองอย่างพร้อมกันโดยไม่รอบคอบหรือซัดซ้า
อาจเกิดความเสียหายได้

การถั่วถั่วและงาในกระทะเดียวกัน ถั่วจะสุกช้าเพราะเม็ด
โตกว่า ส่วนงานั้นสุกเร็วเพราะเม็ดเล็กกว่า ถ้ามั่วรอให้ถั่วสุก งาก็
จะไหม้เสียก่อน

ตัวอย่าง

อุปมาเหมือนนงาระคนถั่ว ประดิ่งไฟใส่คั่วกระเบื้องนั้น
งาร้อนถั่วจะผ่นให้ถั่วทัน พอถั่วสุกก็จะอันตรាយงา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองเร่งให้พลายแก้วไปสู้ขุนนางพิม)

“ปัญหาเสพติดในสถานศึกษากำลังรุนแรงขึ้น น่าจะมี
มาตรการเร่งด่วนเพื่อแก้ปัญหานี้ ไม่ใช่มีวแต่รอให้ครูสอนให้
นักเรียนตระหนักถึงโทษยาเสพติด เด็กอาจติดยาไปแล้ว **กว่าถั่ว
จะสุกงาก็ไหม้**”

ก่อร่างสร้างตัว

ตั้งตัวเป็นหลักฐานมีการงานอาชีพที่มั่นคง

ตัวอย่าง

“คุณพ่อของฉัน **ก่อร่างสร้างตัว**มาจากพ่อค้าขายของชำ
ปัจจุบันท่านเป็นเจ้าของบริษัทส่งสินค้าไปขายต่างประเทศแล้วนะ”

ก่อแล้วต้องสาน

ทำอะไรลงไปแล้ว ก็ต้องทำต่อไปจนสำเร็จ

ในการสานกระบุงหรือตะกร้าจะต้องก่อรูปขึ้นก่อนแล้วจึง
สานต่อให้เสร็จ

ตัวอย่าง

“เรื่องนี้สำคัญมากนะ เธอ **ก่อแล้วต้องสาน**ให้ตลอดซิ จะ
มาวางมือ่ง่ายๆ ไม่ได้”

ก่อกวน

เริ่มจับกลุ่มเพื่อก่อการอย่างใดอย่างหนึ่ง

สำนวนนี้มาจากการวางไข่ของปลาบางชนิด เมื่อจะวางไข่ ปลาตัวผู้ตัวเมียที่เป็นคู่กันจะช่วยกันพ่นน้ำให้เกิดฟองไปติดตาม หญาารกๆ ในน้ำ ฟองน้ำที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่า “หวอด” สำหรับเป็นที่ วางไข่ ไข่ปลาจะอาศัยหวอดนี้อยู่จนเจริญขึ้นเป็นลูกปลา

ตัวอย่าง

“พนักงานแผนกนี้กำลัง **ก่อกวน** เรียกร้องให้เพิ่มค่าแรง ขึ้นต่ำ พนักงานบริษัทอื่นๆ ก็สนับสนุนและพร้อมที่จะเข้าร่วม ชุมนุมด้วย”

กันดีกว่าแก้

วางแผนเตรียมการป้องกันไว้ก่อนจะเกิดเรื่องเสียหาย ร้ายแรงขึ้น

สำนวนนี้เป็นการเตือนให้รอบคอบ การป้องกันมิให้เหตุ ร้ายเกิดขึ้นย่อมดีกว่าที่จะไปแก้ไขเมื่อเหตุร้ายเกิดขึ้นแล้ว

ตัวอย่าง

“กองสาธารณสุขเทศบาล เขาประกาศให้เจ้าของนำสุนัข ไปฉีดวัคซีนป้องกันพิษสุนัขบ้าโดยไม่ต้องเสียค่ายา คุณน่าจะรีบ พามันไปฉีดยานะ ก่อนที่มันจะไปกัดใครเข้า **กันดีกว่าแก้**นะคุณ”

กาคาบพริก

คนผิวดำแต่งตัวหรือสวมเสื้อผ้าสีแดงฉูดฉาด

สำนวนนี้ใช้เป็นเชิงตำหนิผู้หญิงที่มีผิวดำสวมใส่เสื้อผ้าสีแดงแจ๊ดหรือทาลิปสติกสีแดงจัด ทำให้ดูขัดตา ไม่สวยงาม เปรียบเหมือนกาตัวดำคาบพริกสีแดง

ตัวอย่าง

“ดูผู้หญิงคนนั้นซิ แต่งตัวไม่เหมาะกับตัวเลย เหมือน **กาคาบพริก**”

กาในฝูงหงส์

ผู้ที่ต่ำศักดิ์เมื่อไปเข้าสมาคมกับผู้สูงศักดิ์มักถูกดูหมิ่น

กา หมายถึง คนที่มีฐานะยากจน ไม่มีอำนาจ ไร้เกียรติยศ ชื่อเสียง ส่วนหงส์ หมายถึง คนที่มีฐานะร่ำรวย มีอำนาจวาสนา หรือมีชื่อเสียงเกียรติยศ

ตัวอย่าง

“ฉันสงสารสະไ้คนเล็กของคุณป้าจริงๆ เข้าทำนอง **กาในฝูงหงส์** เธอไม่ได้มาจากตระกูลผู้ดีอย่างคุณป้า พวกญาติพี่น้องก็คอยจับผิดและค่อนแคะเธอจนฉันอยากยกให้แยกครอบครัวออกไปเสียเลย”

ก่าย่อมเข้าฝูงกา หงส์ยอมเข้าฝูงหงส์

คนที่มื่อะไรเหมือนๆ กันยอมคบเป็นพวกเดียวกันได้

ตัวอย่าง

“เด็กสองกลุ่มนี้ เขาคบกันเฉพาะกลุ่มจริงๆ พวกหนึ่งไม่สนใจเรียนเลย อีกพวกหนึ่งขยันมากๆ นี่แหละเขาว่า **กาย่อมเข้าฝูงกา หงส์ย่อมเข้าฝูงหงส์**”

กาหลงรัง

ผู้ไปหลงเพลินอยู่ที่ใดที่หนึ่งแล้วไม่ยอมกลับบ้านของตน
สำนวนนี้มักใช้หมายถึงผู้ชายที่ทิ้งบ้านไปติดพันหญิงอื่นหรือ
คนที่ออกจากบ้านเกิด เข้าสู่เมืองหลวงแล้วหลงแสงสีอยู่ในเมือง
หากกลับมาอย่างหมดหนทางไปจะใช้สำนวนว่า “กลับมาตายรัง”

ตัวอย่าง

“เขาเป็น**กาหลงรัง**ไปอยู่กับหญิงบริการอยู่พักหนึ่ง พอหมดตัวก็ไปไม่รอด ต้อง**กลับมาตายรัง**”

กาเหว่าไขไ่ว้ให้แม่กาฟัก

ผู้ที่หลอกใช้ผู้อื่นให้ดำเนินการหรือผลักภาระให้ผู้อื่นรับผิดชอบ
สิ่งที่ตนกระทำไว้ก่อนหน้า

เปรียบเหมือนกาเหว่าหรือดูเหว่าซึ่งเป็นนกที่ชอบวาง
ไข่ให้กาฟัก ดังปรากฏในบทกล่อมเด็กแต่โบราณว่า

แม่กาเหว่าเอ๋ย	ไขไ่ว้ให้แม่กาฟัก
แม่กาหลงรัก	คิดว่าลูกในอุทร
คาบข้าวมาเผื่อ	คาบเหยื่อมาป้อน
ถนอมไ่ว้ในรังนอน	นะแม่กาเหว่าเอ๋ย

ตัวอย่าง

“วันดีคืนดีเขาก็อุ้มเด็กมาให้เมียเลี้ยง บอกว่าเด็กกำพร้า พ่อแม่ แต่ที่แท้เป็นลูกของเขากับผู้หญิงอื่น ผู้หญิงคนนั้นนะ **กาเหว่าไขว้ไว้ให้แม่กาฟักแท้ๆ**”

ก้างขวางคอ

ผู้ขัดขวางมิให้ทำการได้สะดวก

เปรียบเหมือนก้างที่เข้าไปติดคอหรือขวางคอทำให้เจ็บ และรำคาญเพราะกลืนอาหารไม่สะดวก

ตัวอย่าง

“เราก็รู้ๆ กันอยู่ว่าสองคนนั้นเขาชอบพอกัน เธอก็ควรปล่อยให้เขาได้พูดคุยกันตามลำพังบ้างเถอะ อย่าไปเป็น **ก้างขวางคอ**เขาเลย”

กำขี้ดีกว่ากำตด

ได้มาแม้จะเล็กน้อยหรือไม่สู้ดีนักก็ยังดีกว่าไม่ได้อะไรเลย

สำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ “สิบเบี้ยใกล้มือ” ซึ่งบางครั้งก็กล่าวต่อไปว่า “ดีกว่ายี่สิบเบี้ยใกล้มือ” สำนวน “สิบเบี้ยใกล้มือ” มักใช้ในเชิงบวก ส่วนสำนวน “กำขี้ดีกว่ากำตด” มักใช้อย่างประชดประชัน

ตัวอย่าง

“แม่คนนี่แกซึ้งก ใดอะไรก็คว่าไว้ก่อน จะดีหรือไม่ดีก็ตาม
แกคงถือคติว่า **กำขี้ดีกว่ากำตด**”

“บอกว่าจะใช้ให้ทั้งสองแสน ถึงเวลามีมาให้แค่สองหมื่น ก็
ต้องเอาไว้ก่อน **สิบเบี้ยใกล้มือ**นี่นา อิกยี่สิบเบี้ยคงยังอยู่ใกล้มือ เมื่อ
ไหรจะได้ก็ไม่รู้”

กำบ้านทุบดิน

ตอบคำถามอย่างกว้างๆ ไม่ตรงประเด็น

เมื่อใช้กำบ้านทุบลงไปบนพื้นดิน ไม่ว่าจะทุบไปที่ใดก็ย่อม
ถูกดินทั้งนั้น

ตัวอย่าง

“ตอบแบบนี้เหมือน**กำบ้านทุบดิน** ยังไงๆ ก็ถูกวันยังค่ำ”

กำแพงมีหู ประตุมีตา

การพูดหรือทำอะไรต้องระมัดระวังแม้จะเป็นความลับเพียงใด
ก็อาจมีคนล่วงรู้ได้

ตามปกติกำแพงและประตุจะเป็นแผ่นทึบ เก็บเสียงไม่ให้
ได้ยินหรือบังสายตาไม่ให้มองเห็นหลุดไปอีกด้านหนึ่ง แต่ทั้งกำแพง
และประตุก็อาจมีหูมีตาคือมีช่องหรือรูให้แอบฟังหรือแอบดูได้
จึงเปรียบเทียบการพูดหรือทำอะไรโดยเฉพาะที่เป็นความลับ แม้
ระมัดระวังอย่างที่สุดแล้วก็ยังอาจแพร่งพรายไปถึงผู้ที่ไม่ต้องการ
ให้รู้ได้โดยเฉพาะศัตรู

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “กำแพงมีหู ประตุมือช่อง”

ตัวอย่าง

“เธออย่านิทาเจ้านายให้มากนัก *กำแพงมีหู ประตุมือตา*นะ”

กึ่งทองใบหยก

คู่แต่งงานที่เหมาะสมกันทั้งคุณสมบัติ รูปสมบัติ และทรัพย์สินสมบัติ

สำนวนนี้เปรียบผู้ชายเป็นกิ่งไม้และผู้หญิงเป็นใบไม้ ซึ่งเป็นของคู่กัน และมีค่าเสมอกันเหมือนทองกับหยก

ตัวอย่าง

“ป่าวสาวคู่นี้สมกันราวกับ *กึ่งทองใบหยก*”

กึ่งกำไ้ทอง

ผู้ที่ได้ดีแล้วลืมตัว เหน่อเหิม หยิ่งผยอง

สำนวนนี้มาจากนิทานโบราณซึ่งเล่าว่า พระราชาเสด็จไปประพาสอุทยาน กึ่งกำเห็นพระราชาก็ผงกหัวทำความเคารพ พระราชาพอพระทัยจึงให้เงินคนสวนซื้อเศษเนื้อให้กึ่งกำกินทุกวัน วันหนึ่งคนสวนหาซื้อเศษเนื้อไม่ได้จึงเอาเงินซื้อเศษทองมาให้ที่คอกึ่งกำ ต่อมาพระราชาเสด็จประพาสอุทยานอีก กึ่งกำทำท่าหยิ่งชูคออวดทอง ไม่ยอมผงกหัวคำนับพระราชาดังเคย พระราชาทรงเห็นว่ากึ่งกำนิสัยไม่ดี หยิ่งโสเพราะได้ทอง จึงทรงให้คนสวนเอาทองออกจากคอกึ่งกำ และงดซื้อเศษเนื้อให้กึ่งกำกินอีกต่อไป

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

กึ่ง	กำเซ็ดหน้าถ่อ	ทำห้ว
กำ	ดก*ดุกถวยตัว	แต่ให้
ได้	ทองผูกคอมัว	เมาปิ้ง ชิ่งเฮย
ทอง	เทียบยศยกให้	เผ่าผู้หลู่คุณฯ

* กำดก คือ กระดก

ตัวอย่าง

มึงทั้งเจ็ดคนอีชาติข้า	เห็นกูไปมาก็จงหอง
ทำแกเนื้อแกตัวหนังห้วพอง	เหมือนกึ่งกำได้ทองผูกคอ
(ไชยเชษฐ orton ไชยเชษฐว่านางสนมทั้งเจ็ด)	
เหมือนหนึ่งกึ่งกำได้ทาทอง	ยกย่องห้วหุดูเจ็ดฉาย
มึงประจานใครให้ได้อาย	แยบคายทบเทียบเปรียบเทียบมา
(สังข์ทอง orton ท้าวยศวิมลบริภานางจันทา)	
ทำบ้านเจ้อเยอหยิ่งเป็นกึ่งกำ	หน้าจะดำคล้ำฝ้าน้ำตาตก
(พระอภัยมณี orton สังฆราชว่านางละเวง)	

“ถูกล้อตเตอร์แคว่รางวัลที่ห้า ทำเป็น **กึ่งกำได้ทอง** เขียวนะเธอ”

กินแกลบกินรำ

โง่

แกลบคือเปลือกข้าวที่สีหรือตำออกจากเมล็ดข้าว รำคือผงเยื่อของเมล็ดข้าวสาร ทั้งแกลบและรำไม่ใช่อาหารของคน แต่เป็นอาหารของสัตว์

ตัวอย่าง

“ไม่ต้องมาเกลี้ยกล่อมฉันหรอก ฉันไม่ใช่พวก **กินเกลบ**
กินรำ จะได้เชื่อง่ายๆ”

กินข้าวร้อนนอนตื่นสาย

มีชีวิตที่สุขสบาย ทำงานเป็นอิสระ

กินข้าวร้อน หมายถึง กินอาหารที่ปรุงเสร็จแล้วกำลังร้อน
อยู่ได้ทันทีทุกเมื่อ นอนตื่นสาย หมายถึง นอนตื่นเมื่อใดก็ได้

สำนวนนี้เปรียบกับพฤติกรรมของเจ้าขุนมูลนายซึ่งเป็นคน
ที่มีอิสระและมีฐานะดี นี้จะกินอาหารร้อนๆ เมื่อใดก็ได้กินและจะ
นอนตื่นสายเท่าไรก็ได้

ตัวอย่าง

“อยู่เป็นโสดนะดีแล้ว จะได้ **กินข้าวร้อนนอนตื่นสาย**”

กินไข่แดง

ผู้ชายได้ความบริสุทธิ์ของผู้หญิง

ไข่แดง หมายถึง สิ่งที่สำคัญที่สุด ในที่นี้ใช้เปรียบกับความ
บริสุทธิ์ของสตรี

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “เจาะไข่แดง” หรือ “ล่อไข่แดง”

ตัวอย่าง

“เธอควรรักนวลสงวนตัว อย่ายอมให้หนุ่มหน้าไหนมา
กินไข่แดงได้ง่ายๆ”

กินดิบ

ทำได้คล่อง หรือชนะโดยง่ายตาย

ตัวอย่าง

หาไม่ไหนจะคัณนามือ เช่นนี้แล้วหรือถูกินดิบ

ขึ้นหน้าค้าคารมคมริบ ให้มันมาห้าสิบไม่พรั่นพริ้ง

(คาวี ตอน นางคันทมาลีทะเลาะกับนางจันทร์สุตาและหลวิชัย)

นายด่านฟังดังหนึ่งได้ชัยชนะ สารุสะศึกเสื่อเหลือขยัน

ไม่กลัวใครได้ครุจะสู้กัน ไล่ห้าหั้นกินดิบในพริบตา

(พระอภัยมณี ตอน นายด่านขึ้นชมนางเสาวคนธ์ซึ่งปลอมเป็นฤๅษีอัคนี)

“เรื่องการทำข้าวแช่ คุณแม่ฉันมีฝีมือ **กินดิบ** ไม่มีใครสู้ได้”

กินที่ลับ ไช้ที่แจ้ง

เปิดเผยเรื่องที่ทำหรือพูดกันในที่ลับให้ผู้อื่นฟัง

สำนวนนี้มักใช้กับผู้ชายเจ้าชู้ที่ได้ผู้หญิงแล้ว นำเรื่องไป

โพนทะนาให้รู้กันทั่ว

ตัวอย่าง

เมื่อกินอยู่ที่ลับแล้วเป็นไร จะมาไช้กลางแจ้งให้แพรงพราย

(ไกรทอง ตอน นางเลื่อมลลายวรรณว่าไกรทอง)

“ผู้ชายคนนี้ไม่ดี ชอบ **กินที่ลับ ไช้ที่แจ้ง**”

กินนอกกินใน

เอากำไรทั้งทางตรงและทางอ้อม

“กินนอก” หมายถึง ถือเอาประโยชน์นอกไปจากสิ่งที่ทำ
“กินใน” หมายถึง ถือเอาประโยชน์ในสิ่งที่ทำนั่นเอง
สำนวนนี้ปัจจุบันมักใช้หมายความว่า โกงกิน
ตัวอย่าง

“เขาทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่**กินนอกกินใน**กับใคร”

กินน้ำได้ศอก

เสียเปรียบ จำต้องเป็นรอง คอยรับเดินคนอื่น
สมัยก่อนคนไทยนิยมใช้กระบวย ซึ่งมีด้ามยาวตักน้ำจาก
โอ่งมาดื่ม ขณะยกกระบวยจรดที่ปากเพื่อดื่ม น้ำ กระบวยใหญ่กว่า
ปาก น้ำส่วนหนึ่งก็จะไหลจากกระบวยไปตามมือและแขน และ
รวมตัวไหลลงตรงปลายศอก หากมีผู้อำปากรรับน้ำจากได้ศอก
ก็จะได้น้ำพอกลัวคอ

สำนวนนี้มักใช้กับภรรยาหย่าซึ่งต้องยอมเป็นรองภรรยาหลวง
ตัวอย่าง

“ถึงจะรักเขามากแค่ไหน ฉันก็ไม่ยอม**กินน้ำได้ศอก**ใคร”

กินน้ำไม่เผื่อแล้ง

มีเท่าไรใช้หมดทันที ไม่คิดถึงวันข้างหน้า ไม่รู้จักประหยัด
ไว้ในยามขัดสน

หน้าแล้งเป็นช่วงเวลาที่ขาดแคลนน้ำ ผู้คนโดยเฉพาะใน
ชนบทจำเป็นต้องหาทางเก็บกักน้ำในช่วงหน้าฝนไว้ในช่วง

หน้าแล้งด้วย หากกินหรือใช้น้ำอย่างไม่ประหยัด ก็อาจจะไม่มีน้ำเหลือกินในหน้าแล้ง

ตัวอย่าง

“แก่ได้เงินที่พี่ๆ แบ่งให้มาก่อนใหญ่ ซื้อเครื่องบำรุงบำเรอความสุขในบ้าน แล้วยังไปเที่ยวเมืองนอก ใช้เงินจนหมดไม่เก็บออมไว้บ้างเลย เขาถึงได้ว่าแก่เป็นคน **กินน้ำไม่เผื่อแล้ง**”

กินน้ำเห็นปลิง

ตะขิดตะขวงใจเมื่อจะทำอะไรสักอย่าง

แต่ก่อนผู้คนจำเป็นต้องกินน้ำจากแอ่งน้ำ บ่อน้ำหรือลำธาร ขณะที่กินน้ำถ้าบังเอิญมองเห็นปลิงอยู่ในน้ำ ก็จะมีรู้สึกขยะเขยง กินน้ำไม่ลง

ตัวอย่าง

แต่ก็หวนสงสัยน้ำใจนาง เมื่อขุนช้างสู้สมเข้าขมได้
เป็นกินน้ำเห็นปลิงทุกสิ่งไป จะคืนรักเข้ากระไรให้รำคาญ
(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนรำพึงถึงนางวันทองเมื่อรู้ว่าไปเป็นเมียขุนช้าง)

“จะให้เราเลือกเขาเป็นศิษย์เก่าดีเด่นได้อย่างไร มันเหมือน **กินน้ำเห็นปลิง** เพราะรู้ทั้งรู้ว่าเขาฉ้อราษฎ์บังหลวง”

กินบนเรือน ขีบนหลังคา

เนรคุณ อาศัยเขาแล้วยังทำให้เขาเดือดร้อน

ธรรมชาติของแมว แม้เจ้าของจะเลี้ยงดูให้กินอยู่อย่างดีบนเรือน แต่เวลาถ่ายกลับชอบปีนขึ้นไปถ่ายบนหลังคา ทำให้

เจ้าของบ้านเดือดร้อนเพราะต้องกินและใช้น้ำที่สกปรกซึ่งรองจากหลังคา

ตัวอย่าง

“ท่านอุตสาหกรรมเลี้ยงดูเหมือนลูกเหมือนหลานให้เรียนสูงๆ ยังเนรคุณ ขโมยทั้งเงินทั้งลูกสาว **กินบนเรือน ขีบนหลังคา**แท้ๆ”

กินบ้านกินเมือง

เป็นเจ้าเมือง

ในกฎหมายลักษณะขบถศึกสมัยกรุงศรีอยุธยาใช้ว่า กินบ้านผ่านเมือง ดังปรากฏในมาตราหนึ่งว่า “พระเจ้าอยู่หัวใช้ไปการณรงค์สงคราม มีไชยชนะแก่ศัตรู ให้พระราชทานบำเหน็จรางวัล เงินทองเสื้อผ้า กินบ้านผ่านเมืองตามผู้มีชื่อกระทำความชอบนั้น” เฉพาะคำ “กินบ้าน” หมายถึง ยกหมู่บ้านตำบลใดตำบลหนึ่งให้เป็นส่วย คือเก็บส่วยจากราษฎรในหมู่บ้านนั่นเอง

ตัวอย่าง

“พี่ชายฉันโชคดี ได้**กินบ้านกินเมือง**ไปเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดที่ตั้งใหม่”

กินปูนร้อนท้อง

ทำอาการมีพิรุณขึ้นเอง หรือแสดงอาการเดือดร้อนขึ้นเอง สมัยก่อนคนมีวิธีจับตุ๊กแกโดยใช้ยาฉุนผสมปูนที่กินกับหมาก ผูกปลายไม้ล่อให้ตุ๊กแกกิน เมื่อตุ๊กแกกินปูนและยาฉุนเข้าไป ก็แสดงอาการจ้วเจียแล้วร้องแก๊กๆ เราคิดว่ามันคงจะเกิด

อาการร้อนในท้อง จึงเกิดคำพูดว่า “ตุ้กแกกินปุ้นร้อนท้อง” และ
กร่อนลงเหลือ “กินปุ้นร้อนท้อง”

ตัวอย่าง

“ยังไม่ทันจะว่ากล่าวอะไรเลย แก่ตัวเป็นพัลวัน สงสัยจะ
กินปุ้นร้อนท้อง”

กินน้ำพริกถ้วยเดียว

จำใจอยู่กับภรรยาคนเดียว

อาหารหลักของคนไทยสมัยก่อนคือน้ำพริก บางคนมีน้ำพริก
ถ้วยเดียว ไม่มีกับข้าวอย่างอื่น ก็กินข้าวได้อิ่มไม่กินกับอย่างอื่น

สำนวนนี้มักใช้กันในหมู่ผู้ชาย ล้อเลียนเพื่อนที่อยู่กินกับ
ภรรยาคนเดียว ไม่ซ่องแหว่ผู้หญิงอื่นแม้ชั่วครั้งชั่วคราว เปรียบ
เหมือนกินน้ำพริกอยู่ถ้วยเดียว ไม่กินอาหารอย่างอื่นเพื่อเปลี่ยน
รสชาติบ้าง

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “กินน้ำพริกถ้วยเก่า”

ตัวอย่าง

“เขารักภรรยามาก ไม่เคยเฉไฉไปไหนเลย จนเพื่อน ๆ ล้อ
ว่า **กินน้ำพริกถ้วยเดียว**”

กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง

รู้ดีอยู่แล้วแสร้งทำเป็นไม่รู้

สำนวนนี้ใช้พูดประชดหรือพูดตำหนิคนที่ไม่ยอมรับความจริง
ที่ตนทำ เหมือนการกินอาหารจนหายอยากแล้วยังบอกว่า ไม่ได้กิน

ตัวอย่าง

“เป็นคนวางแผนเองแล้วบอกว่าไม่รู้เรื่องใต้ใจ **กินอยู่
กับปาก อยากรอยู่กับท้อง**”

เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน

ทำอะไรที่เริ่มจากส่วนเล็กส่วนน้อย จนสำเร็จเป็นรูปเป็น
ร่างขึ้นมา

เบี้ยคือเปลือกหอยทะเลชนิดหนึ่ง คนโบราณใช้แทนเงินซึ่ง
มีราคาต่ำสุด คือ ๑๐๐ เบี้ยเท่ากับ ๑ อัฐ (หนึ่งสตางค์ครึ่ง) ปัจจุบัน
ยังมีคำว่าเบี้ยที่ใช้หมายถึงเงินอยู่ เช่น เบี้ยประชุม เบี้ยกันดาร
ดอกเบี้ย ร้านหมายถึงที่ที่ปลูกยกพื้นขึ้นสำหรับนั่งหรือขายของ
เป็นต้น เบี้ยที่ตกอยู่ใต้ถุนร้านจึงเป็นเศษเงินที่เล็กน้อยมากจน
ไม่ค่อยมีคนสนใจจะเก็บ

สำนวนนี้ปรากฏในบทร้องเล่นของเด็กไทยว่า

“รีรีข้าวสาร สองทะนนานข้าวเปลือก เลือกท้องโบลาน คด
ข้าวใส่จาน เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน พานเอาคนข้างหลังไว้”

สำนวนนี้มีความหมายเช่นเดียวกับ “เก็บเล็กผสมน้อย”

ตัวอย่าง

“ค่อยๆ **เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน**ไป อีกหน่อยก็อาจจะได้เป็น
เจ้าของกิจการเอง”

เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง

เกลียดตัวเขาแต่อยากได้ผลประโยชน์จากเขา

ตัว หมายถึงตัวเหี้ย ซึ่งเป็นสัตว์เลื้อยคลานที่คนรังเกียจ เข้าบ้านใครก็ถือว่าอับมงคล แต่มีคนจำนวนไม่น้อยชอบกินไข่เหี้ย ปลาไหลเป็นปลาที่หลายคนรังเกียจว่าเหมือนงู เมื่อแกงจึงไม่กิน เนื้อปลา กินแต่น้ำแกงเพราะชอบรสชาติ

สำนวนนี้บางทีใช้สั้นๆ ว่า “เกลียดตัวกินไข่”

ตัวอย่าง

“คุณนายบ้านนั้นแกเกลียดลูกสะใภ้เสียจริงๆ ดำว่าไม่เว้นแต่ละวัน ทีหลานสะก๊ากุณหัวทูนเกล้าตามใจสารพัด นี่แหละเขาว่า **เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง**”

เกลือก้มเกลือ

ไม่ยอมเสียเปรียบกัน ตอบโต้ให้สาสมกัน

สำนวนนี้ใช้กับคน ๒ ฝ่าย ซึ่งต่างก็เห็นแก่ได้หรือร้ายพอๆ กัน

ตัวอย่าง

“ลูกบ้านนี้เค็มพอกัน น้องยืมเงินพี่แล้วไม่ยอมคืน พี่ก็ยืมสร้อยของน้องมาใส่แล้วไม่คืนเหมือนกัน **เกลือก้มเกลือ**แท้ๆ”

เกลือเป็นหนอน

คนในบ้านหรือพวกเดียวกัน คิดคดทรยศ

เกลือเป็นของมีประจำทุกครัวเรือน เพื่อใช้ถนอมอาหาร ตามธรรมชาติความเค็มของเกลือ ไม่ทำให้หนอนขึ้น การที่คนในบ้านหรือพวกเดียวกัน ซึ่งควรจงรักภักดีต่อเจ้าของบ้านหรือคนในกลุ่ม กลับคิดคดทรยศจึงเป็นสิ่งที่คาดไม่ถึง เหมือนเกลือที่กลายเป็นหนอน

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ใส่เป็นหนอน”

ตัวอย่าง

“แผนการที่เราวางไว้ ฝ่ายตรงข้ามรู้หมด สงสัย**เกลือเป็น**

หนอน”

เกี่ยวแฝกมุงป่า

ทำอะไรเกินความสามารถของตัวเอง

แฝกเป็นไม้ล้มลุกตระกูลหญ้า ใช้มุงหลังคา การที่จะเกี่ยวหรือตัดแฝกมามุงหลังคานั้นทำได้ง่าย แต่จะเกี่ยวแฝกไปมุงป่าเป็นเรื่องเหลือกำลังความสามารถเพราะป่ากว้างใหญ่ไพศาลเกินไป

โคลงสุภาชิตประจําภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

เกี่ยว หญ้าคาทุกทั้ง แคมพง

แฝก กนก*ลากเลอะหลง แบกบ้า

มุง ร่มที่ในดง กว้างใหญ่ นักแฮ

ป่า เปรียบคนคิดค้ำ ทรัพย์น้อยแต่งสำเภา

*กนก ชื่อไม้ล้มลุกชนิดหนึ่งคล้ายกกขึ้นอยู่ในทุ่งนาและริมแม่น้ำ ขนากก็เรียก

ตัวอย่าง

อย่าอวดดีมีทรัพย์เที่ยวจับแจก

ทำเกี่ยวแฝกมุงป่าพาฉิบหาย

ใครจะช่วยตัวเราก็เปล่าตาย

อย่างมักง่ายเงินทองของสำคัญ

(สุภาชิตสอนหญิง)

“มีงบประมาณสองสามหมื่นเลี้ยงคนตั้งพันคนจะไหวหรือ
อย่าทำเป็น**เกี่ยวแฝกมุงป่า**เลย”

แก้เบียด

กระทำตอบแทนหรือตอบโต้

สมัยก่อนเบียดเป็นวัตถุที่ใช้แทนเงิน (ดูคำอธิบายที่สำนวน
“เก็บเบียดใต้ถุนร้าน”) แก้เบียดหมายถึงทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อ
ไม่ให้เสียเบียดหรือเสียเงิน สำนวนนี้ปัจจุบันไม่ใช่แล้ว

ตัวอย่าง

กลางคนยืนนิ่งไม่วิ่งหนี	อุตส่าห์ทำใจดีแก้เบียด
พูดจาอวดฮึกศีกหน้าเมีย	สู้เสียชีวิตไม่คิดกลัว

(สังข์ทอง ตอน หกเขยหาปลาผู้เจ้าเงาะไม่ได้)
นี่จะเป็นตามคิดของนางเมีย สอนให้มาแก้เบียดข้าหรือเจ้า
กลัวจะต้องเสียเงินสินบนเรา รู้เท่ากันอยู่บ้างเป็นไรมี
(ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองต่อว่าพลายแก้ว)

แก้หน้า

ทำให้พ้นอาย เพื่อให้ชื่อเสียงคงดีอยู่

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “กู้หน้า”

ตัวอย่าง

เรารับอาสามานี้	จะตีคดีต่อสู้คู่สักहन
ไม่ย่อท้อถอยหลังทั้งหกคน	ตามจนจะแก้หน้าพ่อตาไว้

(สังข์ทอง ตอน หกเขยอาสาตีคดีกับพระอินทร์)

จะถามไถ่อย่างไรก็ตามกัน ที่จะเป็นเช่นนั้นอย่าหนีกฎหมาย
มาช่วยกันแก้หน้าว่าไม่อาย ที่ยิวเอาความร้ายมาบ้ายทา
(ไชยเชษฐา ตอน นางสนมทั้งเจ็ดด่าสี่พี่เลี้ยง)
“พ่อเรียนมาน้อย ลูกต้องเรียนให้สูงๆ นะ จะได้ช่วย**แก้หน้า** พ่อ”

แกงจืดจิ้งจู้คุณเกลือ

เมื่อเกิดความต้องการหรือความจำเป็นจะใช้สอยจึงนึกถึง
คนนั้นหรือสิ่งนั้น

ในการปรุงอาหาร มักใช้เกลือเป็นเครื่องชูรส เมื่อขาดเกลือ
อาหารก็จะจืดชืด ไม่มีรสชาติ

ตัวอย่าง

“บ่นว่าเขาทำงานไม่ถูกใจ ให้เขาออกไป ตอนหนึ่งงานเข้ามา
ล้นมือ ทำคนเดียวแทบไม่ได้พักผ่อน คิดถึงคนที่ให้ออกไปแล้วเสียดาย
ถ้ายังอยู่ก็พอผ่อนแรงได้ นี่แหละเขาว่า**แกงจืดจิ้งจู้คุณเกลือ**”

แกว่งเท้าหาเสี้ยน

ร่นหาเรื่องเดือดร้อน

เสี้ยนคือเนื้อไม้ที่แตกเป็นเส้นเล็กๆ ปลายแหลมอย่างหนาม

โคลงสุภาวชิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

แกว่ง ดาบทำท่าทำ หาความ

เท้า เตะถูกถั่วขาม แดกสิ้น

หา เหตุคู่สงคราม คราวเคราะห์ ร้ายแสบ

เสียน เสียบเนื้อนอนดิน ป่วยด้วยตนเอง
สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “แกว่งตีนหาเสียน”

ตัวอย่าง

“อยู่ดีไม่ว่าดี ไปพูดแหวะเขา เขาเลยเตะให้ **แกว่งเท้าหาเสียน**เองแท้ๆ”

ใกล้เกลือกินด่าง

มองข้ามหรือไม่รู้ค่าของดีที่อยู่ใกล้ตัวซึ่งจะเป็นประโยชน์
แก่ตน กลับไปแสวงหาสิ่งอื่นที่ด้อยกว่า

เกลือ เป็นสารที่มีประโยชน์มาก ใช้ทั้งบริโภคและอุปโภค
ต่างเป็นเพียงน้ำซี้ถ้าใช้เป็นส่วผสมในการทำยาและกัดสิ่งของ
ประโยชน์ของเกลือจึงมีมากกว่าด่าง

ตัวอย่าง

“อยู่ใกล้ชิดท่านผู้รู้ กลับไม่พยายามดักดวงความรู้จาก
ท่าน ไปเชื่อคนที่ไม่รู้จริง **ใกล้เกลือกินด่าง**แท้ๆ”

ไก่อแก่แม่ปลาช่อน

หญิงมีอายุที่มีมารยาเล่ห์เหลี่ยมมาก

สำนวนนี้เดิมใช้ว่า “กระต่ายแก่แม่ปลาช่อน” อาจมาจาก
นิทานที่มักกล่าวถึงกระต่ายว่าฉลาดมีเล่ห์กลมาก ส่วนแม่ปลาช่อน
นั้น โบราณว่ามีพิษสงร้าย ปลาช่อนตามธรรมชาติไม่ดุ แต่ถ้าแก่
เป็นแม่ปลาวางไข่แล้วจะดุกัดคนได้ เปรียบได้กับผู้หญิงซึ่งตาม

ธรรมชาติเป็นเพศอ่อนแอไม่คู่ร้าย แต่ถ้ามีอายุมากก็อาจกลายเป็นคนมีมารยาเล่ห์เหลี่ยมและมีกิริยาจัดจ้าน

ตัวอย่าง

ไม่พอที่ตีวัวกระทบคราด สัญชาติกระต่ายแก่แม่ปลาช่อน
สร้างสะบั้งสะบักตัดตรอน จะช่วยสอนให้ตีก็มีเอา

(คำวิ ตอน คำวิสร้างตามไปง้อนางคันทมาลี)

ซีเกียจเกียจเคียวซบซ้ารับแพ กระต่ายแก่แม่ปลาช่อนนอนไม่หาย

(พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีว่านางสุวรรณมาลี)

สำนวนนี้ปัจจุบันใช้ว่า “ไก่แก่แม่ปลาช่อน” ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเห็นว่า ไก่แก่หนังเหนียวเชือดยากและยังเจนสังเวียน จึงนำคำว่า ไก่แก่ มาใช้เป็นคำเปรียบ

ตัวอย่าง

“ผู้หญิงบ้านนั้นเป็นพวก **ไก่แก่แม่ปลาช่อน** เล่ห์เหลี่ยมแพรวพราว อย่างพวกเธอ นะไม่มีทางตามเขาทันหรอก”

ไก่ได้พลอย

ผู้ที่ได้สิ่งของมีค่า แต่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน

สำนวนนี้มาจากนิทานอีสปที่ว่า ไก่คู้ยเขี่ยหาอาหารกินอยู่พบพลอยเม็ดหนึ่งงามดีมีค่ามาก แต่ไก่คิดว่าพลอยนั้นยังสู้ข้าวเปลือกเมล็ดหนึ่งก็ไม่ได้อะไร

สำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ “วานรได้แก้ว” “หัวล้านได้หรี” “ตาบอดได้แว่น” “นิ้วด้วนได้แหวน”

ตัวอย่าง

“โรงเรียนเราอยู่ไกลมาก ไม่มีไฟฟ้า ได้รับบริจาคเครื่องคอมพิวเตอร์มาก็ใช้ประโยชน์ไม่ได้ เหมือน**ไก่ได้พลอย**”

ไก่รองบ่อน

ผู้ที่อยู่ในฐานะตัวสำรอง จะถูกเรียกมาใช้เมื่อไรก็ได้
สำนวนนี้มาจากการชนไก่ในบ่อน ซึ่งจะต้องมีไก่ตัวสำรองไว้
หากไก่ตัวจริงมีปัญหาชนไม่ได้ ก็จะใช้ไก่สำรองตัวใดตัวหนึ่งแทน
ตัวอย่าง

“เรามันแค่**ไก่รองบ่อน** ไม่จำเป็นเขาก็ไม่เรียกใช้”

ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่

ต่างฝ่ายต่างรู้ความลับของกันและกัน
เป็นการกล่าวเปรียบเสมือนว่าไก่สามารถเห็นตีนงู และงูก็
สามารถเห็นนมไก่ได้ ทั้งๆ ที่ไก่ไม่มีนมและงูไม่มีตีนปรากฏให้เห็น
ตัวอย่าง

อย่าทะเลาะกันที่นี่ให้มีฉาว ไปว่ากล่าวตากถางกันกลางถนน
เหมือนไก่เห็นตีนงูเขารู้กล มาพลอยปนแปดข้านำรำคาญ

(พระอภัยมณี ตอน นางเกษรว่าวสี่พี่เลี้ยง)

“สองคนนั้น ทะเลาะกันแล้วก็เลิกกันไป ไม่มีใครกล้าไป
ฟ้องหัวหน้าหอรอก ต่างคนต่างรู้ความผิดของกันและกัน เหมือน
ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่”

สำนวนนี้เดิมใช้ว่า “ไก่เห็นนมไก่ งูเห็นตีนงู” ซึ่งมีความ

หมายความว่าพวกเดียวกันย่อมรู้เท่ากัน

ตั้งคำอธิบายในโคลงโลกนิติ ว่า

ตีนงูงูไซร้หาก	เห็นกัน
นมไก่ไก่สำคัญ	ไก่อู้
หมูโจรต่อโจรหัน	เห็นเล่ห์ กันนา
เชิงปราชญ์ฉลาดกล่าวผู้	ปราชญ์รู้เชิงกัน

ไกลปืนเที่ยง

อยู่ไกลแหล่งความเจริญ จึงไม่รู้อะไร

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการยิงปืนใหญ่บอกเวลาเที่ยงวัน โดยยิงที่สนามหลวง คนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงจึงได้ยินเสียงปืนเที่ยง คนอยู่ไกลออกไปมากจะไม่ได้ยิน จึงไม่รู้เวลาที่เที่ยงหรือยัง

ตัวอย่าง

“ถามเรื่องอะไรก็บอกว่าไม่เคยได้ยิน ไม่รู้เรื่อง สงสัยจะอยู่

ไกลปืนเที่ยง”

ข

ขนทรายเข้าวัด

หาประโยชน์ให้ส่วนรวม

สมัยก่อนในวันสงกรานต์ ชาวบ้านนิยมขนทรายจากริมน้ำไปก่อเจดีย์ทรายที่วัดเพื่อให้วัดใช้ก่อสร้างหรือถมลานวัดต่อไป ถือเป็นการทำงานบุญอย่างหนึ่ง ดังปรากฏในขุนช้างขุนแผนตอนนางพิมพบเถรแก้วในงานบุญสงกรานต์ที่วัดป่าเลไลยก์ ว่า

หญิงชายน้อยใหญ่ไปแออัด ขนทรายเข้าวัดอยู่ชัวิกัไขว่
 ก่อพระเจดีย์ทรายเรียรายไป จะเลี้ยงพระกะไว้ในพรงนี้
 ตัวอย่าง

“คุณหญิงท่านจัดงานคอนเสิร์ตครั้งนี้เพื่อขอรับบริจาคเงิน
 ให้มูลนิธิของโรงพยาบาลซึ่งท่านเป็นกรรมการอยู่ด้วย เหมือน**ขน
 ทรายเข้าวัด** ช่วยๆ กันไปเถอะ เป็นสาธารณกุศล”

ขนหน้าแข้งไม่ร่วง

ไม่สนใจสิ่งที่ต้องเสียไป โดยเห็นว่าเป็นของเล็กน้อย
 ตัวอย่าง

“เรามีเงินติดกระเป๋าตั้งหลายหมื่น ขอยืมมาซื้อของก่อน
 สักห้าร้อย **ขนหน้าแข้งไม่ร่วง**หรือกนะ”

ขนมพอสมน้ำยา

พอดีกัน จะว่าข้างไหนดีกว่ากันไม่ได้

ขนมคือขนมจีน โดยปกติขนมจีนใช้กินกับน้ำยาหรือน้ำ
 พริกหรือแกงเผ็ด ขนมจีนน้ำยาเป็นอาหารไทยยอดนิยมอย่างหนึ่ง
 มาแต่โบราณ ขนมจีนน้ำยาจะอร่อยต้องมีปริมาณขนมจีนและน้ำยา
 เหมาะสมกัน

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ขนมพอสมน้ำยา”

ตัวอย่าง

“พูดกันตรงๆ ฉันว่าคุณนี่มัน**ขนมพอสมน้ำยา** อย่าไป
 เข้าข้างคนไหนเลย”

ข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า

บังคับจิตใจผู้อื่นให้ทำตามที่ต้องการ

ข่มคือกดลงไป ข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า คือ กดเขาไว้ลงไป เพื่อให้วัวก้มลงไปกินหญ้าทั้งๆ ที่วัวยังไม่อยากกิน

สำนวนนี้มักใช้หมายถึงการบังคับให้หญิงชายแต่งงานกัน โดยที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายไม่เต็มใจ

ตัวอย่าง

จะจัดแจงแต่งตามอารมณ์เรา เหมือนข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า กลัวเกลือกทั้งเจ็ดธิดา มันจะไม่เสนหาก็มารู้

(สังข์ทอง ตอน ท้าวสามนต์ให้เจ็ดนางเลือกคู่)

“เขาไม่ยอมแต่งงานก็อย่าไปเข้าขี้เขาเลย จะ**ข่มเขาโคขืนให้กินหญ้า**ไปทำไม”

ขมื่นกับปูน

ไม่ถูกกัน เข้ากันไม่ได้ ทะเลาะกันอยู่ประจำ

ขมื่น เป็นพืชล้มลุก เหง้าสีเหลืองใช้ปรุงอาหาร ทำยา ฯลฯ

ปูน หมายถึง ปูนสุก สำหรับป้ายพูนกับหมาก บางทีเรียกว่า ปูนแดง เมื่อเอาขมื่นใส่ลงไปคนให้เข้ากันจะเป็นสีแดงเข้ม ซึ่งถือเป็นสีที่ร้อนแรง เหมือนกับคนที่ไม่ถูกกันมาพบกันก็มักเกิดอารมณ์รุ่มร้อนพร้อมที่จะวิวาทกัน

ตัวอย่าง

“พี่น้องคลานตามกันมาแต่ๆ แต่เหมือน**ขมื่นกับปูน** เข้าใกล้กันเมื่อไร เป็นต้องทะเลาะกันทุกที”

ขว้างงูไม่พันคอ

ทำอะไรแล้วผลร้ายย้อนกลับมาสู่ตัวเอง
งูมีลำตัวยาว จึงม้วนรัดเหยื่อได้ง่าย ถ้าจับงูขว้างออกไปไม่
พันตัว มันอาจแว้งมารัดคอคนขว้างได้

โคลงสุภาวดีประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

จะซัดสรรพสิ่งเปลื้อง	ปลดไป
จากอาตมสิ่งใด	เด็ดด้วน
พันความไม่มีภัย	ผีไม่ พันเฮย
เหมือนขว้างงูมันม้วน	ไม่พันพันคอ

ตัวอย่าง

จะขว้างงูดูถูกอสรพิษ มันจะผิดพันคอไปข้างไหน
แบายกายของเจ้าข้าเข้าใจ จูงมาจูงไปเป็นคนกลาง
(ไกรทอง ตอน วิมาลาต่อว่าไกรทอง เมื่อไกรทองตามลงไปขอคืนดี)
“มันก็ลูกหลานเราแท้ๆ จะขับไล่ไสส่งออกจากบ้าน ก็กลัว
จะไปก่อเรื่องให้อับอายขายหน้าคนอื่นอีก เหมือน**ขว้างงูไม่พันคอ**”

ขวานผ่าซาก

พูดตรงเกินไปโดยไม่เลือกกาลเทศะและบุคคล
ซาก เป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ชนิดหนึ่ง เนื้อแข็งและหนัก การ
ที่จะใช้ขวานผ่าซากจะต้องใช้กำลังเต็มที่

ตัวอย่าง

“เขาเป็นคนพูด**ชวานผ่าซาก** เจ้านายจึงไม่โปรด”

ข้าเก่าเต่าเลี้ยง

คนเก่าคนแก่ คนที่รับใช้มานานจนไว้วางใจได้

ตัวอย่าง

“แม่ผมของฉันทอายุเกือบจะร้อยปี นิสัยใจคอดีมาก เป็น**ข้าเก่าเต่าเลี้ยง** ที่หาใครเทียบได้ยาก”

ช้านอกเจ้า ช้าวนอกหม้อ

การทำหรือประพฤติตนนอกคำสั่งหรือแบบอย่าง

สังคมไทยสมัยก่อนเจ้านายมีบ่าวไพร่เป็นบริวารในสังกัด ถ้าใครทำนอกคำสั่งถือว่าเป็นช้านอกเจ้า ช้าวนอกหม้อ คือข้าวที่ หกออกมานอกหม้อ เปรียบเหมือนคนที่ไม่อยู่ในที่ที่ควรอยู่หรือ ไม่ทำสิ่งที่ควรทำ

ตัวอย่าง

จอมกษัตริย์ตรัสว่าช้านอกเจ้าชาติไหนเดชะชาวทะเลเตรฉาน
ช่างเชื่อถือฤๅษีพวกชีพาล มาให้การสรรเสริญจนเกินดี

ฯลฯ

นี่แกกลับบอกหลอกเจ้าช้าวนอกหม้อ กูไม่ขอคบฆ่าให้อาสัญ
ตระเวนไปให้รอบขอบเขตคั้น อย่าให้มันดูเยี่ยงทั้งเวียงชัย
(พระอภัยมณี ตอน ท้าววาหุโลมด่านายด่านเมืองปากน้ำ ซึ่งเอาใจออกห่าง
ไปนับถือฤๅษีอ้นคี่)

“สั่งให้ทำอย่างนี้กลับไปทำอย่างนั้น ทำตัวเป็นว่า **ข้า
นอกเจ้า ข้าวนอกหม้อ**เชียวนะเรา”

ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย

ผู้น้อยต้องพึ่งผู้ใหญ่

ข้าและบ่าวคือผู้รับใช้หรือผู้น้อยที่อยู่ในปกครอง ส่วนเจ้า
และนายคือผู้ปกครองผู้มีอำนาจและบารมี

ตัวอย่าง

“เป็นลูกน้องควรอ่อนน้อมถ่อมตน ให้หัวหน้าเขาเมตตา
อย่าลืมนะว่า **ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย**นะจ๊ะ”

ข้าสองเจ้าบ่าวสองนาย

คนที่ไม่เข้าใจเพราะยังฝึกใฝ่อยู่กับฝ่ายเดิม

ตัวอย่าง

“ครั้นจะอาสาบัดนี้เล่า ก็เหมือนหาบสองบ่า อาสาสองเจ้า
หาควรไม่”

(ราชาธิราช ตอน สมิงพระรามลึงเลใจที่จะอาสารบให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง)

“เขาเพิ่งย้ายมาอยู่แผนกนี้ แต่ยังมีติดติดอยู่กับหัวหน้า
คนเดิม จะเข้าทำนอง **ข้าสองเจ้าบ่าวสองนาย**หรือเปล่าก็ไม่รู้”

ขายผ้าเอาหน้ารอด

ยอมสละแม้ของจำเป็นที่มีอยู่เพื่อรักษาชื่อเสียงเอาไว้ชั้น
หนึ่งก่อน

ผ้าในที่นี้หมายถึงผ้าที่เป็นเครื่องนุ่งห่ม เป็นสิ่งจำเป็นในชีวิต แต่เมื่อถึงคราวคับขันเกิดความจำเป็นมากกว่าที่จะต้องหาเงินมาใช้เพื่อรักษาหน้าตาหรือชื่อเสียงไว้ ก็จำต้องขายผ้าผืนนั้นไป

สำนวนนี้มักใช้กันผิดๆ ว่า “แก้ผ้าเอาหน้ารอด”

ตัวอย่าง

ที่พานอัครคัตขัตสน อุตสาห์สู้ซ่อนจนชวนชวาย
ขายผ้าเอาหน้าไว้รอดอาย เป็นการประกวดกายกันทั้งที่
(อิเหนา ตอน งานโสกันต์สี่ะตรา)

“หลานชายจะถูกฟ้องล้มละลาย เลย **ขายผ้าเอาหน้ารอด** เอ้าบ้านไปจำนองได้เงินให้หลานไปใช้หนี้ “ไม่ต้องเสียชื่อ”

ขายหน้าวันละห้าเบี้ย

ทำให้อับอาย ขายหน้าอยู่ตลอดเวลา

เบี้ย คือ อัตราเงินในสมัยก่อน (ดูคำอธิบายที่สำนวน “เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน”)

ตัวอย่าง

“เราเป็นนักเรียน อย่าหนีเรียนไปมั่วสุมกับคนเกเร พ่อแม่จะต้อง **ขายหน้าวันละห้าเบี้ย**”

ข้าวแดงแกงร้อน

บุญคุณ

ข้าวแดง หมายถึง ข้าวที่สีด้วยมือ ไม่ขัดจนเป็นสีขาว เมล็ดข้าวยังมีสีแดงเรื่อๆ สมัยก่อนเมื่อยังไม่มีโรงสีข้าวด้วยเครื่องจักร

ที่ซัดเมล็ดข้าวจนขาว คนทั่วไปจะกินข้าวแดงกัน ส่วนแกงร้อน หมายถึง กับข้าวที่ยังร้อนๆ อยู่

สำนวนนี้ใช้สอนให้รู้จักบุญคุณของผู้ที่อุปการะเลี้ยงดูตนมา ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องทุกคตะสอนบุตร ว่า

อนึ่งนายมีคุณอันสุนทร เพราะข้าวแดงแกงร้อนที่กินมา
ตัวอย่าง

“คนนอกตัญญูไม่รู้จักคุณ**ข้าวแดงแกงร้อน** ประทุษร้ายต่อผู้มี
พระคุณได้”

ข้าวยากหมากแพง

สภาวะขาดแคลน เกิดความอดอยาก

สำนวนที่มีความหมายตรงกันข้ามคือ “ข้าวเหลือเกลืออิ่ม”
ซึ่งหมายถึงสภาวะที่บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์

ตัวอย่าง

“สมัยสงคราม **ข้าวยากหมากแพง** ผู้คนอดอยากล้มตาย
ไปจำนวนไม่น้อย”

ข้าวใหม่ปลามัน

อะไรที่เป็นของใหม่ถือว่าดี

ข้าวใหม่ คือ ข้าวที่เก็บเกี่ยวใหม่ๆ หุงแล้วได้ข้าวสวยเมล็ด
นิ่ม หอมอร่อย ปลามัน คือปลาในฤดูที่ฝนตกชุก กำลังวางไข่ เนื้อ
จะหวานมัน นิยมเรียกช่วงเวลาที่มีภรรยาเพิ่งแต่งงานกันใหม่ๆ
ว่า “ระยะข้าวใหม่ปลามัน”

ตัวอย่าง

“ได้หัวหน้างานคนใหม่ อะไรก็ดีไปหมด กำลัง**ข้าวใหม่
ปลามัน**”

ขิงก็ราข่าก็แรง

ต่างก็อวดดีถือดีพอๆ กัน ไม่มีใครยอมใคร

ขิงและข่าเป็นสมุนไพรใช้ในการปรุงอาหารและทำยาได้ แต่เราไม่นิยมนำมาใช้ร่วมกัน เพราะมีรสเผ็ดทั้งคู่

ตัวอย่าง

“สองคนนี้พอกัน คนหนึ่งหยิ่งถือตัว อีกคนหนึ่งโมโหร้าย **ขิงก็ราข่าก็แรง** พบกันที่ไหน มักประคารมอย่างไม่ยอมกัน”

ชี้ข้างจับตักแตน

ลงแรงมากแต่ได้ผลเล็กน้อย ไม่คุ้มค่า

เปรียบเหมือนการชี้ข้างตัวใหญ่เพื่อจับตักแตนตัวเล็ก นิดเดียว ย่อมได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “เกี่ยวแฝกมุงป่า”

ตัวอย่าง

“การประชุมครั้งนี้ เหมือน**ชี้ข้างจับตักแตน** เสียบบ ประมาณไปมากมาย แต่หาข้อยุติไม่ได้”

ชี้ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น

ทำสิ่งที่ไม่สมควรให้ผู้น้อยเห็น

โคลงสุภาพิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

คุณ*ก้อนใหญ่อย่าให้	เด็กเห็น
มันไม่ปิดปากเป็น	เปิดไส้*
การลับสิ่งใดเหม็น	เหมือนกลิ่น คุณณา
ควรปกปิดมิดแม้	แพร่่ออ้ออาย

*คุณ คือ ขี้, ไส้ คือ เช้งแซ่
ตัวอย่าง

“จะสอนให้ละเอียดอธิบายอะไร ได้อย่างไร ออกไปนั่งกินเหล้า
หน้าโรงเรียนเหมือน**ขี้ก้อนใหญ่**ให้**เด็กเห็น**อยู่ทุกวัน”

ขี้ผึ้งลนไฟ

จิตใจอ่อนไหว คล้อยตามผู้ได้ง่าย
ขี้ผึ้งเป็นส่วนหนึ่งของรังผึ้งที่นำมาหุงใช้ทำเทียนเป็นต้น
ขี้ผึ้งจะละลายง่ายเมื่อถูกความร้อน

ตัวอย่าง

“วันนี้ตั้งใจจะทอหนังสือเตรียมสอบ พอเพื่อนมาชวนไป
เที่ยวก็ใจอ่อนเป็น**ขี้ผึ้งลนไฟ** ทิ้งตำรา หนีไปเที่ยว”

ขี้แพ้วชนตี

แพ้วแล้วพาลหาเรื่องวิวาท
คำว่า ขี้ ในที่นี้ใช้เป็นคำประกอบหน้าคำเพื่อแสดงความ
หมายว่าไม่ดี ขี้แพ้ว คือ คนที่แพ้ว ชนตี หมายถึงชวนทะเลาะวิวาท
หรือหาเรื่อง

ตัวอย่าง

“เขาส้มัครเป็นประธาน พอไม่ได้รับเลือกก็ไปประท้วงว่า คนที่ได้ตำแหน่งซื้อเสียง นี่แหละพวก**ขี้แพ้ขวนตี**”

ขี้ไม่ให้หมากิน

ตระหนี่เหนียวแน่นไม่ยอมให้ใครได้ไปเลย

ตัวอย่าง

“อย่าไปขอความช่วยเหลือจากเขาเลย แม้แต่ลูกหลานเขายังไม่เคยให้อะไร พูดยกพูดเถอะพวก**ขี้ไม่ให้หมากิน**”

ขี้อวดโทษล่อง

ทำผิดเองแล้วโทษผู้อื่น

ล่อง คือ ช่องที่กระดานพื้นเรือน แต่ก่อนใช้สำหรับขับถ่าย หรือทิ้งของลงใต้ถุนบ้าน

ตัวอย่าง

“ถึงทางสี่แยกเข้าหมู่บ้านต้องเลี้ยวซ้าย แต่เธอสั่งคนขับรถให้เลี้ยวขวา พอหลงทาง เธอกลับโทษคนขับรถ **ขี้อวดโทษล่อง**แท้ๆ”

ขี้ห่มุรา ขี้หมาแห้ง

เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ไร้สาระ ไม่น่าสนใจ

ตัวอย่าง

“พวกนี้ วันๆ ได้แต่นั่งคุยกันเรื่อง**ขี้ห่มุรา ขี้หมาแห้ง** เสียเวลาเปล่าๆ”

ขึ้นคาน

หญิงที่มีอายุมากแล้วแต่ยังไม่มีคู่
คาน คือ ที่รองรับเรือที่ยกขึ้นจากน้ำมาไว้บนบกเมื่อไม่ใช้
งานแล้ว ผู้หญิงที่อยู่เป็นโสดจนอายุมาก เปรียบเหมือนเรือที่ถูก
เก็บขึ้นไว้บนคาน

ตัวอย่าง

“สมัยนี้ค่านิยมเปลี่ยนไป ผู้หญิงสามารถพึ่งตนเองได้ จึง
สมใจที่ว่าจะอยู่เป็นโสด แต่ก็ยังถูกค่อนขอดว่า **ขึ้นคาน**”

ขึ้นเชิงลิ่มหลัก

ลิ่มบุญคุณคนที่อุปการะ

เชิงหมายถึงสมมุติพุ่มไม้ที่มีไม้เลื้อยปกคลุมอยู่ หลักคือไม้
หลักสำหรับให้ไม้เลื้อยเกาะเลื้อยพันขึ้นไป สำนวนนี้ใช้ตำหนิคนที่
ได้ดีแล้วลิ่มคนที่เคยเกื้อหนุนและมีส่วนให้ตนได้ขึ้นไปถึงจุดนั้น

ตัวอย่าง

“คนประเภท **ขึ้นเชิงลิ่มหลัก** ไม่รู้คุณคนเช่นนี้มักเจริญอยู่
ไม่นานหรอก”

ขึ้นตันไม้สุดยอด

ขึ้นถึงที่สุดแล้ว

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ป็นตันไม้สุดยอด”

โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ปิ่น พฤษภไพโรได้ตัน	ตลอดบน
ไม้ หมดยอดจอตจน	จิตดีน
สุด คิดสุดชววยชวอน	สุดปาย ปินเฮย
ยอด อย่างคนสุดสิ้น	คิดคือตันทุรัง
ตัวอย่าง	

“คนอย่างเขาไม่มีวันพอหรือก ได้ตำแหน่งที่นับว่า **ขึ้นตันไม้** **สุดยอด** แล้ว แต่ก็ยังไม่พอใจอีก”

ขุดด้วยปาก ถากด้วยตา

แสดงอาการเหยียดหยามทั้งด้วยวาจาและสายตา ขุดและถาก คือ การใช้เครื่องมือทำให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดหลุดออกมา เช่น ขุดดินและถากไม้ สำนวนนี้เปรียบเทียบการใช้คำพูดเป็นเครื่องมือสำหรับขุด และใช้สายตาเป็นเครื่องมือสำหรับถาก ซึ่งไม่สมควรทำเพราะเป็นการทำร้ายจิตใจคนอื่น สุภาษิตพระร่วงจึงสอนว่า “อย่าขุดคนด้วยปาก อย่าถากคนด้วยตา”

ตัวอย่าง

“เขาคูยกกับใครไม่ได้นานเลย ก็ชอบ **ขุดด้วยปาก ถากด้วยตา**อย่างนั้น ใครจะทนให้เหยียดหยามอยู่ได้”

ขุดป้อล่อปลา

ลวงให้ผู้ใดหลงเชื่อ โดยหวังผลประโยชน์จากผู้นั้น โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ขุดบ่อลวงล่อให้	ปลาหลง
เข้าอยู่กลับจับปลง	ซีฟปลิ้น
พาลคิดเล่ห์กลผจง	ทำล่อไว้แฮ
ใครลุ่มหลงเข้าดิน	แต่ด้วยกลลวง
ตัวอย่าง	

บุราณท่านว่าเขาขุดบ่อ ล่อให้ปลาหลงไม่สงสัย
ยังไม่กินค่อยประคินประคองไว้ บัวในสระศรีมิให้ซ้ำ

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ฟอนางลาวทองสอนลูกสาว)

“แก๊งตกทองใช้วิธี**ขุดบ่อล่อปลา** คนโลภก็ตกเป็นเหยื่อ
กันซ้ำแล้วซ้ำอีก”

ขุนนางใช้พ่อแม่ หินแ่งใช้ตายาย

ไม่ควรไว้วางใจใครง่าย ๆ โดยเฉพาะผู้มีอำนาจ

ขุนนางคือผู้มีอำนาจ แม้จะมีความเมตตาาก็ไม่ควรวางใจว่า
เหมือนพ่อแม่ อาจทำให้เราเดือดร้อนได้ เช่นเดียวกับหินที่มีแ่ง
ถ้าเราเดินไม่ระวังไปชนเข้าก็ย่อมเจ็บตัว

สำนวนนี้มีความหมายทำนองเดียวกับภาษิตที่ว่า “อย่า
ไว้วางใจทาง อย่าวางใจคน”

ตัวอย่าง

คำโบราณท่านกล่าวไว้แต่ก่อนปลาย ขุนนางใช้พ่อแม่หินแ่งใช้
ตายาย อันจะให้พาสองกุมารถ่อกายเข้าไปยังสำนักพระเจ้าปู่
ท้าวเธอก็จะให้ผีพระกระซู่ถามซ้ำ

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน ชุชกตัดทานพระเวสสันดรที่จะให้พาสองกุมารไป

เฝ้าพระเจ้าสมุชชัย)

“ทำงานที่นั่นมีแต่ผู้หลักผู้ใหญ่ทั้งนั้น ระวังตัวหน่อยนะลูก
โบราณท่านสอนว่า **ขุนนางใช้พ่อแม่ หินแ่งใช้ตายาย**”

ขาดเลือดขาดเนื้อ

เรียกเอาราคาหรือดอกเบียเกินสมควร

ชุดหมายถึงชุดรีดโดยบีบบังคับเอา เลือดเนื้อใช้เป็นคำ
เปรียบเทียบหมายถึงสิ่งที่คนต้องคัดต้องเค้นจากตัวเขาออกมาให้
คนที่บีบบังคับเขา

สำนวนนี้บางที่ใช้ ว่า “สูบเลือดสูบเนื้อ”

ตัวอย่าง

“ร้านนี้ขายของแพงทุกอย่าง แถมยังออกเงินกู้คิดดอกเบีย
ร้อยละ ๒๐ โหดจะตาย **ขาดเลือดขาดเนื้อ**คนจนแท้ๆ”

เข้าด้ายเข้าเข็ม

เวลาคับขันหรือสำคัญยิ่ง หากทำผิดพลาดหรือถูกขัด
จังหวะเพียงนิดเดียวก็ทำให้เสียการได้

การสนเข็มหรือร้อยด้าย ต้องใช้สมาธิจึงจะทำได้สำเร็จ
ขณะที่ด้ายกำลังจะเข้าไปในรูเข็ม เราเรียกว่า “เข้าด้ายเข้าเข็ม”

ตัวอย่าง

“นักกีฬาวิ่งแข่ง กำลัง**เข้าด้ายเข้าเข็ม**จะถึงเส้นชัยอยู่แล้ว
เกิดสะดุดขาตัวเองหกล้ม เลยชวดเหรียญทอง”

เข้าตาจน

หมดทางไป หมดทางแก้ไข

การเล่นหมากรุก ต้องเดินตัวหมากตามตาราง หมากตัวใดตกอยู่ในตาที่ไม่มีทางจะเดินได้ต่อไปอีก เรียกว่า จน คือ แพ้เปรียบเหมือนคนที่ตกอยู่ในที่อับจนไม่มีทางจะเบี่ยงบ่ายเอาตัวรอดได้ด้วยตัวอย่าง

“ยามตกอับพึ่งใครก็ไม่ได้ **เข้าตาจน** พึ่งข้าวกันบาตร หลวงพ่อที่วัดดีกว่า”

เข้าตามตรอกออกตามประตู

ทำตามธรรมเนียมประเพณี

ตัวอย่าง

“ถ้าเขารักลูกจริง ก็ให้สู้ออกตามประเพณี **เข้าตามตรอกออกตามประตู** พ่อแม่ก็ไม่คิดจะเรียกร้องอะไร”

เข้าเถื่อนอย่าลืมหรี

เมื่อจะทำการใดให้เตรียมพร้อม

เปรียบเหมือนเมื่อจะเข้าป่าก็ต้องไม่ลืมหรีมติดไปด้วย จะได้ใช้ป้องกันอันตรายและใช้ตัดไม้ตัดของป่า

สำนวนนี้ใช้สอนไม่ให้ประมาท ดังปรากฏในสุภาวศิต พระร่วงว่า “เข้าเถื่อนอย่าลืมหรี หน้าศีกอย่านอนใจ”

ตัวอย่าง

เข้าเถื่อนเจ้าลี้มพร้า ใต๋หน้าแล้วลี้มหลังไม่เหลียวกลับ

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน พระเวสสันดรสร้างทำเป็นโกธพระนางมัทรีที่ กลับมาค่า)

“ไปเที่ยวเขาใหญ่คราวนี้ **เข้าเถื่อนอย่าลี้มพร้า** ดิดเสื่อ
หนาวไปด้วยนะจ๊ะ”

เข้าเนื้อ

ขาดทุน เสียเปรียบ

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “เข้าเลือดเข้าเนื้อ”

ตัวอย่าง

ไม่ได้การละขรัลวงเล็กที่ ขึ้นเถียงกับมันเราเข้าเนื้อ

(บทละครวิเวห์พระสมุทร)

“ขายของต้องคำนวณต้นทุนให้ดี ถ้าตั้งราคาผิดอาจต้อง
เข้าเนื้อ”

เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกาเป็นกา

คบคนดีก็จะเป็นคนดี คบคนชั่วก็เป็นคนชั่ว

หงส์เป็นนกที่สวยงาม ในที่นี้เปรียบเหมือนคนดี ส่วน
กาเป็นนกตัวเล็กสีดำ ในที่นี้เปรียบเหมือนคนชั่ว

ตัวอย่าง

“เพื่อน ๆ ของลูกฉัน ขยันเรียนกันทั้งนั้น ลูกฉันก็เลย
ขยันเรียนไปด้วย **เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกาเป็นกา**”

เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม

ประพฤติตนให้เหมาะกับกาลเทศะ

เมื่อเข้าไปอยู่ที่ใด ควรพิจารณาว่าในที่นั้นๆ ผู้คนถือปฏิบัติอย่างไร แล้วปรับตัวให้คล้อยตาม ไม่ควรทำตามใจตนและทำตัวแตกต่างไป

ตัวอย่าง

“คนที่นี้เขากินข้าวเหนียวกันเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเราเข้าไปอยู่ร่วมกับเขาก็ควรกินเหมือนเขา **เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม**”

เขียนด้วยมือลบด้วยตีน

ยกย่องแล้วกลับทำลายภายหลัง

ปัจจุบันมักใช้ว่า “เขียนด้วยมือลบด้วยเท้า”

ตัวอย่าง

“เขายกย่องเพื่อนให้เป็นพนักงานดีเด่น ต่อมาเขากลับนินทาว่าร้าย อย่างนี้เรียกว่า **เขียนด้วยมือลบด้วยตีน**”

เขียนเสือให้วัวกลัว

ทำเป็นขู่ให้เสียขวัญหรือเกรงขาม

เขียนเสือ หมายถึง วาดรูปเสือ โคลงสุภาภิตเก๋า อธิบาย

ความหมายว่า

เขียนเสือเสือกส่งให้	วัวกลัว
วัวเฟ่งเสือเส้นม้ว	บ่สะดุ้ง
แจกชนโอ่อวดตัว	โตขู่ เอาแฮ
เขาทราบโอ่อวดฟุ้ง	เฟื่องรู้ฤาเกรง

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น

สองนางจะเชื่อก็หาไม่

ร้องว่าอู๋หม่มแน่เจ้าไกร

จะเขียนเสื่อไว้ให้วัวกลัว

เจ้ารักชูชงเจ้าเข้ากับชู

แกล้งจะขู่มใครหน้าใครหัว

เมื่อมันเป็นมนุษย์อยู่เห็นตัว

จะหลอกข้าให้กลัวหรือว่าไไร

(ไกรทอง ตอน นางตะเภาแก้วตะเภาทองทะเลาะกับนางวิมาลา)

“ไม่ต้องเอาคนใหญ่คนโตมาอ้างกับฉัน อย่ามาเขียนเสื่อให้วัวกลัว ไม่สำเร็จหรอก”

เขี้ยว ๆ อย่าเฉลียวว่าองค์อินทร์

เห็นอะไรอย่างนี้กว่าดีไปเสียหมด

องค์อินทร์ หมายถึงพระอินทร์ เป็นเทวดาที่มีสี่กายเขี้ยว

ตัวอย่าง

“พระปลอมมีอยู่มาก เวลาจะทำบุญ เราต้องพิจารณาให้ดี

เขี้ยว ๆ อย่าเฉลียวว่าองค์อินทร์”

แข่งเรือแข่งแพแข่งได้ แข่งบุญแข่งวาสนาไม่ได้

บุญวาสนาของแต่ละคนไม่เท่ากัน

การแข่งขันเรือหรือต่อแพเป็นการเอาชนะกันด้วยกำลัง ย่อมจะทำได้ง่าย แต่แข่งความเจริญรุ่งเรืองอันเป็นเรื่องของบุญวาสนาเป็นสิ่งที่แข่งกันได้ยาก

ตัวอย่าง

“เพื่อนลูกฉันความร่ำก็น้อย แต่ได้แต่งงานกับมหาเศรษฐี

ตัวอย่าง

“อาจารย์คนนี้เคยเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน เมื่อกลับมาสอนที่นี่ก็ยังเคารพครูเก่าๆ อย่าง **คงเส้นคงวา** น่าชื่นชมนะ”

คดในข้อ งอในกระดูก

มีสันดานคดโกง คิดแต่สิ่งชั่ว

ข้อ หมายถึงข้อกระดูก ข้อและกระดูกเป็นอวัยวะที่มีอยู่ทั่วร่างกาย

ตัวอย่าง

“เขาเป็นคน **คดในข้อ งอในกระดูก** อย่าไปร่วมลงทุนกับเขาเลย เธอจะถูกโกงหมดตัวเปล่าๆ”

คนดีมีคู่

คนทำดีมักไม่มีภัย

ผี ในที่นี้หมายถึง ผีสงฆ์เทวดา ซึ่งเชื่อกันว่าจะคุ้มครองผู้ทำความดี

ตัวอย่าง

“นายอำเภอแหวนเพชรคนนี้ ดูแลราษฎรใกล้ชิด ไปหาได้ตลอดเวลา ทั้งกล้าหาญออกปราบโจรจนราบคาบ พวกอันธพาลหาทางเก็บ แต่ไม่สำเร็จ คลาดแคล้วทุกที **คนดีมีคู่**”

คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย

ไปไหนคนเดียวอาจเป็นอันตราย มีเพื่อนไปด้วยช่วยเหลือกันได้

โคลงกระทู้สุภาสิตเก่า อธิบายความหมายว่า

คน	เดินทางเถื่อนท้อง	ทุ่งนา
เดียว	เปลี่ยวเปลี่ยวแลหา	แห่งบ้าน
หัว	ใจทีกตึกตา	ข้าวตั้น นาแฮ
หาย	สุขทุกข์สันทัน	สันเท็มกล้วย
สอง	แรงช่วยหิ้วห่อ	แบกหาม
คน	ที่มีชื่อนาม	พี่น้อง
เพื่อน	มิตรติดต้อยตาม	เต็มจิต จริงแฮ
ตาย	เจ็บป่วยปวดท้อง	ไม่ทิ้งทอดกัน
ตัวอย่าง		

“จะเข้าไปหางานทำที่กรุงเทพฯ พาน้องไปเป็นเพื่อนนะ จะได้ช่วยกันดูแล **คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย**นะลูก”

คนตายขายคนเป็น

จัดงานศพอย่างฟุ่มเฟือยจนเกิดเป็นหนี้สิน
สมเด็จพระสังฆราช (วาสน วาสนะ) ประทานคำอธิบายไว้ในบทสักวาคติเตือนใจว่า

สักวาคนตายชายคนเป็น ด้วยหวังเด่นศักดิ์กล้าหน้าโตใหญ่
 วีนจับจ่ายซื้อหาชะล่าใจ แสดงให้เห็นมันักตัญญู
 ไม่ตักน้ำใส่กะโหลกชะโงกเงา มุ่งหมายเอาแทนคุณจนลุ่มจู้
 คนตายไม่สั่งซ้ำทำเองดู ยังซัดซู่ว่าคนตายชายคนเป็น
 ตัวอย่าง

“ถ้าแม่ตาย ไม่ต้องถึงขนาดขายนามาทำศพแม่นะ อย่าให้
คนตายชายคนเป็น”

คนในอยากออก คนนอกอยากเข้า

ไม่พอใจสิ่งที่ตนเองมีหรือทำ ขณะที่คนอื่นอยากจะทำลอง
 ทำ

สำนวนนี้มักใช้กับการมีครอบครัวซึ่งคนที่แต่งงานแล้ว
 อยากกลับเป็นโสด คนที่เป็นโสดอยากแต่งงาน

ตัวอย่าง

“ถึงจะมีปัญหามาก ก็อย่าเพิ่งลาออกเลย เดี่ยวนี้งานหา
 ยาก ที่นี้ใครๆ ก็อยากเข้ามาทำงานกันทั้งนั้น **คนในอยากออก
 คนนอกอยากเข้า**”

คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ

คนรักมีน้อย คนเกลียดมีมาก

หนัง หมายถึง หนังสือซึ่งมีขนาดเล็กกว่าผืนเสื่อ

โคลงสุภาษิตเก่า อธิบายความหมายว่า

คนรักเท่าเทียบเพียง	ผืนหนึ่ง
คนเกลียดถุกคนชัง	ท่านชี่
โตเท่าแผ่นเสื่อยัง	ว่าย่อม ไปได้
คำปราชญ์ท่านกล่าวนี้	แน่แท้ธรรมดา

ตัวอย่าง

“ตัวข้านี้ **คนรักเท่าผืนหนึ่ง คนชังเท่าผืนเสื่อ** ก็ดี ถึงจะไม่สู้มีใครรักก็คงมีคนรักบ้าง เหมือนท่านผู้อื่น บางทีว่าคนรักมากแล้วก็มีคนชังบ้างเหมือนกัน”

(ประกาศรัชกาลที่ ๔)

“เธอทำดีที่สุดแล้ว ใครจะติบ้างอย่าน้อยใจนะ **คนรักเท่าผืนหนึ่ง คนชังเท่าผืนเสื่อ**”

คนล้มอย่าข้าม

อย่าดูถูกหรือซ้ำเติมคนที่พลาด
 สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ไม่ล้มข้ามได้ คนล้มอย่าข้าม”
 มีคำอธิบายความหมายในหนังสือสุภาษิตหลายเรื่อง ดังนี้

คน คราวเซซวดเย้	ยันกาย
ล้ม ระเนนนอนหงาย	แผ่หล้า
อย่า มองมุ่มเมาหมาย	ลูกไม้ ขึ้นเฮย
ข้าม หมิ่นประมาทหน้า	ทำขึ้นคงมี

(โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม)

ไม้ล้มควรข้ามได้	โดยหมาย
คนล้มจักข้ามกราบ	ห่อนได้
ทำชอบชอบห่อนหาย	ชอบกลับ สนองนา
ทำผิดผิดจักให้	โทษแท้ถึงตน

(โคลงโลกนิติ)

อึ่งไม้ล้มถ้าจะข้ามดูกาลก่อน คนล้มนอนนั้นอย่าข้ามไปโดยหวัง
 แม้มีม้วยเขาจะรวยขึ้นสักครั้ง จะเป็นที่ยังเราไม่เข้ายา

(สุภาษิตสอนเด็ก)

ตัวอย่าง

“เห็นเขาตกตำลัมละลาย ก็อย่าไปดูถูกดูแคลนเขานะ คน
 ที่มีปัญญา มีมานะ เมื่อเขาล้มได้ เขาก็ลุกได้ **คนล้มอย่าข้าม**”

คบคนให้ดูหน้า ซื่อผ้าให้ดูเนื้อ

จะคบหาสมาคมกัน ควรพิจารณาให้ลึกซึ้ง
 ดูหน้า ในที่นี้หมายถึง การพิจารณาหน้าตา ท่าทาง เพื่อให้
 คุ้นส่ายใจคอ เช่นเดียวกับการซื่อผ้าซึ่งต้องดูเนื้อผ้า

โคลงกระทู้สุภาษิต อธิบายความหมายว่า

คบ มิตรพิศเฟ่งพ้อง	ภูมิจาน
คน ชั่วตัวเผ่าพาล	อย่าข้อง
ดู ที่ทำอาการ	กอบกิจ ไตนา
หน้า ซื่อใจคดต้อง	ตัดให้ห่างเหิน

ซื้อ สรรพสิ่งต้อง	เพียรพิศ
ผ้า อย่างใดเนื้อชนิด	แน่นน้อย
ดู ไม่ขาดควรถึก	การต่อ ตามเฮย
เนื้อ เช่น*ละเอียดยีบร้อย	นุ่งได้เป็นดี

* เช่น คือ เส้น

ตัวอย่าง

“คนสมัยนี้ไวใจยาก ลูกจะคบใครให้ดูให้ดี อย่ารีบสนิทสนม
นัก คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ”

คมในฝัก

ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ แต่เมื่อยังไม่ถึงเวลาก็ไม่
แสดงออกมาให้ปรากฏ

มีดหรือดาบที่อยู่ในฝักเราย่อมไม่รู้ว่าจะคมหรือไม่ จนกว่า
จะชักออกมาใช้งาน เปรียบเหมือนคนที่ดูแต่ภายนอก ไม่รู้ว่า
เฉลียวฉลาดหรือไม่ จนกว่าจะพูดหรือทำอะไรให้ปรากฏ

ตัวอย่าง

อันความคิดวิथाเหมือนอาวุธ ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียในฝัก
สงวนคมสมนึกใครฮึกฮัก

จึงค่อยชักเชือดฟันให้บรรลัษ

(เพลงยาวถวายโอวาท)

ถ้าเขาซื้อเราก็อ้อย่าถ้อยศ แม้เขาคดเราคมอยู่ในฝัก
ขอบเชิงใช้ได้เชือดเลือดจึงชัก ให้รู้จักแข็งอ่อนผ่อนปัญญา

(พิเภกสอนบุตร)

ล้วนทั่วทั้งทีดีเหลือไม่เบือชม เขามักคมในฝักซึกออกกวาว

(พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีพบกับสุดสาครถึงผู้หญิงลังกา)

“เขาเป็นคนเฉยๆ แต่เมื่อแสดงความคิดเห็นออกมาครั้งใด
ทุกคนยอมรับ นี่แหละคน*คมในฝัก*”

คลี่นกระทบฝั่ง

เรื่องที่เกิดขึ้นอย่างครึกโครม ทำท่าจะเป็นเรื่องใหญ่ แต่
แล้วกลับเงียบหายไป

ธรรมชาติของคลี่น เมื่อกระทบฝั่งแล้ว ก็จะจางหายไป มีคำ
อธิบายในอิศรญาณภาษิต ว่า

อันคลี่นใหญ่ในมหาซลาสินธุ์ ถึงฝั่งสิ้นสาดหายเข้าในฝั่ง
ตัวอย่าง

“คดีนี้ทำท่าจะเป็น*คลี่นกระทบฝั่ง* อีกสักพักคนก็ลืม”

คลุกคลีตีโมง

การอยู่พัวพันกันอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา

โมง คือ โมงครุ่มซึ่งเป็นการละเล่นในพระราชพิธีในสมัย
โบราณ มีการตีฆ้องและกลองร่วมกันตลอดเวลา

ตัวอย่าง

พวกจิวล้วนถือแต่ทวนง้าว หน้าขาวหน้าแดงแต่งโอ้โถง

บ้างล้มลุกคลุกคลีตีตุ้มโมง บ้างเข้าโรงบ้างออกกลกอกหน้าตา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ทำศพวันทอง)

“ควรจัดระเบียบแยกเป็นหอพักหญิงกับหอพักชาย ไม่ควร
จะปล่อยให้นักเรียนหญิงและนักเรียนชาย **คลุกคลีตีโมง**กัน อาจ
ทำให้เกิดความเสื่อมเสียได้”

คลุมถุงชน

การแต่งงานที่ผู้ใหญ่จัดให้ โดยที่คู่แต่งงานไม่เคยรู้จักกัน
และไม่มีโอกาสเลือกคู่ครองเอง

สำนวนนี้มีที่มาจากการพนันชนไก่ เมื่อนำไก่ไปพนันก็
เอาถุงคลุมไว้ไม่ให้เจ้าของฝ่ายตรงข้ามเห็นตัวก่อน มีการต่อรอง
ราคาพนันต่างๆ ที่ยังคลุมถุงอยู่ วิธีการเช่นนี้จึงเรียกว่า “คลุมถุงชน”

ตัวอย่าง

“พวกหนุ่มสาวก็มีโอกาสได้รู้จักกัน พร้อมทั้งผู้ใหญ่ก็รู้เห็น
ไม่ต้องลักขโมยรักกัน สิ่งที่น่ารำคาญที่มีอยู่ก็คือ สงครามแย่งกัน
ใส่ความกันอย่างน่าสยดสยอง สงครามเงียบชนิดนี้ ข้าพเจ้าเคย
เห็นตั้งแต่คลุมถุง ไม่คลุมถุง และแม้ฉีกถุงแล้วก็ตาม”

(ความสนุกในวัดเบญจมบพิตร)

“ทุกวันนี้การแต่งงานแบบ **คลุมถุงชน** ไม่มีแล้ว เพราะพ่อ
แม่บังคับลูกไม่ได้เหมือนสมัยก่อน”

ควั่นหลง

เรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้ว แต่กลับมีเหตุการณ์เล็กๆ น้อยๆ
เกิดตามขึ้นมาอีก

การสับกัญญาของคนสมัยก่อนใช้หม้อตุงกำซึ่งเป็นหม้อสำหรับสับกัญญาโดยเฉพาะ หลังจากสับแล้วอาจมีควันกัญญาค้างหลงอยู่ในหม้อ คนที่ไม่รู้มาลองสับกัญญาเล่นๆ เมื่อสูดควันเข้าไปก็เมา เพราะโดน “ควันหลง”

ตัวอย่าง

“ญาติวีรชนยื่นหนังสือเรียกร้องความชอบธรรมจากรัฐบาล เป็น*ควันหลง*จากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ”

คว้าน้ำเหลว

การทำสิ่งใดด้วยความตั้งใจแล้วไม่สำเร็จ ไม่ได้ผลตามที่ต้องการ

เปรียบเหมือนการใช้มือจับน้ำ หวังว่าจะจับน้ำไว้ได้ แต่น้ำซึ่งเป็นของเหลวก็ไหลลอดมือไปหมด

ตัวอย่าง

มาตรแมนและว่าอาตมะจะรุกรันโลกเข้าไปขอ ซึ่งพระปิยบุตรน้อยหน่อผู้แนบอภ ที่ไหนพระนางเธอจะยอมยกซึ่งพระปิยบุตรทานบารมี น้ำที่จะเสียที่ทั้งสองทาง ฝ่ายพระองค์ผู้ทรงสร้างก็จะเสียศรัทธาผล ฝ่ายเราผู้แสนจนก็จะปราศจากลาภคว้าน้ำเหลวอยู่ลั้งเล

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน ชุชกะจะเข้าไปขอสองกุมาร)

“ข่าวว่ามีกรุสมบัติของญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซ่อนอยู่ในถ้ำลิเจีย จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้มีผู้พยายามไปขุดหาสมบัติเหล่านี้หลายครั้งหลายหน แต่ก็*คว้าน้ำเหลว*ทุกที”

ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด

มีความรู้มากแต่เมื่อมีปัญหาที่ไม่มีปัญญาแก้ไขให้รอดพ้นได้

โคลงกระทู้สุภาสิตเก่า อธิบายความหมายว่า

ความรู้	เรียนไว้ทุก	สิ่งสรรพ
ท่วมหัว	หอนผ่อนผัน	ออกใช้
เอาตัว	กอบอาชกรรม	ทางผิด นาพ้อ
ไม่รอด	ทุกขโทษได้	เพราะด้วยผิดเดิน
ตัวอย่าง		

“ตามธรรมดาเด็ก ๆ จะเรียนแต่หนังสือเท่านั้นไม่พอ ถ้าเรียนแต่หนังสืออย่างเดียวก็จะตรงกับที่โบราณท่านว่าไว้ว่า “วิชาท่วมหัว เอาตัวไม่รอด” เราต้องเรียนอย่างอื่นด้วย”

(พระบรมราชาโชวาทพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชทานธงประจำกองลูกเสือมณฑลพิษณุโลก)

“เขาเป็นคนเก่ง แต่**ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด** ทำงานกับใครก็ไม่ได้ มีปัญหาทุกที”

ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก

เกิดเรื่องเดือดร้อนยังไม่ทันเสร็จเรื่อง ก็มีเรื่องใหม่เกิดขึ้นขึ้นมาอีก ทำให้เดือดร้อนมากขึ้น

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานเรื่องหนึ่งซึ่งเล่าว่า ชายสองคนเกิดวิวาทกันในคดีลักวัว พระเจ้าแผ่นดินทรงชำระคดียังไม่ทันเสร็จชายคู่หนึ่งก็เกิดวิวาทกันในคดีลักควายขึ้นมาอีก

ตัวอย่าง

พบปะหน้าไหนเอาใส่หมัด ไม่ลดละทะเลาะคนเสียจนทั่ว
ตะกิงตะเกียงเงี้ยวงารอบตัว ความว้าวยังไม่หายความควายมา
(ไกรทอง ตอน ไกรทองว่านางวิมาลา)

“ความว้าวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก ลูกคนเล็ก
เจ็บหนักต้องเข้าโรงพยาบาล ยังไม่ทันไร ลูกคนโตยังมาถูกรถชน
อีก”

คว่ำบาตร

ประกาศไม่ยอมคบค้าสมาคมด้วย ไม่ร่วมงานด้วย
สำนวนนี้มาจากการที่คณะสงฆ์ในพระพุทธศาสนาหลงโทษ
อุบาสกอุบาสิกาผู้ปรารถนาร้ายต่อพระรัตนตรัย โดยประกาศให้
ภิกษุทั้งหลายไม่คบด้วย คือ ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ ไม่รับ
เครื่องไทยธรรม แต่ปัจจุบันสำนวน “คว่ำบาตร” มิได้จำกัดเฉพาะ
ในวงการสงฆ์เท่านั้น แต่มาใช้โดยทั่วไป หมายถึงประกาศไม่คบค้า
สมาคมด้วย

ตัวอย่าง

“สหประชาชาติประกาศคว่ำบาตรประเทศนั้นกรณีรุกราน
ประเทศอื่น”

คอขาดบาดตาย

เป็นเรื่องสำคัญ ร้ายแรงถึงอาจต้องสูญเสียชีวิตได้

ตัวอย่าง

“บริษัทกำลังจะล้มละลาย เรื่องสำคัญขนาด**คอขาดบาดตาย**อย่างนี้ เธอยังนั่งเฉยอยู่ได้”

คอทั้งสันหลังเหล็ก

มีความกล้าบ้าบิ่นโดยไม่เกรงกลัวอันตราย

ทั้ง คือ แทนเหล็กสำหรับช่างใช้รองรับในการตีเหล็ก

สำนวนนี้เปรียบความแข็งแกร่งของคอเหมือนกับทั้งและเปรียบสันหลังเหมือนกับเหล็ก

ตัวอย่าง

เขามิใช่คอทั้งสันหลังเหล็ก เขาเด็กเล็กอยู่เมื่อไรที่ไหนเล่า
ทั้งท่านแม่ยายก็ยอมเอา เขาจึงกล้าเข้าได้พร้อมเพรียง

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ลาวทองเตือนขุนแผนมิให้ประมาทขุนช้าง)

“อย่าทำตัวเป็นคน**คอทั้งสันหลังเหล็ก** บุ่มบ่ามเข้าไป
ห้ามพวกก่อจลาจลอย่างนั้น”

คอเป็นเอ็น

พูดจาได้เถียงอย่างไม่ลดละ

เอ็นในที่นี้คือเส้นเอ็นที่คอซึ่งเมื่อตะเบ็งเสียงจะเห็นเป็น
แนวขี้นมาอย่างชัดเจน

ตัวอย่าง

ช่างพูดได้ง่ายง่ายไม่อายปาก โมโหมากหมกมุ่นจนเฉียว
 หวงแหนหึ่งฝัวตัวเป็นเกลียว จนเสียงขุ่นเสียงเขี้ยวคอกเป็นเอ็น
 (คาวี ตอน คาวีว่านางคันธมาลี)

มึงเห็นตัวฝัวมันหรือไม่เล่า อำมาตย์ว่าข้าพเจ้ามิได้เห็น
 ยี่งโกรธาต่ำทอคอกเป็นเอ็น จะจับเป็นแล่นือเอาเกลือกทา
 (พระอภัยมณี ตอน อุกเรนโกรธสินสมุทร)

ครานั้นท่านยายเทพทอง จัดของขันหมากชะมัทก์เข้มข้น
 สั่งข้าต่ำทอคอกเป็นเอ็น ช่วยกันวิ่งเต้นบ้างเป็นไร
 (ขุนช้างขุนแผน ตอน เตรียมขันหมากขุนช้าง)

คอหยักหยักสักแต่ว่าคน

ผู้ที่ไม่มีความคิด ไม่มีความรับผิดชอบ
 สมัยก่อนเวลาเขียนคำว่า “คน” จะใช้ ค หัวหยัก
 แต่ปัจจุบันเลิกใช้แล้ว ลักษณะ “คอหยักหยัก” ของอักษรตัวนี้ใช้
 เพื่อประชดผู้ที่สักแต่ว่ามีรูปร่างหน้าตาเป็นคนแต่ไม่มีความคิดและ
 ความรับผิดชอบ

ตัวอย่าง

“ทำอะไรก็ทำให้จริงๆ จังๆ อย่าให้เขาว่าได้ว่า **คอหยัก
 หยักสักแต่ว่าคน**”

คอหอยกับลูกกระเดือก

ผู้ที่ใกล้ชิดกันย่อมต้องสนับสนุนกันและกันเสมอ

คอหอยและลูกกระเดือกเป็นอวัยวะที่อยู่ใกล้ชิดกันมาก แยกกันไม่ได้ ต้องสัมพันธ์กันเหมือนคนสองคนที่สนิทและรู้จักกัน จะพูดหรือทำอะไรก็มักเห็นพ้องต้องกันและเห็นแก่ประโยชน์ของกันและกันมากกว่าผู้อื่น

ตัวอย่าง

“ดำกับแดงเป็นคอหอยกับลูกกระเดือกกัน อย่าไปยุ่งกับเขาเลย เสียเวลาเปล่าๆ”

คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก

อยู่อย่างสบายใจแม้ที่คับแคบ ก็อยู่ได้ แต่ถ้าอยู่แล้วไม่สบายใจ แม้ที่กว้างขวาง ก็ไม่ยอมอยู่

ตัวอย่าง

“พจมานไม่ยอมอยู่บ้านทรายทองจึงกลับไปอยู่บ้านที่ต่างจังหวัด เพราะเธอมีความรู้สึกที่ **คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก**”

คางคกขี้นว

คนที่มีฐานะต่ำต้อย พอได้ดีแล้วก็มักแสดงกิริยาอวดดี ลืมตัว

คางคก เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ มีรูปร่างคล้ายกบแต่หนังหยาบขรุขระน่าเกลียด จึงมักเปรียบกับคนที่ต่ำต้อย วอ เป็นยานที่มีหลังคาเป็นรูปเรือในใช้คนหาม สมัยก่อนผู้เป็นขุนนางหรือมี

ยศถาบรรดาศักดิ์จะเดินทางไปที่ไหนได้มักจะนั่งวอ มีข้าทาสบริวารหาม
สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “คางคกขึ้นวอ แมงปอใส่
ตุ้งติ้ง” (ตุ้งติ้ง คือ ตุ่มหูที่มีระย้าย่อย)

ตัวอย่าง

“แต่ก่อนเคยอยู่สลัมมาด้วยกัน แต่พอแต่งงานกับเศรษฐี
ท่าทางเธอก็เปลี่ยนไป พบหน้าเพื่อนเธอก็ทำเซ็ดหยิ่ง ไม่ยอม
ทักทาย ทำเหมือนคางคกขึ้นวอไม่มีผิด”

คาบลูกคาบดอก

ไม่แน่ว่าจะเป็นอย่างไรน ก้ากึ่งกันอยู่

ระยะที่ต้นไม้ออกดอกและกำลังจะเป็นลูกเป็นระยะที่คาบ
เกี่ยวกัน เรียกว่า “คาบลูกคาบดอก”

สำนวนนี้ใช้หมายถึงระยะเวลาที่กำลังมีเหตุการณ์เข้าที่
คับขัน ไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นอะไรกันแน่ หรือมีจะนั้นก็กำลังจะได้
หรือเสีย ก้ากึ่งกันอยู่

ตัวอย่าง

“นักกีฬาคนนั้นชอบเตะฟุตบอลคาบลูกคาบดอก คือ เตะ
ทั้งลูกทั้งคน”

นอกจากนั้น อาจใช้หมายถึงสิ่งที่ดีความได้สองแง่

ตัวอย่าง

“การขึ้นเงินเดือนของพนักงานในปีนี้ ผู้จัดการยังพูดคาบ
ลูกคาบดอก”

คืบก็ทะเล ศอกก็ทะเล

อย่าประมาททะเล เพราะอาจเกิดอันตรายได้ทุกเมื่อ
คืบ-ศอก เป็นมาตราวัดระยะตามแบบโบราณ ๑๒ นิ้ว เป็น
๑ คืบ และ ๒ คืบ เป็น ๑ ศอก คนโบราณมักจะเรียกอะไรที่
เล็กน้อยกว่า “แคคืบแคศอก”

ธรรมชาติของทะเลไม่ควรไว้วางใจ แม้น้ำลึกเพียงเล็ก
น้อยหรือห่างฝั่งเพียงเล็กน้อย ก็อาจเกิดอันตรายได้ จึงไม่ควร
ประมาท

ตัวอย่าง

“แต่พเอนคืบนี้หลับไปแล้วให้เกิดวิตกวิจารณ์ขึ้นมาว่า คืบ
ก็ทะเล ศอกก็ทะเล พลาดพลั้งเข้าก็จะอด”

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ประพาสมณฑลปราจีน ตอนจะออกทะเล)

“เมื่อชาวประมงจะออกไปหาปลา ก็ต้องเตรียมตัวให้
รอบคอบเพราะรู้ว่า **คืบก็ทะเล ศอกก็ทะเล**”

คู่แล้วไม่แคล้วกัน

ผู้ที่เคยสร้างบุญกุศลร่วมกัน เคยเป็นคู่กันมาก่อนย่อมไม่
แคล้วคลาดกัน

สำนวนนี้มีที่มาจากความเชื่อว่า มนุษย์เวียนว่ายตายเกิด
มาแล้วหลายชาติ ชายหญิงใดที่เคยเป็นคู่สามีภรรยากันในชาติ
ก่อน เมื่อเกิดใหม่ก็ไม่แคล้วคลาดกัน

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “คู่แล้วไม่แคล้วคลาด”

ตัวอย่าง

“ปาวสาวคู่นี้มีอุปสรรคมากมายกว่าจะได้แต่งงานกัน แต่ทั้งคู่ก็สามารถฟันฝ่าปัญหาต่างๆ มาจนมีวันนี้ได้ สมกับคำที่ว่า **คู่แล้วไม่แคล้วกัน**”

เคียวอยู่ในท้อง

คดโกง ไร้ศีลธรรม

เคียวเป็นเครื่องมือสำหรับเกี่ยวข้าวและหญ้า ทำด้วยเหล็ก รูปโค้ง มีคม การนำลักษณะของเคียวที่โค้งงอมาเปรียบกับความไม่ซื่อตรงนั้น มีมาแต่โบราณ ดังปรากฏในกาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเปรียบเทียบความตรงของไม้บรรทัดว่าตรงข้ามกับความคดของเคียว

เรียมภาคือบันทัด

ช่างชาญตัดขัดเกลาชยัน

ทอดเขียนเรียนพระธรรม์

ไซ้สันเคียวเบี้ยวบิดงอ

สำนวนนี้มีปรากฏในราชาธิราช ตอนศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ว่า

“อ้ายมอญแต่ก่อนมึงก็เป็นขี้ข้าพม่า แล้วไปเป็นขี้ข้าไทยน้อย ไ้หน้าชื่อใจคดทรยศต่อเจ้า ข้าก็รู้อยู่ว่าในท้องพวกมึงมีเคียวเจ็ดเล่มมีเข็มเจ็ดอัน ก็จจะรบฟาดฟันผ่าอกเอา **เคียวในท้อง**ออกตัดคอพวกมึงเสียให้สิ้น”

สำนวนนี้ปัจจุบันไม่นิยมใช้แล้ว

โคแก่ชอบกินหญ้าอ่อน

ชายแก่ที่ชอบผู้หญิงรุ่นสาว หรือชายแก่ที่มีภรรยาสาว
โคลงสุภาวศิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

โคเฒ่าเขาหักเหียน	หายคม
พานพบหญ้าอ่อนงม	งานเคี้ยว
ชายแก่พบสาวสม	สบจิต เขานา
ฟุ่มแพะรสมันเขี้ยว	ไฝผื่นเผื่อเหลือ

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “วัวแก่กินหญ้าอ่อน”

ตัวอย่าง

วันนั้นชูชกเฒ่าชรา ต่ ทิสวา เมื่อเห็นรูปเจ้าอมิตตดา
ยุพเยาว์แรกรุ่งสุนทรเด็กดรุณี แฉ่งน้อยหน้านางลจวีรรณเพริด
พริ้งพราย ชะชวยฉาดเฉิดฉายโฉมเฉลา ดังว่าพฤทธิโคเค่าเฒ่าชรา
จร ครั้นแล้วเห็นเหยื่อหญ้าอ่อนออกโอชโอษฐอ้า ละลนละลาน
แลบเลียชีวหาหุทางระเหิดหัน เฒ่าก็มีจิตเกษมสันต์โสมนัสยวนยิ่ง

(มหาเวสสันดรชาดก ตอนชูชกพบนางอมิตตดา)

“ผู้ชายคนนั้นทำตัวเป็นโคแก่ชอบกินหญ้าอ่อน จึงถูก
ชาวบ้านนิินทา”

โค่นกล้วยอย่าไว้หน่อ

ถ้าจะทำลายสิ่งใดต้องขุดรากถอนโคนจึงจะหมดสิ้นได้
ในการตัดกล้วย ถ้าตัดต้นกล้วยทิ้งแต่ไม่ขุดหน่อทิ้งด้วย
ไม่ช้าหน่อกล้วยนั้นจะแตกยอดขึ้นมาอีก ถ้าต้องการให้กล้วยตาย

แน่ๆ ต้องซุดหนอกกล้วยทิ้งด้วย

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

การโค่นกล้วยอย่าไว้	หน่อแนม
มักจะเสือกแทรกแซม	สืบเหง้า
โค่นพาลพวกโกงแกม	กุดโคตร มั่นเฮย
จึงจักสูญเสื่อมเค้า	เงื่อนเสี้ยนศัตรู

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “โค่นกล้วยอย่าไว้หน่อ ฆ่า
พ่ออย่าไว้ลูก” ซึ่งมีความหมายกว้างถึงการทำลายล้างคนพาลหรือ
พวกกบฏ ถ้าจับได้จะฆ่าพ่อต้องฆ่าลูกด้วยเพื่อไม่ให้เป็นอันตราย
ในภายหลัง หรือบางทีใช้ว่า “ตัดไม้ไม่ไว้หน่อ ฆ่าพ่อไม่เลี้ยงลูก”
หรือ “ตัดหวายอย่าไว้หนามหน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก” หรือ “ตัดต้น
แล้วโค่นเหง้า”

ตัวอย่าง

“ วัน ๒๓^๓๑๐ คำ เจ้าพระยาอภัยภูธรจับเจ้าฟ้ากรมขุน
กษัตราที่ทวารสองชั้น

ณ ๔๔^๔๑๐ สำเร็จโทษตัดไม้ไม่ไว้หน่อ ฆ่าพ่อไม่เลี้ยงลูก
สำเร็จโทษเสียด้วยกัน ณ วัดประทุมคงคา”

(จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวี)

แล้วจึงตรัสว่า แต่ขึ้นไป ตัดหวายอย่าไว้หนามหน่อ ฆ่าพ่อ
อย่าไว้ลูก จึงเป็นคำโบราณสืบมาคงเท่าบัดนี้

(ราชาธิราช ตอน พระเจ้าฟ้ารั่วประหารซังคี ชังแง)

“โอ้พระทูลเกล้าได้ตัดต้นแล้วก็โคนเหง้าเชียวทั้งถอน จะ
อาลัยอาวรณ์ไปโยมี พระเจ้าหลานหรือจะดีกว่าโอรส แต่ลูกในไส้
ยังคิดคดดูเวทนา...”

(มหาเวสสันดรชาดก ตอนพระราชสีตัดพ้อพระเจ้าสญชัย)

“ถ้าจะปราบปรามยาเสพติด ต้อง**โค่นกล้วยอย่าไว้หน่อ**
ทำลายล้างแหล่งผลิตให้หมดสิ้น”

โคมลอย

ไม่มีมูล เหลวไหล ไม่เป็นความจริง

สำนวนนี้มีคำอธิบายในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีถึง พระพันปีหลวง คราวเสด็จ
ประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ ว่า “คำว่าโคมนี้มีความหมายตามศัพท์
แปลใช้กันว่าพูดภาทำอะไรไม่กินความกัน ภาไม่เข้าเรื่องกัน ภา
พูดเหลวไหลไป ภาพูดโดยไม่มีเค้ามูลที่เห็นว่าควรจะพูดอย่างนั้น
แต่แรกใช้กันว่าโคมลอย เกิดจากหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง ชื่อพันธ์มี
รูปโคมลอยอยู่ที่ชื่อหน้าต้นของหนังสือนั้น และในหนังสือนั้นก็
มีความซึ่งกล่าวตามอย่างตลกๆ ในภาษาอังกฤษ ดูไม่ค่อยจะเข้ากับ
เรื่องและไม่เห็นขอบขัณเหมือนหนังสือพิมพ์พันธ์ เพราะเหตุฉะนั้น
เมื่อมีใครกล่าวความที่ไม่เข้าเรื่อง ภาไม่กินความกัน ก็ใช้กันว่า
โคมลอย แล้วย่อสั้นลงแต่ว่า โคม ก็ใช้ได้เหมือนกัน”

ตัวอย่าง

“ข่าวนี้เป็นข่าว**โคมลอย**ชัดๆ เชื่อไม่ได้”

ฆ

ฆ่าควายเสียตายพริก

ทำการใหญ่แต่กลัวหมดเปลือง จึงทำให้งานเสีย

ตามชนบทเมื่อมีงานจัดเลี้ยงคนจำนวนมาก ชาวบ้านต้อง ล้มควายเพื่อเอาเนื้อมาทำอาหาร เวลาจะแกงถ้าใส่พริกในเครื่อง แกงไม่ได้สัดส่วนกับเนื้อควาย แกงนั้นจะไม่อร่อย สำนวนนี้จึง เป็นการเปรียบเทียบว่า เมื่อจะทำงานใหญ่แล้วก็ต้องยอมลงทุนใช้ จ่าย ถ้ามีกลัวหมดเปลืองก็อาจทำให้งานพลอยเสียไปด้วย

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ฆ่าควายเสียตายเกลือ” ในที่นี้คือ เกลือที่ใช้หมักเนื้อไม่ให้เน่า

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน- ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ฆ่ากระบือแล้วคิด	เสียตาย
ซึ่งพริกขิงทั้งหลาย	หลากแท้
หวนจิตคิดกลับกลาย	เป็นอื่น
คนจักติเตียนแล้ว	ชั่วสิ้นสูญชนม์

ตัวอย่าง

ถ้าทำการสิ่งใดที่ใหญ่ศ	อย่ากลัวหมดเงินเบี้ยจะเสียหาย
หวังไว้ชื่อลือชาว่าฆ่าควาย	เฝ้าเสียตายพริกแกงไม่เป็นการ

(สุภาสิตสอนเด็ก)

“จะทำโครงการใหญ่ขนาดนี้ แต่ให้งบประมาณชนิดเดียว จะ ได้เรื่องอะไร *ฆ่าควายเสียตายพริก*แท้ๆ”

ฆ่าช้างเอางา

ทำลายสิ่งมีค่าเพื่อหวังประโยชน์ส่วนตัว

โคลงสุภาสิตเก่า อธิบายความหมายว่า

ฆ่า สัตว์ตัดชีพผู้	ทนเข็ญ
ช้าง ใหญ่เนื้อหนังเอ็น	หอนเอื้อ
เอา ทิ้งธรณีเหมิน	มุ่งแต่ งานา
งา นิดหนึ่งกว่าเนื้อ	โจดชาน่าแสวง

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ฆ่าช้างเอางา เจรจาเอา ถ้อยคำ”

ตัวอย่าง

“พวกที่ตัดไม้ทำลายป่า เป็นพวก**ฆ่าช้างเอางา** ทำลายสิ่ง
แวดล้อมของประเทศชาติให้เสียหายหนัก”

ง

งเป็นไก่ตาแตก

สับสนจนทำอะไรไม่ถูก ไม่เข้าใจเรื่องที่เกิดขึ้นจริง

สำนวนนี้มีที่มาจากการชนไก่ ไก่จะใช้เดือยเป็นอาวุธแทง
ตาฝ่ายตรงข้าม ไก่ที่ถูกเดือยแทงจนตาแตกมองไม่เห็นอะไร จะง
ทำอะไรไม่ถูก

ตัวอย่าง

“เขาถูกกล่าวหาอย่างรุนแรงว่าเป็นต้นเหตุขยงให้สามมี
ภรรยาคู่ นั้นแตกแยกกัน ทั้งๆ ที่เขาไม่รู้เรื่องเลย เขาจึง**งเป็น
ไก่ตาแตก**”

งมเข็มในมหาสมุทร

ค้นหาสิ่งที่ยากจะหาได้ ทำกิจที่สำเร็จได้ยาก

เข็มมีขนาดเล็กมาก ถ้าทำเข็มตกลงไปในมหาสมุทรซึ่งกว้างใหญ่ ย่อมสุติวิสัยที่จะงมเข็มเล่มนั้นขึ้นมาได้

ตัวอย่าง

“ในสมัยนี้การจะหาคนดีมีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต ฉลาดเฉลียว และมีความเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองอย่างจริงจังนั้นหายากราวกับ**งมเข็มในมหาสมุทร**ทีเดียว”

งอมพระราม

มีความทุกข์ยาก ลำบากเต็มที แพ้อย่างหมดรูป

สำนวนนี้มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ พระรามต้องไปเดินป่าอยู่ถึง ๑๔ ปี ต้องรบกับทศกัณฐ์และญาติวงศ์พงศายุักษ์ จนปราบได้หมดสิ้นแล้วจึงได้นางสีดา กลับคืนมา พระรามได้รับความทุกข์ยากมาก

งอม หมายถึง สุกเต็มที โดยปริยายหมายความว่า ได้รับความลำบากมาก

ตัวอย่าง

ถ้าพิเภกนักปราชญ์ทางโหราศาสตร์ ไม่คอยบอกให้พระรามแก้ไขอยู่แล้ว ทศกัณฐ์จะงอมพระรามที่ไหน เกรงพระรามจะงอมพระรามไปเองเสียอีก

(หนังสือลัทธิวิทยา)

“เขาเป็นครูอาสาที่ต้องไปทำงานสอนหนังสือเด็กชาวเขา
ในถิ่นทุรกันดารนานถึง ๑๐ ปี ต้องทนทุกข์ยากและอุปสรรคต่างๆ
อย่างแสนสาหัสเรียกว่า **งอมพระราม** ที่เดียว”

งูกินหาง

เกี่ยวกับเป็นวงจนหาจุดสิ้นสุดไม่ได้
เปรียบเหมือนลักษณะของงูที่กินหางของมันเอง จนดูเป็น
วงกลม และมองไม่เห็นปลายหาง

ตัวอย่าง

“ฉันเพื่อการทวงหนังสือคืนแล้วละ ทวงคนนี่บอกว่าอยู่ที่
คนนั้น ทวงคนนั้นบอกว่าอยู่ที่คนโน้น ไม่สิ้นสุดราวกับ**งูกินหาง**
ที่เดียว”

งูๆ ปลาๆ

มีความรู้อย่างผิวเผิน รู้เพียงเล็กๆ น้อยๆ รู้ไม่จริง

ตัวอย่าง

ข้าเคยพบคบบปราชญ์ราชกระวี มาเช่นนี้จึงได้รู้งูๆปลาปลา

(พระประทุมคำกลอน)

ฝูงคนบนดลิ่งวิงสอ สอดมดหมออยู่ที่ไหนก็ไปหา

หมอมันไม่มีครูงูปลาปลา นี้จะมาแทงเล่นเล่นอย่างเช่นเคย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ชาวบ้านหาคนมาปราบจะเข้เถรवाद)

วิชาอย่าสงสัย

เรียนไว้ได้จะเป็นผล

สำหรับแก้ائبจน

จะรอดตนด้วยวิชา

จะรู้ให้รู้แท้
รู้แท้อย่าสงกา

อย่ารู้แต่งูงูปลาปลา
ไปเบื้องหน้าจะเห็นคุณ

(ศรีสวัสดิ์วัตร)

“จะให้ไปทำงานกับฝรั่งได้อย่างไร ภาษาอังกฤษของฉัน
งู ๆ ปลา ๆ”

เงาตามตัว

ผลของการกระทำที่เกิดตามติดมาทันที หรือผู้ที่เป็นไปไหนไป
ด้วยกันแทบไม่คลาดกันเลย

เงาในที่นี้หมายถึงเงาของคน สัตว์ หรือสิ่งของ เมื่อ
เคลื่อนที่ เงาก็จะเคลื่อนตามไปด้วย

ตัวอย่าง

สิ่งใดในโลกล้วน

อนิจจัง

คงแต่บาปบุญยัง

เที่ยงแท้

คือเงาติดตัวตรึง

ตรึงแน่น อยู่เนา

ตามแต่บาปบุญแล้ว

ก่อเกื้อรักษา

(ลิลิตพระลอ)

พระคุณเอ๋ย จะคิดдумังเป็นไรเล่า ว่ามัทรีนี้เป็นข้าเก่าแต่
ก่อนมา ดังเงาตามพระบาทก็เหมือนกัน

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน นางมัทรีตัดพ้อพระเวสสันดรเมื่อกลับมาไม่พบ
สองกุมาร)

“ตั้งแต่คบกัน เขาตามฉันทุกฝีก้าวราวกับเงาตามตัว”

โง่งเง่าเต่าตุ่น

โง่งมาก

เต่าเป็นสัตว์ที่เคลื่อนไหวช้า ตุ่นเป็นสัตว์ที่รูปร่างคล้ายหนู ชอบขุดรูอยู่ ชอบกินพืช เต่าและตุ่นมักถูกนำมาเปรียบเทียบกับคนโง่ง และคนเซ่อ

เง่า (ง่าว) เป็นคำไทยเหนือแปลว่า โง่ง

ตัวอย่าง

“เพราะโง่งเง่าเต่าตุ่นพ่อคุณเอ๊ย ผู้ใดเลยจะประสงค์จําหนงหมาย”

(นิราศทวารวดี)

“ครูอย่าไปว่านักเรียนโง่งเง่าเต่าตุ่นเซียวนะ เด็กจะเสียกำลังใจ”

จ

จมไม่ลง

เคยรุ่งเรืองใหญ่โต เมื่อตกอับก็ยังทำตัวเหมือนเดิม ไม่ยอมปรับตัวให้เหมาะกับฐานะของตน

ตัวอย่าง

“สิ้นสามี่แล้ว ภรรยาและลูกๆ ยังจมไม่ลง ทำตัวเหมือนเดิม ทั้งๆ ที่ไม่มีรายได้อะไร ไม่ซ้าคงล้มละลายแน่”

จับข้งหาง

ทำสิ่งที่เสี่ยงอันตรายโดยไม่รอบคอบ อาจจะพลาดพลั้งได้
งูเป็นสัตว์มีพิษ ถ้าจับหางมันอาจแวงกัดและรัดผู้จับให้ตายได้
สำนวนนี้มักใช้เป็นคำห้ามว่า “อย่าจับข้งหาง”

โคลงสุภาภิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

จับสิ่งใดไปได้	มันมีมือ
พลาดพลิกจากตัวถือ	โทษให้
เสียทรัพย์ยับอายฤ	ตราบเท่า สูญแฮ
ดั่งจับหางงูไว้	วัดแวงววยปรารถ
ตัวอย่าง	

จะให้มันจับว่าจริงยิ่งยากนัก จะซ้่าซ้กข้งเดียวก็ไม่ได้
มาจับข้งหางผิดออกไป มันจึงว่าได้ทุกสิ่งอัน

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษาพิจารณาคดีสร้อยฟ้ากับศรีมาลา)

“เธอต้องแน่ใจนะว่ามีหลักฐานที่จะมัดตัวเขาแน่นหนา
ไม่อย่างนั้นเขาจะฟ้องกลับได้ โบราณว่า อย่าจับข้งหาง”

จับด่าอีแดง

มุ่งหวังอย่างหนึ่งกลับพลาดไปได้เป็นอีกอย่างหนึ่ง

สำนวนนี้มาจากการเล่นพนันสมัยก่อนซึ่งเรียกว่า “อีดำอีแดง”
ใช้หีบมีลिनเป็นสีดำกับสีแดงให้คนแทง บางคนแทงสีดำแต่พลาดไป
ออกสีแดงทำให้เสียเงิน

ตัวอย่าง

“ฉันอุตส่าห์เลือกอย่างดีแล้ว ทำไมจึง**จับด่าถล่มแแดง**ไปหยิบของมีตำหนิมาได้”

จับได้คาหนังคาเขา

จับได้ในขณะที่ทำผิดพร้อมกับของกลาง ทำให้แก้ตัวไม่ได้ สมัยก่อนมีโจรลักขโมยวัวควายไปฆ่า เจ้าของตามจับได้พร้อมทั้งหนังและเขาของวัวควายนั้น ทำให้โจรต้องยอมจำนนต่อหลักฐาน บางทีใช้เพี้ยนไปว่า “คาหลังคาเขา”

ตัวอย่าง

“แแดงแอบหยิบขนมเค้กของดำไป ๑ ชิ้น ดำไปเห็นแแดงถือขนมเค้กอยู่กำลังจะกิน จึงพูดว่า **จับได้คาหนังคาเขา** ไม่ต้องแก้ตัว เอาขนมคืนมาเสียดี ๆ”

จับปลาสองมือ

ทำอะไรหลายอย่างในเวลาเดียวกันอาจไม่สำเร็จสักอย่าง การจับปลาต้องจับทีละตัวโดยใช้ทั้งสองมือจับให้มั่น ถ้าจับพร้อมกันด้วยมือข้างละตัว ปลาอาจจะหลุดมือไปทั้งสองตัว

ตัวอย่าง

อย่าจับปลาสองหัตถ์จะพลัดพลาด จับให้ลงคงให้ขาดว่าเป็นผ้า
จึงนับว่าคนดีไม่มีผ้า ถ้าชายชั่วร้ายไปมิใช่ชาย

(สุภาษิตสอนหญิง)

“เธอทำงานสำคัญหลายอย่างพร้อมกัน **จับปลาสองมือ**
แบบนี้ระวังจะชวดหมดนะ”

จับแพะชนแกะ

ทำอย่างขอไปที

แพะและแกะมีลักษณะคล้ายกัน แต่ก็เป็นสัตว์ต่างชนิด
ไม่สามารถจะใช้แทนกันได้ทีเดียว การจับแพะชนแพะหรือจับแกะ
ชนแกะเป็นกีฬาอย่างหนึ่ง แต่ถ้าจับแพะกับแกะซึ่งต่างชนิดกันมา
ชนกันถือว่าเป็นการทำอย่างขอไปที

ตัวอย่าง

“รายงานของเธอตอนต้นๆ ก็ดูดีหรือออก แต่ตอนท้ายๆ เธอ
หยิบโน่นหยิบนี่มาผสมกัน **จับแพะชนแกะ**ยุ่งไปหมด”

จับมือใครดมไม่ได้

ไม่มีหลักฐานที่จะหาตัวคนทำผิดได้

ตัวอย่าง

“ห้องนี้มีคนเข้าออกพลุกพล่าน กระเป๋าสตางค์ที่หายไปจึง
จับมือใครดมไม่ได้”

จับไม่ได้ไล่ไม่ทัน

แก้ตัวเก่ง มีวิธีหลบหลีก พูดยลตเลี้ยวเอาตัวรอดจนคนอื่น
เอาผิดไม่ได้

ตัวอย่าง

“เขาเป็นคนเจ้าชู้ ชอบจีบสาวๆ เรื่อยไป ภรรยาของเขารู้
ระแคะระคาย แต่ก็**จับไม่ได้ไล่ไม่ทัน**”

จับเสือมือเปล่า

เสียงแสวงหาประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุน

เสือเป็นสัตว์ดุร้าย การจะจับเสือต้องมีเครื่องมือพร้อม คน
ที่จับเสือมือเปล่าได้ จึงถือว่าเก่งและฉลาด

ตัวอย่าง

“เขาทำธุรกิจอย่าง**จับเสือมือเปล่า**แท้ๆ ไม่ได้ลงทุนอะไร
เลย แต่ได้กำไรมาก”

จับให้มันคั้นให้ตาย

ทำสิ่งใดควรทำอย่างจริงจังจนสำเร็จ

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
อธิบายความหมายว่า

จับสิ่งใดให้มัน	คงความ
อย่าปล่อยปลละละตาม	แต่ได้
ถึงตายอย่าผละผลาม	พลิกไพล่
จึงจะมีชัยใช้	ชอบไม่มีมือเหนียว
บีบสิ่งใดบีบคั้น	จนตาย
อย่าปล่อยปลละละหมาย	ไม่พลั้ง

มันจะพลิกแพลงหงาย

บิดขบ

แม่นไม่มันคงซั้ง

คิดร้ายปลายมือ

ตัวอย่าง

จงจับให้มันคั่นให้ตาย

อย่าดูถูกลูกผู้ชายหาควรไม่

คิดให้รอบคอบแล้วยกไป

จึงจะจับตัวได้ตั้งใจนี้

(ควาี ตอน เฒ่าทศประสาทเตือนไวยทตมิให้ต่วนยกทพไปรบกับควาี)

จับให้มันคั่นหมายให้วายวอด

ช่วยให้รอดรักให้ซิดพิสมัย

ตัดให้ขาดปรารณาหาสิ่งใด

เพียรจนได้ตั้งประสงค์แล้วคงดี

(เพลงยาวถวายโอวาท)

ตัวอย่าง

“งานนี้จะทำเล่นไม่ได้ ต้องจับให้มันคั่นให้ตาย ไม่อย่างนั้น จะเสียทั้งเวลาทั้งเงินทอง”

จิ้งจกทัก

คำตักเตือนแม่เล็กน้อยก็ควรรับฟัง

บางคนมีความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง เมื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หากมีเสียงทัก เช่น เสียงจิ้งจก ก็จะมีชะงักหรือแก้เคล็ดด้วยวิธีต่างๆ เช่น ทำเสียงจุกปากตอบ

ตัวอย่าง

“เธอคิดดูดีๆ นะ โบราณว่า จิ้งจกทักยังต้องหยุด นี่ คุณครูเตือนแล้ว เธอจะไม่เชื่อหรือ”

จุดใต้ตำตอ

บังเอิญไปพูดหรือทำสิ่งใดกับบุคคลที่เป็นเจ้าของเรื่องนั้น
โดยผู้พูดหรือผู้ทำไม่รู้

ใต้ ใช้สำหรับจุดไฟให้แสงสว่าง คนที่จุดใต้แล้วยังเดินชน
ตอแสดงว่าไม่เห็นจริงๆ

โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ชูใต้เตาะตุ่มเต้า	โดนตอ
เจียนเข้าแข่งขาคอ	หักขันธ์
คนพร้าพูดสอพลอ	เพลงสะดุด
เจอพูดจนโดนตอ	ไปรู้สักตน
ตัวอย่าง	

พระเอนเอกเขนกซึ่งรำพึงคิด ไม่แจ้งจิตเลยว่าเขามาขอ
เหมือนตามใต้ในน้ำมาตำตอ ถึงแค่นคองคงจะกลืนไม่คีนคาย
(พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีรู้ว่าอุศเรนเป็นคู่หมั้นของนางสุวรรณมาลี)

เขาวาน้องของเราเป็นเจ้าสาว ไม่รู้ราวเรื่องเรื่อมาเจอหอ
เหมือนจุดใต้ว้ายน้ำมาตำตอ เสียแรงถ่อกายมาก็อาภัพ

(นิราศเมืองเพชร)

“วันนี้ฉันไปถามหาเพื่อนกับผู้หญิงคนหนึ่งในตลาด คุยกัน
ตั้งนานถึงรู้ว่าจุดใต้ตำตอแท้ๆ เพราะเป็นแม่ของเพื่อนฉันเอง”

จุงข้างลอดครูเข็ม

ทำสิ่งที่เป็นไปได้

ข้างเป็นสัตว์ใหญ่ไม่สามารถลอดรูเข็มซึ่งเล็กนิดเดียวได้
ตัวอย่าง

“จะให้คุณปู่ไปอยู่เมืองนอกกับพี่หรือ **ข้างข้างลอดรูเข็ม**
ยังง่ายกว่า ท่านไม่ยอมหรอก”

เจ๊กตื่นไฟ

เอะอะโวยวาย ตื่นตกใจเกินเหตุ

สำเนียงภาษาและวิธีการพูดของคนจีนมักจะดังเอะอะ ยิ่ง
เวลาเกิดไฟไหม้ ก็เลยยิ่งเสียงดังมาก

ตัวอย่าง

“ข้างนอกมีอะไร เสียงเอะอะยังกับ**เจ๊กตื่นไฟ** ไปดูซิ”

เจ้าชู้ไก่แจ้

ผู้ชายที่ทำท่าเจ้าชู้กรีดกรายเข้าไปหาผู้หญิง

ไก่แจ้ตัวผู้เวลาเห็นตัวเมียมักป้อเข้าไปหาโดยกรีดปีกหรือ
ขยับปีกน้อยๆ

ตัวอย่าง

“หนุ่มๆ พวกนี้ เห็นผู้หญิงไม่ได้ ต้องรีบแถมเข้าไปหา
ทำตัวเป็นพวก**เจ้าชู้ไก่แจ้**”

เจ้าชู้ประตูหิน

ผู้ชายที่เจ้าชู้กับผู้หญิงไม่เลือกหน้า

ประตูหินเป็นประตูชั้นในพระบรมมหาราชวัง (อยู่ด้าน

ท่าเตียนในปัจจุบัน) แต่เดิมเป็นทางสำหรับหญิงชาววังออกมาที่เขตพระราชฐานชั้นนอก ผู้ชายไม่สามารถเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในได้ จึงมักมาคอยเกี้ยวผู้หญิงอยู่แถวประตูหิน ผู้หญิงที่เกลียดหน้าก็จะว่าให้เจ็บๆ ว่า “เจ้าชู้ประตูหิน หมูหมาเกี้ยวสิ้นไม่เลือกหน้า”
ตัวอย่าง

“เขาเป็นพวก**เจ้าชู้ประตูหิน** อย่าไปหลงคารมเขาซะเธอ”

เจ้าชู้ยักษ์

ผู้ชายเจ้าชู้ที่เกี้ยวผู้หญิงโดยพรวดพราดเข้าถึงตัวแบบปากว่ามือถึง

ยักษ์ ในที่นี้หมายถึงตัวละครยักษ์ในโฆษณาครที่มักเกี้ยวผู้หญิงโดยวิธีหักหาญเอาด้วยกำลัง

ตัวอย่าง

“อย่าเข้าใกล้ได้นั้นแหละดี พวก**เจ้าชู้ยักษ์** อย่างนี้”

เจ้าถ้อยหมอความ

เก่งในการใช้สำนวนโวหาร

หมอความ หรือทนายความมักมีความสามารถในการใช้สำนวนโวหารพูดพลิกแพลงให้ลูกความของตนได้ประโยชน์มากที่สุด
สำนวนนี้บางที่ใช้ “เจ้าถ้อยร้อยความ”

ตัวอย่าง

“แหม! คารมคมคายจริง เป็น**เจ้าถ้อยหมอความ**ตั้งแต่เมื่อไหร่ แม่สั่งให้ทำยังไงก็ทำไปเถอะ ไม่ต้องมาเถียง”

เจ้าไม่มีศาล สมภารไม่มีวัด

ผู้ที่เคยเป็นใหญ่แล้วสูญเสียอำนาจ

เจ้า หมายถึง เจ้าที่เจ้าทางที่เจ้าของบ้านสร้างศาลให้อยู่
สมภาร หมายถึง พระเจ้าอาวาส ผู้ปกครองวัด ทั้งเจ้าและสมภาร
นับว่าเป็นผู้มีอำนาจ ถ้าไม่มีศาลหรือวัดก็ถือว่าหมดอำนาจ

ตัวอย่าง

“ตั้งแต่ท่านถูกปลดออกจากตำแหน่ง ก็กลายเป็น**เจ้าไม่มีศาล สมภารไม่มีวัด**”

เจ้ายศเจ้าอย่าง

ไว้ตัว ไว้ยศ ทำตัวสูงกว่าคนอื่น

สำนวนนี้ใช้ในเชิงประชด บางทีใช้ว่า “ถ้อยศ ถ้อยศักดิ์”

ตัวอย่าง

“นี่เรายู่กลางป่านะ อย่าทำ**เจ้ายศเจ้าอย่าง**หน่อยเลย
จะไปหาจนกระเบื้องซ้อนเงินที่ไหนให้เธอกินได้ มีงานกระดาดฯ
ให้ใช้ก็ตีถมไปแล้ว”

ใจดีแก้ด้าย ใจร้ายแก้ไหม

การแก้ปัญหาสำคัญต้องใจเย็น

ใจดี หมายถึงใจเย็น ใจร้าย หมายถึงใจร้อน ด้ายที่ขมวด
เป็นปมแก้ได้ยากกว่าไหมที่ขมวดเป็นปม เพราะฉะนั้นคนที่ใจเย็น
จึงสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จมากกว่า ส่วนคนใจร้อนแก้ได้เฉพาะ
ปัญหาง่ายๆ

ตัวอย่าง

“ใจเย็นๆ ค่อยๆ คิด แก้ปัญหาเดียวกับแก้ตัวเอง **ใจดี**
แก้ด้วย ใจร้ายแก้ไหมดนะเธอ”

ใจดีสู้เสือ

ทำใจกล้า บังคับจิตใจไม่ให้หวั่นไหวเมื่อเผชิญอันตรายร้ายแรง
สำนวนนี้ปรากฏในนิทานเรื่อง ใจดีสู้เสือ ซึ่งเล่าว่า ชายแก่
คนหนึ่งเข้าไปไปพบเสือเข้า เมื่อเห็นจวนตัวไม่อาจหนีพ้นก็ทำใจกล้า
หลอกเสือน่า น้ำจะท่วมโลก ถ้าเสื่ออยากอยู่รอด เขาจะช่วยมัดเสื่อ
แขวนไว้กับต้นไม้ เมื่อเสื่อยอมให้มัด ชายแก่ก็ใช้หว่ายตีจนเสื่อ
หมดทางสู้ นิทานเรื่องใจดีสู้เสือ ที่เจือ สตะเวทิน แต่งไว้เป็น
คำกาพย์มีบทสรุปเรื่องราว

เป็นบุญหว่ายขาดออกได้	เสือกก็ดีใจ
วิ่งหนีไม่คิดสู้ตา	
ตั้งแต่ครั้งนั้นแลนา	ลูกหลานเกิดมา
มีลายดำผสมทั้งตัว	
หนูจ๋าแรกตาก็กลัว	แต่ข่มใจชั่ว-
ครูแล้วแกสู้ใจกล้า	
เราได้ความคิดจากตา	ใช้กันต่อมา
ถือว่าใจดีสู้เสือ	
ตัวอย่าง	

“ถึงครูจะดู แต่ถ้าเธอยอมรับผิด ครูคงไม่ทำอะไรหรอก
ทำ**ใจดีสู้เสือ**เข้าไว้”

ช

ชักชูงตามขวาง

ชักชูงตามขวาง ผู้มีอำนาจ ย่อมได้รับความเดือดร้อน
การชักหรือลากชูง ถ้าชักหรือลากตามแนวยาวจะสะดวก
กว่าตามขวาง

โคลงสุภาวดีประจําภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ชัก ขอนสักกิ่งต้น	ตามขวาง
ชุง ใหญ่ยาวโยงระยาง	ยากคล้อย
ตาม ใจยากลากกลาง	ขอดขัด ขวางเฮย
ขวาง ตั้งชักขวางถ้อย	ท่านผู้ศักดิ์สูง
ตัวอย่าง	

“ทำงานแบบ**ชักชูงตามขวาง**อย่างนี้ เมื่อไหร่จะเจริญสักที”

ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน

นำสิ่งที่เป็นอันตรายหรือศัตรูเข้าถึงตัว
ชักน้ำ คือ การทอดน้ำจากแม่น้ำลำคลองเข้าไปตามร่องสวน
เพื่อใช้ในการดูแลต้นไม้ แต่ถ้าระดับน้ำลึกมากเกินไปก็จะทำให้
พืชสวนเสียหาย

โคลงโลกนิติ อธิบายความหมายว่า

อย่าชักน้ำน่านเข้า	คลองคู
อย่าแฉะศึกศัตรู	สู่เหย้า

ไฟในอย่าเชิดชู

นำออก

ไฟนอกอย่านำเข้า

หมั่นใหม่มีหมอง

ตัวอย่าง

“จะชวนใครเข้ามาอยู่ด้วยก็ให้ระมัดระวัง เดี่ยวจะกลายเป็นชกน้ำเข้าลึก ชกศึกเข้าบ้าน”

ชกใบให้เรือเสีย

พูดหรือทำให้คนอื่นเขวออกไปนอกเรื่อง

ใบ หมายถึง ใบเรือ ซึ่งเมื่อชกขึ้นแล้วทางออกไปก็กินลมจะให้เรือแล่นไปทางไหน ก็ต้องคอยปรับใบหรือชกใบให้เข้ากับกระแสลม ถ้าชกใบไม่ถูก เรือก็ไปไม่ตรงตามทิศทางหรืออาจคว่ำเป็นอันตรรายได้

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ชู้เขาจะกอดเข้า

พัลวัน

มาสอดกลางขวางกั้น

กีดหน้า

ทานทานจะให้ป็น

กลับชก เชื้อนแฮ

ชนชาติตระหนี่บ้า

ชกให้เรือเสีย

ตัวอย่าง

ล้วนเหล่าริษยาเป็นอารมณ์ มีแต่จะเรียกลมให้เรือเสีย
 ทั้งเล่ห์กลกระทำอำเยี้ย จะให้เขาผิวเมียได้รำคาญ

(ไชยเชษฐ์ ตอน สี่พี่เลี้ยงตัดทานไม่ให้ไชยเชษฐ์ฟังคำเจ็ดนาง)

“ครูกำลังสั่งการบ้าน นักเรียนอย่า**ชักใบให้เรือเสีย**ซิ เรื่องอื่นไว้คุยทีหลัง”

ชักแม่น้ำทั้งห้า

พูดจาหวานล้อมด้วยเหตุผลต่างๆ เพื่อให้ได้สิ่งที่ประสงค์
สำนวนนี้มาจากมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร เมื่อชูชก
จะทูลขอสองกุมารไต่ยกแม่น้ำทั้งห้าในชมพูทวีป (อินเดีย) มาอ้าง
ในการเจรจาหวานล้อมพระเวสสันดรว่าดังนี้ “พระคุณเจ้าเอ๋ย
อันว่าแม่น้ำทั้งห้าห้วงกระแสนสายซลซลา ไหลมาจากห้วงคงคาเป็น
ห้าแถว นอนไปด้วยน้ำแนวเต็มตื้นตื้นราบนามชื่อว่า คงคา ยมุนา อจิรวดี
สรภูณี มหิมहाสาครเศ จึงแตกเป็นนิเทศกุนทีน้อยๆ ประมาณ
ห้าร้อยโดยสังขยา...ย่อมเป็นที่อาศัยทั่วไปแก่ฝูงปลานานา
สรรพสัตว์ในภูมิพื้นจังหวัดมณฑลทวีป ฝูงชนได้เลี้ยงชีพก็ชุ่มชื้น...
เสมือนหนึ่งน้ำพระทัยทูลกระหม่อมแก้ว อันยาจกมาถึงแล้ว ไม่
เลือกหน้า”

ตัวอย่าง

“จะเอาอะไรก็บอกมาตรงๆ ไม่ต้อง**ชักแม่น้ำทั้งห้า** ชี้แจงฟัง”

ชักหน้าไม่ถึงหลัง

มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย
ผ่านุงผืนเล็ก เมื่อชักหรือดึงมาปิดข้างหน้า ข้างหลังก็
จะโหว่ เปรียบเหมือนรายได้ที่มีจำนวนน้อยย่อมไม่เพียงพอที่จะ
ใช้จ่าย

ตัวอย่าง

“เดือนนี้**ชักหน้าไม่ถึงหลัง** เพราะรถเสียต้องซ่อมไปหลายพัน”

ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน

ทุกข์สุขย่อมเกิดขึ้นสลับกันไป

เจ็ดทีและเจ็ดหนในที่นี้ น่าจะหมายถึงเจ็ดวันในหนึ่ง

สัปดาห์

สำนวนนี้ใช้ปลอบใจผู้มีความทุกข์ให้มีความกำลังใจที่จะต่อสู้ต่อไป

ตัวอย่าง

“อย่าเสียใจไปเลย คราวนี้ขาดทุน คราวหน้าคงได้กำไร

คนเรา **ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน**”

ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์

ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ไม่เอาเป็นธุระ

ชีในที่นี้ คือ ชีตัน หมายถึง พระสงฆ์

สำนวนนี้เดิมใช้เกี่ยวกับเรื่องของพระสงฆ์ ดังปรากฏในประกาศรัชกาลที่ ๔ เรื่องห้ามคฤหัสถ์ไม่ให้สมคบกับพระภิกษุสามเณร มีความตอนหนึ่งว่า “เพราะเหตุด้วยคฤหัสถ์ชายหญิงทั้งปวงถือลัทธิผิดเข้าใจว่าชั่วช่างชีดีช่างสงฆ์ ถึงจะรู้ว่าภิกษุสามเณรรูปใดประพฤตินาจารย์ทุจริตกระทำความผิดสิ่งใดๆ ที่สุดจนถึงเป็นปาราชิกก็ดี ถ้าไม่โกรธกันแล้ว ก็นิ่งเพิกเฉยเสีย”

ต่อมาจึงใช้กับเรื่องต่างๆ ไป และบางทีใช้ว่า “ชั่วช่างชี ดีช่างพราหมณ์”

ตัวอย่าง

“เรื่องของคนนี่ ฉันไม่ขอยุ่งเกี่ยวอีก **ชั่วช่างชี ดีช่างสงฆ์**”

ช้า ๆ ได้พร้าสองเล่มงาม

ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ จึงจะสำเร็จด้วยดี

พร้า คือ มีดใหญ่ โบราณใช้เป็นเครื่องมือสำหรับฟัน ในการตีมีดแต่ละครั้งจะต้องใช้เวลา นาน โดยค่อย ๆ ตีเหล็กที่ร้อน ทีละน้อยจนกว่าจะได้ใบมีดที่บางและคม

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “**ช้าช้าได้พร้าเล่มงาม**”

ตัวอย่าง

อึ่งก็เป็นคำโบราณท่านย่อมาว่า **ช้าช้าได้พร้าสองเล่มงาม** ส่วนนี้ได้ด้วยสามผลามนักมักพลิกแพลง (สามผลาม คือ ผลี่ผลาม)

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน ชูชกจะเข้าไปขอสองกุมาร)

ว่าช้าช้าจะได้พร้าสองเล่มงาม หรือเนื้อความขวางไว้ให้นางแขวน มีไข่มุกปักเลนแอนคลอนแคลน เห็นผิวเปรี๊ยะก็จะแปร้นพิไรพลอย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางลาวทองทะเลาะกับนางวันทอง)

“งานแกะสลักอย่างนี้ต้องค่อย ๆ ทำ อย่าใจร้อน จำไว้ว่า

ช้า ๆ ได้พร้าสองเล่มงาม”

ช้าเป็นการ นานเป็นคุณ

ค่อย ๆ คิด ค่อย ๆ ทำ จึงจะสำเร็จด้วยดี

ตัวอย่าง

คำโบราณท่านว่าซ้ำเป็นการ ถึงจะนานก็เป็นคุณอย่าห่วงวาย
 วิสัยศึกตรีกตรองจึงต้องที่ ยกไปตีก็ให้ได้ตั้งใจหมาย
 (พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีเตือนหัสชัยก่อนจะไปรบกับพวกลังกา)
 “เรื่องนี้คิดให้รอบคอบก่อนตัดสินใจ **ซ้ำเป็นการ นาน
 เป็นคุณ**นะเธอ”

ข้างตายทั้งตัว เอาใบบัวปิด

ความผิดหรือความชั่วร้ายแรงที่รู้กันทั่ว จะปิดอย่างไรก็ไม่ปิด
 ข้างเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ ใบบัวจึงไม่พอที่จะไปปกปิดซอก
 ซ้างได้

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
 ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ข้างใดตายกลิ้งอยู่	ทั้งตัว
อุตริเก็บใบบัว	ปิดไว้
ความร้ายกาจน่ากลัว	ฟุ้งเฟื่อง
เสียทรัพย์เฟื่องไฟให้	สงบฟุ้งฤาฟุ้ง
ตัวอย่าง	

“ทำทุกจริตคดโกงขนาดนั้น จะปิดบังอย่างไร คนเขาก็รู้
ข้างตายทั้งตัว เอาใบบัวปิด ไม่มีติดหรอก”

ข้างเท้าหน้า

มีความสำคัญเพราะเป็นผู้นำ
 สมัยก่อนสามีเป็นผู้นำมาหาเลี้ยงครอบครัว สิทธิขาดทุก

อย่างอยู่ที่สามี่ จึงเปรียบสามี่เหมือนทำหน้าที่ของช้างซึ่งออกก้าว
เดินก่อนเท้าหลัง ส่วน ช้างเท้าหลัง หมายถึงภรรยาซึ่งเป็นผู้ตาม
ตัวอย่าง

“เธอเป็นคนไม่มีปากมีเสียง ทำทุกอย่างที่สามี่สั่ง ยอมให้
สามี่เป็นช้างเท้าหน้า”

ซังสาร ฐเห่า ข้ำเก่า เมียรัก

คนเก่าแก่หรือคนใกล้ชิด หากให้ความไว้วางใจมากเกินไป
ก็อาจจะก่อความเสียหายหรืออันตรายได้

โคลงกระทู้สุภาษิต อธิบายความหมายว่า

ซังสาร หกศอกไซร์ เสี่ยงา

ฐเห่า กลายเป็นปลา อย่าต้อง

ข้ำเก่า เกิดแต่ตา ตนปู่ ก็ดี

เมียรัก อยู่ร่วมห้อง อย่าไว้วางใจ

ตัวอย่าง

อันเชื้อชาติซังสารแลฐเห่า ข้ำเก่าเมียรักอย่าวางจิต

ทั้งสี่อย่างมักล้างเอาชีวิต เจ้าไม่จำทำผิดจึงบรรลัษ

(คาวิ ตอน หลวิชัยต่อว่าคาวิ)

“แม่บ้านที่อยู่กันมาตั้งสิบเจ็ดปียกเค้าเครื่องเพชรไปหมด
หลงไว้วางใจลิ้มที่โบราณว่า **ซังสาร ฐเห่า ข้ำเก่า เมียรัก**”

ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร

ผู้หญิงมักเสียหายได้ง่ายกว่าผู้ชาย

ข้าวเปลือกตกไปที่ไหนก็ออกขายพันธุ์ได้ แต่ข้าวสาร
งอกใหม่ไม่ได้

ตัวอย่าง

“น้องเขาเป็นผู้ชาย จะไปทำงานที่ไหนก็ได้ แต่เราเป็นผู้หญิงก็ต้องระมัดระวังหน่อย อย่าไปทะเลาะกัน อย่างเขาไม่ได้
ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร โบราณเขาว่าไว้อยู่แล้ว”

ชายสามโบสถ์ หญิงสามผัว

คนที่ไม่น่าคบ

ชายที่บวชแล้วสึกถึงสามครั้งและหญิงที่มีสามีถึงสามคน
ผู้คนมักเข้าใจว่าต้องมีข้อบกพร่อง

สำนวนนี้ปัจจุบันไม่นิยมใช้

ตัวอย่าง

บรรพชาสามปางนางสามผัว ข้าแก่ชัวเมียซังเขายังห้าม

(อิศรญาณภาษิต)

ชิงสุกก่อนห่าม

ด่วนทำสิ่งที่ยังไม่สมควรแก่วัยหรือยังไม่ถึงเวลา ย่อมไม่

เหมาะสม ห้ามใช้กับผลไม้ หมายถึง จวนสุก
สำนวนนี้มักใช้เป็นคำเตือนเด็กวัยรุ่นสาว

ตัวอย่าง

เมื่อสุกงอมหอมหวานจึงควรหล่น อยู่กับต้นอย่าให้พรวดไปจากที่
อย่าชิงสุกก่อนห้ามไม่งามดี เมื่อบุญมีคงจะมาอย่าปรารมภ์
(สุภาวดีสอนหญิง)

ถ้ารูปดีมีเงินเขาชมปรอ ไม่พังก้อเลยที่ชายจะหมายตา
อดเปรี้ยวกินหวานตระการใจ ลูกไม้หรือจะสุกไปก่อนห้าม
(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางพิมพุดกับสายทองเมื่อสายทองเป็นแม่สื่อ)
ใครเขาจะเอาเยี่ยงอย่างอีชนชุก อีสุกก่อนห้ามมันมาอยู่สัก
กี่วันก็เดือนนี้มันจะมาตั้งแต่เดือนต่อก่อความให้ชุ่นไปทั้งบ้าน
(มหาเวสสันดรชาดก ตอนนางพราหมณีตำว่านางอมิตตดา)

“ตั้งใจเรียนดีกว่านะเธอ อย่าเพิ่งไปคิดถึงเรื่องนั้นเลย **ชิง
สุกก่อนห้ามไม่ดีหรอก**”

ชีปล่อยปลาแห้ง

เสแสร้งว่าเป็นคนใจบุญ
การปล่อยปลาเป็นการทำบุญให้ชีวิตแก่ปลา แต่ปลาแห้ง
ไม่มีชีวิตแล้ว สำนวนนี้จึงใช้พูดอย่างประชด

ตัวอย่าง

“ดูแม่นั้นซิ ทำทำเป็นคนใจบุญ เอาของเสียมาแจก ยังกับ
ชีปล่อยปลาแห้ง”

ซึ้งกบหนปลายไม้

หวังสิ่งที่อยู่ไกลตัว ย่อมไม่สมหวัง

นกที่อยู่บนยอดไม้ไกลๆ โอกาสที่จะได้ยอมนยากเพราะนก
จะบินหนีไปก่อน

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ซึ้ง สุกุณานึกได้	ดูจหมาย
นก ใหญ่ น้อย แลหลาย	สล้าง
ปลาย พฤษ์ นึกนกหาย	หาห่อน เห็นเฮย
ไม้ เปรียบคนชู้ยอ้าง	เปล้า ล้วนลมเหลว
ตัวอย่าง	

“หวังจะถูกลอตเตอร์รางวัลที่ ๑ ก็เหมือนกับ **ซึ้งกบหนปลายไม้**
นั้นแหละ”

ซึ้งกเป็นนก ซึ้งไม้เป็นไม้

มีอำนาจเหนือผู้อื่นจนสามารถบงการได้

ตัวอย่าง

“เดี๋ยวนี้เราจะทำอะไรที่ต้องแล้วแต่แฟน แฟนว่ายังไงก็ว่าตาม

ซึ้งกเป็นนก ซึ้งไม้เป็นไม้”

ซึ้งโพรงให้กระรอก

แนะนำหรือบอกใบ้ให้รู้ ทำให้ผู้อื่นเห็นช่องทางทำผิดหรือเอา
ประโยชน์ได้ง่าย

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ชี	ช่องทางหว่างต้น	พฤกษา
โพรง	ดั่งรูกูหา	ใช้น้อย
ให้	สำนักเดียรฉาน์	ชาติโฉนด เขลาเฮย
กระรอก	ดั่งคนหมอถ้อย	โทษร้ายอย่าขยาย
ตัวอย่าง		

“การสอนเพศศึกษาในโรงเรียน ถ้าสอนไม่ดีก็เท่ากับเป็นการ
ชีโพรงให้กระรอก”

ซุบมือเปิบ

ฉวยประโยชน์จากที่คนอื่นทำไว้แล้ว โดยไม่ได้ลงทุนลงแรง
การกินอาหารสมัยก่อนใช้มือหยิบอาหาร เรียกว่า เปิบ
ก่อนจะหยิบข้าวต้องเอามือซุบน้ำก่อน เพื่อไม่ให้ข้าวติดมือ คนที่ไม่
ช่วยทำหรือจัดหาอาหารแต่มาถึงก็นั่งลงซุบมือเปิบ จึงเป็นคนที่ไม่
ได้ลงทุนลงแรง แต่ฉวยประโยชน์อย่างเดียว

ตัวอย่าง

ท่านมาซุบมือเอาสรรพ	นั่งกินสำรับเล่นง่ายง่าย
เมื่อมีชัยท่านได้พลอยสบาย	มันแพ้ก็ตายแต่พวกเรา

(อิเหนา ตอน ประสันดาต่อว่าจรงกา)

นางฟังคำรำเเล่ก็เข้าใจ	ว่าชิชะพระอภัยกระไรเลย
หมายจะซุบมือเปิบกำเรบจิต	ช่างไม่คิดขายหน้า নিজจาเอ๊ย

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีต่อว่าพระอภัยมณี)

“เธอไม่ได้ทำรายงานกับพวกเรา จะมาใส่ชื่อด้วยได้ยังไง
อย่างนี้ก็**ซุบมือเปิบ**ซิ”

ซ

ชื่อเป็นแมวนอนหวด

ทำเป็นชื่อแต่คดโกง ไร้ใจไม่ได้

หวดเป็นภาชนะดินเผา รูปร่างคล้ายไหใช้สำหรับนั่งข้าว
เหนียว ชื่อ หมายถึง แข็งทื่อ เป็นลักษณะของแมวที่นอนอยู่ในหวด
แล้วตัวแข็งชื่อพลิกไม่ได้ สำนวนนี้ใช้เป็นคำประชด โดยเอาคำว่า
แข็งชื่อ มาเปรียบกับความชื่อตรง

ตัวอย่าง

“ให้เขาไปจ่ายค่าไฟให้ ที่ไหนได้เอาเงินไปใช้หมด คิดว่า
ไร้ใจได้ ที่แท้ก็**ชื่อเป็นแมวนอนหวด**”

ชื่อควายหน้านา

ทำสิ่งใดไม่ถูกเวลาขอมไม่ได้ผลดี

สมัยก่อนใช้วัวควายในการทำนา เมื่อถึงหน้านาวัวควายมี
ราคาแพงเพราะเป็นที่ต้องการ

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ชื่อควายหน้านา ชื่อผ้าหน้า
หนาว” มีความหมายเหมือนกับ “ชื่อร่มหน้าฝน จ้างคนหน้านา”

โคลงกระทู้สุภาสิต อธิบายความหมายว่า

ชื่อ วัวควรวางต่างต๋อง	การหา
โค มักขึ้นราคา	ทุกครั้ง
น้ำ ถึงซึ่งเวลา	ไถคราด แพงเสมอ
นา ย่อมมีทั่วทั้ง	แผ่นดินภูมิสถาน
ตัวอย่าง	

“ไปทะเลหน้าร้อน คนก็เต็ม ที่พักก็แพง ทำนองเดียวกับ
ชื่อควายหน้านา ชื่อผ้าหน้าหนาว ก็อย่างนี้แหละ”

ฒ

เฒ่าห้วง

ชายแก่เจ้าเล่ห์ ชอบหลอกเด็กสาว ๆ
 ฐ เป็นสัตว์ที่มีพิษอยู่ที่ส่วนหัว ห้วง หมายถึง มีเล่ห์เหลี่ยม
 ซ่อนไว้เหมือนพิษงู
 ตัวอย่าง

“หลานอย่าไปหลงคารมตาแก่ข้างบ้านนะ แก่เป็นเฒ่าห้วง
 หลอกเด็กสาวอยู่บ่อยๆ”

ด

ดอกพิกุลร่วง

คนที่พูดน้อยหรือหนึ่งไม่ยอมพูดเมื่อมีผู้ถาม

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานจักรๆ วงศ์ๆ ของไทยเรื่อง พิกุลทอง ซึ่งนางเอกของเรื่องมีลักษณะพิเศษ เมื่อนางพูดจะมีดอกพิกุลทองร่วงออกมาจากปาก

สำนวนนี้มักใช้เป็นคำกล่าวเชิงประชดประชันว่า ที่ไม่พูดเพราะกลัวว่าดอกพิกุลจะร่วง

ตัวอย่าง

“ครูถามอะไรก็ไม่ตอบ กลัวดอกพิกุลร่วงหรือยังงั้น”

ดักลอบให้หมั่นกู่ เจ้าชู้ให้หมั่นเกี้ยว

มานะพยายาม ถ้าต้องการความสำเร็จ

ลอบเป็นเครื่องสานชนิดหนึ่งสำหรับดักปลา โดยนำไปวางในน้ำแล้วกู่ (ยก) ขึ้นมาดูว่ามีปลาติดอยู่หรือไม่ ผู้ที่ดักปลาด้วยลอบก็ต้องหมั่นตรวจดู เช่นเดียวกับคนเจ้าชู้ จะต้องหมั่นเกี้ยวผู้หญิงจึงจะสำเร็จ

สำนวนนี้มีความหมายตรงกับภาษิตว่า “ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จย่อมอยู่ที่นั่น”

ตัวอย่าง

“ถ้าลูกชอบลูกสาวบ้านนั้น ก็ไปหาเขาบ่อยๆสิ **ดักลอบให้หมั่นกู่ เจ้าชู้ให้หมั่นเกี้ยว**”

ดาบนั้นคืนสนอง

คิดร้ายต่อผู้อื่น ย่อมได้รับกรรมที่ทำกับเขาไว้

สำนวนนี้มีที่มาจาก “ตำนานศรีปราชญ์” ของพระยาปรียัติ

ธรรมชาติว่า ซึ่งเล่าว่า ศรีปราชญ์เป็นกวีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์โปรดศรีปราชญ์เพราะเป็นกวีที่มีปฏิภาณว่องไว แต่ถูกกริ้วด้วยเหตุที่ไปล่วงเกินนางข้าหลวง จึงถูกเนรเทศไปอยู่กับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ภายหลังผัดใจกับเจ้าเมืองนครฯ จึงถูกประหารชีวิต เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ฯ ทรงทราบก็สั่งให้ประหารเจ้าเมืองนครฯ ก่อนศรีปราชญ์จะถูกประหารชีวิตได้แต่งโคลงอธิบายไว้ว่า

กรณีนี้	เป็นพยาน
เราก็คิษย์อาจารย์	หนึ่งข้าง
เราผัดท่านประหาร	เราชอบ
เราบ่ผัดท่านมล้าง	ดาบนั้นคืนสนอง
ตัวอย่าง	

“ทำกับพ่อแม่ไว้ขนาดนี้ ระวังดาบนั้นคืนสนอง ลูกจะทำกับเขาบ้าง”

ดาบสองคม

สิ่งที่มีทั้งคุณและโทษ

ดาบหรือมีดที่มีสองคม ไซ้แทงหรือฟันได้ทั้งสองด้าน ผู้ใช้ต้องระวังเพราะคมอีกด้านหนึ่งอาจจะบาดมือตัวเอง

ตัวอย่าง

“เพศศึกษาเป็นความรู้ที่เหมือนดาบสองคม ถ้าสอนให้ดี เด็กก็จะนำความรู้ไปใช้ได้อย่างเหมาะสม แต่ถ้าไม่ระมัดระวังเด็กก็อาจจะเอาความรู้นั้นไปใช้ในทางที่ผิด กลายเป็นโทษแก่ตัวเด็กเองได้”

ดาบอาญาสิทธิ์

อำนาจเด็ดขาด

สมัยก่อนแม่ทัพผู้นำทัพไปรบจะได้รับพระราชทาน พระแสงราชศัสตราจากพระมหากษัตริย์ให้มีอำนาจเด็ดขาดในการ ลงโทษผู้กระทำความผิดในกองทัพ ประดุจพระมหากษัตริย์เสด็จ พระราชดำเนินไปด้วยพระองค์เอง

ตัวอย่าง

“พอหัวหน้าไม่อยู่ เธอก็วางอำนาจใหญ่เขี้ยวนะ ยังกับได้

ดาบอาญาสิทธิ์ไว้ในมือ”

ดาวค้างฟ้า

ผู้มีชื่อเสียงที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน ดาวในที่นี่หมายถึงดาวพระศุกร์ ซึ่งมีแสงสว่างสุกใสใน ยามค่ำคืน ตลอดไปจนถึงเวลาใกล้รุ่ง

สำนวนนี้มักใช้กับสตรี

ตัวอย่าง

“อลิซาเบธ เทเลอร์เป็น**ดาวค้างฟ้า**ของวงการโลกมา呀”

ดาวล้อมเดือน

เด่นอยู่ท่ามกลางบริวารหรือคนแวดล้อม

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น

บุษบาเวยายอดเสน่หา

รับสั่งแล้วบังคมลา

ลงจากพลับพลารูจี

พร้อมพระพี่เลี้ยงเหล่ากำนัน ดั่งดาวล้อมจันทร์จรัสศรี
กรายกรเยื้องย่างจรลี ฝูงองคค์นารีก็ตามไป

(อิเหนา ตอน บุษบาไปเล่นธาร)

“ดูนายกษของเราสี มีบริวารล้อมหน้าล้อมหลังเป็น**ดาวล้อมเดือน**เลย”

ดินพอกหางหมู

การงานหรือธุระใดๆ ที่ปล่อยให้ค้างค้ำ ก็จะเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ จนทำให้ลำบากหรือเดือดร้อน

แต่ก่อนการเลี้ยงหมูจะปล่อยให้อยู่ในคอกที่ชื้นแฉะ หมูกินนอนอยู่ในที่นั้นๆ โคลนจึงมักจะติดอยู่ที่ปลายหางของมันจนแห้งกรัง แล้วพอกพูนจนเป็นก้อนใหญ่ที่ปลายหาง ทำให้หนัก

ตัวอย่าง

“นักเรียนควรรีบทำการบ้านให้เสร็จทุกครั้ง อย่าปล่อยให้จนเป็น**ดินพอกหางหมู** ถึงเวลาใกล้สอบก็จะเดือดร้อน”

ดีดลูกคิดรางแก้ว

คิดถึงผลที่จะได้แต่อย่างเดียว

ลูกคิดเป็นเครื่องคำนวณเลขของจีนทำด้วยไม้เป็นลูกกลมๆ ร้อยใส่ไว้ในรางซึ่งมักทำด้วยไม้ พ่อค้าใช้ลูกคิดเป็นเครื่องมือในการคำนวณกำไรขาดทุน ดีดลูกคิดหมายถึงการคำนวณผลกำไร การนำคำว่ารางแก้วมาใช้เปรียบอีกชั้นหนึ่ง อาจจะต้องการให้หมายถึงการค้าที่ให้ผลกำไรมากเป็นพิเศษ เพราะพ่อค้าใช้ลูกคิดรางแก้วซึ่ง

ไม่ใช่ลูกคิดที่ใช้กันทั่วไป

ตัวอย่าง

“ในยุคที่เราคิดว่าเศรษฐกิจเฟื่องฟู นักธุรกิจทุกคนต่างขยายกิจการกันใหญ่โตโดยไม่ดูความเป็นจริง มัวแต่**ดีดลูกคิดรางแก้ว** ผันเห็นแต่กำไรก้อนโต เศรษฐกิจจึงล้มไม่เป็นท่าอย่างทุกวันนี้”

ดูข้าเมื่อใช้งาน ดูวงศวานเมื่อตกยาก

การที่จะเข้าใจลักษณะและนิสัยใจคอของผู้ใด ต้องดูจากการกระทำของผู้นั้นให้ถูกเวลา

ถ้าจะดูคนรับใช้ว่าขยันหรือไม่ ควรดูขณะที่เขาทำงาน และจะดูญาติมิตรว่าเป็นที่พึ่งหรือมีความเสมอต้นเสมอปลายหรือไม่ ก็ควรดูเมื่อยามที่เราเดือดร้อน

โคลงโลกนิติ อธิบายความหมายว่า

ดูข้าดูเมื่อใช้	การหนัก
ดูมิตรพวงศารัก	เมื่อไร
ดูเมียเมื่อไขจัก	จวนชีพ
อาจจกรู้จิตไว้	ว่าร้ายฤาดี

ตัวอย่าง

“เราจะรู้ว่าใครเป็นมิตรแท้ ใครฉวยประโยชน์ก็ต่อเมื่อหมดอำนาจวาสนา นี่แหละที่โบราณว่า **ดูข้าเมื่อใช้งาน ดูวงศวานเมื่อตกยาก**”

ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่

ให้รู้จักพิจารณาลักษณะบุคคลหรือหญิงที่จะเลือกเป็นคู่ครอง วัวที่มีลักษณะดีจะมีขนปลายหางเป็นพู่เหมือนใบโพ ผู้หญิงที่เป็นกุลสตรีมักได้รับการอบรมและได้แบบอย่างจากแม่ จึงมักกล่าวว่าแม่เป็นอย่างไร ลูกสาวก็เป็นอย่างนั้น

สำนวนนี้ใช้อีกอย่างหนึ่งว่า “ดูข้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่” เพราะลักษณะข้างสำคัญหรือข้างเผือก รู้ได้ด้วยคนที่ปลายหางเป็นสีขาว

ตัวอย่าง

จะดูวัวตัวดีก็ดูที่หาง จะดูนางดูแม่เหมือนแลเห็น

ถึงลูกยางห่างต้นหล่นกระเด็น ก็จะเป็นตามเหล่าตามเผ่าพันธุ์

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีพูดถึงธิดาทั้งสอง)

“หนุ่มสาวสมัยใหม่ เวลาเลือกคู่ไม่สนใจคำโบราณที่ว่า **ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่** เลือกเอาแต่คนสวยคนหล่อกันทั้งนั้น”

เด็ดดอกไม้ไว้ชั่ว เต็ดบัวไม่ไว้ใย

ตัดความสัมพันธ์ที่เคยมีต่อกันอย่างเด็ดขาดไม่มีเยื่อใยต่อกันอีก

เมื่อเราหักก้านบัว จะมีใยบัวเป็นสายติดอยู่ไม่ขาดจากกัน ใช้เปรียบหมายถึงเยื่อใยหรือความผูกพันที่เคยมีมาก่อน

สำนวนนี้มักใช้กับคู่สามีภรรยาที่คิดจะแยกทางกัน บางทีใช้ว่า “เด็ดปลีไม่มีใย” (ปลีคือดอกของกล้วย)

ตัวอย่าง

“เขารักกันมานานหลายปี จู่ๆ ก็เลิกรักกันไป ชนิด**เด็ดดอกไม้ไว้ชั่วคราว เด็ดบัวไม่ไว้ใย**”

เด็ดดอกไม้ร่วมต้น

เคยทำบุญหรือทำอะไรร่วมกันมาในชาติก่อน ย่อมได้มาพบและอยู่ร่วมกันอีก

คนไทยมีความเชื่อในเรื่องบุญกรรม และเรื่องชาติภพว่าคนเราจะต้องเกิดและตายวนเวียนไปจนกว่าจะพ้นทุกข์ เด็ดดอกไม้ร่วมต้น จึงหมายถึงเด็ดดอกไม้ไปทำบุญหรือไปไหว้พระด้วยกัน เพื่อจะได้ไปเกิดร่วมกัน

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “เก็บดอกไม้ร่วมต้น” หรือ “ใส่บาตรร่วมขัน เด็ดดอกไม้ร่วมต้น”

ตัวอย่าง

นี่กุศลหนุนหลังเราทั้งสอง เคยเป็นคู่ครองเสนาหา
เก็บดอกไม้ไหว้พระด้วยกันมา วาสนาทำไว้จึงได้น้อง

(คำขวัญ ตอน สันนุราชเกี้ยวนางจันทร์สุตา)

“เจ้าป่าวเป็นชาวเหนือ เจ้าสาวเป็นชาวใต้ แต่ก็ยังมาเจอกันแล้วแต่งงานกัน นี่คงเคย**เด็ดดอกไม้ร่วมต้นกันมา**”

เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด

ประพจน์ตามอย่างผู้มีประสบการณ์ย่อมปลอดภัย

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” มีคำสอน

ในอิศรญาณภาษิต ว่า

เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำดีแล้วก็หย่อนผ่อนลงเอา นักเลงเก่าเขาไม่หาญรานนักเลง
ตัวอย่าง

“เธอจะทำอะไรก็ควรดูแบบอย่างของคนรุ่นก่อนๆ เขาเคย
ปฏิบัติมา คนโบราณท่านยังกล่าวว่า **เดินตามหลังผู้ใหญ่หมา
ไม่กัด**”

ได้แกงเหน้ำพริก

ได้ของใหม่มาก็ทิ้งของเก่าที่มีอยู่โดยไม่เห็นค่า

น้ำพริกเป็นอาหารประจำสำหรับกับข้าวของคนไทยมาแต่
โบราณ ส่วนกับข้าวอื่นๆ อาจเปลี่ยนไปต่างๆ บางคนเมื่อเห็นว่ามี
อาหารพิเศษอื่น ก็จะไม่จัดน้ำพริกขึ้นสำหรับวันนั้น

สำนวนนี้จึงใช้เป็นคำกล่าวประชดประชันผู้ที่ได้ของใหม่
แล้วลืมของเก่าทันที

สำนวนนี้ปัจจุบันใช้ตรงไปตรงมาว่า “ได้ใหม่ลืมเก่า” มัก
ใช้หมายถึงผู้ชายที่ได้ผู้หญิงคนใหม่แล้วลืมคนเก่า

ตัวอย่าง

“พอเขาพบคนใหม่ เขาก็ทิ้งเธอไป ผู้ชายคนนี้**ได้แกงเท
น้ำพริก**”

ต

ตกกระไดพลอยโจน

จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อไม่มีทางเลี่ยง

โคลงกระทู้สุภาสิต อธิบายความหมายว่า

ตก เรือนเพื่อนยั่วเย้า ยืนหัว เราะนา

กระได พลาดปลั่งยังตัว คล่อมแคล้ว

พลอย ผสมโตดโดยกลัว เกรงเจ็บ มากนา

โจน พรวดชวดเซแล้ว เกือบล้มนอนหงาย

ตัวอย่าง

อองามก็หลงงวงวย ไม่ช่วยไปข้างหน้าจะว่าวุ่น

ตกกระไดพลอยโจนตามบุญ ทำเป็นหุ่นหันโกรธเจ้าพलयงาม

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนเห็นพलयงามออกจากห้องศรีมาลา)

“ฉันเพิ่งรู้ว่าตัวเราเข้าใจผิดก็ตอนที่เดินเข้าบ้านเขาไปแล้ว

ตอนแรกนี่ก็ว่าเป็นการกินเลี้ยงธรรมดา แต่พอเขาบอกว่าเป็นงานวันเกิดฉันก็เลยตกกระไดพลอยโจนเอาขนมที่ติดมือไปให้เป็นของขวัญเสียเลย”

ตกที่นึ่ง

ตกอยู่ในฐานะหรือภาวะใดภาวะหนึ่ง

ตำราโหราศาสตร์อธิบายชะตาของคนในแต่ละปีว่า ตกที่นึ่งใดก็จะมีคำทำนายไปตามนั้น เช่น ชะตาตกที่นึ่งเทวดาจร หมายถึง

เป็นช่วงชีวิตที่จะต้องเดินทางจากบ้านเรือนหรือต้องเปลี่ยนที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ตัวอย่าง

ถึงแสนจนทนทุกข์พอสุขุม เพราะแอบพุ่มกัลปพฤกษ์จึงฮึกเหิม
เดี๋ยวนี้ออกตกที่นั้งเข้าตั้งเต็ม เพราะจนเจิมเจือจับอัปอุรา

(เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติของคุณพุ่ม)

“พอลูกสาวทะเลาะกับลูกเขยที่ไรก็หอบลูกมาอยู่กับแม่
ทุกที แม่ก็เลยต้อง**ตกที่นั้ง**ผู้พิพากษาจำเป็น คอยไถ่เกลี้ยเวลา
ลูกเขยมาง้อ”

ตกนรกทั้งเป็น

ได้รับความลำบากแสนสาหัส

นรกเป็นแดนสำหรับคนทำบาปเมื่อตายแล้วจะต้องไปรับ
โทษทัณฑ์ แต่ถ้าคนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รับความลำบากแสนสาหัสก็
เหมือนตกนรกทั้งที่ยังไม่ตาย

ตัวอย่าง

ขุนแผนว่าจะอยู่ดูไม่ได้ ในคุกใหญ่ยากแค้นมันแสนเข็ญ
เหมือนกับนรกตกทั้งเป็น มิได้เว้นโทษทัณฑ์สักวันเลย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายงามไปเยี่ยมขุนแผนในคุก)

“ยาเสพติดนี้พอหลงเข้าแล้วเป็นต้องติด พอหามาเสพไม่ได้
ก็ต้องทนทรมานเหมือน**ตกนรกทั้งเป็น**ทีเดียว”

ตกน้ำไม่ว่าย

ไม่ช่วยตัวเองเมื่ออยู่ในภาวะคับขัน จะรอให้ผู้อื่นช่วยคงไม่ทันการณ์

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ตกน้ำไม่ว่าย เป็นไข้ไม่รักษา”

ตัวอย่าง

“ถ้าสอบหลายครั้งแล้วคะแนนต่ำลงๆ อย่างนี้ เราก็ควรจะหาทางแก้ไข ไม่ใช่ นั่งอยู่เฉยๆ แบบ **ตกน้ำไม่ว่าย** ก็ไม่มีทางที่จะสอบให้ดีขึ้นได้หรอก”

ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้

ตกอยู่ในที่คับขันอย่างไรก็ไม่เป็นอันตราย

โคลงกระทู้สุภาพษิต อธิบายความหมายว่า

ตกน้ำ หนาวเหน็บแม้ หมิ่นหน

ไม่ไหล ละกุศล สิ่งแท้

ตกไฟ รุ่มร้อนรน ร้อยหมื่น หนแฮ

ไม่ไหม้ ม้วยสัตย์แล จึ่งล้ำเลิศชาย

ตัวอย่าง

เทพบุตรจตุมาบังเกิด กำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย

บุญญาริการนั้นมากมาย จะล้ำเลิศเพริศพรายเมื่อปลายมือ

ถึงจะตกน้ำก็ไม่ไหล ตกในกองกษัตริ์ไม่สูญชื่อ

จะได้ผ่านบ้านเมืองเลื่องลือ อิงอ้อดินฟ้าบาดาล

(สังข์ทอง ตอน เทพารักษ์กล่าวถึงบุญญาริการของพระสังข์)

ต้นไม้ตายเพราะลูก

ยอมเสียสละแม้ชีวิตเพื่อลูก

ต้นไม้บางชนิด เช่น ต้นกล้วย เมื่อมีลูกและถูกตัดไปทั้งเครือแล้ว เรามักจะโค่นต้นทิ้งไป

ตัวอย่าง

“ทั้งลูกรักดังแก้วตาก็หายไป ออกเอยจะอยู่ไปใยให้ทน
เวทนา อุปมาเหมือนหนึ่งพฤษชาติดาววัลย์ ย่อมจะอาสาัญญลง
เพราะลูกเป็นแท้เที่ยง”

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน นางมัทรีรำพันเมื่อไม่พบสองกุมาร)

แม้नियाสะกำมอดม้วย พี่ก็คงตายด้วยโอรสา

ไหนดินจะตายวายชีวา

ถึงเร็วถึงช้าก็เหมือนกัน

ผิดก็ทำสงครามดูตามที

เคราะห์ดีก็จะได้ตั้งไผ่ฝั้น

พี่ตั้งพฤษชาติพานวัน

จะอาสาัญญเพราะลูกเหมือนกล่าวมา

(อิเหนา ตอน ท้าวกะหมังกุหนิงเตรียมรบชิงนางบุษบา)

ประเวณีต้นไม้ตายเพราะลูก เราฝังปลูกเสียให้เป็นแก่นสาร

อันนางสร้อยทองเยาวมาลย์ ว่าจะมีราชสารถวายเป็น

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ถวายนางสร้อยทองแก่พระพันวษา)

“ลูกทำความผิดขนาดนี้ จะไปปรับโทษแทนทำไม อย่าทำ

เป็นต้นไม้ตายเพราะลูกหน่อยเลย”

ต้นร้ายปลายดี

เริ่มต้นไม่ดี แต่กลับดีในภายหลัง

ตัวอย่าง

อันดับร้ายปลายดีไม่มีโทษ เป็นประโยชน์ยาวยืนอยู่หมื่นแสน
จะเที่ยวปล้นคนกินเหมือนสิ้นแกน ถึงมาตรแม้นมีทรัพย์ก็อับอาย

(พระอภัยมณี ตอน นางละเวงสอนโจรป่าที่มาปล้น)

“ผมค้าขายมาทุกอย่างตั้งแต่ชื่อของเก่าต้องอดมือกินมือ
แต่ก็อดทนทำทุกอย่างจนเดี๋ยวนี้ผมเป็นเจ้าของร้านอาหารสิบสาขา
ชีวิตผม**ต้นร้ายปลายดี**”

ตบมือข้างเดียวไม่ดัง

ทำอะไรฝ่ายเดียวไม่เกิดผล

ตัวอย่าง

“เรื่องนี้ฉันว่าจะโทษฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ **ตบมือข้างเดียว
ไม่ดัง** หรือก”

ตบหัวลูบหลัง

ทำหรือพูดให้กระทบกระเทือนใจในตอนแรก แล้วกลับทำ
หรือพูดปลอบใจในตอนหลัง

โคลงกระทู้สุภาภิต อธิบายความหมายว่า

ตบ ตีตุต่าให้	เจ็บจิต
หัว แรกทำบ่คิด	สักก้อย
ลูบ ไล่เล่ห์เหมือนมิตร	มือลูบ หลังนา
หลัง ลูบลูบสักกร้อย	ห่อนเถ้า*ทุบหัว

* เถ้า คือ เท่า

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ตบหัวแล้วลูบหลัง”

ตัวอย่าง

รู้ๆไม่แอบกระซิบพิโรจน์	หม่อมเคยกทนอย่าให้ล่วงมาถึงข้า
ว่าจะให้เมียไหวแต่วาจา	มันเล่นหน้าเล่นตัวรู้กลัวใคร
ชกศีรษะแล้วจะให้มาลูบหลัง	พี่น้องเอ๋ยใครช่างจะอดได้

(บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน นางลาวทองตัดพ้อขุนแผน)

“เมื่อวานยังว่าฉันเจ็บๆ แสบๆ อยู่เลย วันนี้มาทำพุดดี **ตบหัวลูบหลัง**อย่างนี้ ฉันไม่ชอบนะ”

ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก

ต่อหน้าพุดหรือทำดีด้วย แต่ลับหลังพุดหรือทำอีกอย่างหนึ่ง มะพลับและตะโกมีผลคล้ายกัน แต่มะพลับมีรสอร่อย ส่วนตะโกมีรสฝาด

โคลงกระทู้สุภาสิต อธิบายความหมายว่า

ต่อ เต็มเสริมส่งคำ	ทำยอ
หน้า ชื่อใจคดงอ	หวังง้อม
ม นุษย์ต่ำช้าทร-	ยศยิ่ง สัตว์นา
พลับ พลิกเพลงอ้อมค้อม	ขดโค้งใจคน
ลับ เหลื่อมทำหลอกล้อ	ลานลน
หลัง กล่าวนินทาจน	จับได้
ตะ หลกตลบเล่ห์กล	กอบกิจ โกงนา
โก หกยกเหตุให้	เชื่อแล้วฉิบหาย

ตัวอย่าง

“คนกลับกลอก*ต่อหน้ามะพลับ* *ลับหลังตะโก* อย่างนี้
ใครเขาจะอยากคบด้วย”

ตักน้ำรดหัวตอ

แนะนำพร้าสอนเท่าไรก็ไม่ได้ผล

หัวตอ หมายถึงตอของต้นไม้ที่ตายแล้ว เมื่อตักน้ำรดก็ไม่มีความ
ประโยชน์อะไร เพราะจะไม่งอกขึ้นมาใหม่ได้ สำนวนนี้เดิมใช้ว่า
“ตักน้ำรดหัวสาก” สากเป็นเครื่องมือสำหรับตำ ทำมาจากท่อนไม้
ซึ่งน้ำไม่สามารถซึมซาบเข้าไปได้

โคลงกระทู้สุภาพษิต อธิบายความหมายว่า

ตักน้ำรดสากสิ้น	หลายถึง
สากบ่ซึมซาบขัง	ทีก*ไว้
แจกบุตรบ่ไฝ่ฟัง	โอวาท
สอนเท่าสอนฤๅได้	ดูจ้อคำสอน

*ทีก คือ น้ำ

ตัวอย่าง

“เด็กคนนี้ว่าเท่าไรก็ไม่ฟัง เหมือน*ตักน้ำรดหัวตอ*”

ตักน้ำใส่กะโหลกชะเงือกดูเงา

ให้รู้จักฐานะของตนและเจียมตัว

กะโหลก คือ ภาชนะที่ทำด้วยกะโหลกมะพร้าวโดยตัดทาง
ตาออกพอเป็นช่องกว้างเพื่อใช้ตักน้ำ

ตัวอย่าง

เอาอายพวงไปกระซากลังเสียสามสิบ เป็นไรก็เป็นไป
เถอะ ถ้อยความกูรับเอง อ้ายชาติกำเรียบไม่ตักน้ำใส่กระโหลก
ไม่ชะโงกดูเงา

(บทละครปล่อยแก่)

“อย่างแกนะ ต้องรู้จักตักน้ำใส่กระโหลกชะโงกดูเงาเสียก่อน
จะไปคิดรักเขานะ”

ตักบาตรอย่าถามพระ

จะให้อะไรแก่ผู้เต็มใจรับอยู่แล้ว ไม่ควรถาม

พระ คือ ภิกษุ แปลว่า ผู้ขอ ตามพระวินัยเมื่อออกรับ
บิณฑบาต มีผู้ถวายอาหารอย่างไรก็ต้องรับอย่างนั้นทั้งสิ้น จะบอก
คนทำบุญอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ ดังนั้นคนใส่บาตรจึงไม่ต้องถาม
พระ

ตัวอย่าง

“เห็นอยู่แล้วว่าเขาดข้าวมาตั้งแต่เช้า นี่ก็บ่ายแล้ว จะ
จัดอาหารให้เขากินก็จัดเลย ไม่ต้องรอกถามเขารอก ตักบาตร
อย่าถามพระเลย”

ตัดช่องน้อยแต่พอตัว

เอาตัวรอดแต่ผู้เดียว

ตัดช่อง หมายถึง ทำช่องทางให้ลอดผ่านไป

ตัวอย่าง

ครวญครำรำเรียกแม่วันทองเอ๋ย เจ้าช่างเฉยเสียได้ไม่ทักพี่
 แม่มานอนอยู่ใยในบึงพี ตัดช่องน้อยหนีไปแต่ตัว
 (ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองรำพันเมื่อนางวันทองถูกประหาร)
 ไม่เงยพักตร์ขึ้นบ้างสั่งพี่ยา แก้วตามาตีตัวตาย
 ตัดช่องน้อยไปแต่ตัว ทั้งผิวเสียได้นำใจหาย
 (สังข์ทอง ตอน ท้าวยศวิมลรำพันถึงนางจันท์เทวี)

“งานยังไม่เสร็จเลย ช่วยกันทำให้เสร็จก่อนสิ อย่าตัด
 ช่องน้อยแต่พอตัวหนีกลับไปก่อน”

ตัดญาติขาดมิตร

ตัดขาดจากกัน เลิกคบหากันอีกต่อไป

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “ตัดเป็นตัดตาย”

ตัวอย่าง

“ฉันนึกไม่ถึงว่าเขาจะโกงฉันได้อย่างหน้าตาเฉยอย่างนี้
 เสียแรงรู้จักคบค้ากันมานานหลายปี เห็นทีจะต้องตัดญาติขาด
 มิตรกันเสียแล้ว”

ตัดไฟแต่ต้นลม

ตัดต้นเหตุเพื่อไม่ให้เหตุการณ์ลุกลามต่อไป

ต้นลมหรือหัวลม คือ จุดเริ่มต้นของไฟ เมื่อเกิดไฟไหม้ ลม
 จะเป็นตัวกระพือให้ไฟลุกลามมากยิ่งขึ้น จึงต้องพยายามหาทาง
 ทำลายสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิงไม่ให้ไฟลุกลามต่อไปได้

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ตัดไฟแต่หัวลม” หรือ “ตัดต้นไฟ” หรือ “ดับไฟหัวลม”

ตัวอย่าง

จึงเกิดเหตุเภทภัยขึ้นทั้งนี้ สุดที่จะดับไฟหัวลมได้
เจ้าอย่าละห้อยน้อยใจ มิใช่จะให้เสียสัญญา

(ไกรทอง ตอน ไกรทองปลอมนางวิมาลา)

คำบุราณหลานยังหาไม่รู้ไม่ จะดับไฟหัวลมนั้นยากอยู่
ที่นี่ใครอย่ามากวนกู จะนั่งดูเล่นตามสบายใจ

(ไชยเชษฐา ตอน ท้าวสิงหนครปลอมหลานชาย)

“ลูกสาวสนิทสนมกับหลานชายมากขึ้นทุกวัน พ่อแม่จึงต้อง **ตัดไฟแต่ต้นลม** ส่งหลานชายไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อกันไว้ก่อนจะเสียหาย”

ตัดไม่ตาย ชายไม่ขาด

ไม่สามารถห้ามใจไม่ให้ช่วยเหลือเมื่ออีกฝ่ายเดือดร้อน

ธรรมชาติของพืชบางชนิดที่มีหน่อ เหง้า หัว เช่น กล้าย ขิง ข่า เมื่อตัดต้นทิ้งแล้ว พอได้น้ำก็งอกขึ้นมาใหม่ เรียกว่าตัดไม่ตาย ส่วนชายไม่ขาด หมายถึง ชายของไปแล้วแต่ก็ต้องรับคืนได้

สำนวนนี้มักใช้กับคนใกล้ชิดหรือลูกหลาน

ตัวอย่าง

“แม้ลูกจะเลว ทำให้พ่อแม่เดือดร้อนสักเท่าไร พ่อแม่ก็ยัง **ตัดไม่ตาย ชายไม่ขาด** หาทางช่วยลูกทุกครั้ง”

ตัดหางปล่อยัด

ตัดขาด ไม่เกี่ยวข้อง ไม่เอาเป็นธุระต่อไป

ตัดหางในที่นี้หมายถึงตัดหางไก่ตามความเชื่อของคนโบราณที่เอาไก่มาสะเดาะเคราะห์ ดังปรากฏในเรื่องอิเหนาตอน บันหยีชนไก่กับอุนาकरณว่า

สองฝ่ายให้น้ำสรรพเสร็จ เสียเคราะห์ทำเคล็ดเด็ดหาง
 ดัดมือถือไก่เข้าไปวาง ในกลางสังเวียนสนามพลัน
 ตัวอย่าง

“แม่เดือนลูกให้ขยันเรียนหลายครั้งแล้วนะ ลูกก็ยังไม่สนใจ
 แม่จะตัดหางปล่อยัดแล้วนะ”

ตัวเป็นเกลียว

ขยันทำงานอยู่ตลอดเวลา แทบไม่มีเวลาพักผ่อน

สำนวนนี้บางที่หมายถึงการแสดงกิริยาท่าทางด้วยความ
 รู้สึกรุนแรงเต็มที่

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น โฉมนางตะเภาทองผ่องใส
 ทั้งนางตะเภาแก้วแววไว ครั้นได้ข่าวผัวตัวเป็นเกลียว

(ไกรทอง ตอน นางตะเภาแก้วตะเภาทองไกรทไกรทอง)

บ้างหาขนมส้มใส่ปั้นโตसान ของกินตระการหวานเปรี้ยว
 เข้าช่วยบ่าวทำครัวตัวเป็นเกลียว ไกรทไกรทเข้าไทที่ไม่มา

(อิเหนา ตอน ชาววังท้าวดาหาเตรียมการจะไปจับน)

ช่างพูดได้ง่ายง่ายไม่อายปาก โหมโหมมากหมกมุ่นจนเฉียว
 หวงแหนหึ่งผัวตัวเป็นเกลียว จนเสียงขุ่นเสียงเขี้ยวคอเป็นเอ็น
 (คำวิ ตอน คำวิว่านางคันทมาลี)

“ลูกเขยขยันทำงาน**ตัวเป็นเกลียว**อย่างนี้ ไม่ต้องกลัวว่า
 ลูกสาวจะลำบากหรอก”

ตัวเป็นข้ำ อย่าให้ผ้าเหม็นสาบ

ถึงตกต่ำยากไร้ ก็ไม่ควรทำตัวให้ต่ำลงไปอีก
 คนที่เป็นข้ำหรือทาส ย่อมมีคนมองว่าต่ำต้อย ไม่มีศักดิ์ศรี
 ทัดเทียมผู้อื่นอยู่แล้ว หากประพฤติดัวไม่ดี คนก็จะยิ่งติฉินนินทา
 ตัวอย่าง

ตัวเป็นข้ำอย่าให้ผ้าเหม็นสาบได้ รักษาไว้สูงเจียมพอเทียมเพื่อน
 ไพเราะผู้ดีมีจนพลเรือน ก็มั่นเหมือนกันทุกคนในกลการ
 (พิภกสอนบุตร)

ตัวเป็นข้ำอย่าให้ผ้านั้นเหม็นสาบ จงสุภาพเจียมตนเป็นคนขำ
 อย่างอนสายนายมุลจงเกรงยำ ขำน้ำผักปลาหาให้นาย
 (ขุนช้างขุนแผน ตอน พ่อนางแก้วกิริยาสอนลูกสาว)

“แม้จะเป็นลูกจ้าง แต่เขาก็ถือว่าเขาทำตัวดี ไม่มีใครดูถูก
 เขาได้ **ตัวเป็นข้ำ อย่าให้ผ้าเหม็นสาบ**”

ตาบอดคนล่าช้า

รู้อะไรด้านเดียวหรือนัยเดียวแล้วเข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นอย่าง
 นั้น

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทาน เรื่องตาบอดคลำช้าง ซึ่งเล่าว่า ชาวเมืองตาบอดอยากรู้ว่าช้างมีลักษณะอย่างไร จึงพากันไปคลำช้าง แต่แต่ละคนต่างก็บอกลักษณะช้างตามส่วนที่ตนคลำได้เพียงส่วนเดียว เช่น คนหนึ่งคลำหางช้างบอกว่าช้างมีรูปร่างคล้ายเชือก อีกคนคลำหูช้างก็บอกว่าช้างมีรูปร่างเหมือนพัด ฯลฯ

ตัวอย่าง

“ครูยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรใหม่มากพอ เหมือนตาบอดคลำช้างอย่างนี้จะให้สอนตามหลักสูตรใหม่ได้อย่างไร”

ตาบอดสอดตาเห็น

อวดรู้ในเรื่องที่ตนไม่รู้

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ตาบอดสอดเรื่องรู้	ราวกะเห็น
หาแต่เรื่องเคืองเข็ญ	ขอตพร้อง
บาปบอดวิบากเป็น	บาปปาก อึกนา
ยังบ่เจียมตาต้อง	สอดรู้เอาอะไร

ตัวอย่าง

อึ้งนั้นตันหาตาไม่มี ไม่เห็นที่ทางสวรรค์เป็นสันดาน
 หนึ่งว่าตาบอดสอดตาเห็น ให้คิดเป็นทางธรรมพระกรรมฐาน

(พระอภัยมณี ตอน พระฤๅษีสอนธรรมะแก่กษัตริย์ทั้งหลาย)

“ถ้าเธอไม่รู้จริง อย่มาทำอวดรู้เป็นตาบอดสอดตาเห็นเลย”

ตามใจปากมากเกินไป

เห็นแก่กินยอมสิ้นเปลืองมาก

ตัวอย่าง

“ครอบครัวนี้ชอบ*ตามใจปากมากเกินไป* ไปรับประทาน
อาหารตามภัตตาคารมือละหลายพันเป็นประจำ”

ตามใจปากลำบากท้อง

เห็นแก่กินมักจะเดือดร้อน

ตัวอย่าง

“วันนี้ไปกินเลี้ยง อาหารอร่อยๆ ทั้งนั้น กินเสียเต็มที่ กลับ
มาบ้านปวดท้องแทบตาย *ตามใจปากลำบากท้อง*”

ตายประชดป่าช้า

แก่งลังทำหรือพูดแตกดันประชดอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ตัวเองกลับ
เสียหายจากการทำหรือพูดนั้น

ป่าช้า คือ สถานที่สำหรับฝังหรือเผาศพ

ตัวอย่าง

“เขาควรได้รับการพิจารณาแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการ แต่ที่
ประชุมเสนออีกคนหนึ่งมาเป็นคู่แข่ง เลยน้อยใจขอถอนตัว *ตาย
ประชดป่าช้า*แท้ๆ”

ตำข้าวสารกรอกหม้อ

หาเพียงแค่ว่ากินไปมือหนึ่งๆ หรือทำพอให้เสร็จไปชั่วคราว
หนึ่งๆ

ตำข้าวสาร หมายถึง ตำข้าวเปลือกให้เปลือกข้าวหลุดออก
จากเมล็ดเป็นข้าวสาร กรอกหม้อ หมายถึง เอาข้าวสารใส่หม้อหุงข้าว
คนไทยแต่ก่อนตำข้าวกินเองในครัวเรือน คนที่เกียจคร้าน
มักตำไว้พอกินแต่ละวันเท่านั้น

สำนวนนี้มีความหมายคล้าย “หาเข้ากินคำ”

ตัวอย่าง

“แต่ในเมืองเนปอลนี่แน่นคัลกกันอยู่เสมอไม่ขาด เพราะ
เป็นพวกหาพอกกรอกหม้อ ถ้ามีกินอยู่เพียงเท่าใดไม่ต้องทำงาน
ขัดเข้าเมื่อใดก็วิ่งเข้าทำงานเสียที่หนึ่งได้สัก ๒๐ เลี้ยว ก็กินไปได้
หลายวัน”

(ไกลบ้าน)

“ลูกควรดูหนังสือสอบแต่เนิ่นๆ ไม่ควรตำข้าวสารกรอก
หม้อ ดูวันสอบวัน”

ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ

ใช้จ่ายทรัพย์มากมายโดยไร้ประโยชน์

โคลงสุภามิถติประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ตำพริกขยิกขยี้ ถี่มือ

พริกป่นคนคิดถือ ครกได้

ละลายลงทะเลฤๅ

รสจืด เผ็ดหนา

ตั้งคนใจกว้างให้

ทรัพย์น้อยลายสูญ

ตัวอย่าง

“ในที่สุดคำว่า ‘ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ’ ต้องเข้าใจว่า คือ การเสียทรัพย์ไปโดยไม่มีคุณ เพราะฉะนั้นการเสียทรัพย์ไปเพราะ ทำงานโกนจุก กับเสียไปโดยเอาเงินไปเข้ากระเป๋าชาวต่างประเทศ ในทางซื้อเหล้ามาทอนอายุและถอนกำลังกายของตนเอง อย่างไหน จะเป็นการ ‘ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ’ มากกว่ากัน”

(บทพระราชนิพนธ์ของรามจิตติ [รัชกาลที่ ๖])

“หนุ่มสาวสมัยนี้ ไม่ควรจัดงานแต่งงานใหญ่โต แบบ **ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ** เพราะไม่เหมาะกับเศรษฐกิจในปัจจุบัน”

ติเรือทั้งไกลน

ตำหนิสิ่งที่ยังทำไม่เสร็จหรือที่ยังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร

การต่อเรือแต่ก่อนจะเอาไม้ซุงทั้งต้นกลาขึ้นรูปไว้ก่อน เรียกว่า “ไกลน” แล้วจึงตกแต่งให้งาม การติเรือทั้งไกลน คือ ติเรือที่เพียงแต่ขึ้นรูปยังไม่ได้แต่ง โดยไม่รู้ว่าเขาจะแต่งให้เป็นอย่างไรต่อไป จึงเป็นการติพล่อยๆ ไป

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ติเรือทั้งไกลน ติโชนไม่ได้ ทรงเครื่อง”

ตัวอย่าง

“ภาพนี้ฉันยังวาดไม่เสร็จเลย เธอก็มา**ติเรือทั้งไกลน** เสียแล้ว”

ถ้าเสียที่เหมือนติงูให้หลังหัก มันคงจักพยาบาทชาติทหาร
ได้ทำแล้วก็ให้มันตายวายปราณ จงตรองจิตคิดอ่านให้จงดี

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางศรีจันทร์เตือนหมื่นหาญให้ระวังขุนแผน)

“เขาจับได้ว่ายามขโมยของบริษัท แต่ก็ให้ยามลาออกไปโดยไม่แฉ่ความ มันเลยย้อนกลับมายกเค้าไปหมด **ติงูให้หลังหัก**แท้ ๆ”

ตีดนก่อนไข

กังวลทุกข์ร้อน หรือหวาดกลัวในเรื่องที่ยังไม่เกิดขึ้น

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ตีดนตายก่อนไข”

ตัวอย่าง

เจ้ารักษาอย่าให้ครรรค์อันตราย ถ้าสืบไปไม่ตายคงพบผัว
อย่าตีดนก่อนไขให้หมองมัว รักษาตัวไว้เถิดคงพบกัน

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระไวยปลอบนางสร้อยฟ้า)

สุมาลีพี่น้องไม่ห่างน้อง เคียงประคองร้องให้ทุกข์หาย
ปลอบวิณพาวว่าแม่คุณอย่าวุ่นวาย ตีดนตายก่อนไขก็ไม่ควร

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีปลอบนางละเวง)

“ยังไม่ทันเห็นคำสั่งแต่งตั้งโยกย้าย ไม่รู้ว่ามีใครมาเป็น
หัวหน้า ก็**ตีดนก่อนไข**เสียแล้ว”

ตีท้ายครัว

เข้าติดต่อกับสนิทททางซู้สาวกับภรรยาผู้อื่น

ครัวเป็นที่ทำอาหารซึ่งมักอยู่ทางหลังบ้าน เรื่องของครัว
เป็นสิทธิ์ขาดของภรรยา ปกติใครจะติดต่อกะไรในบ้านจะต้องเข้า

ทางหน้าบ้านและติดต่อกับฝ่ายชายหรือสามี แต่บางเรื่องเมื่อติดต่อกับทางสามีไม่สำเร็จ ก็จะหาทางติดต่อกับฝ่ายหญิง สำนวนนี้เดิมจึงมีความหมายเปรียบเทียบกับ เข้าติดต่อดีสนิททางภรรยาเพื่อหาประโยชน์เข้าตน

ตัวอย่าง

“ให้นึกเสียใจต่อความพยายามที่ได้อุตสาหะสู้เอาตัวไปต่างไกลมาหลายเดือนแล้ว จนเข้าตีท้ายครัวเข้ารูปติด ชอบพอกันกับพวกครอบครัวงมีนศรีจนหมดทั้งครัวเรือน คุณแม่แก้วก็มีความเมตตา”

(มิตรสกา)

“เปลอไปนิดเดียว เพื่อนแอบมาตีท้ายครัวเสียแล้ว”

ตีท้ายน้ำ

เข้าทำในตอนหลัง

ท้ายน้ำ คือปลายน้ำ เป็นคำคู่กับหัวน้ำหรือต้นน้ำ การจับปลาที่ตอนน้ำขึ้นที่ต้นน้ำทำได้ยากกว่าการจับปลาที่ปลายน้ำเปรียบเหมือนการทำงานอะไรก็ตาม ทำตอนแรกหรือระยะแรกไม่สะดวกหรือไม่สำเร็จ เปลี่ยนมาทำตอนหลังอาจได้ผลมากกว่า

ตัวอย่าง

“โครงการนี้ตอนเริ่มแรกขลุกขลักมาก พออุปกรณ์และบุคลากรพร้อมก็ทำได้สำเร็จเหมือนตีท้ายน้ำ”

ตีปลาหน้าไซ

พูดหรือทำให้กิจการของผู้อื่นซึ่งกำลังดำเนินไปด้วยดีกลับ
เสียไป

ไซ คือเครื่องสานสำหรับดักปลา การตีปลาหน้าไซ หมายถึง
ถึงการตีน้ำให้ปลาตื่นไม่เข้าไปในไซ

สำนวนนี้มีปรากฏในมหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมารว่า
“เสมือนหนึ่งพรานเบ็ดมาตีปลาที่หน้าไซ บรรดาปลาจะเข้าไปให้
แตกฉาน ตัวเราผู้ทำทานเหมือนตัวปลา พระโพธิญาณในภายหน้า
นั้นคือไซ พรารถนาจะเข้าไปจึงยกพระลูกให้เป็นทานบารมี พระ
ลูกรักทั้งสองศรีดั่งกระแสนินธุ์ พรหมณ์ประมาทหมิ่นมาด่าตี
เสมือนกระตุ่มวารีให้ปลาตื่น” ข้อความนี้เปรียบพระโพธิญาณเป็น
ไซ พระเวสสันดรเป็นปลาที่จะเข้าไปในไซ สองกุมารเป็นน้ำ ชูชก
กระตุ่มน้ำหมายถึงตีสองกุมาร ทำให้ปลาตื่นไม่เข้าไปในไซ

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

กระตุ่มน้ำที่หน้า	ลอบไซ
ปลากระจ่ายเลยไป	ลอบห่าง
เจ้าของดักเสียใจ	จักขาด
ลากท่านหาอย่าแก้ง	กล่าวกันทางขวาง

ตัวอย่าง

เหมือนแกลังตีปลาหน้าไซ เออะอะไรมาคิดริษยา

หวงแหนแสนร้ายรามมา จะปิดประตูค้ำแต่ข้างเดียว

(ไกรทอง ตอน ไกรทองต่อว่าตะเภาแก้วตะเภาทอง)

ชั่วดีพี่ก็ได้เป็นผัวเจ้า หาได้ช่วยเรามาเป็นผัวไม่

อย่าหนักไปนักมักขัดใจ มาตีปลาหน้าไซให้เสียปลา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนด่านางวันทองเมื่อทะเลาะกับลาวทอง)

“กำลังตกลงเจรจาขอทำธุรกิจกับเขาสำเร็จอยู่แล้ว เธอก็

มาตีปลาหน้าไซทวงหนี้ฉันเสียนี้”

ตีป่าให้เสียกลัว

ขู่ให้กลัว

ตีป่า หมายถึงการใช้ไม้หรืออาวุธฟาดกิ่งไม้ให้เกิดเสียงดัง

เวลาเข้าป่าเพื่อขู่สัตว์ร้ายให้หนีไป

ตัวอย่าง

“เขาเป็นคนประเภทตีป่าให้เสียกลัว ชอบทำเสียงดัง

โวยวาย เธออย่าวิตกไปเลย”

ตีวัวกระทบคราด

ไม่พอใจคนหนึ่งแต่ทำอะไรเขาไม่ได้ โพล่ไปรังควานอีกคนหนึ่งที่เกี่ยวข้องแทน

คราดเป็นเครื่องมือทำไร่นา ใช้วัวหรือควายลาก มีคันชักสำหรับลากขี้หญ้าและทำให้ดินที่ไถแล้วชุ่ม สำนวนนี้กล่าว

ประชดว่าเหมือนคนที่เถนา เมื่อบังคับคราดไม่ได้อย่างใจ แต่ทำ
อะไรคราดไม่ได้ก็หันมาตีวัวแทน

ตัวอย่าง

ไม่พอที่ตีวัวกระทบคราด สัญชาติภะระต่ายแก่แม่ปลาช่อน
แสรังสะบั้งสะบัดตัดรอน จะช่วยสอนให้ดีก็มีเอา

(คาวี ตอน คาวีว่านางคันทมาลี)

“เธออารมณ์เสียเพราะถูกหัวหน้าตำหนิเรื่องทำงานผิดพลาด
เธอเลยตีวัวกระทบคราดใส่คนทำความสะอาด ทั้งๆ ที่เขาไม่รู้เรื่อง
อะไรด้วย”

ดินถีบปากกัด

ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้พอเลี้ยงชีวิต

ในเรื่องรามเกียรติ์ตัวละครวานรจะใช้ทั้งมือจับ ดินถีบและ
ปากกัด เพื่อเอาชนะคู่ต่อสู้ให้ได้ ดังบทบรรยายต่อไปนี้

ถีบกัดพืดเหวียงอุตุลุด ทะยานหยุดไม่ท้อถอยหนี
กอดรัดพืดกันเป็นโกลี เปลียนท่าเปลียนที่รอนราฎู

ตัวอย่าง

“เขาต้องดินถีบปากกัดมานานกว่าจะได้เป็นเจ้าของบริษัท
แห่งนี้”

ดินโรงดินศาล

คนที่ชอบพลอยผสมหาเศษหาเลย หรือหารายได้เล็กๆ
น้อย

ตามโรงศาล มักจะมีคนที่เลี้ยงชีพด้วยการงานเบ็ดเตล็ด ให้อู่ความที่ไปศาล เช่น รับจ้างคัดสำนวน เขียนคำร้อง ประกัน ผู้ต้องคดี เป็นต้น พวกนี้ไม่มีหน้าที่โดยตรง มักจะทำงานอยู่รอบนอก จึงเปรียบกับดินโรงดินศาล

ตัวอย่าง

“เขาเป็นพวก**ดินโรงดินศาล** รับจ้างเขียนคำร้องให้พวกที่มาติดต่องานบนอำเภอ”

เต่าใหญ่ไข่กลบ

ทำอะไรที่เป็นพิรุณ แล้วพยายามกลบเกลื่อนไม่ให้คนอื่นรู้ เต่าที่จะวางไข่จะคลานขึ้นมาที่หาดทราย ค่อยทรายเป็นหลุมแล้วจึงไข่ จากนั้นก็ใช้ทรายกลบไข่ เอาอกถูทรายปราบให้เรียบเพื่อไม่ให้ใครเห็นร่องรอย

โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

เต่าใหญ่ไข่กลบให้	หายรอย
หวังบ่เห็นฟองฝอย	เฟื่องเท่า
ผู้ใหญ่ซ่อนกลคอย	ระวังโทษ ดนแฮ
กลบเกลื่อนโทษคำเข้า	เพื่อให้หายแผล

ตัวอย่าง

พระว่านี่ก็รู้ที่อยู่ยาก จะต้องตีฝีปากไม่ยอมไหว
เคยส่ำทับรับแพ้มาแต่ไรร เหมือนเต่าใหญ่ไข่กลบให้ลบลือน

(พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีว่านางสุวรรณมาลี)

“ปัญหาทุจริตเรื่องนี้เงียบไปเสียแล้ว เพราะตัวต้นเหตุปิด
เสียมิดเป็น*เต่าใหญ่ไข่กลบ*”

เตี้ยอุ้มค่อม

รับภาระผู้อื่นหรือรับทำงานอื่นจนเกินกำลังของตน
คนค่อม คือคนที่เตี้ยผิดปกติและหลังงอ เมื่อคนเตี้ยอยู่
แล้วยังไปอุ้มคนค่อมอีกก็ย่อมพากันไปไม่ไหว ดังโคลงกระทู้
สุภาสิตอธิบายว่า

เตี้ย	ควรปรามห้ามจิต	เจียมตน
อย่า	กอบกิจเกินตน	ติดกัม
อุ้ม	แต่จู่แรงชน	ขึ้นบำ เเดินแฮ
ค่อม	นักจกถ่วงล้ม	บอกแล้วอย่าลืม
ตัวอย่าง		

“งานของเราก็มีปัญหาทำไม่ทันอยู่แล้ว ยังไปรับงานค้าง
แผนกอื่นมาอีก *เตี้ยอุ้มค่อม*อย่างนี้จะไหวหรือ”

ไต่ไม้ลำเดียว

กระทำการใด ๆ ตามลำพังไม่พึ่งพาอาศัยผู้อื่นอาจพลัง
พลาดได้

ตามท้องร่องสวนมักมีต้นหมากหรือต้นมะพร้าวที่วางพาด
เป็นสะพานสำหรับเดินข้าม ส่วนใหญ่จะวางพาดไว้ลำเดียว คนที่
เดินไม่ชำนาญก็อาจพลาดพลังตกท้องร่องได้

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ไต่ ตะพานพาดไม้	ลำเดียว
ไม้ สิ้นห้วยนกายเสียว	เมื่อเมื่อ
ลำ ลึกที่ฟุ้งเหลียว	แลห่อน เห็นเฮย
เดียว ตั้งคนบ่เอื้อ	ฟุ้งผู้พาสนา
ตัวอย่าง	

“งานนี้เป็นงานใหญ่และสำคัญมาก ต้องทำให้เสร็จ
รีบร้อยทันเวลา เธอจะ**ไต่ไม้ลำเดียว**ไม่ได้ ฉันจะให้เขามาช่วย
เธอทำอีกแรง”

ถ

ถ่มน้ำลายรดฟ้า

ประทุษร้ายต่อผู้มีอำนาจราชศักดิ์ ผลย่อมตกแก่ตนเอง
ในอดีตทาสบริวารมีชีวิตอยู่ใต้อำนาจบารมีของเจ้านาย
หรือขุนนาง หากประทุษร้ายต่อท่าน ตนเองมักจะเป็นฝ่ายได้รับ
ผลร้ายนั้นเสียเอง เหมือนการแหงนหน้าขึ้นถ่มน้ำลายใส่ฟ้า น้ำลาย
ย่อมตกใส่หน้าตนเอง

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ถ่มน้ำลายรดฟ้า	พุ่มฝอย
ฟ้าบ่ถูกกลับถอย	ถูกเกล้า
เหมือนคนเลิศคุณลอย	โลกเลื่อง ภาเฮย
ใครประทุษท่านเท่า	โทษต้องตนเอง
ตัวอย่าง	

สุดแต่ใจน้ำใจเจ้ากับข้า	ถ่มน้ำลายรดฟ้าเวหน
ใครถ่มก็จะหล่นลงต้องตน	ทำวนบ่นเพื่อเออรำคาญ

(บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนกับนางวันทองเดินทางอยู่ในป่า)

“บางครั้งคนที่ถูกกลั่นแกล้งจนคับแค้นใจมากๆ ก็กล้าที่จะ **ถ่มน้ำลายรดฟ้า** เพียงเพื่อให้สะใจตัวเอง”

ถลาล่องเจ็บกาย ถล่ำใจเจ็บอก

เจ็บกายหายง่าย เจ็บใจหายยาก

ล่อง คือ ซ่องตามพื้นกระดานซึ่งเจาะไว้สำหรับทิ้งสิ่งของลงไปใต้ถุนบ้าน หากเดินไม่ระวัง ก็อาจพลาดพลั้งก้าวถลาลงไปในล่อง ทำให้บาดเจ็บ

สำนวนนี้ใช้อีกอย่างหนึ่งว่า “ถลาล่องซังกาย ถล่ำใจซักยาก”

ตัวอย่าง

“รักเขาข้างเดียวก็ต้องร้องไห้เสียใจอยู่อย่างนี้แหละ **ถล่ำล่องเจ็บกาย ถล่ำใจเจ็บอก**”

ถอดเขี้ยวถอดเล็บ

ละพยศ ละความเก่งกาจ เลิกแสดงอำนาจ

เขี้ยวเล็บในที่นี้หมายถึงเขี้ยวเล็บสัตว์ที่เป็นอาวุธสำหรับต่อสู้หรือใช้ทำร้ายสัตว์อื่น ถอดเขี้ยวถอดเล็บหมายถึงเลิกใช้เขี้ยวเล็บ
ตัวอย่าง

“แต่ก่อนเขาเป็นนักเลงหัวไม้ สร้างศัตรูเอาไว้มาก เดี่ยวนี้เขาอายุมากขึ้น **ถอดเขี้ยวถอดเล็บ**แล้วดูเป็นชายแก่ธรรมดาที่ไม่มีพิษสงอะไร”

ถอดหัวโขน

พ้นจากตำแหน่งหน้าที่หรือยศถาบรรดาศักดิ์
สำนวนนี้มาจากการแสดงโขนซึ่งผู้แสดงถูกกำหนดให้ต้องสวมหัวโขนเป็นรูปยักษ์ ลิง หรือฤๅษีตามบทบาท เมื่อจบการแสดงก็ถอดหัวโขนออก
ตัวอย่าง

“พอลาออกจากตำแหน่งได้ก็เหมือนกับ**ถอดหัวโขน** เดี่ยวนี้เขายิ้มแย้มแจ่มใสดูเป็นตัวของตัวเอง”

ถอนต้นก่นราก

ขุดถอนทำลายให้หมดสิ้น
ก่น หมายถึงขุดโคน การขุดต้นไม้มิทั้งควรขุดถอนทั้งต้นทั้งรากออกมาให้หมดเพื่อไม่ให้งอกขึ้นมาใหม่
สำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คือ “ถอนรากถอนโคน”

ตัวอย่าง

“ถ้าจะปราบยาเสพติดให้หมดจากเมืองไทย ต้องปลูกฝัง
ความรู้ความคิดที่ดีแก่เด็ก สร้างสังคมให้น่าอยู่ และสิ่งสำคัญต้อง
ถอนต้นก่นราก ผู้มีอิทธิพลที่อยู่เบื้องหลังการค้ายาเสพติด”

ถอยหลังเข้าคลอง

ย้อนกลับไปทำแบบเดิมๆ ซึ่งไม่ก้าวหน้า ไม่ทันสมัย

การพายเรือออกจากคลองมุ่งสู่ม่าน้ำซึ่งกว้างใหญ่กว่า
แล้วกลับเปลี่ยนใจพายถอยหลังกลับสู่เส้นทางเดิมที่เพิ่งออกมา
ย่อมทำให้เสียแรง เสียเวลาและเสียโอกาส

ตัวอย่าง

“รัฐธรรมนูญใหม่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม
กำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่นของตน คุณก็เป็นคนรุ่นใหม่
อย่ามัวแต่คัดค้านทำตัว **ถอยหลังเข้าคลอง** อยู่เลย”

ถ่านไฟเก่า

ความรักความผูกพันที่เคยมีแต่ครั้งก่อน กลับเกิดขึ้นมาอีก

ถ่านที่เคยติดไฟแล้วมอดลงหรือดับไป หากได้เชื้อไฟสัก
เล็กน้อย ก็ะติดไฟหรือปะทุเป็นเปลวขึ้นใหม่ได้ง่ายกว่าถ่านที่ยัง
ไม่เคยติดไฟมาก่อน เช่นเดียวกับชายหญิงที่เคยเป็นคู่รักหรือเคย
เป็นสามีภรรยา กันมาแล้วยอมปลงใจกันได้ง่ายขึ้น

ตัวอย่าง

เจ้าอย่าแค้นขัดสะบัดสะบิ้ง หนึ่งนึ่งเสียมั่งจงฟังพี่
เหมือนถ่านไฟเก่าถ้ายังมี เป่าขึ้นคงอัคคีจะติดเชื้อ
(ไกรทอง ตอน ไกรทองตามไปอ้ววิมาลา)

อันโฉมยงนงคราญเหมือนถ่านดับ คงจะกลับติดเชื้อเป็นเนื้อไข
ช่วยโปรดนางอย่างแต่ก่อนร้อนชะไร ให้ชื่นใจจินตะหราวาทิ
(อิเหนา ตอน บุษบาวากระบะทับจินตะหรา)

นางรำภาสำหรับคลุกคลีเกล้า เหมือนถ่านเก่าเพลิงพลุ่งสิ้นสูงเสียง
เข้าอิงแอบแนบข้างอยู่กลางเตียง เหมือนนกเอี้ยงเลี้ยงควายตะกายเลน
(พระอภัยมณี ตอน นางรำภาสำหรับคืนดีกับศรีสุวรรณ)

“เขากลับ **ถ่านไฟเก่า** จะปะทุขึ้นมา เมื่อรู้ว่าเธอจะไปทำงาน
ที่เดียวกับคนรักเก่า”

ถีลอดตาช้าง ห่างลอดตาเส้น

ดูเหมือนถีถั่วรอบคอบหรือประหยัด แต่ไม่รอบคอบหรือ
ประหยัดจริง

ถีในที่นี้คือไถ่ ห่างคือไถล ลอดตาคือมองข้ามไป ช้างซึ่งเป็นสัตว์ใหญ่จะมองไม่เห็นสิ่งที่เล็ก ๆ ส่วนเส้นซึ่งเป็นสัตว์เล็กจะมองไม่เห็นสิ่งใหญ่เพราะเกินขอบเขตสายตา

สำนวนนี้เดิมใช้ว่า “ถีลอดตัวช้าง ห่างลอดตัวเส้น”

ตัวอย่าง

“เมื่อเวลาเสด็จก็มีจุกช่องล้อมวง เกณฑ์แห่งเกณฑ์แหน
แน่นนั้นไป แพเรือนโรงร้านฤประตูปันราษฎรก็ให้ปิดหมดไม่ให้

เห็นตัวตน มิใช่ข้าราชการ การที่ในหลวงไว้วางใจ และเจ้าพนักงาน
ย่อยศกแก่ในหลวงใหญ่ยิ่งนักอย่างนี้ เมื่อรำพึงไปก็ไม่ควรเข้าใจว่า
เป็นดี เพราะเป็นอัน**ถืลอดตัวข้าง ห่างลอดตัวเส้น**ไป ถ้าเห็นว่า
จะมีศัตรูชุกชุมอยู่กลางทาง จะชุกชุมอยู่ในเรือนแพโรงงานที่ปิดชุกชุมอยู่ได้
เมื่อเสด็จมาใกล้จะคึกคักออกมา ทหารแห่หน้าฤาเรือดั้งที่แห่ไป
แล้วจะกลับมาช่วยทันฤา”

(ตัดทูนลลอมวง พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ ๔)

“จะกินอะไรสักห้าบาทสิบบาทก็คิดแล้วคิดอีก แต่เวลาจะ
ซื้อเสื้อผ้าชุดละเป็นพันเป็นหมื่นก็ไม่เสียดาย **ถืลอดตาข้าง ห่าง
ลอดตาเส้น**”

ถึงพริกถึงขิง

รุนแรงถึงใจ

อาหารของคนไทยมักเผ็ดร้อน พริกหรือขิงที่ใช้เป็นเครื่อง
ปรุงรุ่มักจะใช้อย่างเต็มที่เพื่อให้ได้รสชาติจัดจ้าน

ตัวอย่าง

“รายการถ่ายทอดสดชกมวยวันนี้มันหน้าดู ต่อยกันแบบ
ถึงพริกถึงขิงจริง ๆ”

ถึงลูกถึงคน

รุนแรงอย่างไม่ยับยั้ง ไม่ลดราวาศอก

ลูกในที่นี้หมายถึงลูกฟุตบอลและคนคือคนเล่นฟุตบอล ใน
การแข่งขันฟุตบอลที่เล่นกันอย่างรุนแรงเต็มที่ คนเล่นมักไม่ยั้งที่จะ

เตะทั้งลูกฟุตบอลและตัวคนเล่นฟุตบอล

ตัวอย่าง

“การอภิปรายครั้งนี้ ฝ่ายค้านพูดได้อย่าง**ถึงลูกถึงคน**จริงๆ”

ถูกปั้นหัวเป็นจิ้งหรีด

ถูกยั่วให้มีอารมณ์โกรธหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน

ในการเล่นปั้นจิ้งหรีด จิ้งหรีดจะถูกปั้นหัวโดยจับหนวดปั้นหรือนำเส้นผมผูกปลายไม้ปั้นลงที่หนวดหรือตามตัวจิ้งหรีดทำให้จิ้งหรีดคึกคะนองกรีดเสียงร้อง แล้วเข้ากัดกัน

ตัวอย่าง

“**ถูกปั้นหัวเป็นจิ้งหรีด**หน่อยเดียว เธอก็วิ่งเล่นไปต่อว่าเขาถึงบ้าน”

เถียงคำไม่ตกปาก

พูดคำเถียงคำ ไม่หยุดปาก

ตกปาก หมายถึง ช่วงเวลาที่เด็กคลอจากครรรภ์มารดาตกลงมาบนปาก (ปากคือไม้ไผ่ตัดเป็นท่อนๆ สับเฉาะให้เป็นชิ้นยาวๆ แล้วแยะออกให้เป็นชิ้นแบนๆ ใช้สำหรับบัพพื้นเรือนหรือทำฝาเรือน)

สำนวนนี้ผู้ใหญ่ใช้กล่าวตำหนิผู้น้อยหรือเด็กๆ เมื่อผู้ใหญ่สั่งสอนหรือพูดว่าสิ่งใดแล้วเด็กคนนั้นก็พูดโต้ตอบหรือชี้แจงในเชิงคัดค้านคำพูดของผู้ใหญ่ทันที

ตัวอย่าง

ยังส่งเสียงเถียงคำไม่ตกปาก แกจួយเขือกกระซากมาจากฝา
มัดมือย้อยงขึ้นหลังคา เอาไม้มาตีกลมระดมไป

(ขุนช้างขุนแผน ตอนนางวันทองไม่ยอมเข้าหอกับขุนช้าง)

“เวลาผู้ใหญ่สอนอะไร ก็ฟังให้จบก่อน ไม่ใช่เถียงคำไม่
ตกปากอย่างนี้”

เถรสองบาตร

ทำตามโดยไม่รู้เหตุผล

เถรหมายถึง พระผู้ใหญ่ที่บวชตั้งแต่ ๑๐ พรรษาขึ้นไป

สำนวนนี้มาจากเรื่องที่เล่ากันว่า พระผู้ใหญ่รูปหนึ่งล้าง
บาตรแล้วยกขึ้นส่งตุรุ่มเป็นประจำ พระลูกศิษย์เห็นแล้วก็ไม่เคย
ถามสาเหตุ เมื่ออาจารย์มรณภาพแล้ว พระรูปนี้ได้ส่งบาตรตาม
อาจารย์บ้าง มีผู้สงสัยถามว่าส่งบาตรทำไม ก็ไม่สามารถตอบได้

ตัวอย่าง

“อย่าไปถามเขาเลยว่าทำไมจึงทำอย่างนั้น เขาตอบไม่ได้
หรอก เพราะทุกวันนี้เขาก็ทำตามๆคนที่เคยทำมาก่อนแบบเถร
สองบาตรนั้นแหละ”

ท

ทนายหน้าหอ

ผู้รับหน้าแทนคนอื่น

ทนายหน้าจะมาจากคำ “แทนนาย” คือชายคนรับใช้ที่เป็นคนสนิท มีหน้าที่คอยดูแลรับใช้นายอย่างใกล้ชิด (นายในสมัยก่อนคือเจ้านายหรือขุนนาง) ทนายจึงเป็นคนที่รู้ใจนาย รู้ความต้องการของนายทุกๆ เรื่อง ส่วน “หน้าหอ” น่าจะมาจาก “หน้าห้อง” หรือ “หอกลาง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเรือนไทยและอาจยกพื้นสูงกว่าพื้นเรือนอื่นๆ เป็นสถานที่ใช้ต้อนรับแขก ปรีक्षाหาหรือการงานต่างๆ หรือเป็นสถานที่สังสรรค์ระหว่างญาติมิตร ทนายหน้าหอจึงเป็นคนสำคัญซึ่งผู้ที่มาหานายจะสามารถพบได้ก่อนพบตัวนาย

ตัวอย่าง

“อย่าทำตัวเป็น **ทนายหน้าหอ** แก่ตัวแทนเขาอยู่เรื่อย คนอื่นเขาจะว่าเอา”

ทองไม่รู้ร้อน

เฉยเมย ทำราวกับไม่มีความรู้สึก ไม่มีปฏิกิริยารับรู้

การทำทองจะต้องหลอมด้วยไฟที่ร้อนจัดให้ทองอ่อนตัวก่อนจะนำไปแปรเป็นทองรูปพรรณแบบต่างๆ “ทองไม่รู้ร้อน” เป็นคำเปรียบประชดว่าเหมือนทองที่ไม่ยอมอ่อนตัวเมื่อถูกหลอม

ตัวอย่าง

“จึงแกล้งพูดเรื่องชำระความอย่างเก๋ขึ้น เพื่อจะให้ข้าพเจ้าโกรธ แต่ข้าพเจ้าทำเป็น **ทองไม่รู้ร้อน**”

(นิทานเรื่องทดลองความไหวพริบ)

“เขามายืนตะโกนว่าปาว ๆ อยู่หน้าบ้าน เธอกลับทำเป็น **ทองไม่รู้ร้อน**”

ทอดสะพาน

แสดงกิริยาอาการหรือคำพูดให้เห็นว่ามีไมตรีจิตหรือชอบหรือรัก

สมัยก่อนบ้านเรือนมักจะอยู่ริมคลองโดยมีไม้ทอดเป็นสะพานข้าม เมื่อเจ้าของบ้านทอดสะพานข้ามคลองให้ก็แสดงว่ายินดีให้ผู้อื่นเข้ามาบ้านของตนได้

สำนวนนี้มักใช้กับท่าทีของผู้หญิงที่แสดงต่อผู้ชาย

ตัวอย่าง

“เธอให้เบอร์โทรเขาทำไม เขาจะนึกว่าเธอทอดสะพานให้ นะ”

ทางเตียนเวียนลงนรก

ทำชั่วทำได้ง่ายแต่มีผลร้ายตามมา

ทางเตียนหมายถึง ทางที่เรียบราบ ไม่รก สะดวกสบาย นรกหมายถึง แดนที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ มีแต่ความทุกข์ทรมาน

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ทางเตียนเวียนลงนรก ทางรกวกขึ้นสวรรค์”

ตัวอย่าง

“การค้าขายยาเสพติดแม้จะร่ำรวยง่าย แต่ก็ เป็นทางเตียนเวียนลงนรก ถ้าถูกจับได้โทษถึงประหารชีวิตเชียวนะ”

ทาสในเรือนเบี้ย

ไม่มีสิทธิโต้แย้งหรือต่อรองใดทั้งสิ้น

ทาสในเรือนเบี้ยคือ ทาสที่เป็นลูกของทาสนำเงินซึ่งหมายถึงผู้ที่นายซื้อตัวมา ทาสในเรือนเบี้ยเป็นทาสจำพวกหนึ่งใน ๗ จำพวกซึ่งผู้เป็นนายทาสมีสิทธิใช้ให้ทำงานใดๆ ได้ตามอำเภอใจ โดยทาสไม่มีสิทธิโต้แย้งต่อรอง

ตัวอย่าง

เจ้าประคุณทูลกระหม่อมแก้วของลูกเอ๋ย ตัดลูกเสียแล้ว หรือจึงนิ่งเฉยเสียได้ ปล่อยให้พราหมณ์จัญไรแกตืดำคร่าไปต่อหน้าพระที่นั่ง ตั้งว่าข้าครอกเกิดในเรือนเบี้ย โบยตีบรรดาเสียสุดกำลัง

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน พระชาติตัดพ้อพระเวสสันดร)

“เขาใช้งานเธออย่างกับ**ทาสในเรือนเบี้ย**”

ทำคุณบูชาโทษ

ทำดีแต่กลับเป็นร้าย ทำคุณแต่กลับเป็นโทษ

โคลงสุภาภิตเก่า อธิบายความหมายว่า

ทำคุณ เร็วเร่งรู้	ให้รอบ
เป็นโทษ ท่านบ่สอบ	ดอกไซรั
โปรดสัตว์ ไปรอบคอบ	รักค่าง* หนึ่งนา
ได้บาป เพราะเบียดให้	พวกโพ้นฉิบหาย

* ค่าง คือ ข้าง

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ทำคุณบูชาโทษ โปรดสัตว์ ได้บาป”

ตัวอย่าง

เออจะเอาอะไรมาขึ้นหน้า เป็นแขนเป็นขาช่างว่าได้
ทำคุณบูชาโทษโหดไว้ สารพันสรรใส่ไม่ไว้วาง
(ไกรทอง ตอน นางเลื่อมลลายวรรณทะเลาะกับนางวิมาลา)
“ฉันอุตส่าห์ช่วยหาเด็กถูกลักจ้างมาให้ กลับถูกหาว่าได้ค่านายหน้า นี่แหละนะ **ทำคุณบูชาโทษ**”

ทำนาเข้าส่วน ชื้อสวนเข้าทุน

การทำอะไรร่วมกับคนอื่นมักลำบากยุ่งยาก
คนสมัยก่อนทำนาทำสวนเป็นอาชีพหลัก เมื่อลงทุนร่วมกัน
ก็มักจะผิดใจกันเรื่องผลประโยชน์จนเกิดทะเลาะวิวาทเป็นความกัน
จึงมีคำเตือนว่าควรทำคนเดียว หากได้กำไรหรือขาดทุนก็เป็นเรื่อง
ของเราเอง

ตัวอย่าง

“ฉันไม่ชอบ **ทำนาเข้าส่วน ชื้อสวนเข้าทุน** เดี่ยวจะต้อง
โกรธกันเสียเปล่าๆ เรื่องผลประโยชน์ฉันขอทำคนเดียวดีกว่า”

ทำนาอย่าเสียไร่ เลี้ยงไก่อย่าเสียรัง

อย่าเกียจคร้านปล่อยเวลาให้เปล่าประโยชน์
สมัยก่อนการทำนาและการเลี้ยงไก่เป็นอาชีพของคนไทย
เมื่อเสร็จหน้านา ชาวนามักไม่ปล่อยให้ผืนนาว่างเปล่า แต่จะ
ทำไร่ปลูกพืชอื่นด้วย เช่นเดียวกับ การเลี้ยงไก่ซึ่งมักทำรังให้
ไก่อยู่เป็นที่ เป็นทาง ไก่จะได้ออกไข่เป็นประโยชน์แก่ตน ไม่เปลืองข้าวเปลือก

ไปเปล่าๆ

โคลงสุภาวชิตเก่าอธิบายความหมายว่า

ถ้าทำนา	อย่าคร้าน	การเสร็จ
อย่าเสียไร่	เร่งเมล็ด	เพาะบ้าง
ถ้าเลี้ยงไก่	ให้เบ็ด	เสร็จทราบ
อย่าเสียรัง	จักร้าง	ไข้เข้าเรา
ตัวอย่าง		เปลือง

“เกษตรกรยุคใหม่นิยมทำการเกษตรแบบผสมผสาน เพื่อให้ได้ประโยชน์จากที่ดินอย่างคุ้มค่าดังคำโบราณว่า **ทำนาอย่าเสียไร่ เลี้ยงไก่อย่าเสียรัง**”

ทุนหายกำไรหด

หมดทั้งทุนทั้งกำไร

ตัวอย่าง

“เขาค้าขายประสาอะไรก็ไม่รู้ **ทุนหายกำไรหด**”

ทุบหม้อข้าวตัวเอง

ทำลายช่องทางทำมาหากินของตนเอง

หม้อข้าวในที่นี้คือหม้อข้าวสมัยก่อนซึ่งเป็นหม้อดินที่แตกง่าย ใช้หมายถึงเครื่องมือทำมาหากิน

ตัวอย่าง

“อย่าเอาของปลอมมาหลอกวางขายให้ลูกค้านะ ต่อไปจะ **หาลูกค้าไม่ได้ ทุบหม้อข้าวตัวเอง**เปล่าๆ”

น

นกต่อ

คนที่ทำหน้าที่ติดต่อกับหรือชักจูงหลอกล่อคนอื่นให้หลงเชื่อ การดักจับนก เช่น นกเขา มักใช้วิธีต้อนนกโดยจะต้องมีนกที่เรียกว่า “นกต่อ” ไปขันล่อนกเถื่อนที่ไม่ใช่ชนกเลี้ยงให้มาเข้าเพนียด [กรงต้อนกเขา] ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่องอิเหนา ตอน ประสันตาท่อนกว่า

เห็นนกยกเพนียดขึ้นฟาดพุ่ม แอบสมทุมเมียงหมอบยอบย่อง
นกต่อตัวรู้คู่คะนอง การมรบริบร้องกันเต็มที
ตัวอย่าง

เจ้าพราหมณ์ว่าอย่าทุกข์ไปเลยพ่อ นางนกต่อของเรามีดีนักหนา
พรุ่งนี้เช้าเขาคงจะออกมา พ่อพูดจาดูเลาะให้เราะบาย
(พระอภัยมณี ตอน ศรีสุวรรณพบนางเกษรา นางนกต่อหมายถึงพี่เลี้ยงของนางเกษรา)

“เขาเป็น**นกต่อ** เทียวหลอกนักศึกษาไปสมัครงานที่บริษัท
นั้น จนมีคนหลงเชื่อเสียเงินค่าสมัครไปเปล่าๆ”

นกน้อยทำรังแต่พอตัว

การจะทำสิ่งใดควรทำแต่พอสมฐานะของตน
สำนวนนี้สอนให้รักสันโดษและรู้จักประมาณตน ไม่เห่อเหิม
ทะเยอทะยานจนเกินฐานะ โดยเปรียบเทียบกับนกที่สร้างรัง จะ
สร้างเพียงให้พอตัวและครอบครัว

โคลงโลกนิติอธิบายความหมายว่า

นกน้อยชนน้อยแต่	พอดัว
รังแต่งจูเมียผัว	อยู่ได้
มักใหญ่ย่อมคนหัว	ไฟเพ็ด
ทำแต่พอดัวไซรี	อย่าให้คนหยัน
ตัวอย่าง	

“ลูกจะแต่งงานก็หาบ้านหลังเล็ก ๆ พอดูอยู่เถอะ อย่าไปกู้หนี้ยืมสินมาเลย **นกน้อยทำรังแต่พอดัวดีกว่า**”

นกปีกหัก

คนที่ประสบความผิดหวังหรือพลาดพลั้งอย่างรุนแรงจนหมดกำลังใจ

ปีก เป็นอวัยวะสำคัญของนก นกที่ปีกหักย่อมบินไม่ได้
ตัวอย่าง

“ตั้งแต่ถูกปลดออกจากตำแหน่ง เขาก็เก็บเนื้อเก็บตัวเป็น **นกปีกหัก** คงต้องใช้เวลาอีกนานกว่าร่างกายและจิตใจจะเข้าที่เข้าทาง”

นกมีหูหนูมีปีก

คนที่ทำตัวเข้าด้วยทั้งสองฝ่าย

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานที่เล่าว่า ค้างคาวอยากจะเข้าพวกนก ก็อ้างว่าตัวเองมีปีกเหมือนนก เมื่อเข้ากับพวกหนูก็อ้างว่าตัวเองมีหูเหมือนหนู จึงเรียกค้างคาวว่าเป็นนกที่มีหูและเป็นหนูที่มีปีก

ตัวอย่าง

“เขาจะอยู่ฝ่ายไหนก็ได้ เพราะเขาเป็นพวก**นกมีหูหนูมีปีก**”

นกไร้ไม้โหด

เมื่อเสื่อมอำนาจวาสนา คนอื่นก็ตีจาก

ไม้โหด หมายถึง ต้นไม้ที่ไม่มีใบไม่มีผล จึงไม่มีนกมาอาศัยอยู่ เปรียบได้กับคนที่หมดอำนาจวาสนา ไม่มีใครมาขออาศัยพึ่งบุญ หรือมาพึ่งให้ใช้สอย

โคลงสุภาพชุดประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ไม้ใหญ่ใบหล่นสิ้น	บังแสง
นกบ่มาพักแผลง	พลอดได้
เจกชนเสื่อมโรยแรง	บุญเก่า สมองมา
ชนบ่มาให้ใช้	เพราะเชื่อบุญสุญ

ตัวอย่าง

ดำรงพลังทางตรัสแก่คนธรรพ เราอาภัพเสียมิตรที่พิสมัย
ซึ่งท่านทำความชอบเราชอบใจ เหมือนนกไร้ไม้โหดก็ตามที่

(กา ก็กลอนสุภาพ ตอน ท้าวพรหมทัตรู้ว่านางกา ก็ไปอยู่กับพญาครุฑ)

“ตั้งแต่เขาออกจากราชการ บ้านก็เจียบเหงาไม่คึกคักไป
ด้วยผู้คนเหมือนก่อนไม่ว่าเทศกาลใดๆ สมกับคำกล่าวที่ว่า**นกไร้ไม้โหด**”

นกสองหัว

คนที่ทำตัวฝักใฝ่เข้ากับทั้งสองฝ่ายที่ไม่เป็นมิตรกัน โดยหวังประโยชน์เพื่อตนเอง

ตัวอย่าง

ดูเป็นนกสองหัวชั่วช้า เชียงใหม่มากก็เบี่ยงเข้าเชียงใหม่
ครั้นไทยถึงก็พียงเข้ากับไทย ทำเป็นไม้ปักเลนอยู่โลเล

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษาถามพลายแก้วเรื่องเจ้าเมืองเชียงใหม่)

“เขาทำตัวเป็น**นกสองหัว** เราจึงไม่ไว้วางใจเขา”

นอกรีตนอกรอย

ประพฤติผิดไปจากขนบธรรมเนียมประเพณี

รีด มาจากจารีต คือ ข้อกำหนดของสังคมที่มีบทลงโทษ

สำนวนนี้ใช้สั้นๆ ว่า “นอกรีต” ก็ได้

ตัวอย่าง

ขอโทษโปรดเถิดพระมณี อะไรนี่นอกรีตมากก็ดขวาง
ผ้าทำนจะคลึงเกล้าเข้าหยอกนาง ห้องกลางเปล่าอยู่นิมนต์ไป

(คารี ตอน นางคันทมาลีว่ากระทบทลวิชัย)

หูตาบังแบายเหมือนแมวคราว เขาเลื่องลืออื้อฉาวอย่างไม่อาย
นอกรีตนอกรอยน้อยหรือนั้น แร่รันไปรักอีมักง่าย

(สังข์ทอง ตอน ทกนางบริภานางรรณา)

“อย่าทำ**นอกรีตนอกรอย**ไปเลย ชาวบ้านจะนิินทาเอา”

นอนกินบ้านกินเมือง

เอาแต่นอน เกียจคร้านไม่ทำงาน

กินบ้านกินเมือง หมายถึงเป็นเจ้าเมือง สำนวนนอนกินบ้านกินเมืองใช้ประชดคนที่นอนตื่นสายว่าทำตัวเหมือนเจ้าเมือง ซึ่งในสมัยก่อนขุนนางส่วนใหญ่มักจะทำราชการตอนกลางคืน จึงนอนตื่นสาย

ตัวอย่าง

“ยังไม่ตื่นอีกหรือ สายจนตะวันโแดงแล้ว แกจะ **นอนกินบ้านกินเมือง**หรือยังงี้”

นอนสูงให้นอนคว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย

ทำอะไรต้องระมัดระวังตลอดเวลา

สำนวนนี้น่าจะมาจากการเดินทางไปต่างถิ่นของคนสมัยก่อน บางครั้งต้องปีนขึ้นไปนอนหรือทำหรงนอนบนต้นไม้ในป่า เวลาอนก็ตองนอนคว่ำเพื่อให้มองเห็นว่ามีสัตว์ร้ายหรือศัตรูจะมาทำอันตรายหรือไม่ แต่เมื่อนอนบนพื้นดินหรือที่ราบตองนอนหงายเพื่อให้มองเห็นรอบด้าน

โคลงสุภาวชิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

นอนสูงสุดภาคพื้น	ฟังแปร
ผินพัทตร์คว่ำลงแล	แหล่งหล้า
เผื่อพบสิ่งใดแด	ดูถนัด เนตรเฮย
ผันผ่อนได้ทุกถ้ำ	เที่ยงแท้ทางผล

กลแดนใดคำค้ำ	คินหมาย
นอนต่ำให้นอนหงาย	พักรู้ไว้
เผื่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย	หลากแล่น มาฤฯ
รู้ว่าร้ายดีได้	ดับร้อนผ่อนเกษม
ตัวอย่าง	
ไกลตาสารพัดจะขัดขวาง	เหมือนอย่างคำบุราณนั้นมืออยู่
ว่านอนสูงนอนคว่ำซ้ำเลื่องดู	มีเหตุก็จะรู้ซึ่งแยบคาย
อนึ่งถ้านอนอยู่เบื้องต่ำ	ตำราพร่ำสั่งสอนให้นอนหงาย
มีเมียงามมิให้ฝากกับแม่ยาย	ไอ้เจ้าสายสุดที่รักอยู่ไกลตา

(ขุนช้างขุนแผน ตอนพลายแก้วครวญกับนางพิม)

“จะทำอะไรก็ควรรู้จักที่หนีที่ไล่ จะได้ไม่เปลืองพลัง คนเขา
อาจเป็นศัตรูกับเราโดยที่เราไม่รู้ตัวก็ได้ ต้องรู้จัก **นอนสูงให้นอน
คว่ำ นอนต่ำให้นอนหงาย**นะเธอ”

นอนหลับไม่รู้ นอนคู้ไม่เห็น

ไม่รู้ไม่เห็นสิ่งที่เกิดขึ้น

นอนคู้ คือ การนอนขดตัวงอมืองอเท้า

ตัวอย่าง

“ถึงคุณจะ **นอนหลับไม่รู้ นอนคู้ไม่เห็น** แต่คุณเป็น
หัวหน้าก็ต้องรับผิดชอบเรื่องเงินที่หายไป”

นายว่าขี้ข้าพลอย

ทำหรือพูดอย่างประจบสอพลอตามผู้มีอำนาจ

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ผู้ดีว่าชั่วช้าพลอย”

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายว่า

ผู้ดีพูดเช่นนั้น	ผู้ดี
ผู้ต่ำ*พลอยพาที	แทรกซ้อน
แจกชนโฉดไปมี	มารยาท
สอดพูดสอดเสียดซ้อน	แคะไค้ผู้ดี

*ต่ำ คือ ชั่ว

ตัวอย่าง

ก็สาสมกับอารมณ์ไม่เจียมศักดิ์ ทรลักษณ์เหลือตัวชั่วช้าสาม
ผู้ดีว่าชั่วช้าพลอยตาม ไม่มีความอายจิตสักนิดเดียว
(สุภาสิตสอนหญิง)

“เธอไม่ต้องสอด อย่าทำตัวเป็น **นายว่าชั่วช้าพลอย** หน่อย
เลย ฉันจะพูดจาทกลงกับเขาเอง”

น้ำกลิ้งบนใบบอน

ใจไม่แน่นอน

บอน เป็นไม้ล้มลุก ขึ้นตามชายน้ำหรือที่ลุ่มน้ำขัง ชนิดที่
ก้านใบกินได้ ใบใหญ่ใช้ห่อของได้ ใบบอนลื่น ไม่จับน้ำ หยดน้ำบน
ใบบอนจึงกลิ้งไปกลิ้งมา

น้ำในที่นี้อาจเปรียบกับน้ำใจ น้ำที่กลิ้งบนใบบอนจึงเหมือน
น้ำใจที่ลือกกลิ้ง คือ โลเลไม่แน่นอน

สำนวนนี้เดิมมักใช้ว่าผู้หญิงที่รักง่ายหลายใจว่าเหมือนน้ำ
กลิ้งบนใบบอน แต่ปัจจุบันใช้กับผู้ใดก็ได้ที่ใจไม่แน่นอน

บางที่ใช้ว่า น้ำกลิ้งบนใบบัว

ตัวอย่าง

โบราณว่าได้คิดไม่ผิดหรอก แต่ด้ามหอกไม่ทันฟันร้วก่อน
หญิงช้วน้ำกลิ้งใบตองบอน จะราร้อนคบขี้มาสู้ชาย

(บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองทะเลาะกับนางลาวทอง)

“ฉันไม่ชอบหรือกคนคนนี้ พุดจาไม่อยู่กับร่องกับรอย ใจ
โลเลเหมือนน้ำกลิ้งบนใบบอน”

น้ำขึ้นให้รีบตัก

มีโอกาสดีควรรีบทำ

สมัยก่อนคนใช้น้ำในแม่น้ำลำคลองเพื่ออุปโภคบริโภค
น้ำจะขึ้นเป็นเวลา เวลานั้นน้ำจะเปี่ยมฝั่งใสสะอาดและตักได้ง่าย
แต่เวลาน้ำลงน้ำจะขดตักยากและมักติดโคลนตมขึ้นมา เมื่อน้ำขึ้น
ผู้คนจึงรีบตักน้ำใส่ตุ่ม เพื่อให้ได้น้ำที่สะอาดไว้ใช้

ตัวอย่าง

“ตอนนั้นมีงานเข้ามามาก ก็ให้รีบไว้ อย่ามัวซีเกียจอยู่เลย
น้ำขึ้นให้รีบตัก จะได้มีรายได้เพิ่มขึ้น”

น้ำขุ่นอยู่ใน น้ำใสอยู่นอก

เก็บความไม่พอใจไว้ แสดงแต่ทำที่เป็นมิตร

น้ำขุ่น หมายถึง ความไม่พอใจ ความขุ่นข้องหมองใจ
น้ำใส หมายถึง มิตรไมตรี

โคลงสุภาจิตเก่า อธิบายความหมายว่า

น้ำซุ่น คือคิดค้น	ข้อขำ
อยู่ใน ใจจงจำ	อย่าอื้อ
น้ำใส สิ่งหวานคำ	ควรพลอด
อยู่นอก หน้าขึ้นชื่อ	จึงเชื่อขายขำ

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “น้ำซุ่นไว้ใน น้ำใสไว้นอก”
ตัวอย่าง

“เขาพูดจาแย่มาก แต่เธอก็ต้องอดทน ทำเป็น**น้ำซุ่นอยู่ใน น้ำใสอยู่นอก**เสียเถอะ เราเป็นลูกน้องเขานี้แหละ”

น้ำตาเป็นเผาเต่า

ร้องไห้ให้น้ำตาไหลพราก

สมัยก่อนเวลาที่คนจะกินเต่า มักจะเอาเต่าไปเผาไฟทั้งเป็น จนน้ำไหลพรากออกมาจากตาเต่า จึงนำมาเปรียบกับคนที่ร้องไห้ น้ำตานองหน้าว่า “ร้องไห้ให้น้ำตาเป็นเผาเต่า”

ตัวอย่าง

“สามีเธอประสบอุบัติเหตุจากไปอย่างกะทันหัน เธอยังทำใจไม่ได้ จึงร้องไห้**น้ำตาเป็นเผาเต่า** อย่างที่เห็นนี่แหละ”

น้ำตาลใกล้มด

ชายหญิงใกล้ชิดกันมากยอมห้ามใจไม่ให้อีกกันได้ยาก

ผู้หญิงถือเป็นเพศที่อ่อนหวาน จึงเปรียบกับน้ำตาลหรือ น้ำอ้อย และเปรียบผู้ชายเป็นมดที่ชอบกินของหวาน โคลงโลกนิติ

อธิบายว่า

น้ำอ้อยฤๅจักปอง	ปากมด
เกลี้ยง*อ่อนอ่อนโคลด	ละไว้
นารีรูปช้อยชด	แซะเจียด ชายนา
ใครจักนั่งดูได้	ห่อนเว้นตัวตน

*เกลี้ยง คือ หญ้า

ตัวอย่าง

พระเล่าโลมโฉมเฉลว่าเจ้าพี่ พระชนนีชราหนักอยู่รักษา
 ทั้งลูกน้อยสร้อยสุวรรณจันทร์สุดา เหมือนมณฑมาลีซึ่งมีรส
 ภูรินบินเคล้าแม่เจ้าของ ไม่ปกป้องดอกดวงจะร่วงหมด
 อันน้ำตาลหวานวางไว้ข้างมด มดจะอดได้หรือห้องตริกตรองดู
 (พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีให้นางสุวรรณมาลีดูแลธิดาทั้งสอง)
 ฝ้าถือโทษโกรธกริ้วไปเจียวนาง ไม่เห็นอกพี่บ้างที่อย่างนั้น
 เหมือนน้ำอ้อยใกล้มดใครอดได้ พี่ก็ไม่มีคู่ตุนาหงัน

(ระเด่นลันได ตอน ระเด่นลันไดงอนนางประเดะ)

ผาณิตพิชิตมด	ฤ จะอดบ่อาจจะมี
แม่เหล็ก ฤ เหล็กดี	อย*ยักรักพิวักพัน

(อิสรราชคำฉันท์ ตอนพระพุทพนางอิลา)

*อย คือ เหล็ก

“มีลูกสาวอยู่ในบ้าน เอาหลานชายเข้ามาอยู่ด้วย อาจเกิด
 เรื่องไม่งาม น้ำตาลใกล้มดใครจะอดได้”

น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง

พุดมาก แต่ได้เนื้อหาสาระน้อย

ผักบุ้งเป็นพืชน้ำที่ขยายพันธุ์ได้ง่าย แต่ในหน้าน้ำที่น้ำท่วมมาก ผักบุ้งก็จะดูบางตา

ตัวอย่าง

“เพราะมีใจความมากในจำนวนคำน้อย หาสู้ใช้หน้า
กระดาดเป็นทุ่งที่น้ำท่วม มีผักบุ้งโหรงเหรงอย่างแต่ก่อนไม่”

(จดหมายจางวางหว่า ฉบับที่ ๕)

“ถ้าได้คนที่พอมีธยาศัยชั้นผู้ดีไปด้วยแล้วได้ความแจ่ม
แจ้งดีกว่าฟังโกต้อธิบาย ซึ่งเป็นน้ำท่วมทุ่ง”

(ไกลบ้าน)

“ฟังเขาบรรยายอยู่ตั้งนาน แต่ไม่ได้เนื้อหาสาระสักเท่าไร
พุดเป็นน้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง”

น้ำท่วมปาก

พุดไม่ได้เพราะความจำเป็นบังคับ

ตัวอย่าง

แต่น้องรักศักดิ์ต่ำเหมือนน้ำมาก ขึ้นท่วมปากสุดที่จะทูลเฉลย
อย่าลุ่มหลังซังตายภิปรายเปรย น้องก็เคยเป็นขำมาช้านาน

(อิเหนา ตอน จินตหราดัดพ้ออิเหนา)

ซึ่งหมายมั่นครั้งลูกจะว่าไป ที่ไหนใครเลยจะเห็นจริง
อันชั่วดีมิใช่จะไม่รู้ เหมือนน้ำท่วมปากอยู่จึงสู้ง

(สังข์ทอง ตอน นางรจนาเลือกเจ้าเงาะ)

แต่ยามยากปากน้องนี้น้ำท่วม มิได้ร่วมเรียงซิดพิสมัย
ถึงลดเลี้ยวเกี่ยวพานประการไค ก็ไม่ได้ดอกพระองค์อย่าสงกา

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีตอบสารพระอภัยมณี)

“ชาวบ้านเหมือน**น้ำท่วมปาก** เพราะเกรงอันตรายจากผู้มี
อิทธิพล”

น้ำน้อยแพ้ไฟ

ฝ่ายข้างน้อยย่อมแพ้ฝ่ายข้างมาก

ธรรมชาติของน้ำให้ความเย็นฉ่ำและดับความร้อนคือไฟได้
แต่ถ้าน้ำน้อยก็ไม่สามารถดับไฟกองใหญ่ได้

ตัวอย่าง

จะขับเคี่ยวเตี้ยนี้แม่มีถอย เหมือนน้ำน้อยดับไฟไม่สงบ
ด้วยข้าศึกฝึกฝนพลสมทบ จึงรุมรบครั้งนี้ได้มีชัย

(พระอภัยมณี ตอน พระกาลเดือนท้าววาหุโลม)

“ยามเข้าห้ามปรามวัยรุ่นเกเรกลุ่มนั้น แต่กลับโดนรุม
ทำร้ายเสียหมอบ ยามคนเตี้ยเด็กตั้งสิบคนจะสู้ไหวหรือ **น้ำน้อย
ย่อมแพ้ไฟ** วันยังค่ำ”

น้ำนิ่งไหลลึก

คนที่มิทำหึงมึง มักจะมีความคิดลึกซึ้ง

เปรียบเหมือนบริเวณน้ำลึกที่มองดูว่าพื้นผิวน้ำเรียบนิ่ง แต่
ส่วนมากน้ำมักจะเคลื่อนไหวแรงอยู่ข้างใต้

ตัวอย่าง

“ท่าทางเขาเรียบร้อย พุดน้อยก็จริง แต่ถ้าได้แสดงความ
คิดเห็นก็จะเจ็บคอบวมมาก เป็นคน **น้ำผึ้งไหลลึกลับ**”

น้ำผึ้งหยดเดียว

สิ่งเล็กน้อยก็ทำให้เกิดเรื่องใหญ่ได้

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานที่เล่าว่า ชายคนหนึ่งนำน้ำผึ้ง
เข้าไปขายในเมือง ระหว่างทางได้ทำน้ำผึ้งหยดบนถนน แมลงวัน
ลงมาตอมน้ำผึ้ง จึงจกเข้าไปกินแมลงวัน แมวเข้าไปตะปบจึงจก
หมาเข้าไปกัดแมว เจ้าของแมวตีหมา เจ้าของหมาก็ออกมา
ทะเลาะกับเจ้าของแมว ในที่สุดทั้งสองฝ่ายต่างยกพวกออกมาตีกัน
จนบาดเจ็บล้มตาย สาเหตุเพราะน้ำผึ้งหยดเดียวนั้น

ตัวอย่าง

“เรื่องแค่น้อย่าให้กลายเป็น **น้ำผึ้งหยดเดียว**เลย จะเสีย
หายด้วยกันทุกฝ่าย”

น้ำผึ้งเรือ เสือฟังป่า

คนเราจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน

น้ำในแม่น้ำลำคลอง เมื่อมีเรือขึ้นล่อง ดินที่ท้องน้ำจะไม่ตก
ตะกอน ทำให้ไม่ตื้นเขิน ในทำนองเดียวกัน เสือในป่าก็อยู่ได้เพราะ
มีป่าเป็นที่กำบังและเป็นแหล่งอาหารอันอุดม

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “น้ำผึ้งเรือ เสือฟังป่า ข้า
พึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย”

โคลงสุภาพนิทเก่าอธิบายความหมายว่า

น้ำพึ่งเรือ จึงน้ำ	ท่านประสงค์
เสือพึ่งป่า จึงคง	ชีพได้
ข้าพึ่งเจ้า จึงอง	อาจสุข ใช้นา
บ่าวพึ่งนาย บ่าวใช้	จึงได้เกษมสันต์
ตัวอย่าง	

ชายข่าวเปลือกหญิงข่าวสารโบราณว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอัครมาสัย
เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ รักกันไว้ดีกว่าซังระวังการ

(อิศรญาณภาษิต)

“อย่าตัดรอนเขาเลย บางอย่างเราก็ต้องอาศัยเขา เหมือน
น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า”

น้ำลดตอผุด

เมื่อหมดอำนาจ ความชั่วที่ทำได้ก็ปรากฏ

ตอ ในที่นี้หมายถึงหลักหรือเสาที่ปักทิ้งไว้ในน้ำ เมื่อน้ำขึ้น
จะมองไม่เห็น แต่เมื่อน้ำลดก็มองเห็นตอสะดุ้ง เหมือนความชั่ว
ของคนที่ปรากฏเมื่อหมดอำนาจ

ตัวอย่าง

“ผู้มีอำนาจในหลายยุคหลายสมัย พอหมดอำนาจก็กลายเป็นพวก**น้ำลดตอผุด**กันเป็นแถวๆ”

น้ำลดได้ทราย

การกระทำอย่างลึกลับไม่มีผู้รู้เห็น

ผิวบนของทรายมักจะแห้งผากอยู่เสมอ แต่ถ้าขุดลึกลงไป จะพบน้ำซับอยู่ แสดงว่ามีน้ำไหลซึมอยู่ใต้พื้นทรายนั่น จึงเปรียบเทียบ การกระทำที่ปกปิดซ่อนเร้นไม่มีผู้รู้เห็นว่าเหมือนน้ำลอดใต้ทราย

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “น้ำลอดใต้ทราย เดือนหงาย กลางป่า”

โคลงสุภาภิตเก่า อธิบายความหมายว่า

น้ำลอด เลศลับล้า เหลือเชียว

ใต้ทราย ห่อนแลเห็น เหตุรู้

เดือนหงาย ป้ายเที่ยงเป็น ปางคำ

กลางป่า ไปหาผู้ จักรู้เห็นฤ

ตัวอย่าง

“ดำเนินอุปายกินลึก อย่างที่ไทยเราเรียกว่า น้ำลอดใต้ ทราย กินพรอน [พรุน] ข้างล่างโดยไม่มีใครรู้สึก”

(อำนาจคือธรรม)

“พวกมิถจาซีพกลุ่มนี้ ทำงานแบบน้ำลอดใต้ทราย ต้อง ส่งมือปราบระดับเขียนไปจัดการ”

น้ำหนึ่งใจเดียว

มีความคิดเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

น้ำหมายถึงน้ำใจ

ตัวอย่าง

“เจ้าพระยานครศรีธรรมราชออกมาว่าราชการบ้านเมืองสำเร็จ กิจสุขทุกข์ของราษฎร ด้านพระปลัดกรมการเมืองนครศรีธรรมราช

ตามพระราชกำหนดกฎหมายขนบธรรมเนียมสืบๆ มาแต่ก่อน จงพร้อมมูลกันเป็นเอกจิตเอกฉันท์ **น้ำหนึ่งใจเดียว** อย่าให้ถือเปรียบแก่งแย่งให้เสียราชการ”

(กฎตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชในรัชกาลที่ ๑)

“งานโครงการนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยความเป็น **น้ำหนึ่งใจเดียว** ของทั้งผู้บริหารและนักวิชาการ”

นินทากาเลเหมือนเทน้ำ

คำติเตียนลับหลังเป็นสิ่งที่คนเราหนีไม่พ้น

“นินทา” หมายถึง ติเตียนลับหลัง ส่วน “กาเล” มีปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัวที่มีถึงสมเด็จพระพันปีหลวง (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ) ตอนหนึ่งว่า “แต่เวลานี้ภัยมากที่ไปเล่นดำเยอร์มันต่อหน้าทูตรับสั่งกระซิบบอกว่าโน่นแน่ทูตเยอร์มัน ฉันเกลียดมันเต็มทน โกงเหลือกำลัง แล้วเลยกาเลเอมเปอเรือ [“กาเล” = นินทากาเล “เอมเปอเรือ” คือ emperor (จักรพรรดิ)] เรียวยี่เดียว”

สำนวนนี้ปรากฏในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ตอนที่ศรีสุวรรณ กล่าวกับนางเกษรา หลังจากรักษาอาการป่วยของนางจนทุเลาแล้ว

การนินทากาเลเหมือนเทน้ำ ไม่ชอกช้ำเหมือนเอามีดลงกรีดหิน
 ฟ้าอาสาмаสู้กัแผ่นดิน เขารู้สิ้นแล้วว่ารักภักดี

ตัวอย่าง

“การ**นินทา**กาเล**เหมือนเทน้ำ** เรื่องที่เขาเอามาพูดไม่เป็นความจริง เธอไม่ควรวิตกกังวลจนเกินเหตุ”

นิ้วไหนร้ายตัดนิ้วนั้น

คนใดไม่ดีก็ตัดออกไปจากหมู่คณะ

ตัวอย่าง

เพราะพระทัยอนุกุลประยูรวงษ์ โฉ้พระองค์จึงทิพสุขเสวย
ไหน**นิ้วร้าย**ทรงตัดสลัดเลย พระคุณเอ๋ยสุจริตตั้งบิดา

(นิพนพานวังหน้า)

“หัวหน้าพรรคประกาศอย่างเด็ดขาดว่า ส.ส.คนไหน
ประพฤติตัวไม่ดีจะต้องถูกขับออกจากพรรค เข้าตำรา**นิ้วไหนร้าย
ตัดนิ้วนั้น**”

เนื้อเต่าอย่าเต่า

การนำเอาทรัพย์สินส่วนที่เป็นกำไรหรือดอกเบียกลับไป
ลงทุนต่อไปอีกโดยไม่ต้องใช้ทุนเดิม

คนไทยสมัยก่อนส่วนมากประกอบอาชีพทำนา พอใกล้ถึง
ฤดูฝนก็ต้องเผาเอาเตรียมทำนาไถหว่าน เวลาเผาจะพบเต่าที่
มีชุกชุม จึงจับมากินโดยไม่ต้องลงทุนซื้อเนื้อสัตว์อื่นมาทำอาหาร
นอกจากนั้นยังนำกระดูกไปขายได้เงินอีกด้วย

โคลงกระทู้โบราณ อธิบายความหมายว่า

เนื้อ เราน้อยอย่าได้	แล่เถื่อ
เต่า ต่อเต่าเอาเจือ	จบเข้า
ย่า เนื้อกระตองเหลือ	แลกแจ็ก
เต่า เต่านี้หะเจ้า	ใช้เนื้อเต่านา
ตัวอย่าง	

“เขาถูกสลากออมสินรางวัลที่สอง แล้วนำเงินรางวัลไปซื้อเพิ่ม ปรากฏว่าโชคดีซ้ำสองถูกรางวัลที่หนึ่ง เขาเลยเป็นเศรษฐีเงินล้านไปแล้วด้วยวิธีเนื้อเต่าย่าเต่า”

เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้รองนั่ง กระจุกแขวนคอ

ไม่มีส่วนได้ผลประโยชน์ แต่ต้องพลอยเสียหายไปด้วย สมัยก่อนมีการลักขโมยควายมาฆ่า ขโมยจะฆ่าแหละเอาเนื้อและหนังไปหมด เหลือเพียงกระจุกทิ้งไว้ เมื่อจับของกลางคือกระจุกได้ คนที่อยู่ใกล้ของกลาง ก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นขโมยทั้งๆ ที่ไม่ได้ประโยชน์จากเนื้อและหนังของวัวควาย

ในกฎหมายโบราณ เช่น กฎหมายลักษณะโจรสมัยพระเจ้าอยู่ทอง เมื่อจับโจรผู้ร้ายที่ลักทรัพย์ได้แล้ว ก็ให้ลงโทษด้วยการเอาทรัพย์นั้นมาแขวนคอตระเวนรอบตลาด กระจุกแขวนคอในสำนวนนี้หมายถึง การเอาทรัพย์สินที่ขโมยไปแขวนคอประจาน

โคลงโลกนิติ อธิบายความหมายว่า	
เนื้อ ในไตตับต้ม	แกงยำ
ไม่ ประสบสักคำ	ที่ลั่น
ได้ ยากลากโครงทำ	เสียเปล่า
กิน แต่เขาเราขึ้น	หนึ่งได้ไปมี

หนัง เนื้อเถื่อนท่านไว้	รองกาย
ไม้ แบ่งปันชั้นชาย	เชือดไว้
ไต้ ทุกข์แทบตัวตาย	เสียเปล่า
นั่ง แต่ลำแพนไม้	ตอกสู้सानเอง
ตัวอย่าง	

เนื้อไม้ไต้กินมั่งหนังมิไต้ปู กระดูกจะแขวนคออยู่เหมือนตัวข้า
 เข้าไต้พิมก็จะยืมอยู่อัตรา ต้องถูกดำก็จะอายุแต่สายทอง

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองตัดพ้อเณรแก้ว)

“การให้ความช่วยเหลือเพื่อนยามเขาตกทุกข์ได้ยากเป็น
 สิ่งที่ดี แต่ต้องระวังอย่าให้มีความเดือดร้อนมาถึงตัว เดี่ยวจะ
 เข้าข่าย **เนื้อไม้ไต้กิน หนังไม้ไต้รองนั่ง กระดูกแขวนคอ**”

บ

บนข้าวผี ตีข้าวพระ

ทำทุกวิถีทางเพื่อขอความช่วยเหลือให้ได้ตามที่ปรารถนา
 โดยจะให้สิ่งตอบแทนเมื่อสำเร็จแล้ว

บน หมายถึง ขอร้องให้ผีสงเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย
 เหลือ โดยจะแก้บนเมื่อสมประสงค์แล้ว บนข้าวผี หมายถึง บนผี
 ว่าจะให้ข้าวผีกิน ตีข้าวพระ คือ ตະล่อมหรือปั้นข้าวให้เป็นข้าว
 บิณฑุ์เพื่อถวายพระพุทธ สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “บนกะผีตีกะพระ”
 มีความหมายคล้ายกับสำนวน “บนบานศาลกล่าว”

ตัวอย่าง

ศรีประจันนั้นได้ยินว่าจะตาย ตกใจนอนหงายจมกระบะ
ลุกขึ้นบนข้าวผีตีเข้าพระ เดชะขอให้อรอดอย่าอวดวาย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางศรีประจันได้ข่าวว่าวันทองตาย)

“เขากังวลว่าจะไม่ได้ตำแหน่ง จึงพยายามวิ่งเต้นทุกช่องทาง แม้จะต้อง**บนข้าวผี ตีข้าวพระ**ก็ตาม”

บนบานศาลกล่าว

ขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ โดยจะแก้บนเมื่อสมประสงค์แล้ว

ศาลกล่าว หมายถึง กล่าวบนบานต่อศาล เช่น ศาลพระภูมิ ศาลเจ้า

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับสำนวน “บนข้าวผีตีข้าวพระ”

ตัวอย่าง

लगคนบนบานศาลกล่าว ให้ยายท้าวคนทรงลงผี
สงสัยใต้ถ้ำถึงธานี เหตุการณ์ครั้งนี้ดีหรือร้าย

(อิเหนา ตอน ชาวเมืองหมั้นหยากลับวันหยี)

แล้วบนบานศาลกล่าวเจ้านาย จะถวายหัวหมูกับบายศรี
มาดแมนมีไชยชนะคดี จะให้มีอิเหนาสักแก้ววัน

(สังข์ทอง ตอน ท้าวสามนต์บนบานให้พระสังข์ชนะการตีคดี)

“สามีฉันติดพายุอยู่บนเรือระหว่างไปราชการ ฉันเป็นห่วงเขามากจนต้อง**บนบานศาลกล่าว** ขอให้เขาปลอดภัยกลับมา”

บ่นออกเป็นมอดกัดไม้

บ่นไม่หยุดปาก

การบ่นอยู่เรื่อยไม่หยุดนั้นเปรียบเหมือนเสียงมอดกัดไม้ ซึ่งดังต่อเนื่องกันนาน

ตัวอย่าง

“ปาฐกบางคนฟังเพลิดเพลินมากในเวลาพูด ปาฐกบางคนเตรียมไว้ดีนัก แต่เวลาพูดมีสำเนียงเป็นมอดกัดไม้ตั้งแต่ต้นจนปลาย”

(ปาฐกถาของน.ม.ส.)

“แค่ขอเงินไปซื้อเสื้อใหม่ไม่ได้ ก็**บ่นออกเป็นมอดกัดไม้**ทั้งวัน”

บอกศาลา

ประกาศไม่รับผิดชอบหรือตัดขาดไม่ให้ความอุปการะเลี้ยงดูอีกต่อไป

บอกศาลา คือแจ้งความต่อพนักงานที่ศาลาทำงาน เช่น ศาลาลูกขุน ให้เจ้าพนักงานรับทราบไว้ ในกฎหมายลักษณะโจรห้าเส้น ซึ่งออกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๐ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีข้อความตอนหนึ่งว่า “ถ้าอ้ายผู้ร้ายปล้นได้ทรัพย์ไปมากน้อยเท่าใด ให้เอาทรัพย์ที่ผู้ร้ายปล้นไปนั้น ตั้งปรับใหม่บิดามารดาญาติพี่น้องบ้าน่าบุตรหลานและเหลนสืบ ซึ่งได้รับราชการแลมิได้รับราชการ เรียงตัวไปตามกฎหมายที่ได้ส่วนแบ่งปันทรัพย์มรดกตามสนิทแลห่างเป็นพิไนยหลวง เหตุว่าบิดามารดาญาติ

พี่น้องมิได้สั่งสอนห้ามปรามละเลยให้บุตรหลานกระทำความชั่ว มิได้เอาความมาบอกศาลาเป็นค้ำับ”

ตัวอย่าง

“แต่ถ้าเอ็งไม่ยอมละก็ นี่นะเอ็งนะ อย่ามาอยู่ในโลกเดียวกับข้า อย่ามาใช้ตะวันดวงเดียวกับข้า เอ็งไปหาฟ้าหาตะวันของเอ็งต่างหากเถอะ ข้าไม่อยากใช้ฟ้าตะวันร่วมกับคนทรยศอย่างเอ็งแล้วข้าก็จะบอกศาลาเอ็ง ข้าจะแก้พินัยกรรมตัดชื่อเอ็งออกเสีย ข้าจะยกเลิกเอ็งเสียจากลูก แล้วก็ถ้าข้าเรียกเอ็งว่า อ้ายจอนละก็ขอให้กูฉิบหายตายโหงซี”

(บทละครเรื่องชิงนาง)

“เด็กคนนี้เกเรจนพ่อแม่**บอกศาลา**”

บอกหนังสือสังฆราช

สั่งสอนผู้มีความรู้ดีกว่าตน

บอกหนังสือ หมายความว่า สอนหนังสือ

สำนวนนี้กาญจนาศพนธ์สันนิษฐานว่ามาจากเรื่องศรีธนไชย ซึ่งเล่าว่า ศรีธนไชยขาดเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินหลายวัน พระเจ้าแผ่นดินมีรับสั่งถามว่า ทำไมขาดเฝ้า ศรีธนไชยกราบทูลว่าไปบอกหนังสือพระสังฆราช พระเจ้าแผ่นดินสงสัยว่า ศรีธนไชยมีความรู้สูงแค่ไหน จึงไปบอกหนังสือพระสังฆราชได้ เมื่อรับสั่งถามพระสังฆราช ก็ได้ความว่าคัมภีร์ของพระสังฆราชตกอยู่ที่แผ่นดิน ศรีธนไชยบอกให้เก็บขึ้นมา

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “สอนหนังสือสังฆราช”

ตัวอย่าง

ตามประเทศที่ใกล้เคียง จีนไม่ได้เป็นศิษย์ใคร เคยเป็นแต่ครูเขา ญี่ปุ่นเป็นคนฉลาดว่องไวจีนก็สอนให้... ใครไปสอนจีนก็เสมือนไปบอกหนังสือสังฆราช ท่านคงโกรธไม่มากก็น้อย

(ลัทธิวิทยา)

“ท่านเป็นที่ปรึกษาทางด้านภาษาไทย อย่าทำรู้ดีไปแก้สำนวนของท่านนะ เดี่ยวจะกลายเป็น *บอกหนังสือสังฆราช*”

บ้าน้ำลาย

ชอบพูดเพื่อเจ้อ พูดพล่าม

ตัวอย่าง

ทูลพลาถพิลิกหาตำราเสน่ห์ อุปเทห์ที่โปลานอ่านถววย
เคยทำเป็นเห็นจริงหญิงรักชาย บ้าน้ำลายพูดโผงโปลไป

(คาวี ตอน ทำวสันนุราชหานางผมหอม)

แบบเก้เขวภาษา สมมติว่าแบบฝรั่ง

อ่านเบือเหลือกำลัง ฟังไม่ได้คลิ่นไส้เหลือ

แต่งกันแสนพันเพือ อย่างภาษาบ้าน้ำลาย

(กาพย์เห่เรือ พระราชनिพนธ์ รัชกาลที่ ๖)

“ผู้ดำเนินรายการคนนี้ *บ้าน้ำลาย* แย่งวิทยากรพูดหมด”

บ้างช่างยุ

คนที่ชอบพูดส่อเสียดยุยงให้เขาแตกกัน

บ้างเป็นสัตว์รูปร่างคล้ายกระรอก มีหนังพังผืดข้างลำตัว คล้ายปีก ถลาร่อนลงมาจากที่สูงได้ สำนวนนี้มาจากนิทานสุภาพจิต ที่เล่าว่าบ้างเที่ยวพูดยุนกับหนุมิให้รบค้ำคาวเป็นพวก

ตัวอย่าง

“ไม่มีใครอยากคบกับเธอ เพราะเธอเป็น**บ้างช่างยุ** ชอบพูดให้เขาผิดใจกันเสมอ”

บ้านแตกสาแหรกขาด

เหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นในครอบครัวหรือในบ้านเมือง ทำให้ต้องกระจัดกระจายพลัดพรากกัน

สาแหรก คือ เครื่องญาติซึ่งเปรียบเหมือนสายสาแหรก (ดูคำอธิบายที่สำนวน “ผู้ดีแปดสาแหรก”)

ตัวอย่าง

“เธอถอนตัวออกมาเสียดีกว่า อย่าทำตัวเป็นมือที่สามยุยงให้เขา**บ้านแตกสาแหรกขาด**เลย จะบาปกรรมเปล่าๆ”

บ้านนอกชอกนา

ไม่ใช่ชาวกรุงหรือชาวเมือง

ชอก เป็นภาษาถิ่นเหนือหมายถึงเขต แดน ริม ขอบ เจ้าชายหรือชนชั้นสูงในเมืองหลวงมักเรียก ชาวบ้านสามัญชนที่อยู่ห่างไกลความเจริญว่าพวกบ้านนอกชอกนา

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “บ้านนอกคอกนา”

ตัวอย่าง

เมื่อนั้น พระสังข์ทองร้องห้ามคนถือหวาย

ช่างเถิดเสนาอย่าง่วนวาย ตายายชาวบ้านนอกชอกนา

(สังข์ทอง ตอน ท้าวยศวิมลและนางจันท์เทวีปลอมตัวไปหาพระสังข์)

ด้วยเป็นชาวบ้านนอกคอกนา กิริยาพาที่หาดีไม่

ถ้าจะผิดพลั้งบ้างเป็นไร เจ้าก็ไม่ด่าตีศรีมาลา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพิจิตรตัดพ้อต่อว่าพलयงม)

“อึ่งผู้หญิงบ้านนอกชอกนา เป็นลูกเลิกไพร่หลวงสม
ทาส ขุนนางในหลวงไม่เอาเป็นเมียดอก”

(ประกาศรัชกาลที่ 4)

“ถึงเขาจะเป็นบ้านนอกชอกนา แต่กิริยามารยาทก็ใช้ได้”

บ้านเมืองมีชื่อมีแป

ประเทศย่อมมีกฎหมายคุ้มครองให้เกิดความสงบเรียบร้อย
ชื่อ เป็นไม้ยึดหัวเสาตามขวาง แป เป็นไม้ยึดหัวเสาตาม
ยาว ตัวเรือนจะทรงรูปเป็นเรือนอยู่ได้เพราะมีชื่อกับแปยึดหัวเสา
เรือนไว้ทุกด้าน

ตัวอย่าง

งดก่อนผ่อนคิดให้จงดี ฟังคำเมียนี่อั้งฉกฉวย

บ้านเมืองมีชื่ออั้งอั้งไย ไปไหนจะพันผีมีอกัน

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางลาวทองห้ามขุนแผนไว้ไม่ให้ไปฆ่าขุนช้าง)

ถ้าบ้านเมืองมีชื่อมีแป่ คงไม่ทำกับอ้ายแก่เช่นนี้ได้

(เสภาพญาราชวงศ์)

“ผู้สัญจรไปมาก็ถูกฆ่านฟันแทงกันอย่างน่าหวาดเสียว
 เถียงๆ ไม่มีใครเข้าไปจัดการอย่างไรเลย สมัยนั้นเกือบจะเรียกกัน
 ได้ว่า บ้านเมืองไม่มีชื่อมีแป่ ใครจะต้องการทำร้ายใคร เอาเงินออก
 จ้างกันก็ทำได้ซึ่งๆ หน้า”

(จดหมายเหตุเสด็จประพาสมลายู พ.ศ. ๒๔๖๗)

“**บ้านเมืองมีชื่อมีแป่** ใครทำผิดก็ต้องถูกลงโทษตาม
 กฎหมาย”

เบี้ยน้อยหอยน้อย

มีเงินน้อย

เบี้ยคือเปลือกหอยทะเลชนิดหนึ่ง คนโบราณใช้แทนเงิน
 (ดูคำอธิบายที่สำนวน “เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน”) เบี้ยและหอยใน
 สำนวนนี้ หมายถึง เงิน

ตัวอย่าง

“อย่าเอาตัวเราไปเทียบกับเขา เรามัน**เบี้ยน้อยหอยน้อย**
 ไม่มีทางซื้อรถได้อย่างเขาหรอก”

เบี้ยบ้ายรายทาง

เงินที่จะต้องใช้จ่ายระหว่างที่ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “เบี้ยไปไรทาง” ในสมัยพระเพทราชา
 มีคำว่า “เบี้ยไร” หมายถึงเงินบอกบุญที่เรียกรมาได้

ตัวอย่าง

“เดี๋ยวนี้จะค้าขายอะไร ต้องเสีย**เบี้ยล่าง**รายทางตลอด”

เบี้ยล่าง

เสียเปรียบ เป็นรองคนอื่น

ในการเล่นหมากรุกไทย ตัวเบี้ยที่อยู่ในแดนของผู้เล่นซึ่งอยู่ด้านล่างของกระดานจะคว้า ต่อเมื่อข้ามเข้าไปอยู่ในแดนของคู่ต่อสู้ซึ่งอยู่ด้านบนของกระดาน จึงจะหงาย เบี้ยที่อยู่ด้านล่างของกระดานจะเดินหน้าไปอย่างเดียว ส่วนเบี้ยที่อยู่ด้านบนของกระดานสามารถเดินหน้าและถอยหลังได้ และมีฐานะเท่ากับขุน จึงได้เปรียบกว่าเบี้ยที่อยู่ตอนล่างของกระดาน

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “เบี้ยคว้า”

ตัวอย่าง

“พอกันที ฉันไม่ยอมเป็น**เบี้ยล่าง**เธออีกต่อไปแล้วนะ”

สำนวนที่มีความหมายตรงข้ามคือ “เบี้ยบน” ซึ่งหมายความว่า มีกำลัง อำนาจ อิทธิพล ฐานะ ฯลฯ สูงกว่า หรือได้เปรียบกว่า บางที่ใช้ว่า “เบี้ยหงาย”

ตัวอย่าง

เจ็บคารมคมปากเหมือนทากปลิง เขาว่าชิงผ้าเขาให้เราขาย แต่ความในใจจริงก็ชิงเขา เนื้อความเรามันจึงเสียเขาเบี้ยหงาย (พระอภัยมณี ตอน นางละเวงรู้สู้ว่าเสียเปรียบสุวรรณมาลี)

เบี้ยหัวแตก

เงินที่ได้มามีจำนวนน้อย ไม่เป็นกอบเป็นกำ
สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “เบี้ยหัวแตกหรือหัวแตก” หรือ “เบี้ยหัว
แตก”

ตัวอย่าง

“ตอนนี้เงินก็พอหาได้ แต่ได้มาเป็น**เบี้ยหัวแตก** ไม่มีพอใช้
จ่ายอะไรเป็นชิ้นเป็นอัน”

ป

ปลดแอก

ทำให้เป็นอิสระพ้นจากอำนาจหรือการกดขี่
แอกเป็นไม้วางขวางบนคอวัวหรือควายเพื่อเทียมเข้ากับ
เครื่องมือไถนา เช่น คราดหรือไถ หรือเทียมกับยานพาหนะ เช่น
เกวียน

ตัวอย่าง

“เขาให้อิสระด้วยการกระจายอำนาจการปกครองแล้ว ก็ยัง
ไม่ยอม**ปลดแอก**ตัวเอง”

ปล่อยตามบุญตามกรรม

ปล่อยให้เหตุการณ์เป็นไปเองโดยที่ไม่แก้ไข ไม่เข้าไป
ยุ่งเกี่ยว หรือไม่รับผิดชอบ

ชาวบ้านเชื่อกันว่าชีวิตเป็นไปตามบุญกรรมของตน จึงมักนำมาเป็นข้ออ้างที่จะไม่พยายามแก้ไขหรือรับผิดชอบการกระทำของตน

ตัวอย่าง

ประการหนึ่งถ้าวันพรุ่งนี้ไป ท้าพใหญ่จะมาพร้อมยังดาหา
จะต้องหักหนักมือโยธา เห็นจะยากยิ่งกว่านี้ไป
สุดแต่บุญกับกรรม จะฟังคำโหรนั้นหาไม่

(อิเหนา ตอน ท้าวกะหมังกุหนิงไม่ฟังคำโหรทัดทาน)

“เขาเลี้ยงลูกยังไ้กัน **ปล่อยตามบุญตามกรรม** จนลูก
เสียผู้เสียคน”

ปล่อยนกปล่อยกา

ปล่อยให้เป็นอิสระ พ้นจากการผูกมัด

ผู้ที่อยู่ได้อำนาจนั้นเปรียบเหมือนนกกา ปล่อยไปก็ได้บุญ
สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ปล่อยลูกนกลูกกา”

ตัวอย่าง

ไม่พอที่ที่หม่อมจะกินเดน มันนอกเกณฑ์ดอกไม่สมเสมอหน้า
อย่างนเวียนระไวอยู่ไปมา เหมือนปล่อยนกปล่อยกาให้ปล่อยไป

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองประชดขุนแผน)

“ลูกจ้างบ้านฉันอยากจะลาออก แต่ยั้งติดค้างเงินที่เบิก
ล่วงหน้าไป จะรั้งไว้ก็ป่วยการ นึกว่า**ปล่อยนกปล่อยกา**ไปก็แล้วกัน”

ปล่อยเนื้อปล่อยตัว

ไม่สนใจจะแต่งตัว หรือไม่สงวนตัว

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ปล่อยตัว”

ตัวอย่าง

“พี่สาวเธออายุไม่ถึงสี่สิบ แต่ปล่อยเนื้อปล่อยตัวจนแลดูเหมือนอายุสักห้าสิบ”

“สมัยโบราณสอนให้ผู้หญิงรู้จักรักษานวลสงวนตัว แต่ผู้หญิงสมัยนี้ปล่อยเนื้อปล่อยตัวกันจริง”

ปล่อยเสือเข้าป่า

ปล่อยศัตรูไปจากกลับมาทำร้ายภายหลัง

สำนวนนี้บางทีก็กล่าวต่อไปว่า “ปล่อยเสือเข้าป่า ปล่อยปลาหลงน้ำ”

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “ปล่อยปลาไหลลงตม”

โคลงสุภามิตรประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ปลดปล่อยเสือเข้าป่า	เดิमतง
เห็นป่าคะนองพองพวง	เที่ยงแท้
อย่าหมายว่าไม่ทะนง	คงคิด ร้ายแฮ
ปล่อยศัตรูหมู่แพ้ว	เฟื่องเฟี้ยวปล่อยเสือ
ปลดปลาลงปล่อยน้ำ	ปลาดี
ใจมุ่งว่ายวนหนี	แหวกน้ำ

ปล่อยข้าศึกฉลาดดี ฝีปาก ไปแฮ
 อยู่ที่ใหญ่ยศล้ำ เลิศแล้วลืมนคุณค่า
 ตัวอย่าง

ประเพณีตั้งให้หลังหัก มันก็มักทำร้ายเมื่อภายหลัง
 จะเข้าใหญ่ไปถึงน้ำมีกำลัง เหมือนเสือขังเข้าถึงดงก็คงร้าย

(พระอภัยมณี ตอนนางวาปีเตือนพระอภัยมณีเรื่องอุสุเรน)

“ผู้ต้องหารายนี้ไม่น่าให้ประกันตัวเพราะเป็นผู้มีอิทธิพล
 เดี่ยวจะกลายเป็น**ปล่อยเสือเข้าป่า**”

ปลาช้องเดียวกัน

คนที่อยู่รวมกัน หากมีคนหนึ่งทำไม่ดี ก็พลอยให้คนอื่นเสีย
 ไปด้วย

ช้องเป็นภาชนะสานสำหรับใส่ปลาที่จับได้ เมื่อปลาตัวหนึ่ง
 เน่า ตัวอื่นก็จะเหม็นไปด้วย

ตัวอย่าง

สายทองร้องว่าอูแม่เอ๋ย อย่าพังกพุดไปเลยไม่เข้าหู
 เหมือนปลาในช้องไม่มองดู ใครเน่าก็ให้รู้ว่าตัวใคร

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองต่อว่าขุนแผน)

“ได้ยินมาว่าคนในแผนกเราเรียกร้องเงินพิเศษจากลูกค้า
 ถ้าไม่แก้ไข ก็จะทำให้เสียชื่อกันหมดทั้งแผนก เพราะเป็น**ปลาช้อง
 เดียวกัน**”

ปลาตกน้ำตัวโต

สิ่งที่สูญเสียหรือหายไปมีค่าเกินความเป็นจริง
เปรียบเหมือนปลาที่จับได้เมื่อหล่นลงน้ำไป ถึงจะเป็นปลา
ตัวเล็ก ก็อ้างว่าตัวโต

ตัวอย่าง

“เพื่อนของฉันมาเล่าให้ฟังว่า เมื่อคืนถูกคนกระซำกร้อย
หนักห้าบาทไป ฉันว่า**ปลาตกน้ำตัวโต**เสียละมัง ร้อยคอนั่นอย่าง
มากก็นึกแค่หนึ่งบาท”

ปลาตายน้ำตื้น

คนที่ทำพลาดเพราะเหตุเล็กน้อย

ตัวอย่าง

“เขาเล่นเกมตอบปัญหายากๆ มาได้ตลอด จนถึงคำถาม
สุดท้ายซึ่งเป็นคำถามง่ายๆ กลับตอบไม่ได้เป็น**ปลาตายน้ำตื้น**”

ปลาติดหลังแห

คนที่พลอยเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องเดือดร้อนทั้งที่ไม่มีส่วน
เกี่ยวข้องกับตัว

การทอดแหจับปลา เมื่อสาวแหขึ้นมานอกจากจะได้ปลา
ในแหแล้วอาจมีปลาติดด้านนอกของแห (หลังแห) ขึ้นมาด้วย

สำนวนนี้บางทีก็ใช้สั้นๆ ว่า “ติดหลังแห” หรือใช้เพี้ยน
เป็น “ปลาติดร่างแห”

ตัวอย่าง

“เมื่อคืนหลานชายไปเที่ยวบาร์ ตำรวจเข้ากวาดล้างพวก
เสพยา เลยเป็น**ปลาติดหลังแห**ถูกกวาดต้อนเข้าโรงพักไปด้วย”

ปลาหมอตายเพราะปาก

คนที่พูดพล่อยจนเป็นอันตรายแก่ตนเอง

ปลาหมอตายเมื่ออยู่ใต้น้ำจะพ่นน้ำขึ้นมาเห็นปุดๆ ที่ผิวหนัง
คนตกเบ็ดเห็นผิวหนังเป็นฟองปุดๆ ก็รู้ว่าที่ตรงนั้นมีปลาหมอ จึงเอา
เหยื่อล่อตกเบ็ดขึ้นมาได้ ดังคำอธิบายในนิคมพจนานุกรมศัพท์ห่อโคลงของ
พระยาอุปกิตศิลปสารว่า

ปลาหมอ มีปากแล้ว

โลดผุด พ่นเอย

ตาย เทำไรไปหยุด

พ่นน้ำ

เพราะ เห็นผุดพรานรูด

รีบหย่อน เบ็ดแฮ

ปาก ตะกละรี่ขย้า

เหยื่อต้องเบ็ดพราน

ปลาหมอชอบพ่นผุด

ตายไม่หยุดผุดพ่นธาร

เพราะโลภอยากอาหาร

ปากทะยานฮุบเบ็ดเขา

ตัวอย่าง

“เพื่อนฉันนิสัยไม่ดี พูดไม่ค่อยระวัง ไปนินทาหัวหน้าเข้า
เลยถูกย้าย กลายเป็น**ปลาหมอตายเพราะปาก**”

ปลาใหญ่กินปลาเล็ก

คนที่มีอำนาจหรือมีกำลัง เอาเปรียบผู้น้อยกว่า

ตัวอย่าง

“ระบบการค้าปลีกสมัยนี้เหมือน**ปลาใหญ่กินปลาเล็ก** ร้านขายของชำเล็กๆ ทุนน้อยกว่าบริษัทข้ามชาติ เลยทำให้ขาดทุนจนอยู่ไม่ได้”

ปล้ำผีลุก ปลุกผีนั่ง

พยายามทำเรื่องที่จบให้กลับเป็นเรื่องขึ้นมาใหม่

สำนวนนี้มีที่มาจากความเชื่อของคนสมัยก่อนว่าอาจใช้เวทมนตร์ปลุกคนตายขึ้นมาเพื่อใช้ให้ทำการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนกล่าวถึงการปลุกกุมารทองว่า

ขุนแผนไม่สะทกสะท้านอ่านมนตร์ปลุก	ผีลูกผุดลุกขึ้นพูดจ้อ
ขุนแผนเต้นเล่นโหมโจนซี้คอ	กุมารทองช่วยพ่อให้พ้นภัย
กุมารทองโลดปิงทะเลิ่งปร้อ	พาพ่อออกตามรูดาลได้
พวกหมื่นหาญไม่เห็นตัวข้ามหัวไป	ด้วยฤทธิ์ไกรไสยเวทวิซาคาร

ตัวอย่าง

“ตอนนี้มีข่าวเรื่องพบสมบัติญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ อีกแล้ว **ปล้ำผีลุก ปลุกผีนั่ง** จนผู้คนตื่นตื่นไปหมด”

ปลุกเรื่อนคร่อมตอ

ลวงล้าหรือทับสิทธิ์ในสิ่งที่ผู้อื่นเป็นเจ้าของหรือมีกรรมสิทธิ์อยู่แล้ว

เมื่อเรือถอนบ้านไม้หลังหนึ่งไป สิ่งที่หลงเหลืออยู่คือตอของเสาเรือ เวนแต่จะขุดถอนไปด้วย ตอไม้ที่เป็นร่องรอยของเรือ เดิมบอกให้รู้ว่าเคยมีบ้านเรือนปลูกอยู่ตรงนั้น ถ้าคนอื่นมาปลูก

เรือนหลังใหม่ลงบนที่ตรงนั้นก็เท่ากับเป็นการปลูกเรือนคร่อมต่อเติม ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนช้างปลูกเรือนคร่อมต่อขุนแผนโดยเจตนาเต็มที ขุนช้างรื้อเรือนเดิมซึ่งเป็นเรือนหอของขุนแผนกับนางวันทอง แล้วปลูกเรือนใหม่ของตนไว้แทน

สำนวนนี้มักใช้ในความหมายว่าแต่งงานกับคนที่มิได้อยู่แล้ว
ตัวอย่าง

บังอาจน้อยหรือมารื้อหอ ปลูกเรือนคร่อมต่อเล่นง่ายง่าย
ไม่ทดแทนมันได้มิใช่ชาย เจ้านายไม่เลี้ยงก็ตามที

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนกลับจากทัพมาพบว่าวันทองแต่งงานกับขุนช้าง)

“ก่อนจะรักจะชอบใครต้องดูดี ๆ ว่าเขามีคู่หมั้นคู่หมายหรือแต่งงานหรือยัง ไม่งั้นจะกลายเป็น**ปลูกเรือนคร่อมต่อ**”

ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่

ทำตามความพอใจของผู้ที่จะได้รับผลโดยตรง

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่ ผูกคู่* ตามใจผู้นอน”

*คู่ หมายถึงเปล

ตัวอย่าง

लगเนื้อชอบलगยาไม่ว่าได้ ปลูกเรือนต้องตามใจผู้อยู่
คำโบราณท่านว่าไว้เป็นครู พิเคราะห์ดูให้ต้องทำนองใน

(สังข์ทอง ตอน ท้าวสามนต์ให้ลูกสาวเลือกคู่)

“คนเป็นพ่อแม่ เรื่องแต่งงานอย่าไปเจ้าก็เจ้าการบังคับปลูกต้องถือว่า **ปลูกเรือนตามใจผู้อยู่**”

ปกอกกล้วยเข้าปาก

ทำได้ง่ายหรือสะดวก

มีการใช้คำว่า “กล้วย” ในสำนวนไทยหลายสำนวนที่เกี่ยวข้องกับความง่าย ความไม่มีค่า เช่น “ของกล้วยๆ” “ถูกเป็นกล้วยน้ำว้า”

ตัวอย่าง

“ฉันรับอาสาขายจัดเลี้ยงน้ำชาให้เองแหละ มีแขกมางานแค่สิบคน ง่ายเหมือน**ปกอกกล้วยเข้าปาก**”

ปัญญาแค่หางอึ่ง

มีสติปัญญาหรือความรู้น้อย

อึ่งหรืออึ่งอ่างรูปร่างคล้ายกบ มีหางยื่นออกมาเล็กน้อย

ตัวอย่าง

“ฉันมี**ปัญญาแค่หางอึ่ง**เท่านั้นแหละ จะให้ออกความเห็นเกี่ยวกับโครงการใหญ่ๆ อย่างนี้ไม่ได้หรอก”

ปั้นน้ำเป็นตัว

โกหก สร้างเรื่องขึ้นมาโดยไม่มีมูลความจริง

สุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศเมืองเพชรว่า

ถึงบางขวางข้างชายชายชลา ไชคงคาขังน้ำไว้ทำเกลือ
หรือบ้านนี้ที่เขาว่าตำราร้า ช่างปั้นน้ำเป็นตัวนากลัวเหลือ

ตัวอย่าง

น้อยหรืออี่เฒ่าเจ้าความคิด ทูจรีตอิจฉาขายหน้าผัว
เสกสรรปั้นน้ำเป็นตัว เอออะไรไม่กลัวเขานินทา

(มณีพิชัย ตอน ท้าวพิชัยนุราชวามเหสี)

“เมื่อวานเขาเล่าว่าเก็บกระเป่าที่มีเงินเป็นแสนคืนเจ้าของ
ไปได้ ฉันไม่เชื่อหรอก เขาชอบ**ปั้นน้ำเป็นตัว**อยู่เรื่อย”

ปากคนยาวกว่าปากกา

พูดเล่าลือไปต่างๆ จนเกินความจริง

ตัวอย่าง

แม้จนถึงมียศถาอาชญาสิทธิ์ ยากจะคิดปิดงำคำครหา
คำคนยาวกว่าปากกา มากพูดจาเลียบลับให้อัศจรรย์

(เพลงยาวความเก่า)

“เมื่อวันก่อน ฉันบังเอิญไปกินอาหารร้านเดียวกับแฟนเก่า
วันนี้มีคนเอาไปพูดว่าเรานัดพบกัน **ปากคนยาวกว่าปากกา**จริง ๆ”

ปากบอน

คนที่ชอบพูดชอบฟังเรื่องของคนอื่น

บอนเป็นไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง มียางเล็กน้อย เมื่อถูกแล้วจะคัน

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “ปากคัน” หรือ

“ปากดำแย”

ตัวอย่าง

ถึงบางบอนบอนที่มีแต่ชื่อ เขาเลื่องลือบอนข้างบางยี่ขัน
อันบอนต้นบอนน้ำตาลย่อมหวานมัน แต่ปากคันแก้ไขมิใคร่ฟัง

(นิราศเมืองเพชร)

ชุมชนักผักตบช้อน

บอนแสลง

บอนสุพรรณหันแกง

อร่อยแท้

บอนบางกอกดอกแสดง

เหลือแหล่ แม่เอย

บอนปากยากจะแก้

ไม่สิ้นล้นบอน

(โคลงนิราศสุพรรณ)

“เมื่อเข้ามีคน**ปากบอน**ไปฟ้องนายว่าฉันมาสาย นายเลยเรียกเข้าไปตักเตือนยกใหญ่”

ปากปราศรัย ใจเชือดคอ

พูดจาดี อ่อนหวาน แต่ใจคิดร้าย

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ปากปราศรัย น้ำใจเชือดคอ”

ตัวอย่าง

“คนคนนี้พูดจาอ่อนหวาน แต่ต้องระวังดี ๆ เพราะชอบนินทาว่าร้ายลับหลัง เข้าทำนอง**ปากปราศรัย ใจเชือดคอ**”

ปากเป็นเอก เลขเป็นโท

การพูดดีเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด

ในสมัยก่อนคนเรียนหนังสือน้อย เพราะถือว่าการเรียนหนังสือเป็นสิ่งไม่จำเป็นหรือสำคัญเท่าการพูดเก่งพูดดีซึ่งแสดงว่ามีปฏิภาณ มีคำกล่าวที่ว่า “ปากเอก เลขโท หนังสือตรี ชั่วดีเป็นตรา”

ปากเอก หมายความว่า การพูดสำคัญเป็นลำดับที่หนึ่ง เลขโท หมายถึง การคิดเลขเป็นมีความสำคัญเป็นลำดับที่สอง หนังสือตรี หมายความว่า การอ่านหนังสือออกมีความสำคัญเป็นลำดับที่สาม

ตัวอย่าง

“เขาเรียนหนังสือไม่เก่ง แต่พูดเก่ง ดุชิ ตอนนี้เป็นนักพูด มีชื่อเสียง คนรู้จักทั่วประเทศ โบราณว่า **ปากเป็นเอก เลขเป็นโท**”

ปากว่าตาขยิบ

พูดว่าไม่ดี แต่กลับสนับสนุนหรือทำสิ่งที่ไม่ดีนั้น

ตัวอย่าง

ปากอ่ยตาดาพริบเพื่อน กลิ้งกลอกเกลื่อนเลื่อนใบบัว
คิดมาน่าใคร่หัว มีผิวไพร่ไฝกลางสนาม
(กาพย์ห่อโคลง พระศรีมโหสถ)

ทำเสี้ยมเจียมตัวผิวไม่เห็น ดูเหมือนเช่นปากว่าตาขยิบ
(สุภาวดีสอนหญิง)

“อย่าเป็นคน **ปากว่าตาขยิบ** บอกเด็กกว่าบุหรี่ป็นโทษ แต่กลับสูบเสียดเอง”

ปากหวานกันเปรี้ยว

พูดจาอ่อนหวานแต่ไม่จริงใจ

สำนวนนี้ได้มาใช้ว่า “หัวหวานกันเปรี้ยว” ซึ่งหมายถึงผลไม่บางชนิด เช่น มะม่วง สับปะรด ฯลฯ ที่เมื่อสุกส่วนหัวมักจะหวานกว่าส่วนปลาย

เทียนวรรณเขียนไว้เมื่อท่านถูกจองจำอยู่ในคุกว่า “ตัวเราแม้จะต้องรับพระราชอาญาอยู่จนสิ้นชีวิต ปากเราแลใจเราตรงกันอยู่อย่างนี้เสมอ ไม่หัวหวานกันเปรี้ยว ต่อหน้ามะพลับลัษหลังตะโก

ทำหน้าที่ไว้หลังหลอกเหมือนใคร”

ตัวอย่าง

“น้องสะใภ้ของฉัน พุดจาอ่อนหวาน เอาใจเก่ง แต่ไม่รู้ว่า
ปากหวานกันเปรี้ยว หรือเปล่า”

ปากหอยปากปู

พวกชอบซุบซิบนินทา

สำนวนนี้เดิมมีความหมายว่า มีปากแต่พูดอะไรไม่ได้ เพราะเป็นผู้ห้อย โดยเปรียบเทียบกับเปลือกหอยที่มีลักษณะเหมือนปากแม้เปิดออกได้แต่ก็พูดไม่ได้ สุนทรภู่กล่าวไว้ในรำพันพิลาปว่า
เหลืออาลัยใจเอ๋ยจะเลยลับ เหลืออาภัพพุดยากเหมือนปากหอย
ให้เขินชวยด้วยว่าวาสนาน้อย ต้องหน้าจ้อยหน้าอาย
และในพระอภัยมณี ว่า

พี่สุวรรณมาลีนี้ชี้หึ่ง สักหน่อยหนึ่งก็จะนำมาทำเชิญ
แต่พวกเราวิสัยเขาใจเย็น หึ่งไม่เป็นปากก็หงอยดังหอยปู
ตัวอย่าง

“รำคาญพวก*ปากหอยปากปู*ที่ชอบนินทาว่าเราได้เลื่อนตำแหน่ง เพราะสนิทสนมเป็นส่วนตัวกับผู้อำนวยการ”

ปิดทองหลังพระ

ทำดีแต่ไม่ได้รับการยกย่อง

การปิดทองคำเปลวที่พระพุทธรูป คนส่วนมากจะปิดทองที่องค์พระด้านหน้าซึ่งคนมองเห็นกันทั่ว ส่วนด้านหลังคนมองไม่เห็น

จึงไม่นิยมปิดกัน

ตัวอย่าง

“แต่ทหารผู้ไปทำหน้าที่เช่นนี้ นับว่าเป็นหน้าที่ซึ่งพอจะเปรียบได้กับการ**ปิดทองหลังพระ**”

(พระบรมราโชวาท รัชกาลที่ ๖)

“งานสัมมนาครั้งนี้ หัวหน้าฉันรับผิดชอบงานหนักมาก ทั้งที่ไม่ได้เป็นกรรมการ ถึงงานประสบความสำเร็จก็ไม่มีใครยกย่อง ทำอย่างนี้เขาเรียกว่า**ปิดทองหลังพระ**”

ปิดประตูตีแมว

รังแกคนไม่มีทางสู้และไม่มีทางหนีรอดไปได้

สำนวนนี้อาจมาจากการไล่ตีแมวโดยเฉพาะแมวนอกบ้าน ที่เข้ามาก่อความรำคาญในบ้าน เพราะแมวเป็นสัตว์ว่องไวหนีเก่ง ต้องปิดประตูห้องไล่ตีจึงจะตีได้

ตัวอย่าง

“ลูกจ้างทำผิดนิดหน่อย เธอจะเอาผิดถึงกับหาพยานมามัดตัวลูกจ้าง จะไม่เป็นการ**ปิดประตูตีแมว**ไปหน่อยหรือ”

ปิกกล้าขาแข็ง

พึ่งตัวเองได้

ลูกนกเมื่อยังเล็กอยู่ พ่อแม่ต้องนำอาหารมาป้อนที่รัง ครั้นเมื่อโตแล้วปิกแข้ง ก็สามารถบินไปหาอาหารได้เอง ไม่ต้องพึ่งพ่อแม่อีกต่อไป

สำนวนนี้ผู้ใหญ่ใช้ตำหนิผู้น้อยที่ไม่เชื่อฟังหรือขาดความเคารพ เพราะเห็นว่าไม่จำเป็นต้องฟังพาผู้ใหญ่แล้ว

ตัวอย่าง

อันนักปราชญ์ราชครูเหมือนคูกา เป็นที่อาศัยสกุลประยูรหงส์
จงสิงสู้อยู่แต่ห้องทองประจง กว่าจะทรงปีกกล้าถาทะยาน

(เพลงยาวถวายโอวาท)

“ลูกคนนี้ไม่ไหวเลย เดียวนี้พ่อแม่พูดอะไรเตือนอะไรก็ไม่ฟัง ชักจะ**ปีกกล้าขาแข็ง**ใหญ่แล้ว”

เป็นปีเป็นขลุ่ย

เข้ากันได้ดี

ในวงปีพาทย์ คนเป่าปีเป็นคนนำวง เครื่องดนตรีชนิดอื่น
เช่น ขลุ่ยก็จะเล่นประสานกันไปอย่างกลมกลืน

ตัวอย่าง

จะอุตุสำหรับปะตปา* รักษากิจ อวยอุทิศผลผลถึงยาหยี่
จะเกิดไหนในจังหวัดปัตตานี ให้เหมือนปีกับขลุ่ยต้องทำนองกัน

(นิราศอิเหนา)

* ปะตปา แปลว่า บวช

“เธอสองคนนี่ว่าอะไรก็ว่าตามกัน เข้ากัน**เป็นปีเป็นขลุ่ย**
เชียวนะ”

ไปไหนมา สามวาสองศอก

ถามอย่างหนึ่งกลับตอบอีกอย่างหนึ่ง

กาญจนาคพันธุ์ อธิบายที่มาของสำนวนนี้ว่า คนหนึ่ง
แจวเรือมา มีคนร้องถามว่า ไปไหนมา คนแจวได้ยืมว่า เรือยาวก็ว่า
จึงตอบว่า สามวาสองศอก

ตัวอย่าง

“เวลาทำข้อสอบต้องอ่านคำถามให้เข้าใจก่อนจึงจะตอบ
ไม่ใช่ทำแบบ *ไปไหนมา สามวาสองศอก* ที่พวกนักเรียนชอบทำ
เลยทำให้ไม่ได้คะแนน”

ผ

ผักชีโรยหน้า

ทำดีฉาบหน้าเพื่อลวงให้เห็นว่าเรียบร้อยสมบูรณ์
คนไทยนิยมโรยผักชีบนอาหารที่ทำเสร็จแล้ว เพื่อให้ดู
น่ารับประทาน สุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศภูเขาทองว่า

ไข่จะมีที่รักสมัครมาด	แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
ซึ่งครวญคร่ำทำที่พิรีพีไร	ตามนีสัยกายักษ์กลอนแต่ก่อนมา
เหมือนแม่ครัวคั่วแกงพะแนงผัด	สารพัดเพี้ยญชั่งเครื่องมังสา
อันพริกไทยใบผักชีเหมือนนสีกา	ต้องโรยหน้าเสียสักหน่อยอร่อยใจ

ตัวอย่าง

“ผู้อำนวยการจะมาตรวจเยี่ยมหน่วยงานของเรา เพื่อดู
เรื่องการประกันคุณภาพ งานนี้มีหวังได้เห็นแต่ *ผักชีโรยหน้า*
เพราะก็รู้อู๋ กันอยู่ว่าทำงานไม่ทัน”

ผัดวันประกันพรุ่ง

เลื่อนเวลาที่จะทำออกไปครั้งแล้วครั้งเล่า

ผัด หมายถึง เลื่อน ประกันพรุ่ง หมายถึง รับรองว่าวันรุ่งขึ้นจะเสร็จ

ตัวอย่าง

“การงานอะไรที่ต้องทำก็ทำเสียให้เสร็จๆ อย่ามัว**ผัดวันประกันพรุ่ง**เลย”

ผัวหาบเมียคอน

สามีภรรยาขยันขันแข็ง ช่วยกันทำมาหากิน

หาบ คือ เอาสิ่งของห้อยที่ปลายคานสองข้างแล้วแบกกลางคานพาไป ส่วน คอน คือ เอาสิ่งของห้อยที่ปลายคานข้างเดียวแล้วแบกพาไป

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ผัวหาบเมียกระเดียด” กระเดียด คือ เอาของเข้าข้างสะเอว

ตัวอย่าง

“คู่นี้ถึงจะยากจนก็ส่งลูกให้ได้เรียนหนังสือ เพราะขยันขันแข็ง ช่วยกันค้าขาย เป็นประเภท**ผัวหาบเมียคอน**นั่นแหละ”

ผ้าขี้ริ้วห่อทอง

คนรวยแต่แต่งตัวซอมซ่อ

ผ้าขี้ริ้ว หมายถึง ผ้าเก่าขาดที่ใช้เช็ดถู

ตัวอย่าง

“เรามีเงินเป็นล้านๆ แต่ชอบแต่งตัวปอนๆ ทำตัวเป็น **ผ้าขี้ริ้วห่อทอง**”

ผิดฝาผิดตัว

ไม่เข้าคู่กัน คนละพวก คนละฝ่าย

ภาชนะลายครามที่มีฝาสำหรับปิด ฝากับตัวต้องเข้าคู่กัน มิฉะนั้นจะปิดไม่สนิทหรือลายและสีไม่เหมือนกัน

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีลายพระหัตถ์ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ฉบับลงวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๔๘๒ ทรงเล่าถึงเครื่องลายครามที่วัดเบญจมบพิตรว่า “สิ่งซึ่งตั้งสองข้างอัครจันทร์ในท้องพระโรงหน้านั้น เป็นหม้อน้ำลายครามขนาดใหญ่มีฝาปิด พวกกรมการก็ตั้งมีสมเด็จพระราชปิตุลา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช) เป็นต้น ไปพิจารณาเห็นว่าฝาเป็นของเพิ่มใหม่มิใช่ฝาสำหรับหม้อนั้น จึงเรียกกันว่า ‘หม้อผิดฝา’”

ตัวอย่าง

“เวลาไปงานเลี้ยงต้องเลือกเสื้อผ้าดีๆ เสื้อสูทสีเทาตัวนี้ไม่เข้ากับกางเกงสีน้ำตาลเลย **ผิดฝาผิดตัว**ชอบกล”

ผีซ้ำด้าพลอย

ถูกซ้ำเติมเมื่อพลาดพลั้งหรือเมื่อคราวเคราะห์ร้าย

“ด้า” ภาษาไทยอีสานหมายถึงผีเรือน คนที่เคราะห์ร้ายถึง

สองต่อเปรียบเหมือนถูกผีอื่นกระทำแล้วยังถูกผีเรือนของตนซ้ำเติมอีก
ตัวอย่าง

ปีศาจร้ายกาจราวี้ ให้ภูมี้ประชวรกลับมา
ทั้งอาเพศผีซ้ำด้าพลอย ดูเป็นริ้วตั้งรอยนขา

(อิเหนา ตอน ประสันตยาเข้าสังคามาระตาที่เพิ่งจากกุสุมามา)

“เขาเคราะห์ร้ายจริง ๆ ถูกปลดออกจากงานเพราะเศรษฐกิจ
ไม่ดี แล้วนี่ยังมาป่วยหนักถึงกับต้องเข้าโรงพยาบาล **ผีซ้ำด้าพลอย**
แท้ ๆ”

ผู้ดีตื่นแดงตะแคงตื่นเดิน

ผู้ที่ไม่เคยชินกับการทำงานหนัก

ผู้ดีในสมัยก่อน หมายถึง คนชั้นสูงซึ่งร่ำรวยจึงมักไม่
เคยชินกับการทำงาน มักมีผิวพรรณดีมีเลือดฝาด เท่าจึงมีสีแแดงเรื่อ
สำนวนนี้ใช้ประชดคนที่ทำงานหนักไม่ได้

ตัวอย่าง

“เพื่อนเธอคนนี้สงสัยจะเป็นพวก**ผู้ดีตื่นแดงตะแคงตื่น**
เดิน ทำงานไม่เป็น หนักไม่เอาเบาไม่สู้ ปล่อยให้พวกเราขนของ
เองทั้งหมด”

ผู้ดีแปดสาแหรก

ผู้ที่ถือตัวว่ามีเชื้อสายเก่าแก่ หรือคนที่กริดกรายทำตัว
อย่างผู้ดี

สาแหกรก เป็นเครื่องใส่ของสำหรับหิ้วหรือหาบ ทำด้วยหวาย มี ๔ สาย ตอนบนทำเป็นหูสำหรับหิ้วหรือสอดไม้คาน ตอนล่างขัดกันเป็นสี่เหลี่ยมสำหรับวางกระจาด คำว่า สาแหกรก ที่มีสี่สายสองข้างรวมเป็นแปดสาย นำมาเปรียบกับคนที่เกิดในตระกูลดี ตั้งแต่ต้นวงศ์สกุล คือ บิดามารดาของปู่และย่า ๔ คน กับบิดามารดาของตาและยายอีก ๔ คน รวมเป็น ๘ คน

สำนวนนี้ปัจจุบันใช้เป็นคำประชด บางที่ใช้สั้น ๆ ว่า “แปดสาแหกรก”

โคลงประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ผู้ดีแปดแสรกเส้น	สี่บสาย
คือชนกชนนีหมาย	คู่อ้าง
สูงศักดิ์ปกครอง	ขาดคลาด กันนา
แปดชั่วสายสี่สร้าง	หอนสิ้นสูญวงศ์
ตัวอย่าง	

“ก็เราเป็นลูกพระยาอภิรักษ์ราชไพรวัง วาจาเราก็ต้องไพเราะซิ เขาจึงจะเห็นได้ว่า เราน่ะมันแปดสาแหกรกแท้”

(บทละครเรื่องชิงนาง)

“เธอชอบแต่งตัวหรูหรา พุดจาอ่อนหวาน ประจบพวกผู้ดี มีสกุลทั้งหลาย คนทั่วไปจะได้คิดว่าเธอก็เป็นผู้ดีแปดสาแหกรกเหมือนกัน”

แผ่นดินไม่ไร้เท่าใบพุทรา

ไม่เดือดร้อนเพราะยังมีโอกาสอีก

กาญจนาศพนธ์อธิบายว่า เดิมเป็นสองสำนวน สำนวนหนึ่งว่า “แผ่นดินไม่ไร้หญ้า” ดังปรากฏในดอกสร้อยศรีกรุงเก่าว่า

แผ่นดินฤจะไร้เส้นหญ้า คิดมากก็น่าใครหัว

อย่ามาข่มเหงให้เกรงกลัว ไม่เสียตัวแก่เจ้าไยดี

อีกสำนวนหนึ่งว่า “แผ่นดินมิใช่เท่าใบพุทรา” ดังปรากฏในพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔ ว่า “แผ่นดินมิใช่เท่าใบพุทรา เมื่อไม่สบายใจจะไปเที่ยวข้างใดก็ได้” ต่อมาคงมีการนำสำนวนทั้งสองมารวมกันเป็น “แผ่นดินไม่ไร้เท่าใบพุทรา”

สำนวนนี้ใช้พูดปลอบใจ

ตัวอย่าง

“เขาไม่ชอบเราก็ไม่เห็นจะต้องเศร้าโศกอะไรนักหนา
แผ่นดินไม่ไร้เท่าใบพุทรา อีกไม่นานก็พบคนใหม่”

ฝ

ฝนตกก็แข่ง ฝนแล้งก็ดำ

ทำอย่างไรๆ ก็ไม่ถูกใจ

แข่งในที่นี้หมายถึง บ่นว่า คนแต่ก่อนมีความเชื่อว่าการปรากฏการณ์ธรรมชาติเช่นฝนตก มีเทพเป็นผู้บันดาล คนที่ไม่ชอบใจจึงบ่นว่าเทวดา

ตัวอย่าง

“งานเลี้ยงเมื่อคืนที่เราจัด มีคนติว่าน่าจะเลี้ยงแบบค็อกเทล เพราะไม่สิ้นเปลือง บางคนว่ากินไม่อิ่ม จัดแบบไหนก็ไม่ถูกใจ **ฝนตกก็แข่ง ฝนแล้งก็ดำ**”

ฝนตกชั้หมูไหล

พลอยเหลวไหลไปด้วยกัน ทำให้เดือดร้อนไปทั่ว

เมื่อฝนตก ชั้หมูที่อยู่ในเล้าจะถูกฝนชะให้ไหลเลอะเทอะ สังกลิ้นเหม็นไปทั่ว

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ฝนตกชั้หมูไหล คนจัญไร มาพบกัน”

ตัวอย่าง

“หน่วยงานนี้คงไปไม่รอดแน่ ทั้งหัวหน้าและลูกน้องต่างก็ทุจริต เข้าทำนอง**ฝนตกชั้หมูไหล**”

ฝนตกไม่ทั่วฟ้า

ให้หรือแจกจ่ายอะไรไม่ทั่วถึง

ตัวอย่าง

“หัวหน้าฉันรักลูกน้องไม่เท่ากัน มีลูกน้อง ๑๐ คน ปีใหม่ ให้ของขวัญแค่ ๖ คน **ฝนตกไม่ทั่วฟ้า**”

ฝนตกอย่าเชื่อดาว

อย่าไว้ใจใครหรืออะไรจนเกินไป

คนสมัยก่อนคาดคะเนว่าฝนจะตกในเวลากลางคืนหรือไม่ โดยการสังเกตดูดาวบนท้องฟ้า ถ้าคืนไหนท้องฟ้าโปร่งมีดาวเต็มฟ้า ฝนจะไม่ตกในคืนนั้น แต่ถ้าคืนไหนท้องฟ้ามืดมองไม่เห็นดาว ฝนอาจตกได้ ซึ่งวิธีนี้ไม่ใช่จะแน่นอนเสมอไป บางครั้งอาจมีลมหอบเมฆฝนมาตกในเวลาต่อมาก็ได้

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “ฝนตกอย่าเชื่อดาว มีเมียสาวอย่าไวใจแม่ยาย”

ตัวอย่าง

“เขาบอกว่าหุ่นตัวนี้จะสูงขึ้น เธอก็จะรีบไปซื้อทันที คิดให้รอบคอบก่อนนะ **ฝนตกอย่าเชื่อดาว**”

ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม

พยายามอย่างยิ่งยวดเพื่อทำงานยากให้สำเร็จ

ทั้งเป็นแห่งหลักขนาดใหญ่สำหรับช่างใช้รองรับในการตีโลหะ เช่น มีด หรือเครื่องมือทำการเกษตร การนำทั้งมาฝนให้เป็นเข็มทำได้ยาก

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ฝนทิ้งเหล็กเหล็ยมปาน	เป็นเข็ม
สำเร็จตามนี้กเต็ม	แต่ใช้
การงานสิ่งใดเล็ม	และลวง เป็ลื่องนา
สบสิ่งสรรพใดได้	เสร็จด้วยพากเพียร

สำนวนนี้ปรากฏในนิทานเทียบสุภาวดีของพระยาสิทธิราช ฤทธิไกร ซึ่งเล่าว่า พระอาจารย์องค์หนึ่งทำนายนิสสัยศิษย์ทั้งสาม คนของท่านโดยให้ศิษย์เลือกว่าใครชอบงานลักษณะใดต่อไปนี้

ฝนทั้งเป็นเข็มได้	เป็นดี
เรือที่ทวนนที	เลือกไว้
จักกลิ้งครกขึ้นคิริ	สุดแต่ ใจนา
สามสิ่งใครชอบไซ้	บอกให้โดยประสงค์

พระอาจารย์ทำนายนิสสัยศิษย์ผู้เลือก “ฝนทั้งให้เป็นเข็ม” ว่า “เจ้าเป็นคนชั้นสาม คือ เจ้ามีความเพียรพยายามอดสาหะอย่าง ยิ่งยวด”

ตัวอย่าง

“โครงการนี้ไม่มีใครรับทำเลย แต่คุณอาสาทำแบบ**ฝนทั้งให้เป็นเข็ม**ได้ผลขนาดนี้ ผมก็พอใจแล้ว”

ฝนสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง

การสั่งลาอย่างอาลัยเป็นครั้งสุดท้ายก่อนจะจากกัน

ฝนสั่งฟ้าคือฝนที่ตกหนักครั้งสุดท้ายปลายฤดูฝน ก่อนเริ่มต้นฤดูหนาว ปลาสั่งหนอง คือปลาที่ว่ายออกจากหนองน้ำไปสู่แม่น้ำ เมื่อน้ำในหนองลดลง

ตัวอย่าง

“เขาจะไปเรียนเมืองนอกหลายปี จึงต้องล่ำลาเธอเหมือน**ฝนสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง**”

ฝากเนื้อไว้กับเสือ

ฝากสิ่งใดไว้กับผู้ที่ชอบสิ่งนั้น ย่อมสูญเสียให้กับผู้นั้นไป
เนื้อเป็นสัตว์ประเภทกวาง เก้ง สมัน เป็นเหยื่อที่เสือชอบมาก
สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ฝากอ้อยไว้กับช้าง” “ฝากปลาอย่าง
ไว้กับแมว”

ตัวอย่าง

เนื้อตกถึงเสือหรือจะงูด อร่อยรสคอยกินเป็นภักษา
ทิ้งไว้ให้มันสองเวลา เจ้าแก้วตานี้จะเป็นประการใด
(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนรำพึงถึงนางวันทองเมื่อทิ้งนางไว้กับขุนช้าง)

“ฝากเงินเขาไว้ เขากลับเอาเงินไปใช้ก่อน ไม่น่า**ฝากเนื้อ
ไว้กับเสือ**เลยเรา”

ไฝร้อนจะนอนเย็น ไฝเย็นจะคืนตาย

มุ่งหวังจะสบายต้องทำงาน
ไฝร้อนหมายถึงตั้งใจทำงาน นอนเย็นหมายถึงอยู่อย่าง
สบาย ไฝเย็นหมายถึงเกียจคร้านหวังแต่สบาย คืนตายหมายถึง
ลำบาก

ตัวอย่าง

“คุณย่าสอนว่าเรียนให้หนักเข้าไว้ก่อน โตขึ้นจะได้สบาย
ไฝร้อนจะนอนเย็น ไฝเย็นจะคืนตาย นะลูก”

ใฝ่สูงเกินศักดิ์

หวังสิ่งทีเกินฐานะของตน

ตัวอย่าง

อย่าใฝ่สูงให้พ้นศักดิ์ ที่รักอย่าดูถูก

(สุภาชิตพระร่วง)

“พระลูกเอ๋ย ไม่ควรคู้กับบุรีแล้วนะพระลูกรัก อย่าใฝ่สูงให้เกินศักดิ์ไช่สุริยวงศ์ โทกิลลาหรือจะฝ่าเข้าฝูงหงส์ไช่พงศ์พันธุ์ พระลูกเอ๋ย เอาแต่ป่าไม้ไพรวันเป็นเรือนตาย จงสู้นอนายไปภายหน้า เห็นว่าจะดีก็ว่าอยู่ในพระพารา ฟังคำแม่ว่านี่เถิด”

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน นางมัทรีชวนสองกุมารไปอยู่ป่า)

“เราเป็นแค่พลทหาร อย่าใฝ่สูงเกินศักดิ์ไปรักลูกสาว นายพลเลย”

พ

พกหินดีกว่าพกนุ่น

ใจหนักแน่นมั่นคงดีกว่าใจเบา

หินเป็นของหนักเปรียบเหมือนใจที่หนักแน่น นุ่นเป็นของเบาเปรียบเหมือนใจที่ไม่หนักแน่น

ตัวอย่าง

เมื่อแรกเห็นจะเป็นจริงกาล มิรู้พาลพวกพกกระเชอนุ่น
ไ้อ้ชีวิตเห็นจะปลิดลงเป็นจูด จะสิ้นบุญปลดปลงลงม้วยมุด
(ขุนช้างขุนแผน ตอน สร้อยฟ้ารำพึงว่าพึงพลายงามและทองประศรีไม่ได้)

นิสัยใจพกนุ่นไม่อุ้นจิต ถึงเป็นมิตรก็ไม่รักสมัครสมาน
เป็นรักกันขัดแค้นแสนรำคาญ พอลมพานเข้าสักหน่อยก็คอยบิน
สุดาใดใจน้องแม่ครองรัก ถ้าหนักแน่นในอกเหมือนพกหิน
ถึงรูปชั่วตัวดำดั่งน้ำนิล ไม่ชอบสิ้นสุดรักภักดี

(นิราศทวารวดี)

“ทำงานกับคนหมู่มากต้องใจคอหนักแน่น อย่าหวั่นไหวง่าย
พกหินดีกว่าพกนุ่น”

พบไม้งามเมื่อขวานบิ่น

พบหญิงสาวสวยที่พอใจมาก เมื่อตนอายุมากแล้ว
การใช้ขวานตัดไม้เมื่อใช้นานเข้า ขวานก็จะบิ่นจนใช้การ
ไม่ได้ดี ครั้นมาพบไม้งามเข้าก็ตัดไม่ได้
ตัวอย่าง

“นำสงสารลุงข้างบ้าน แกมา**พบไม้งามเมื่อขวานบิ่น** อยู่
มาจนอายุหกสิบแล้วเพิ่งจะพบผู้หญิงถูกใจ”

พระมาลัยมาโปรด

ผู้ที่มาช่วยให้พ้นทุกข์ได้ทันท่วงที
สำนวนนี้มีที่มาจากพระคัมภีร์มาลัยสูตรในพุทธศาสนา
พระมาลัยเป็นพระมหาเถระสมัยพุทธกาลผู้มีอิทธิฤทธิ์ ได้ลงไปยัง
แดนนรก ทำลายเครื่องลงโทษสัตว์นรกทำให้เป็นสุขขึ้นได้ขณะหนึ่ง
สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “พระมาโปรด”

ตัวอย่าง

เหล่าไพร่พลกองทัพมาค้ำค้ำ	อยากจะฟังท้องตราหน้าสลอน
เหมือนสัตว์รกรกหมกไหม้ในไฟฟอน	ที่ร่นร้อนเหลือกำลังประทังตน
เหมือนเห็นพระมัลลย์เสด็จเสด็จมา	ปรารถนาจะให้โปรดประโยชน์ผล
สัตว์รกรกวิ่งแซมมาแจจจน	เหมือนไพร่พลกองทัพที่ค้ำใจ

(นิราศหนองคาย)

“เดือนนี้หมดเงินค่ากิจกรรมไปเยอะ สิ้นเดือนเหมือนจะสิ้นใจ กลับถึงบ้านพบพี่สาวมาเยี่ยมเหมือนเห็น**พระมัลลย์มาโปรด**”

พระยาเทครัว

ชายที่ได้ญาติพี่น้องของภรรยามาเป็นภรรยาอีก
คำว่าเทครัว แต่เดิมหมายถึงกวาดต้อนผู้คนในเมืองที่ตน
รบชนะมาเป็นเชลยทั้งครอบครัว ส่วนความหมายของสำนวนนี้ที่ใช้
ในปัจจุบันมีที่มาจากหน้าที่หัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์
ได้ญาติพี่น้องและบริวารในบ้านเกือบทั้งครอบครัวมาเป็นภรรยา
จึงเปรียบเป็นพระยาเทครัว

ตัวอย่าง

“อย่าเจ้าชู้ไปนักเลย หมดสมัย**พระยาเทครัว**แล้ว”

พระอิฐพระปูน

ผู้ที่วางเฉยไม่ยินดียินร้ายเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น
พระในที่นี้หมายถึงพระพุทธรูป สร้างด้วยอิฐด้วยปูนจึง

ไม่มีชีวิตจิตใจ

ตัวอย่าง

“ถ้าเขาเป็นใจไม่ใส่ระกำอย่างนี้ เราจะมานั่งอดตีนงอมือ
เป็นพระอิฐพระปูนอย่างแม่สุดอย่างนั้นไม่มียอมเสียหละ”

(หนังสือวชิรญาณ)

“ฉันไม่ใช่**พระอิฐพระปูน**เหมือนเธอนี้ จะได้ทนนิ่งฟังเขาว่าอยู่ได้”

พรั้งัดปากไม่ออก

มีอุปนิสัยไม่ชอบพูด

สำนวนนี้เปรียบคนที่ไม่พูดว่าปิดปากสนิท แม้จะใช้มีดงัด
ปากก็ไม่ยอมเปิดปาก

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “พรั้งัดปากไม่ออก”

ตัวอย่าง

ลูกข้าพรั้งัดปากไม่พูดออก อยู่บ้านนอกไม่ทะเลาะกับใครได้
เพื่อนฝูงเขาตำว่าอะไร ก็เอาแต่ร้องไห้ไม่เถียงเป็น

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพิจิตรพูดฝากศรีมาลากับพลายงาม)

“แก้อ้อที่ไม่เป็นสำหรับเซ่นนี้ก็มีเข้ามา แต่สีไม่ถูกกับแพรที่ปู่
เตียงนอน ให้ตุ๊ก [กรมหลวงสรรพศาสตร์ศุภกิจ] บอก ๓ วัน ก็
กลับไปกลับมา ทั้ง ๓ วัน ประเดี๋ยวว่านี่ ประเดี๋ยวว่าไม่ใช่ แต่ข้อที่
แพรผิดกับเตียงนอนนั้นนี่ ถึงโดยจะเอาพรั้งัดไปงัดก็เห็นจะไม่
เป็นสวัสดิมงคล”

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ถึงเจ้าพระยาอมรรต)

“ถามอะไรก็ไม่ตอบ **พรั้งัดปากไม่ออก**หรืออย่างไร”

พลอยฟ้าพลอยฝน

ไม่ได้เกี่ยวข้อง แต่ก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย
 สำนวนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับ “ปลาติดหลังแห”
 ตัวอย่าง
 “ทำไมน้องรื้อหนังสือไว้เต็มบ้านแล้วไม่ยอมเก็บให้
 เรียบร้อย ทำให้พี่**พลอยฟ้าพลอยฝน** โดนดูไปด้วย”

พลั้งปากเสียสิน พลั้งตีนตกต้นไม้

พูดหรือทำโดยไม่ระมัดระวัง ย่อมได้รับความเดือดร้อน
 สิน คือ สินไหมค่าปรับที่บิดามารดาฝ่ายหญิงต้องชดใช้ให้
 ฝ่ายชายเป็นค่าปรับที่กลับคำพูด ไม่ยอมยกลูกสาวให้ทั้งที่เคย
 รับปากว่าจะให้และรับสินสอดชั้นหมากของฝ่ายชายไว้แล้ว

สำนวนนี้มีที่มาจากกฎหมายลักษณะผัวเมียสมัยพระเจ้า
 อยู่ทอง ซึ่งบัญญัติไว้ว่า “ถ้าบิดามารดาหญิงตกปากให้บุตรเป็น
 ภรรยาชาย บิดามารดาหญิงรับสินสอดชั้นหมากแห่งชายไว้แล้ว
 แต่กลับถ้อยคำมิให้เล่าไซ้ ให้คิดเอาค่าตัวหญิงนั้นตามกระเชียน
 อายุ แล้วให้คืนสินสอดนั้นจงถ้วน เหตุพลั้งปากเสียสิน พลั้งตีนตก
 ต้นไม้”

โคลงสุภาพิตเก่าอธิบายความหมายว่า

พลั้งปาก	พลอดพล่อยลั้น	ลูกสน
เสียสิน	ศีลกุศล	เสียมด้วย
พลั้งตีน	บ่ดูตน	ปางใต้ ไม้แฮ
ตกไม้	ได้ทุกข้ม้วย	แหลกแล้วฤาตื่น

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ปลั่งปากเสียศีล ปลั่งตีนตกต้นไม้”
เสียศีล หมายถึงผิดศีล

ตัวอย่าง

“เขารับปากเจ้านายว่าจะพิมพ์งานให้ เผลอญเขาต้องไปต่าง
จังหวัดเลยต้องเสียเงินจ้างพิมพ์ **ปลั่งปากเสียสิน ปลั่งตีนตก
ต้นไม้**”

ปลัดที่นาคาที่อยู่

ต้องเร่ร่อนจากที่ที่เคยอยู่ไปอยู่ที่อื่น

สำนวนนี้เดิมใช้ว่า “ปลัดที่นาคาที่อยู่” ดังปรากฏในไตร
ภูมิพระร่วงว่า “อันหนึ่งเล่า ท่านบ่มีถอดถ้อยร้อยความ การงาน
ท้าวพระญาทั้งหลายให้เขาปลัดที่นาคาที่อยู่ให้เขาน้อยเนื้อน้อยใจ
ดังนั้นก็หามิได้เลย”

ตัวอย่าง

“ฉันมาตามเสด็จคราวนี้ หมายถึงจะมาตั้งหน้ากินแลนอน
ให้สบายจนเสด็จกลับอย่างเคยมาตามเสด็จบางปะอินเที่ยวก่อนๆ
แต่เที่ยวนี้เห็นจะต้องปลัดที่นาคาที่อยู่ ไปเที่ยวเตร่จรเตร่หลายวัน
ทีเดียว”

(จดหมายเหตุประพาสต้น)

“พอเกิดปฏิวัติ นักการเมืองคนนี้ก็ตองหนีหัวซุกหัวซุน
ปลัดที่นาคาที่อยู่ไปต่างประเทศเสียหลายปี”

พอแยมปากก็เห็นไรฟัน

รู้เท่าทันความต้องการของผู้พูด

ไรฟัน คือแนวฟันตรงที่เหงือกหุ้ม

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “แยมไรฟัน” หรือ “เห็นไรฟัน” มีความหมายเหมือนสำนวน “อ้าปากก็เห็นลิ้นไก่”

ตัวอย่าง

นางฟังความหวมไหวฤทัยหวน ให้อันอันอายเอกเขนกเฉย
 บาทหลวงว่าข้าคิดไม่ผิดเลย แต่พอเอ่ยออกก็เป็นเห็นไรฟัน
 (พระอภัยมณี ตอน บาทหลวงว่านางละเวงที่ติดต่อกับพระอภัยมณี)
 เห็นใครดีอยู่มิได้แคะไค้ป่น ฝ้าแยกตนข่มเขายิ้มเข้าหยัน
 ไม่บัดสีที่ท่านได้เห็นไรฟัน ทำเช่นนั้นซู้ซ้ออยู่หรือเอ๋ย
 (นิราศทวารวดี)

“พอแยมปากก็เห็นไรฟัน จะมาขอเงินแม่ละซี”

พายเรือคนละที่

ทำงานไม่พร้อมเพรียงกัน ทำให้งานเสร็จช้า

ตัวอย่าง

“งานของกลุ่มเราไม่ค่อยจะก้าวหน้าเหมือนกลุ่มอื่นเลย ก็พวกเราพายเรือคนละที่ ไม่สามัคคีกัน ทำอย่างนี้เมื่อไรจะเสร็จสักที”

พายเรือทวนน้ำ

ทำงานที่ต้องฝ่าอุปสรรคอย่างหนัก

สำนวนนี้ปรากฏในนิทานเทียบสุภาษิตของพระยา-

สี่หราชฤทธิไกร ซึ่งเล่าว่า พระอาจารย์องค์หนึ่งทำนายนิสสัยศิษย์ ทั้งสามคนของท่าน โดยให้ศิษย์เลือกว่าใครชอบงานลักษณะใด ต่อไปนี้

ฝนทั้งเป็นเข็มได้	เป็นดี
เรือที่ทวนนที	เลือกไว้
จักกลิ้งครกขึ้นคิริ	สุดแต่ ใจนา
สามสิ่งใครชอบไซ้	บอกให้โดยประสงค์

พระอาจารย์ทำนายนิสสัยศิษย์ผู้เลือก “พายเรือทวนน้ำ” ว่า “เจ้าเป็นคนชั้นสอง คือเจ้ามีความเพียรและความอดสาหะอดทน” ตัวอย่าง

“เปิดร้านขายของใหญ่โตในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอย่างนี้ เหมือนพายเรือทวนน้ำ กว่าจะได้ทุนคืนก็คงหืดขึ้นคอ”

พายเรือในอ่าง

พูดหรือทำอะไรวนเวียนกลับมาที่เดิม ถ้าพายเรือในอ่างน้ำหรือหนองน้ำซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ไม่มีทางออก ก็จะมีวนอยู่ในนั้น

สำนวนนี้บางทีก็ใช้ว่า “พายเรือในหนอง”

โคลงสุภามิตรประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน- ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ลงเรือคั้ววาดพาย	พายปะเลง
วนอยู่ในหนองเอง	อับอั้น

ถึงใจไปถึงเกรง

จ๊กคำ เป่ล่าเนา

เจกคิตวนเวียนสั้น

เปลี่ยนปล้ำใจเอง

ตัวอย่าง

“วิทยากรคนนี้มีว้แต่พุดวนไปวนมาเหมือน **พายเรือในอ่าง** จบไม่ลงสักที”

พึ่งลำแข้งตัวเอง

พึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งใคร

แข่ง หมายถึงส่วนหน้าของขา ในที่นี้ ลำแข้ง หมายถึงขาทั้งหมด โดยปริยายหมายถึงกำลังของตน

สำนวนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับพุทธภาษิต “อตุตทาหิ อตุตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน”

ตัวอย่าง

“ลูก ๆ ของฉันพอมีอันจะกินทุกวันนี้ได้ไม่เดือดร้อน ก็เพราะทุกคน **พึ่งลำแข้งตัวเอง**กันทั้งสิ้น ฉันไม่ได้มีสมบัติอะไรให้พวกเขาหรอก”

ฟุ้งหอกเข่ารก

ทำอย่างลวก ๆ ให้เสร็จโดยไม่คิดถึงผลที่จะตามมา

การฟุ้งหอกเข่ารกซึ่งมองไม่เห็นที่หมาย ย่อมไม่ได้ประโยชน์ ซ้ำยังอาจจะเสียประโยชน์ อีกด้วย

โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอธิบายความหมายว่า

พุงหอกเข้รกรแล้ว	หลีกหนี
ใจด่วนควรการดี	บ่ได้
ผิดถูกไปทราบมี	จิตต์มัก ง่ายนา
เอาแต่เสร็จการไซ้ไร	ชู้ยพันมือตน
ตัวอย่าง	

“การปฏิรูปการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญ ต้องทำความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องให้ชัดเจน มิฉะนั้นจะเหมือนพุงหอกเข้รกร ไม่บรรลุเป้าหมาย”

พูดจนลืงหลับ

พูดมากจนผู้ฟังเบื่อ
สำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงคือ “พูดเป็นน้ำไหลไฟดับ”
ตัวอย่าง
“คนขายประกันชีวิตคนนั้นพูดจนลืงหลับ ลูกค้าเบื่อกันทั้งนั้น”

พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง

พูดไปก็ไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่พูดจะดีกว่า
ไพเป็นอัตราเงินโบราณ หนึ่งไพมีค่าเท่ากับ ๓ สตางค์
ส่วนหนึ่งตำลึงมีค่าเท่ากับ ๔ บาท
ตัวอย่าง

“ถ้าขึ้นอยากพูดอีกถือศาสนามหาอุดดีกว่า คาถาท่านว่า
พูดไปราคาสองไพเบี้ย นิ่งเสียราคาตำลึงทอง”

(หนังสือวชิรญาณ)

“ฉันไม่ทราบเรื่องนี้ใครถูกใครผิด จึงไม่ขอพูดอะไรดีกว่า
พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง”

แพแตก

ครอบครัวที่มีอันต้องแตกกระจายแยกย้ายกันไป
แพไม้ เช่น แพไม้สัก หรือแพไม้รวก ใช้หวายหรือเครื่องรัด
มัดไม้รวมกันเป็นแพ เมื่อเครื่องร้อยรัดขาด ไม้นั้นก็กระจาย
ไป เรียกว่า แพแตก

ตัวอย่าง

“เมื่อสิ้นหัวหน้าพรรค สมาชิกก็กระจายกันเป็นแพแตก”

แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร

การยอมแพ้ทำให้เรื่องสงบ การพยายามเอาชนะทำให้เกิด
ความวุ่นวาย

พระ คือ ผู้สงบจากกิเลส (โลก โกรธ หลง) มาร คือ ผู้สร้าง
ความเดือดร้อนวุ่นวาย

ตัวอย่าง

“เธอก็รู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ฉันไม่ยอมยกโตเถียงเรื่องนี้กับ
เธอหรอก ถือเสียว่าแพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร”

แพะรับบาป

ผู้ที่มีได้กระทำผิด แต่กลับต้องเป็นผู้รับโทษหรือรับความ
ผิดที่ผู้อื่นกระทำไว้

สำนวนนี้น่าจะมาจากสำนวนภาษาอังกฤษว่า scapegoat ซึ่งมีที่มาจากพิธีกรรมในวันล้างบาปประจำปีของชาวอิสราเอล ซึ่งถือว่าแพะรับบาป คือ แพะที่ถูกจับฉลากให้นำบาปของมนุษย์ไปปล่อยไว้ในป่า

อีกกระแสหนึ่งกล่าวว่าสำนวนนี้อาจมีที่มาจากพิธีกรรมในศาสนาฮินดูซึ่งมีความเชื่อเรื่องการฆ่ามนุษย์เพื่อไถ่บาปจากพระเจ้าหรือเทวดา ต่อมาจึงได้ปรับเปลี่ยนให้ฆ่าแพะแทน ดังมีคำอธิบายอยู่ในคัมภีร์พราหมณะว่า ในตัวแพะมีส่วนที่เหมาะสมจะใช้บูชาอยู่ยาวนานกว่าในตัวมนุษย์และสัตว์อื่นๆ แพะจึงถูกใช้เป็นสัตว์บูชาแทน บาปของมนุษย์จึงติดตัวแพะนั้นนั้นตลอดไป

ตัวอย่าง

“ตำรวจเดี๋ยวนี้ทำงานลำบาก จะจับใครก็ต้องให้แน่ใจว่าเป็นคนร้ายจริง ชีนจับส้มสี่ส้มห้า คนดี ๆ จะกลายมาเป็นแพะรับบาปเปล่า ๆ”

ฟ

ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด

ฟังเรื่องราวไม่ชัดเจน แล้วนำไปพูดหรือทำอย่างผิดพลาด กระเดียด คือ กิริยาที่นำสิ่งของไปโดยเอาเข้าข้างสะเอว ในที่นี้ หมายถึง นำไปพูดต่อ

ตัวอย่าง

“ข้อเสียของคนไทยชั้นใหม่นี้มีอยู่ที่สำคัญคือสิ่งใดที่เป็นของเก่าจะทิ้งเสียให้หมด แต่ของใหม่ก็ไม่มีมาแทน ใตยีนฝรั่งเขาพูดอะไร ใตยีนแ่ววๆ **ฟังไม่ได้ศัพท์จับเอามากระเดียด** เขาพูดก็พูดไปบ้างอย่างนั้นเอง”

(ปลุกใจเสือป่า)

“เป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาใหญ่โต ก็เพราะพวกที่**ฟังไม่ได้ศัพท์จับไปกระเดียด**นี่เอง”

ฟังหูไว้หู

รับฟังเรื่องราวจากหลายๆ ฝ่ายให้ทั่วก่อนตัดสินใจ

โคลงสุภาพนิพนธ์ประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ความสิ่งใดเล่าลัน	เหลือคณ
ควรรตริตรองซึ้งชู	เที่ยงแท้
ฟังหูหนึ่งไว้หู	หนึ่งชอบ
หูไม่เบาความแม่	แม่นแล้วเลิศคุณ
ตัวอย่าง	

จงฟังหูไว้หูคบผู้คน สืบยุบลเสียให้แน่นอนอย่าเร็วไป

(สุภาพนิพนธ์สอนหญิง)

อนึ่งนางสาวใช้ในปราสาท ถ้าพลั้งพลาดเล็กน้อยอย่าไต่ถาม
จงไว้หูฟังหูอย่าว่าวาม พูดให้งามไพร่ผู้ดีมีเมตตา

(พิพากสอนบุตร)

“นี่เธอ**ฟังหูไว้หู**ก่อนก็จะดีนะ อย่าเพิ่งหูเบาไปเชื่อที่เขาเล่า
เดี่ยวแฟนเธอกลับมาค่อยถามว่าเรื่องที่เขาเล่านั้นจริงหรือเปล่า”

ฟ้าเคื่องสันหลัง

ถูกอำนาจที่เหนือกว่าลงโทษอย่างร้ายแรง เพราะทำความ
ผิดไว้

ฟ้าคืออำนาจเบื้องบน หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินหรือ
เทพยดา เคื่องสันหลัง หมายถึง สะเทือนสันหลัง เช่น จากการถูก
เฉียนหลัง เป็นต้น

ตัวอย่าง

ทองประศรีฟังว่าน้ำตาตก อียาจกใครทำให้มิ่งนั้น
ต่อฟ้าเคื่องสันหลังจึงรำพัน กูนี้กลั้นน้ำตามิได้เลย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สร้อยฟ้าถูกพระพันวษาลงโทษ)

อีแมวอุบาทว์ชาติชั่วช้า มิ่งไม่รู้ว่าฟ้าจะเคื่องสันหลัง
แม้เจ้าขำมิไปให้พันวัง กูจะสั่งให้เขาไสคอไป

(ไชยเชษฐ์ ตอน นางสนมว่านางวิหาร์)

“คนอย่างแก ต้องให้**ฟ้าเคื่องสันหลัง**จึงจะสำนึก”

ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ

รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะกับบุคคล

ตัวอย่าง

“จะพูดอะไร ให้รู้จัก**ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ**บ้าง”

พื้นฝอยหาตะเข็บ

รื้อฟื้นเรื่องไม่ดีที่เกิดขึ้นนานมาแล้วมาพูดให้เสียใจ

การรื้อกองขยะมูลฝอยมักจะพบตัวตะเข็บซึ่งเป็นสัตว์
เลื้อยคลานตัวเล็กคล้ายตะขาบ ซอบอยู่ที่ใต้กองขยะ

ตัวอย่าง

จะมาขึ้นพื้นฝอยหาตะเข็บ หยิกเล็บจะเจ็บเนื้อหรือหาไม่
เมื่อกินอยู่ที่ลับแล้วเป็นไร จะมาไขกลางแจ้งให้แพรงพราย
(ไกรทอง ตอน นางเลื่อมลยววรรณว่าไกรทองกับนางวิมาลา)

ซึ่งซักถามตามระบอบให้ตอบถ้อย เหมือนพื้นฝอยหาตะเข็บให้เจ็บจิต
ช่วยเฉลยเกลี้ยไกล่เสียให้มิด ด้วยซอบผิดพระก็รู้อยู่แก่ใจ
(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีตอบสารตัดพ้อพระอภัยมณี)

ขออย่าได้พื้นฝอยหาตะเข็บชุดคู่ย์ กลับว่าคนที่ได้เปลี่ยน
คนหลวงให้ไปนั้นเป็นคนหลวงอีกเลย

(ประกาศรัชกาลที่ 4)

“เรื่องมันแล้วไปแล้ว อย่ามัวไป**พื้นฝอยหาตะเข็บ**เลย”

ม

มดแดงแฝงพวงมะม่วง

ชายที่เฝ้าปองรักหญิงมานาน คอยกันท่าชายอื่น แต่ตัวเองก็ไม่สมหวัง

มดแดงมักจะทำรังและไต่ตามผลมะม่วงโดยมิได้กินและรู้รสมะม่วง เมื่อใครมาเก็บมะม่วงมดแดงก็จะกัด

ตัวอย่าง

ไอ้อนาคตวาสนาพี่หาไม่ จึงมิได้ซิดเชื่อแม่เนื้อหอม
เหมือนมดแดงแฝงพวงมะม่วงงอม เทียวไต่ตอมเต็มอยู่ไม่รู้รส
(พระอภัยมณี ตอน ศรีสุวรรณรณสังสารเกี้ยวนางเกษรา)

“น่าสงสารเขาชะ เป็นมดแดงแฝงพวงมะม่วงมาหลายปี
ผู้หญิงไปแต่งงานกับคนอื่นเสียแล้ว”

มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก

กลับกลอกจนคนอื่นจับไม่ได้

คนที่ดลบตะแลง มักหลบหลีกเก่งจนเปรียบว่าแม้จะใช้
มะกอกถึงสามตะกร้าก็ปาไม่ถูกตัว

โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายว่า

พบพาลพูดพรั่ลั่น	ลมไหว
เพื่อพจน์สบถไถล	หลอกลั่น
มะกอกสามตะกร้าไป	ปาเปล่า
บ่ ถูกสักผลพัน	เล่ห้ลั่นลมพาล
ตัวอย่าง	

“เราไม่มีทางจับได้ไล่ทันเขาหรอก เขาเป็นพวก**มะกอกสามตะกร้าปาไม่ถูก**”

มะนาวไม่มีน้ำ

พูดเสียงแข็งกระด้างอย่างไม่มีน้ำใจไมตรี
ตัวอย่าง

“การที่หลวงวิจิตรพูดนี้ เป็นอย่างที่เขาเรียกกันว่า เป็นเสียงอย่างมะนาวไม่มีน้ำทีเดียว”

(หนังสือมิตรสกา)

“เป็นพนักงานรับโทรศัพท์แท้ๆ แต่พูดเหมือน**มะนาวไม่มีน้ำ**เลย”

มะพร้าวตื่นตก

เห่อหรือตื่นตกกับสิ่งที่ไม่เคยมีไม่เคยได้จนเกินพอดี

มะพร้าวที่เริ่มออกผลครั้งแรกมักจะมีผลตกเต็มต้น สำนวนนี้มักกล่าวต่อไปว่า “มะพร้าวตื่นตก ยางจากตื่นมี” โคลงกระหู่สุภาษิต อธิบายความหมายว่า

มะพร้าว หมากขุ่มขึ้น	นองชล
ตีนตก ดอกออกผล	เพียบพิน
ยาจก ที่แสนจน	รับแจก ทานแฮ
ตีนมี ดีใจล้น	โลดเต้นตามกัน
ตัวอย่าง	

“สัญญาติยายชี้ช้า พ่อเอ็นดูเข้าหน่อยละกำเรบไม่รู้ที่สูงที่ต่ำ พ่อแม่ไม่สั่งสอน อ้าย**มะพร้าวตีนตก** ยาจกตีนมี”

(บทละครเรื่องปล่อยักษ์)

“เธอเห่ลูกเขยเศรษฐี คุยฟุ้งถึงความร่ำรวยเป็น**มะพร้าวตีนตก**ทีเดียว”

มัดมือชก

ใช้วิธีการบังคับให้จำยอม

คนที่ถูกมัดมือไว้ยอมไม่มีทางต่อสู้เมื่ออีกฝ่ายหนึ่งชกต่อแยบอย่างเดียว

ตัวอย่าง

“พุทโธ พุทโธ ผมนะแรงน้อยลงไปแล้วนะ นัยน์ตาที่ไม่ดีเหมือนแต่ก่อน เสมอกับ**มัดมือชก**เทียวนา”

(บทละครเรื่องปล่อยักษ์)

“ผมถูกที่ประชุม**มัดมือชก**ให้เป็นประธานฝ่ายหารายได้”

มาเหนือเมฆ

ใช้วิธีการที่เหนือผู้อื่น

สำนวนนี้มีที่มาจากความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์อภินิหาร ผู้ที่ศึกษาวิชาบางอย่างจนเก่งกล้าจะมีอิทธิฤทธิ์เหนือคนธรรมดาสามารถเหาะเหินบนเมฆได้

ตัวอย่าง

“เขาเพิ่งมาทำงานได้สองเดือนก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดการคนใหม่เสียแล้ว ทั้งๆที่ยังไม่เห็นผลงานอะไรเลย **มาเหนือเมฆ** จริงๆ”

ม้าดีดกะโหลก

มีกิริยาท่าทางกระโดดกระเดกลุกลนไม่เรียบร้อย

กะโหลกหน้าจะพียงมาจากโขก ซึ่งเป็นกิริยาผงกหัวของม้าดีดกะโหลก คือกิริยาดีดและโขกซึ่งมักจะใช้ด้วยกันเสมอ

สำนวนนี้มักใช้กับผู้หญิงโดยเปรียบกับกิริยาดีดและโขกของม้าที่ศึกคะนอง

ตัวอย่าง

“ทำไมหลานสาวฉันถึงได้มีท่าทางเดินเหินจะลุกจะนั่งเหมือน**ม้าดีดกะโหลก**อย่างนี้ ฉันไม่ชอบเลย”

มารยาร้อยเล่มเกวียน

มีจริต เล่ห์กลมากมาย

เกวียนเป็นมาตราดวงสมัยก่อน ๑ เกวียนมี ๒ บั้ง ๑ บั้งมี

๕๐ ถึง ๑ ถึงมี ๒๐ ทะนาน

เกวียนมีลักษณะนามเป็นเล่ม

สำนวนนี้ใช้กับผู้หญิง

ตัวอย่าง

“นางอิจฉาในละครทุกเรื่องจะมี **มารยาหลายร้อยเล่มเกวียน**”

มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่

เมื่อร่ำรวยก็มีคนมานับญาติ

โคลงกระทู้สุภาภิตอธิบายความหมายว่า

มี คนพูดแซ่ซร้อง	สรรเสริญ
เงิน ย่อมชักชวนเชิญ	เชิดชู้
นับ เป็นญาติจนเกิน	การก่อ เกิดแฮ
น้อง ชื่อนั้นขยายชื่อนี้	โน่นโน้นเนื่องมา
มี ผู้มานอบน้อม	นับถือ
ทอง ล่อให้เล่าลือ	เชิดหน้า
นับ ญาติเนื่องมาคือ	เคียงชิด สนิทแฮ
พี่ และลุงหน้าป่า	ปายเปื้อนแยะตะแปะ

ตัวอย่าง

“มีข้าวของทองหยองก็ใส่บ้างซิ เพื่อนๆ เขาจะได้ไม่ดูถูก **มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่** ฉันเตือนเพราะความหวังดีนะ”

มีเงินมีทองพูดได้ มีไม้มีไผ่ปลูกเรือนงาม

มีเงินแล้วต้องการอะไรก็ได้ทุกอย่าง

ไล่ หมายถึง ไม้ชนิดหนึ่ง

ตัวอย่าง

จริงหนอเขาว่ามีเงินมีทองนั้นพูดได้ มีไม้มีไล่ปลูกเรือนงาม

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน นางพราหมณียกอมิตตดาให้ชูชก)

“นี่แหละเศรษฐีเสียอย่าง พูดอะไรคนก็เชื่อ ทำอะไรก็

สำเร็จ **มีเงินมีทองพูดได้ มีไม้มีไล่ปลูกเรือนงาม**”

มีตาแต่หามีแววไม่

ไม่มีสติปัญญาพิจารณาได้อย่างลึกซึ้ง

แวว คือ แววดา มีลักษณะใสเป็นแสงวาวตั้งแก้วหุ้ม
ด้านนอกของดวงตา โดยปริยายหมายถึงสายตาที่ช่างสังเกตเห็น
สิ่งใดได้อย่างลึกซึ้ง

ตัวอย่าง

“ลูกคนนี้ **มีตาแต่หามีแววไม่** ซ้อมมาได้อย่างไร
คอมพิวเตอร์เครื่องนี้ แพงก็แพง ไม่ทันไรก็พังแล้ว ไม่คุ้มเลย”

มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว

มีทรัพย์สินเพียงเล็กน้อยก็ตื่นกลัวอยู่ตลอดเวลาว่าจะหาย

ตัวอย่าง

“บ้านเขาไม่เห็นมีของมีค่าอะไร ยังอุตุส่ำหัดติดสัญญาณกัน
ขโมย นี่แหละ**มีทองเท่าหนวดกุ้ง นอนสะดุ้งจนเรือนไหว**”

มือใครยาวสาวได้สาวเอา

แย่งผลประโยชน์มาให้ได้มากที่สุด

สำนวนนี้ มีที่มาจากบทร้องเล่นโบราณว่า

ชักสาวเอย มะนาวโตงเตง ขุนนางมาเอง มาเล่นชักสาว
มือใครยาว สาวได้สาวเอา มือใครสั้น เอาเถาวัลย์ต่อเข้า
ตัวอย่าง

“เลิกเสียทีเถอะ ความคิดที่ว่า *มือใครยาวสาวได้สาวเอา* มันจะทำให้บ้านเมืองล่มจม”

มือไม่พาย เอาเท้าราน้ำ

ไม่ช่วยทำงานแล้วยังกีดขวาง ทำให้งานไม่ก้าวหน้า

เอาเท้าราน้ำ หมายถึงห้อยเท้าลงไปในน้ำ ทำให้เรือแล่นช้าลง

โคลงสุภาภิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

มือมีไม่ต่อทั้ง	ไม่พาย
เท้าราน้ำกระจาย	ชักช้า
เขากอบกิจชวาย	ชวนอยู่ ใฉนนา
กล่าวขัดขวางทางถ้า	ถ่องแท้อย่าทำ
ตัวอย่าง	

“เขาไม่ช่วยทำงานสักอย่าง แล้วยังคอยคัดค้านทุกเรื่อง
คนอะไร*มือไม่พาย เอาเท้าราน้ำ*”

เมื่อพีเนื้อหอม เมื่อผอมเนื้อเหมีน

เวลารวย คนมาห้อมล้อมประจบประแจง เวลาจน คนพากันตีตัวออกห่าง

พี คือ อ้วน หมายถึงมีเงินมีทอง

โคลงสุภาษิตเก่าอธิบายความหมายว่า

เมื่อพี มีมากแม่	ไกลแสน
เนื้อหอม ตอมตามแหน	ห่อนไร่
เมื่อผอม ยอมสิ้นแกน	ตายแก่ ก็ดี
เนื้อเหมีน แม่อยู่ไกล	เกลียดเกล้ากลอกหนี

ตัวอย่าง

“อย่าเสียใจไปเลย ตอนนี้เธอไม่มีเงินให้เขายืม เพื่อนๆ เขาก็ไม่มาหาเป็นธรรมดา เข้าตำรา **เมื่อพีเนื้อหอม เมื่อผอมเนื้อเหมีน**”

แมลงเม่าบินเข้ากองไฟ

คนจำนวนมากที่พากันเข้าไปหาที่ตายหรือที่หายนออย่างโง่เขลา เปรียบเหมือนแมลงเม่าซึ่งมักตายเพราะชอบบินเข้าไปเล่นไฟ โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอธิบายความหมายว่า

แมลง ค่อมมอมมีตหน้า	นึกไฉน
เม่าหมิ่นยินร้ายไฟ	รุ่งฟ้า
เข้าเปลวlovakประลัย	ลาญชีพ เปล่าเฮย
ไฟ ดั่งบาปกรรมกล้า	lovakผู้พาลเขลา

ตัวอย่าง

ดูราวกับแมลงเม่าบินเข้าไฟ
 ผู้ที่ไร้สติทั่วทั้งผอง
 เมื่อยามมาเลือกสรรมักพลันต้อง
 เลือกเอาของผิดจำเพาะเป็นเคราะห์ดี

(เวนิสวานิช)

เป็นแมลงเม่าเข้าในกองไฟฟู มิได้รู้ประมาณการทั้งปวง
 (เสภาพระราชพงศาวดาร ตอน พระเจ้าหงสาวดีว่าผู้ที่คัดค้านมิให้ส่งช้างเผือกให้ไทย)
 “นักเล่นหุ่นรายย่อยไม่รู้ว่าเขาปั้นหุ่นตัวนี้ แห่กันไปซื้อไว้
 จนหมดตัวตามๆ กัน เข้าตำรา **แมลงเม่าบินเข้ากองไฟ**”

แมวไม่อยู่หนูระเริง

ผู้ใหญ่ไม่อยู่ ผู้น้อยก็เหลิงคึกคะนอง
 สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “แมวไม่อยู่หนูระเริง แมวมา
 หลังคาเปิง”

ตัวอย่าง

“พอหัวหน้าไม่อยู่ พวกพนักงานก็เลิกงานกันก่อนเวลาตั้ง
 ครั้งวัน **แมวไม่อยู่หนูก็ระเริง**อย่างนี้แหละ”

แมวเห็นปลาอย่าง

ผู้ที่พบสิ่งที่ชอบ ย่อมไม่ปล่อยให้ผ่านไป

ตัวอย่าง

“พวกเธอนี่เหมือน*แมวเห็นปลาอย่าง* พอเห็นสาวๆ เป็นต้องเข้าไปหาทันที”

ไม่ได้เบียดอกข้าว

ไม่มีส่วนได้อะไรด้วยเลย แล้วยังต้องเสียประโยชน์อีก สมัยก่อน ชาวนาจะจ่ายภาษีค่าทำนาให้รัฐเป็นเบียด (เงิน) ถ้าไม่มีเบียดก็จ่ายภาษีเป็นข้าว (ออกข้าว) แทนได้

ตัวอย่าง

“เขาให้ฉันช่วยพาหลานสาวเขาไปเที่ยว นอกจากฉันจะเหนื่อยแล้วยังต้องออกค่าใช้จ่ายเองอีก *ไม่ได้เบียดอกข้าว*แท้ๆ”

ไม่ได้เบียดเอาข้าว

ไม่ได้อย่างหนึ่งก็ต้องเอาอีกอย่างหนึ่ง ไม่ยอมยกมือเปล่า เจ้าหน้าที่ที่เก็บภาษีนา เมื่อเก็บเป็นเบียด (เงิน) ไม่ได้ ก็ต้องเก็บภาษีเป็นข้าวแทน

ตัวอย่าง

“เขาได้เลื่อนตำแหน่งแล้วมาบังคับให้ฉันเลี้ยงฉลองให้เขา พอฉันไม่ตกลงด้วย เขาบอกให้ชื่อของขวัญให้เขาแทน นี่แหละพวก *ไม่ได้เบียดเอาข้าว*”

ไม่มีเงาหัว

จะเคราะห์ร้ายอย่างยิ่ง

สำนวนนี้มาจากความเชื่อของคนไทยสมัยก่อนเกี่ยวกับเรื่องโชคลาง คนที่เคราะห์ร้ายชะตาขาดเงาหัวจะไม่มี ถือว่าเป็นลางร้าย ดังปรากฏในเสภาขุนช้างขุนแผน ตอนขุนเพชรอินทราจะไปจับขุนแผน และเมียเห็นลางร้าย

เมียยกมือไหว้แล้ไปดู ไม่เห็นหัวผัวอยู่แต่เพียงบ่า
ตกใจวิ่งไปแล้วไศกา พ่อฟังเมียว่าอย่าเพิ่งไป
และตอน เถรขวาดจะไปแก้แค้นพลายชุมพล

กอดอกยกเมฆดูนิมิต ก็วิปริตเป็นรูปคนหัวหาย
จะยกต่อคอแขนไม่ติดกาย เถรสำคัญมันหมายไม่คืนมา
ตัวอย่าง

“เรอกล้าชัต์คำสั่งเจ้านาย ระวังจะ**ไม่มีเงาหัว**”

ไม่มีมูลฝอยหมาไม่ชี้

เรื่องที่เกิดขึ้นย่อมมีที่มา

มูลฝอย คือ กองขยะ

ตัวอย่าง

โบราณว่าหมาชี้ที่มูลฝอย ดูร่องรอยมันจะถึงซึ่งลูกแก้ว
เราหัวเมียเสียที่ไม่มีแ้ว อย่างสอดแค้นแล้วเลยจะคิดประการใด

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางบุษบาเห็นพลายงามลงจากเรือนศรีมาลา)

“เขาถูกสอบสวนเรื่องงบบประมาณ ฉันว่าถ้า**ไม่มีมูลฝอย**
หมาไม่ชี้หรือเธอ”

ไม่รู้จักเสียเอาเรือเข้ามาจอดไม่รู้จักมอดเอาไม้เข้ามาแหย

ทำสิ่งที่ไม่รู้ว่าจะมีภัยแก่ตัว

การเอาเรือเข้าไปจอดในป่าดงโดยไม่รู้ว่ที่นั่นมีเสือหรือเอาไม้เข้าไปวางพิงไว้ตรงที่ไม่วู้ว่ามีมอดย้อมมีอันตราย

ตัวอย่าง

“ขโมยคนนี้**ไม่รู้จักเสียเอาเรือเข้ามาจอด** **ไม่รู้จักมอดเอาไม้เข้ามาแหย** ไปย่องเบบบ้านผู้การกองปราบเข้า”

ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกก่งหน้าไม้

ควนทำอะไรล่วงหน้าไปก่อน โดยยังไม่มื่ออะไรแน่นอน

ในปามีต้นไม้ขึ้นอยู่ตลอดทาง ไม่จำเป็นต้องตัดไม้ไผ่มาทำกระบอกใส่หน้าไว้ล่วงหน้าโดยที่ยังไม่เห็นน้ำ เพราะจะต้องแบกกระบอกเปล่าไป เช่นเดียวกับที่ไม่จำเป็นต้องขึ้นหน้าไม้ไว้ล่วงหน้าเมื่อยังไม่เห็นกระรอก เพราะจะทำให้สายหน้าไม้หย่อน

โคลงโลกนิติอธิบายความหมายว่า

ไปเห็นน้ำ หน้าควน ชวนกัน

ตัดกระบอก แบ่งปัน ส่วนไซรั

ไปเห็นรอก อวดขัน มือแม่่น

ขึ้นหน้าไม้ ไว้ให้ หย่อนแท้เสียสาย

ตัวอย่าง

จะมีอะไรด้วยไปราชการ คำโบราณเขาว่าตำรามมี

ไม่เห็นน้ำรีบรัดตัดกระบอก จะต้องออกแรงแบกแหวกวิถี

(นิราศหนองคาย)

“ยังไม่รู้ว่าจะได้ทุนไปเรียนต่อหรือเปล่า ก็รีบลาออกจากงานเสียแล้ว *ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก* *ไม่เห็นกระรอกก่งหน้าไม้* ได้อย่างไรกัน”

ไม้งามกระรอกเจาะ

หญิงสวยแต่ไม่บริสุทธิ์

ต้นไม้ที่ขนาดใหญ่พอที่จะตัดมาใช้งานมักจะถูกกระรอกเจาะจนเป็นช่องโหว่ ทำให้มีตำหนิ

ตัวอย่าง

“ผู้หญิงคนนี้สวยถูกใจเขามาก แต่น่าเสียดาย *ไม้งามกระรอกเจาะ* เสียแล้ว”

ไม้ซีกัดไม้ซุง

เป็นผู้น้อยหรือมีฐานะต่ำไปตัดค้ำผู้มีอำนาจยอมไม่สำเร็จ มีแต่จะเป็นอันตราย

โคลงสุภาษิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ไม้ ใฝ่เขาผ่าปล้อง	เกรียกเป็น
ซีก อ่อนบางเบาเห็น	ขอบได้
กัด ขอนใหญ่ไม้กระเด็น	ดันปน ปีน้า
ซุง เปรียบผู้ใหญ่ใคร	คัดคร้านแหลกลเหลว
ตัวอย่าง	

“เขาถูกไล่ออกเพราะไปตัดค้ำไม้ให้หัวหน้าลดเงินเดือน

พนักงานในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ฉันทื่นเขาแล้วไม่ให้พูด **ไม้ซีก**
กัดไม้ซุงจะได้อย่างไร”

ไม้ล้มเงาหาย

คนที่เคยมีวาสนา เมื่อตกต่ำลง ก็ไม่อาจเป็นที่พึ่งพาแก่ใครได้
ไม้ยืนต้นที่ให้ร่มเงา เมื่อล้มลงก็ไม่มีย่อมเงาให้ใครอาศัยได้
สำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกันคือ “นกไร้ไม้โหด”

ตัวอย่าง

“ผู้มีอำนาจมักมีคนมาล้อมหน้าล้อมหลัง คอยพึ่งบารมี
เมื่อหมดอำนาจก็หมดบารมีเหมือน **ไม้ล้มเงาหาย**”

ไม้หลักปักเลน

คนที่โลเลเชื่อถือไม่ได้

เปรียบเหมือนไม้ที่ปักอยู่ในเลนหรือดินเหลว ย่อมโคลนแคลน

ไม่มั่นคง

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ไม้หลักปักชี่ควาย”

โคลงสุภาวดีประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

คำคนใดไหลพลล้า

พลาดหลาย

ไม้หลักปักมูลควาย

เปรียบอ้าง

ผู้ใหญ่พูดกลับกลาย

โอนอ่อน เอนเอย

คนมักฉินซังบ้าง

เกลียดสิ้นทวยชน

ตัวอย่าง

เป็นกษัตริย์ตรัสแล้วไม่แม่นยำ กลับถ้อยคินคำทำขายหน้า
เหมือนไม้หลักปักเลนเอนไปมา ยิ่งกว่าลูกเล็กเด็กอมมือ

(สังข์ทอง ตอน นางจันทาท่อว่าทำวยศวิมล)

ที่นี่จะได้ใครป้องกัน แม่ศรีประจันเหมือนหลักปักซี้ควาย
แต่ยังไม่รู้เห็นเลยสักอย่าง ยิ่งยกให้อ้ายขุนช้างเสียง่ายง่าย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองรำพันถึงขุนแผน)

“สัญญากับลูกว่าทำการบ้านเสร็จจะพาไปเที่ยว อย่าลืมนะ
เดี๋ยวจะเป็น**ไม้หลักปักเลน**”

ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก

อบรมสั่งสอนเด็กให้เป็นคนดี ทำได้ง่ายกว่าสั่งสอนผู้ใหญ่
การดัดไม้ให้เป็นรูปต่างๆ ต้องดัดตั้งแต่ลำต้นและกิ่งก้าน
ยังอ่อนอยู่ จึงจะได้รูปร่างตามต้องการ ถ้าปล่อยให้ไม้โตเป็นไม้แก่
แล้วย่อมดัดได้ยาก หรือดัดแล้วอาจหักได้

ตัวอย่าง

“การจะปลูกฝังคุณธรรมให้แก่คนในชาติ ต้องปลูกฝังตั้งแต่
วัยเด็กจึงจะได้ผลดี เข้าทำนอง**ไม้อ่อนดัดง่าย ไม้แก่ดัดยาก**”

ย

ยกตนข่มท่าน

พูดทับถมผู้อื่นให้เห็นว่าตนเหนือกว่า
สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ยกตัวข่มท่าน”

โคลงกระทู้สุภาภิตอธิบายความหมายว่า

ยก เหตุพูดอวดแต่มี	ลืมน
ตัว จงเอาลาภผล	เพื่อนผู้
ข่ม อำนาจของคน	เขาอื่น นาแยะ
ท่าน ที่ไม่รอบรู้	ปลกเปลี่ยเสียดกล
ตัวอย่าง	

“งานนี้ฉันทำอย่างสุดความสามารถแล้ว เธอจะให้แก้ไข
อย่างไรก็ว่ามา ไม่ใช่มา *ยกตนข่มท่าน* ว่าถ้าเธอทำจะดีกว่านี้”

ยกตนขึ้นเหนือลม

ยกตนเหนือคนอื่นหรือปิดความผิดให้พ้นตัว
สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ยกตัวเหนือลม”

ตัวอย่าง

สารพัดจะว่าประดาเสีย	เจ็บแค้นแทนเมียเข้าผลักไส
ส่วนทำเขาถึงกระนั้นก็ดีไป	ยังจะยกตัวไพล่ขึ้นเหนือลม

(คารี ตอน นางคันทรมาลีตัดพ้อคารี)

เมื่อนั้น	นางมือซังฟังคำโหยหวน
นี่อะไรบัดสีมายียวน	ดีสำนวนดีเหลือขึ้นเหนือลม

(เงาะป่า ตอน นางมือซังว่านางวังคอน)

“ตอนที่เริ่มคิดเรื่องจะประท้วงบริษัท เธอก็มาร่วมวางแผนกับฉัน พอถูกบริษัทสอบสวนหาคนทำผิด เธอกลับบอกว่าเธอไม่เกี่ยว เธอมั่นใจพวก**ยกตนขิ้นเหินือลม**แท้ๆ”

ยกภูเขาออกจากอก

โล่งอก หหมดวิตกกังวล

ตัวอย่าง

“งานเลี้ยงรุ่นคราวนี้ ฉันหนักใจจริงๆ เพราะต้องรับหน้าที่หลายอย่าง ทั้งติดต่อสถานที่ ทั้งส่งบัตรเชิญและจัดรถรับส่ง พอเสร็จงาน ฉันละเหมือน**ยกภูเขาออกจากอก**”

ยกเมฆ

เดาเอา กุเรื่องขึ้น

ตามตำราพยากรณ์ศาสตร์ ก่อนจะทำการใดต้องดูเมฆว่ามีลักษณะดีหรือร้าย เช่น ถ้าเมฆเป็นรูปคนหัวขาดก็จะทำนายทายทักไปทางร้าย ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน เถรขาดเห็นนางร้ายก่อนที่จะแปลงเป็นจระเข้ไปแก้แค้นพลายชุมพล

กอดอกยกเมฆดูนิมิต กวีปริตเป็นรูปคนหัวหาย

จะยกต่อคอแขนไม่ติดกาย เถรสำคัญมันหมายไม่คืนมา

ตำราพิชัยสงครามโบราณกล่าวถึงการพยากรณ์จากการดูเมฆว่า

เห็นเมฆเคลื่อนมาเป็นหมู่ เป็นรูปเมรุ

อย่ายกฤกษ์นั้นมรณา

บางครั้งเมื่อดูเมฆแล้วไม่มีลักษณะที่จะพยากรณ์ได้ ก็อาจแต่งเรื่องขึ้นมาเอง จึงเกิดเป็นสำนวนว่า “ยกเมฆ” ขึ้น

ตัวอย่าง

“หมอดูคนนี้ทำนายทายทักใครไม่เคยถูกต้องแม่นยำเลย
ฉันว่าแก**ยกเมฆ**เอาเองมากกว่า”

ยกหางตัวเอง

พูดยกตนเองว่าดีว่าเก่ง

สำนวนนี้มีความหมายเหมือนกับ “หมาขี้ไม่มีใครยกหาง”

ตัวอย่าง

“เขาชอบพูดโอ้อวดอยู่ตลอดเวลาว่าตัวเองเก่ง ใครๆ จึงว่า
เขาเป็นพวก**ยกหางตัวเอง**”

ย้อมแมวขาย

ตกแต่งคนหรือของที่ไม่ดีหรือมีค่าน้อยโดยมีเจตนาจะ
หลอกลวงให้ผู้อื่นเชื่อว่าดี

สมัยก่อนคนไทยนิยมหาแมวที่มีลักษณะดีมาเลี้ยงโดย
ถือว่าให้คุณ การเลี้ยงก็เลี้ยงอย่างดี กาญจนาคพันธุ์อ้างตำราแมว
ของโบราณว่า

ถนอมเลี้ยงตั้งบุตรสุดสวาสดี อย่าเกรี้ยวกราดรังเกียจคิดเดียดฉันท์
ให้อาบน้ำเข้าเย็นอย่าเว้นวัน เอาแป้งจันทร์หอมฟุ้งบำรุงทา

บางคนอาบน้ำแมวแล้วทาขมิ้นเหลือง บางคนทาขมิ้นกับ
ปูนแดงทั้งตัว เหมือนย้อมแมวให้เป็นสีต่างๆ สำนวน “ย้อมแมว
ขาย” จึงอาจจะมาจากสาเหตุนี้ก็ได้

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

จับแมวมาลูบล้าง	สอดสี
ขายส่งแสนอัปรีดิ์	ชั่วช้า
เป็นคนคิดเอาดี	โดยร้อน ร้อนเฮย
ขายอื่นบ่คิดค้า	คิดย้อมแมวขาย
ตัวอย่าง	

“นายหน้าหาหญิงสาวมาขึ้นเวทีประกวดนางงามทุกวันนี้
บางคนก็ **ย้อมแมวขาย** เราดูไม่ออกหรือกว่านางสาวจริงหรือ
เปล่า”

ยักษ์ลักมาลึงพาไป

คนที่ถูกพาไปข้างโน้นที่ข้างนี้ที่

สำนวนนี้มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอน หนุมาน
มาเผ้านางสีดา แล้วทูลว่าจะเชิญนางสีดาขึ้นบนฝ่ามือพาไป นางสีดา
ปฏิเสธที่จะไปกับหนุมานโดยอ้างว่า นางถูกทศกัณฐ์ซึ่งเป็นยักษ์
ลักพามาจะไปกับหนุมานซึ่งเป็นลิงได้อย่างไร

อันตัวเรายากเย็นเพราะเป็นหญิง	ไม่ลืมนสิ่งพะวงสงสัย
ประเดี๋ยวยักษ์ลักมาลึงพาไป	เทพไทจะดิฉินนินทา

ตัวอย่าง

“ฉันเป็นผู้หญิงนะ ไม่ใช่ประเภท **ยักษ์ลักมาลึงพาไป** จะ
ได้ไปกับใครง่าย ๆ”

ยาหม้อใหญ่

นำเบือ นำเอือมระอา

ยาไทยแผนโบราณจะมีส่วนผสมของสมุนไพร เช่น ใบไม้ รากไม้ ดอกไม้ แก่น เปลือก หัว ฯลฯ ต้มในหม้อขนาดใหญ่ เป็นยาที่มีรสขมฝาดเผื่อน คนป่วยต้องกินติดต่อกันเป็นเวลานานจนรู้สึกเบือ สำนวนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับ “เบือเป็นยารู” ยารูคือยาถ่ายที่มีส่วนผสมของดีเกลือ เป็นต้น

ตัวอย่าง

“ครูให้พวกเธอเขียนสมุดบันทึกประจำวัน เธอทำทำเหมือนถูกบังคับให้กินยาหม้อใหญ่อย่างนั้นแหละ”

ย้าหัวตะปู

พูดซ้ำบ่อยๆ เพื่อเน้นให้หนักแน่น

การตอกตะปูจะให้น้ำหนักต้องตอกย้าตรงหัวตะปู

ตัวอย่าง

“การปลูกฝังคุณธรรมต้องทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เหมือนการย้าหัวตะปู”

ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว

ทำอย่างเดียวแต่มีผลพลอยได้เพิ่มขึ้น

ตัวอย่าง

“เรื่องความที่เธอเขียนส่งครูนี้ ใช้สำนวนภาษาดีและมีสาระ เธอควรส่งเข้าประกวด ถ้าได้รับรางวัล เท่ากับเธอยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัวเชียวนะ”

ยื่นกระต่ายขาเดียว

พูดยื่นยื่นอยู่อย่างเดียว ไม่เปลี่ยนแปลงความคิดเดิม
 สำนวนนี้เดิมใช้ว่า “ยื่นกระต่ายสามขา” มีที่มาจากนิทาน
 ซึ่งเล่าว่า มีคนถวายกระต่ายย่างให้พระ ลูกศิษย์แอบขโมยกินไป
 หนึ่งขา พระถามว่า ทำไมกระต่ายจึงหายไปขาหนึ่ง ลูกศิษย์ยื่นยัน
 ว่ากระต่ายมีแค่สามขาเท่านั้น

ตัวอย่าง

“หลักฐานของกลางก็มองเห็นอยู่หน้าโถ ผู้รู้เห็นเหตุการณ์ก็มี
 เธอยังจะยื่นกระต่ายขาเดียวว่าไม่ได้ขโมยของเขามาอยู่อีกหรือ”

ยื่นแก้วให้วานร

เอาของมีค่าให้แก่คนที่ไม่รู้ค่าของสิ่งนั้น
 โคลงสุภาภิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
 ศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

ส่งเครื่องประดับให้	วานร
ฤาจักอจาจรณ	ผูกใจ
อย่าควรส่งสังวร	โอวาท
ให้พวกพาลบอดใบ้	ไปรู้รักษา

ตัวอย่าง

เพชรอย่างดีมีค่าราคายิ่ง ส่งให้ลิงจะรู้ค่าราคาหรือ
 ต่อผู้ดีมีราคาจึงหาหรือ ให้เขาลือเสียว่าชายนี้ขายเพชร

(อิศรญาณภษิต)

ไอ้เจ้าวันทองของพี่เอ๋ย ไม่เห็นเลยว่าจะเป็นอย่างนี้ได้
 เสียยศเสียศักดิ์สักเท่าไร ดังดวงแก้วไปได้กับวานร

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนต่อว่านางวันทอง)

“ฉันให้หนังสือเด็กที่บ้านอ่าน นอกจากไม่อ่านแล้วยังเอาหนังสือของฉันไปซังกิโงขายเหมือน **ยื่นแก้วให้วานร**แท้ๆ”

ยื่นหมวยยื่นแมว

แลกกันทันทีทันใดโดยไม่ให้เสียเปรียบกัน

ตัวอย่าง

รักจริงฤเจ้าเณรจะแกลังรัก	เห็นหนักหนักแน่นเข้าเป็นซั้ง
ข้ากลัวแต่ได้คนสนิทบ่นยัง	จะร้องทวงโด่งดังก็ใช่ที
ถ้าจริงจงดั่งนั้นเจ้าเณรแก้ว	มายื่นแมวยื่นหมูให้รู้ที่
เจ้ารักษาสัตย์ไว้ให้จงดี	พรุ่งนี้เจ้าเณรมาฟังดู

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองเป็นสื่อให้นางพิม)

“เรามา **ยื่นหมวยยื่นแมว**กัน ฉันให้เธอยืมหนังสือการ์ตูน เธอให้ฉันยืมเกมนะ”

ยืมจุมูกคนอื่นหายใจ

จำเป็นต้องอาศัยผู้อื่นซึ่งมักไม่สะดวก

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “พึ่งจุมูกคนอื่นหายใจ” หรือ “เอาจุมูกคนอื่นมาหายใจ”

ตัวอย่าง

“เธอทำร้านอาหาร แต่ทำกับข้าวไม่เป็น ต้องจ้างแม่ครัว
พอแม่ครัวออกเธอก็ลำบาก นี่เพราะเธอ*ยืมจมูกคนอื่นหายใจ*”

ยุให้รำ ต่าให้รัว

ยุให้เขาแตกกัน

ตัวอย่าง

“ผิวเมียเขารักใคร่กันดีอยู่แล้ว เธอเอาเรื่องหยุมหยิมมา
บอกเขา *ยุให้รำ ต่าให้รัว* จนเขาผิดใจกัน”

โยนกลอง

โยนภาระไปให้คนอื่น

สำนวนนี้กัญจนาคพันธุ์สันนิษฐานว่า อาจมาจากประเพณีตี
กลองร้องฎีกา คือเมื่อราษฎรเข้าไปตีกลองร้องฎีกา พระเจ้าแผ่นดิน
รับฎีกาไปพิจารณา เรื่องที่เกิดขึ้นพัวพันเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย
ต่างฝ่ายต่างก็ปฏิเสธว่าไม่ใช่หน้าที่ของตน แต่เป็นหน้าที่ของอีก
ฝ่าย ต่างก็โยนกันไปโยนกันมา จึงเกิดเป็นสำนวน “โยนกลอง” ขึ้น

ตัวอย่าง

“เราแบ่งหน้าที่กันแล้ว อยู่ๆ เธอมา*โยนกลอง*ให้ฉันทำทุก
อย่าง แล้วงานจะเสร็จทันกำหนดได้อย่างไร”

ร

รวบหัวรวบหาง

รวบรัดให้สั้น ทำให้เสร็จโดยเร็ว ฉวยโอกาสเมื่อมีช่องทาง
รวบหัวรวบหาง คือ จับทั้งหัวทั้งหาง เช่นการจับปลาไม่ให้
ดินหลุดไป

ตัวอย่าง

“ตอนนั้นบรรดาผู้ที่ได้รับเชิญทั้งหมดได้มีการตบมือให้
เกียรติยศแก่เราอย่างเอิกเกริกกว่าที่จริงของแกพูดรวบหัวรวบหาง
กินความกว้างขวางดีมาก”

(ละครไทยไปอเมริกา)

สำนวนนี้มักใช้กับหญิงหรือชายที่ต้องการจะรวบรัดอีกฝ่าย
หนึ่งให้เป็นของตน

ตัวอย่าง

“วิธีหนึ่งที่จะทำให้เขาได้เป็นเจ้าของสมบัตินี้อย่างแท้จริง
ก็คือ ต้องรวบหัวรวบหางเอาเธอมาเป็นเมียให้ได้”

รอดปากเหยี่ยวปากกา

รอดพ้นอันตรายมาได้

เหยี่ยวและกาเป็นสัตว์ที่มีสายตาดี มีปากจุ่มคมและมี
กรงเล็บแข็งแรง จึงโฉบลงมาจับเหยื่อกินได้ง่าย หากเหยื่อรอดไป
ได้ก็นับว่าโชคดี

ตัวอย่าง

“หมู่บ้านปากทางเหล่านั้น โดยมากต้องล่มจมไปตามกัน ด้วยเหตุถูกพายุแห่งความเปลี่ยนแปลงจนกลับตัวไม่ทัน ส่วนแก ถูกแต่ปลายลมหรือหางของพายุ ประกอบกับแกเคราะห์ดีได้พอบ้าน เหมาะๆ ในเวลาฉุกฉะหุก แกจึงรอดพ้นปากเหี้ยวปากกามาได้”

(เรื่อง พี่เสียม ของครูเทพ)

“เขาถูกผู้ร้ายจับไปเป็นตัวประกัน แต่โชคดี **รอดปากเหี้ยวปากกามาได้**”

รักดีห้ามจ้ว รักชั่วห้ามเสา

ใฝ่ดีจะมีความสุขความเจริญ ใฝ่ชั่วจะได้รับความลำบาก จ้วเมื่อเทียบกับเสาแล้วมีน้ำหนักรักมากกว่าเสามาก การห้ามจ้ว จึงลำบากน้อยกว่าการห้ามเสา

โคลงกระทู้สุภาสิตอธิบายความหมายว่า

รัก ความเจริญเร่รู้	ระวังตน
ดี ชั่วตัวต้องทน	เที่ยวจ้าง
ห้าม หาบแบกของชน	เอาค่า แรงเฮย
จ้ว ย่อมเบาบ่าบัง	แบ่งได้เดินสบาย
รัก การหยาบยุ่งแล้ว	เลยระยำ
ชั่ว บ่มีใครทำ	โทษให้
แบก แต่โง่มีงำ	งงง่วง นอนแฮ
เสา หนักห้ามเหน้อยได้	ยากแท้ทำการ

ตัวอย่าง

“หมั่นทำความดีเข้าไว้เถอะ วันหน้าจะสบาย **รักดีหามจั่ว**
รักชั่วหามเสานะเธอ”

รักพี่เสียดายน้อง

ลั้งเลใจ ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะเลือกอย่างไรหนดี

ตัวอย่าง

ถ้าเจอจะเอออวยไปด้วยพี่ จะเสียที่ไม่ถนัดขัดข้อง
เสมือนหนึ่งรักพี่เสียดายน้อง ถ้าทองเป็นสุขสนุกสบาย
(ไกรทอง ตอน นางวิมาลาจะตามไกรทองขึ้นมา)

ตัวอย่าง

“เสียสองตัวนี้สวยพอกัน ฉันทัดสินไม่ถูกว่าจะเลือกตัวไหนดี
ประเภท **รักพี่เสียดายน้อง**นะเธอ”

รักยาวให้มัน รักสั้นให้ต่อ

ถ้าจะอยู่ด้วยกันนานๆ ให้ตัดความอาฆาตพยาบาท ถ้าจะ
อยู่กันไม่นาน ให้คิดอาฆาตพยาบาทต่อไป

ตัวอย่าง

“เพื่อนบ้านอยู่ติดกัน ก็ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันบ้างเป็น
ธรรมดา คนหนึ่งแรงมาเราอย่าแรงตอบ **รักยาวให้มัน รักสั้น**
ให้ต่อ”

รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี

จะเลี้ยงดูลูกให้ดีต้องดูแลใกล้ชิด ไม่ปล่อยปละละเลย
สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “รักวัวให้ผูก รักลูกให้เขี่ยน”

ตัวอย่าง

“พ่อแม่บ้านนั้นเขาดีนะ ไม่เคยให้ทำยลุลเลย เวลาลูกทำผิด
ก็ว่ากล่าวตักเตือนหรือลงโทษ เข้าทำนอง **รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี**”

รักเหยยิ่งกว่าผม

รักสิ่งที่ไม่มีดีไม่มีคุณค่ายิ่งกว่าสิ่งที่ดีมีคุณค่า

สำนวนนี้ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ภัณฑ์ชูชก ตอนที่
นางพราหมณ์ว่านางอมิตตดาที่ได้ชูชกเป็นสามีว่า “แม่จะมารัก
ดงนี้หรือกว่าเหย้า แม่จะมารักเหานี้หรือกว่าผม จะมารักลมนี้หรือ
กว่าน้ำ จะมารักถ้ำนี้หรือกว่าเรือน จะมารักเดือนนี้หรือกว่าตะวัน
เออเนี่ยแม่จะมารักอเฒ่านั้นยิ่งกว่าตัวเล่า”

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “รักเหยยิ่งกว่าผม รักลมยิ่ง
กว่าน้ำ รักถ้ำยิ่งกว่าเรือน รักเดือนยิ่งกว่าตะวัน”

ตัวอย่าง

“อย่ารักเหา เหล่าร้าย	สายผล
ยิ่งกว่าผม ของตน	พี่น้อง
อย่ารักลม ปากชน	ช่างยุ ยอนา
ยิ่งกว่าน้ำ ใจต้อง	ตริ๊กให้เห็นหน”

(โคลงสุภาษิตเก่า)

“ลูกเธอประพุดดีตัวดี ทำไมเธอไม่เอ็นดูรักใคร่ กลับไปรัก
หลานมากกว่า ทั้งๆ ที่หลานก็เกกมะเหรกเกเร เธอนี้เป็นพวก**รัก
เหยียดกว่าผม**แท้ๆ”

ราชรถมาเกย

โชคลาภหรือยศตำแหน่งมาถึงโดยไม่รู้ตัว
ประเพณีโบราณ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตโดยไม่มีผู้สืบ
ราชสมบัติ เสนาอำมาตย์จะเสี่ยงให้ราชรถแล่นไป ถ้าหยุดที่ผู้ใด
ก็ถือว่าผู้นั้นมีบุญ จึงเชิญผู้นั้นขึ้นครองราชย์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน
สืบไป

ตัวอย่าง

“ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนเลยว่า ผู้จัดการจะถูกไล่ออกจาก
งานเพราะทุจริต เธอได้เลื่อนตำแหน่งมาเป็นผู้จัดการแทน ต้อง
ถือว่า**ราชรถมาเกย**แท้ๆ”

ราชสีห์สองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้

คนที่มีอำนาจหรืออิทธิพลพอๆ กันอยู่รวมกันไม่ได้
ราชสีห์เป็นสัตว์ใหญ่ที่ดุร้าย ถือกันว่าเป็นเจ้าป่า ถ้าราชสีห์
สองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันย่อมจะต้องต่อสู้แย่งชิงความเป็นใหญ่กัน
สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “เสือสองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้”

ตัวอย่าง

คุณก็เป็นคนดีมีวิชา ยังอายนี้ดีกว่าน่าน้อยใจ
ตั้งพระยาสีห์ราชอันกราดเกรี้ยว อยู่ถ้ำเดียวกันสองตัวเห็นไม่ได้

(ขุนช้างขุนแผน ตอน หมิ่นหาญอิจจาขุนแผน)

ตัวอย่าง

“พรรคการเมืองสองพรรคนี้เห็นท่าจะยุบมารวมกันไม่ได้ เพราะหัวหน้าพรรคต่างก็ใหญ่ด้วยกันทั้งคู่ คงไม่มีใครยอมใคร เหมือน**ราชสีห์สองตัวอยู่ถ้ำเดียวกันไม่ได้**”

ราพณาสูร

สูญราบ เสียหายจนหมดเกลี้ยง

“ราพณาสูร” มาจากคำว่า ราพณ สมรสกับคำว่า อสูร เป็นชื่อหนึ่งของทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ “ราพณ” เสียงพ้องกับ “ราบ” ซึ่งแปลว่า ราบเรียบ เกลี้ยง “สูร” เสียงพ้องกับ “สูญ” ซึ่งแปลว่า หมดไม่มีเหลือ

ตัวอย่าง

“พายุได้ฝุ่นที่เข้าถล่มชายฝั่งภาคใต้ของไทยมีกำลังแรงมาก บ้านเรือนพังพินาศ**ราพณาสูร**ไปหมด”

ร้านอกม่าน

พูดหรือทำอะไรตามชอบใจ โดยที่ตนไม่ได้มาเกี่ยวข้องรับผิดชอบ

การร้านอกม่าน คือ รำอยู่นอกเวที จะรำผิดรำถูกอย่างไรก็ได้ ไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะรำเข้ากับเสียงเพลงที่บรรเลงอยู่หรือไม่

รู้มากยากหาหน รู้น้อยพลอยรำคาญ

มีความรู้มากมักตัดสินใจยากเพราะกลัวผิด คนที่รู้น้อยจึง
รู้สี่กรำคาญ

โคลงสุภาพษิตเก่าอธิบายความหมายว่า

รู้น้อย อย่าเยี่ยงผู้	รู้รอบ
พลอยยาก หากจะตอบ	ปัดป้อง
รู้มาก หากว่ากอบ	การผิด นาฟ้อ
ยากนาน เพราะการพรัอง	ไปข้องขัดสน

ตัวอย่าง

แล้วแหลมหลักในลักษณะไกลเลิศ รู้จบไตรเพททหารหาญ
คนรู้มากมักได้ยากทรมาณ สดับสารนี้ก็น่าจะปราณี

(เพลงยาวความเก่า พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๓)

“ประชุมกันมาหลายครั้ง ยังหาข้อยุติไม่ได้สักที เพราะมี
ผู้ทรงคุณวุฒิหลายคน ผู้ปฏิบัติก็ดำเนินงานไม่ได้ **รู้มากยากหาหน
รู้น้อยพลอยรำคาญ**”

รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี

รู้เท่าทันเหตุการณ์ สามารถรักษาตัวให้พ้นอันตรายได้
สำนวนนี้มีปรากฏในวรรณคดีเรื่อง พระอภัยมณี ตอน
สุดสาครเข้าเมืองการะเวก สุดสาครถูกชีเปลือยผลักตกแหว ฤาษี
มาช่วยไว้แล้วสั่งสอนไม่ให้ไวใจใคร ให้รอบคอบ และรู้เท่าทันคน
จึงจะรักษาตัวรอดได้ ดังนี้

แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์ มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด
 ถึงเถาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด ก็ไม่คดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน
 มนุษย์นี้ที่รักอยู่สองสถาน บิดรมารดาร์กมักเป็นผล
 ที่พึงหนึ่งพึงได้แต่กายตน เกิดเป็นคนคิดเห็นจึงเจรจา
 แม้นใครรักรักมั่งชังชังตอบ ให้รอบคอบคิดอ่านนะหลานหนา
 รู้สิ่งไรไม่สู้รู้วิชา รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี
 ตัวอย่าง

“สมัยนี้มีอันตรายรอบตัว โดยเฉพาะเด็กสาวๆ ไปไหน
 ต้องระวังตัว **รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี**”

รู้ไว้รู้ว่าใส่บาบ่แบกหาม

เรียนรู้ไว้ไม่หนักแรงหรือเสียหายอะไร
 ตัวอย่าง

“ที่ทำงานเขาเปิดโอกาสให้พนักงานไปอบรมคอมพิวเตอร์
 โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เธอน่าจะสมัครไปอบรมนะ **รู้ไว้รู้ว่าใส่บาบ่แบกหาม**”

รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง

รู้จักเอาตัวรอดหรือปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์
 ปีกและหางของนกทำให้นกสามารถบินหนีอันตรายได้
 โคลงโลกนี้คืออธิบายความหมายว่า

รู้หลบ พบศึกเสียน กลัวไกล
 เป็นปีก ป้องกันภัย ผ่อนช้า

รู้หลัก เล็ดลอดไป สุดเนตร
เป็นหาง ไกลกล่าวกล้ำ ต่อด้วยดัสกร
ตัวอย่าง

“อยู่กับหัวหน้าเก่าเธอทำตัวตามสบาย พอเปลี่ยนหัวหน้าใหม่ เธอทำเป็นเคร่งครัดระเบียบวินัยขึ้นมาเชียวนะ เธอนี้เป็นพวก **รู้หลักเป็นปีก รู้หลักเป็นหาง**”

เรียนผูกต้องเรียนแก้

รู้วิธีทำก็ต้องรู้วิธีแก้ไข
ตัวอย่าง

“ไม่รักเขาแล้วไปให้ความหวังเขาทำไม พอเขาขอแต่งงานก็ไม่ว่างจะปฏิเสธอย่างไร **เรียนผูกแล้วต้องเรียนแก้ด้วยสิ**”

เรือขาดพาย นายขาดบ่าว

ไม่พร้อมที่จะทำการใดๆ

เรือจะแล่นไปได้ต้องมีพาย คนเป็นนายก็ต้องมีบ่าวไพร่ช่วยทำงาน

ตัวอย่าง

“ปีนี้ครูในหมวดวิชาฉันลาออกจากราชการตามโครงการเกษียณก่อนกำหนดไป ๕ คน ฉันเหมือน **เรือขาดพาย นายขาดบ่าว** ไม่ว่างจะจัดการการสอนอย่างไรเลย”

เรือขาดหางเสือ

ครอบครัวที่ขาดผู้ดูแลรับผิดชอบ การงานที่ขาดหัวหน้า

หรือคนที่ขาดสติสัมปชัญญะ ทางเสือ คือ เครื่องถือท้ายเรือ เป็นส่วนที่บังคับให้เรือแล่นไปในทิศทางที่ต้องการ

ตัวอย่าง

“สามิเธอประสบอุบัติเหตุจากไปกะทันหัน ทั้งลูกสองคนไว้ให้ดูแล เธอเหมือนเรือขาดหางเสือ ยังไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไป”

เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน

คนในเรือญาติแต่งงานกัน ทำให้ทรัพย์สินมรดกไม่ตกไปอยู่กับผู้อื่น

โคลงสุภาพิตเก่าอธิบายความหมายว่า

เรือล่ม จมน้ำทรัพย์สิน	สูญหาย
ในหนอง น้ำพอกาย	หยั่งได้
ทองจะ หลุดกระจาย	จากพวก ก็ดี
ไปไหน บ่ได้ให้	เร่งร้อนเร็วหา

ตัวอย่าง

“เธอกับฉันเป็นลูกพี่ลูกน้องกัน ลูกเธอมาแต่งงานกับลูกฉันจะดีไหม เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน”

เรือล่มเมื่อจอด

มีอุปสรรคเมื่อใกล้จะสำเร็จหรือเสียคนเมื่อแก่

โคลงสุภาพิตเก่าอธิบายความหมายว่า

เรือ เทียบถึงท่าแล้ว	และมา
ล่ม ละลายโกศ	ชวดใช้

เมื่อ หนุ่มเท่าชรา แสงสิ่ง ใดเฮย
 จอด จ่อจนเจียนได้ สิ่งนั้นศูนย์เสีย
 สำนวนนี้มักกล่าวต่อไปว่า “เรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่”
 ตัวอย่าง

“ฉันอุตส่าห์ทุ่มเทกำลังกายกำลังทรัพย์จนร้านอาหารของเราขายดีแล้ว ไม่เท่าไรก็เกิดวิกฤตเศรษฐกิจจนต้องปิดร้าน เหมือนกับเรือล่มเมื่อจอด ตาบอดเมื่อแก่ จริงๆ”

เรือใหญ่คับคลอง

คนที่เคยเป็นใหญ่เป็นโต เมื่อหมดอำนาจก็วางตัวอย่างคนธรรมดาไม่ได้

เรือใหญ่ที่เคยวิ่งในคลองใหญ่ เมื่อมาถึงคลองเล็ก เรือก็ไม่สามารถแล่นไปได้ เพราะใหญ่เกินคลอง

ตัวอย่าง

“พวกที่เคยดำรงตำแหน่งใหญ่ๆ บางคน พอหลุดจากตำแหน่งก็ยังหลงตัวคิดว่า มีอำนาจอยู่ ทำวางก้ามเป็นเรือใหญ่คับคลอง”

ฤ

ฤาษีแปลงสาร

แก้เหตุร้ายให้กลายเป็นดี

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานเรื่องพระรถเสน ซึ่งเล่าว่านางยักษ์

ต้องการจะกำจัดพระรถ จึงขอให้พระรถไปหามะม่วงไม่รู้หาวมะนาวไม่รู้โห่ โดยให้ถือสารไปหานางเมรีลูกเลี้ยงของนางยักษ์ ในสารนั้นบอกว่าให้นางเมรีจับพระรถฆ่าเสียทันทีที่ไปถึง ระหว่างทางพระรถแฉะนมัสการพระฤๅษี พระฤๅษีได้อ่านสารก็รู้สึกสงสารพระรถ จึงเปลี่ยนข้อความเสียใหม่ว่าให้นางเมรีแต่งงานกับพระรถทันทีที่ไปถึง พระรถจึงพ้นจากอันตราย

ตัวอย่าง

“บทความนี้ บางตอนเหมือนยั่วยุให้เกิดความขัดแย้งกันมากขึ้น ในฐานะบรรณาธิการ ฉันขอทำตัวเป็น**ฤๅษีแปลงสาร**แก้ไขข้อความบางประเด็นใหม่แล้วกัน”

ฤๅษีเลี้ยงลิง

การปกครองคนหมู่มากที่ไม่อยู่ในระเบียบวินัย ย่อมเดือดร้อนรำคาญ

สำนวนนี้อาจมาจากนิทานโบราณเรื่องหนึ่งที่เล่ากันว่า ฤๅษีรูปหนึ่งเลี้ยงลิงไว้ ลิงซุกซนมาก ฤๅษีจึงต้องเขียนตื่ออยู่เสมอ วันหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมานมัสการฤๅษี เห็นฤๅษีตื่อลิงก็รับสั่งว่าธรรมชาติลิงมันต้องซน ทรงขอร้องไม่ให้ฤๅษีเขียนตื่อลิง ฤๅษีก็รับคำ และขอไม่ให้พระเจ้าแผ่นดินลงอาญาราษฎร เมื่อเลิกลงอาญา คนร้ายก็กำเริบปล้นสะดมก่อความเดือดร้อน ถึงขั้นเข้าป่วนวายในพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินต้องเสด็จมาหาฤๅษี ขอกลับให้มีการลงอาญาอย่างเดิม ฤๅษีจึงว่าถ้าไม่เขียนตื่อลิง ลิงก็ยิ่งกำเริบซุกซนใหญ่เหมือนกัน การลงอาญาสั่งสอนจึงจำเป็น

ตัวอย่าง

“บิดามารดาเจ้า จึงได้เอาฝากครู หวังจะให้เจ้าเฟื่องฟู ให้เรียนรู้อะไรในพระซีหมายใจจะได้ฟัง อย่าตื้อตึงให้ท่านดี ทำดีท่านก็ดี เหมือนฤษีเขอลี้ยงลิ่ง”

(ศรีสวัสดิ์วัตร)

“ตั้งแต่ต้องมาควบคุมดูแลนักเรียนกลุ่มนี้ จันก็กลายเป็น ฤษีลี้ยงลิ่งไปเลย”

ล

ล้วงคองเห่า

อุกอาจล้วงล้ำหรือกล้าเข้าไปเกี่ยวข้องกับทั้งที่รู้ว่าเป็นผู้มีอำนาจ ญเห่าเป็นสัตว์ที่มีพิษร้าย กัดคนถึงตาย ในที่นี้เปรียบ เหมือนผู้มีอำนาจ

ตัวอย่าง

“เมื่อคืนไอ้ตีนแมวเข้าไปขโมยของในบ้านนายพลตำรวจ คนตั้ง มันช่างกล้าล้วงคองเห่า”

ลอยชาย

เดินไปเดินมาอย่างสบายใจ ไม่ทำงานการอะไร

สำนวนนี้มาจากวิธีแต่งกายของคนในสมัยก่อน ผู้ชาย จะนุ่งผ้าโจงกระเบนสวมเสื้อนอก เมื่อไปทำงานหรือในโอกาส

พิธีการ แต่เมื่อแต่งกายอย่างล้าลองจะปล่อยชายผ้าไว้ไม่โจงกระเบน ให้เรียบริ้วย เรียกว่านุ่งผ้าลอยชาย หนุ่มๆ สมัยก่อนนิยมนุ่งผ้าแบบนี้ไปเดินเล่น

ตัวอย่าง

จึงตรัสว่าฮ้าเฮี้ยฮ้ายขุนไกร เป็นโรมิต้อนให้เข้าค่าย

มึงไว้ใจแต่ไพร่ให้ไล่ควาย มึงลอยชายอยู่เปล่าไม่เข้ายา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษากริ้วขุนไกร)

“พ่อคนนี้ก็แปลก วันๆ ไม่เห็นทำงานทำการอะไร **ลอยชาย** ไปทางโน้นที่ทางนี้ที่ ทำตัวอย่างนี้ผู้หญิงที่ไหนเขาจะสนใจ”

ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก

ดีแต่พูด ทำไม่ได้ตามที่พูด

การทำขนมเบื้องหรือละเลงขนมเบื้องต้องใช้กระดาษไล่แป้ง ให้เป็นแผ่นกลมบางเสมอกัน ผู้ที่ไม่มีฝีมือจะทำได้ยาก แม้จะรู้วิธี ทำจนสามารถพูดอธิบายได้ก็ตาม

ตัวอย่าง

ศรีมาลาว่าชะช่างร้อนจิต พระอาทิตย์ยังไม่ลับดับแสงเหลือง เด็กเด็กมันยังตื่นครื้นทั้งเมือง ขนมเบื้องทำด้วยปากยากอะไร

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางสร้อยฟ้านางศรีมาลาทำขนมเบื้อง)

“คิดว่าจะทำงานได้สำเร็จแต่ที่แท้ก็เหลว ดีแต่**ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก**”

ลากหนามจุกช่อง

ยกเรื่องต่างๆ มาอ้างเพื่อป้องกันตัว

แต่ก่อนเมื่อจะกันคนร้ายไม่ให้เข้าบ้าน เจ้าของบ้านจะใช้ไม้แท่งที่เป็นหนามเช่น ไม้ไผ่ หรือระกำสะหรือปิดช่องทางที่จะเข้าถึงตัวบ้าน ในการสงครามก็มีการใช้หนามสะประดูหรือทางเข้าเมืองเพื่อไม่ให้ข้าศึกเข้าถึงตัวเมืองได้ง่ายๆ

ตัวอย่าง

ครานั้นสมเด็จพระพันวษา ตรัสว่าอีสร้อยฟ้าว่าช่างาม
ช่างประจบต้นปลายขยายความ เหมือนลากหนามสะจุกทุกช่องไป
(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษาคัดสินความระหว่างนางสร้อยฟ้ากับนางศรีมาลา)

“อย่ามาลากหนามจุกช่องเลย ไม่มีประโยชน์อะไร รู้ก็ทั้ง
รู้ว่า ตัวเองผิดเต็มประดู”

สำนวนนี้ใช้อีกความหมายหนึ่งว่า ชัดขวางคนอื่นไม่ให้ได้รับประโยชน์เพราะตัวเองไม่ได้รับประโยชน์ด้วย

ตัวอย่าง

“พอเขาประมุลงานไม่ได้ก็พยายามกล่าวโทษเป็นการลาก
หนามจุกช่อง ไม้ให้อีกฝ่ายประมุลงานได้ด้วย”

ลางเนื้อชอบลางยา

คนเราต่างจิตต่างใจ

ลาง ก็คือบางหรือบ้าง เนื้อ คือเนื้อตัวหรือร่างกาย ยา คือ

ยารักษาโรค การรักษาโรคด้วยยา ร่างกายบางคนถูกกับยาบางชนิด ใช้แล้วรักษาโรคหายได้ แต่ร่างกายบางคนใช้ยาชนิดเดียวกันก็รักษาโรคไม่หาย

ตัวอย่าง

นางเนื้อชอบกลางยาไม่ว่าได้ ปลุกเรื่อนตามใจผู้อยู่
คำบุราณท่านว่าไว้เป็นครู พิเคราะห์ดูให้ต้องทำนองใน
(สังข์ทอง ตอน ท้าวสามนต์ให้ธิดาทิ้งเจ็ดเลือกคู่)
“เขาไม่ชอบก็อย่าไปบังคับเขาเลย **นางเนื้อชอบกลางยา**”

ลิ้นกระด้างคางแข็ง

ปากกล้า เถียงไม่ลดละ

ตัวอย่าง

เขาเป็นเศรษฐีมีมั่งมีครั้น เขาจะตบเอาฟันมึงออกกอง
ลิ้นกระด้างคางแข็งแกล้งว่าขาน หยาบเข้าสามานย์อ้อจงหอง
(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางศรีประจันดำตีนางวันทองที่ไม่ยอมเข้าหอกับขุนช้าง)
“**ลิ้นกระด้างคางแข็ง**หน้าเรา เถียงได้เถียงดี ถ้าเป็น
สมัยก่อนโดนตบด้วยกะลาแน่”

ลูกไก่ในกำมือ

ผู้ตกอยู่ใต้อำนาจ ไม่มีทางต่อสู้

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “ลูกไก่อยู่ในมือ”

ตัวอย่าง

บัดนั้น

ยายเฒ่าทูลแจ้งแก่ลงไข

แม่อย่าหวาดหวั่นพรั้นพระทัย

มันเหมือนลูกไก่อยู่ในมือ

(คำขวัญ ตอน เฒ่าทักประสาธจะให้ไวทนต์มาปราบคาวี)

บัดนี้เราเข้ามาล้อมปราการ ชีวิตท่านเหมือนลูกไก่อยู่ในมือ
แม้หนีบเข้าก็ตายคลายก็รอด จะคิดลอดหลบหลีกไปอีกหรือ

(พระอภัยมณี ตอน กองทัพท้าวอุเทนล้อมเมืองรมจักร)

“ผมก็เหมือน**ลูกไก่ในกำมือ**คุณ จะหนีไปไหนพ้น”

ลูกขุนพลอยพยัก

ผู้ที่คอยว่าตามหรือเห็นด้วยกับผู้ใหญ่อย่างประจบสอพลอ
ลูกขุนในกฎหมายโบราณ หมายถึงข้าราชการชั้นสูง มี
สองฝ่าย คือ ลูกขุน ณ ศาลหลวง ได้แก่คณะข้าราชการชั้นสูง
ฝ่ายตุลาการซึ่งเป็นผู้ช่วยตุลาการตัดสินคดี และลูกขุน ณ ศาลา
ได้แก่คณะข้าราชการชั้นสูงฝ่ายธุรการในตำแหน่งต่างๆ เช่น เสนาบดี
พยัก คือ กิริยาอาการแสดงการตอบรับหรือเห็นด้วย

ตัวอย่าง

“พวกเธอมันก็ประเภท**ลูกขุนพลอยพยัก** ไม่รู้จักเสนอ
ความเห็นหรือคัดค้านบ้าง อย่างนี้ก็แย่นะซี”

ลูกผีลูกคน

เอาเป็นที่แน่นอนยังไม่ได้

สำนวนนี้มาจากความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการเกิดในสมัย

โบราณ เด็กเกิดใหม่ในช่วงสามวันแรก อัตรากาเสียชีวิตมีอยู่มาก ผู้ใหญ่จึงใช้วิธีแก้เคล็ดโดยเอาเด็กแรกคลอดเมื่อตัดสายสะดือแล้ว ใส่กระดังร้อนแล้วร้องว่า “สามวันลูกผี สี่วันลูกคน ลูกของใครรับเอาไปเน้อ” และจะมีคนนอกรับว่าเป็นลูกของตัวเอง

ตัวอย่าง

“คดีนี้ยัง**ลูกผีลูกคน**อยู่เลย จะรอดหรือไม่รอดก็ไม่รู้”

ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น

ลูกย่อมไม่ต่างจากพ่อแม่

ลูกไม้ คือ ผลไม้ซึ่งเพิ่งหล่นจากต้น ก็จะอยู่แถวๆ ต้นไม้นั้น

ตัวอย่าง

จะดูว่าชั่วดีก็ที่หาง จะดูนางดูแม่เหมือนแลเห็น

ถึงลูกยางห่างต้นหล่นกระเด็น ก็จะเป็นตามเหล่าตามเผ่าพันธุ์

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีพูดถึงธิดาทั้งสอง)

“เขาเผอิญเป็น**ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น** จึงตัวเล็กเหมือนพ่อ และยังใจเย็นเหมือนกันด้วย”

สำนวนนี้ความหมายใกล้เคียงกับ “**เชื่อไม่ทิ้งแถว**” ซึ่งหมายถึงผู้ที่เป็นไปตามวงศ์ตระกูล

ตัวอย่าง

“เด็กคนนี้ท่าจะเป็นนักดนตรีมีชื่อเสียงต่อไป ทั้งปู่ย่าพ่อก็นักเป่ามือทางดนตรี **เชื่อไม่ทิ้งแถว**หรอก”

ลูกสมภารหลานเจ้าวัด

ลูกผู้มีอำนาจ

สมภารหรือเจ้าวัดได้แก่ผู้ใหญ่ในวัด คือเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ปกครองลูกวัดทั้งหมด จึงถือว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในวัด ลูกหลานของเจ้าอาวาสที่มาบวชหรือมาอาศัยในวัดก็พลอยเป็นผู้ที่ใครๆเกรงใจและมีอำนาจในวัดไปด้วย

ตัวอย่าง

“เรามันแค่ลูกตาสีตาสาจะไปแข่งกับ**ลูกสมภารหลานเจ้าวัด**กระไรได้”

ลูกเสือลูกจระเข้

ลูกศัตรูหรือลูกคนพาลซึ่งจะนำความลำบากเดือดร้อนมาให้ ทั้งเสือและจระเข้เป็นสัตว์ดุร้าย ลูกของมันเมื่อยังเล็กอาจจะดูน่ารักน่าเลี้ยงไว้ดูเล่น แต่เมื่อโตขึ้นมา มันก็ต้องดุร้ายตามธรรมชาติของมัน

โคลงสุภาภิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดารามอธิบายความหมายว่า

ชนโฉดบ่ได้ตริ๊ก

ตรองการ

เลี้ยงลูกเสือสามานย์

มุ่งร้าย

เล่นเลี้ยงลูกอันธพาล

พาผิด ให้นา

ความผิดมันมักบ้าย

ถูกต้องตนเสมอ

ตัวอย่าง

หากพระน้องครองสัตว์บรรทัดเทียม ไม่รักเลี้ยงลูกจะเข้เส่นหา

.....

คนเลี้ยงดูสุนัขดมเผือกดมกลิ่น เหมือนหลงเลี้ยงลูกเสี้ยนเหล็กเกิน
 (พระอภัยมณี ตอน พระอภัยมณีและนางละเวงพูดถึงมังคลาที่คิดทรยศ)
 “อย่าเลี้ยงเอาไปเลี้ยงเลย **ลูกเสี้ยนลูกจะเข้** พ่อแม่อันธพาล
 อย่างนี้”

ลูกหม้อ

ผู้ที่ฝึกฝนปฏิบัติงานมาแล้วจนชำนาญ
 ลูกหม้อคือปลากัดที่ผ่านการคัดเลือกพันธุ์จนมีลักษณะเด่น
 เป็นพิเศษเพื่อการต่อสู้โดยเฉพาะ

ตัวอย่าง

“เขาเป็นคนดีมีความสามารถและทำงานมานานจนเป็น **ลูกหม้อ** ของกรม แต่จนปานนี้ยังไม่ได้ตำแหน่งอะไรเลย”

ลูกหน้าปะจมูก

ทำอะไรเด็ดขาดจริงจังไม่ได้ เพราะจะไปกระทบกระเทือน
 พวกพ้องหรือผู้อยู่ใกล้ตัว

ตัวอย่าง

“ทำคดีเรื่องนี้ลำบากมาก ดูๆ จะเป็นลักษณะ **ลูกหน้าปะ
 จมูก** นั้นพี นีเพื่อน เจอกันทุกวัน”

เล็กพริกขี้หนู

เล็กแต่เก่งกล้าสามารถหรือมีพิษสง

เปรียบเหมือนพริกขี้หนูซึ่งเป็นพริกเม็ดเล็กแต่เผ็ดมาก

ตัวอย่าง

“เห็นตัวเล็กๆ อย่างนี้ละ อย่ายึดประมาท **เล็กพริกขี้หนู**
เชี่ยวชาญ เก่งรอบด้าน”

เลี้ยงช้างกินขี้ช้าง

หาประโยชน์โดยมิชอบจากงานที่ทำ

สมัยก่อนช้างที่ขึ้นระวางของหลวง จะมีค่าใช้จ่ายในการ
ซื้ออาหารให้ช้างกิน คนเลี้ยงช้างมักจะยกยอกเงินค่าอาหารของช้าง
จึงพูดเป็นเชิงประชดว่า เลี้ยงช้างแล้วกินขี้ช้าง

ตัวอย่าง

“เจ้านายปล่อยปลละละเลย ลูกน้องจึง**เลี้ยงช้างกินขี้ช้าง**
ถือโอกาสใช้ตำแหน่งหน้าที่หากินนอกระบบ”

เลือกที่รักมักที่ชัง

ลำเอียงเพราะอคติ

ตัวอย่าง

“ท้าวพระญาทั้งหลาย จงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทั้งหลาย
๑๐ ประการอย่าให้ขาด จงรักลูกเจ้าเหง้าขุนหมื่นทนายไพร่ฟ้า
ข้าไททั้งหลาย อย่ายึดเลือกที่รัก อย่ายึดมักที่ชัง แลรักเขาจงเสมอ
กันแล”

(ไตรภูมิพระร่วง)

“ของพวกนี้ฉันก็แบ่งให้พวกเธอเท่าๆ กัน ไม่ได้เลือกที่รัก
มักที่ชังแต่อย่างใด”

เลือกหนักมักได้แระ

เลือกมากหนักจะได้ที่ไม่ดี

แระในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ไม่มียาการค้าวางวดอันใด โดยเฉพาะ
เมื่อเทียบกับอัญมณีเช่นเพชรพลอย

สำนวนนี้มักใช้กับการเลือกคู่ครอง

ตัวอย่าง

“จะเลือกทั้งรูปสวยรวยทรัพย์นับวิชา มารยาทชาติผู้ดีมีศีล
ธรรมนะคงยาก เผลอๆ จะเข้าตำรา**เลือกหนักมักได้แระ** เสียอีก”

ว

วัดรอยตีน

ตีตนเสมอ ชิงดีชิงเด่นกับผู้ทีเหนือกว่าหรือมีพระคุณ

สำนวนนี้มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ คว้ายชื่อ
ทรพา มีลูกตัวผู้ก็ฆ่าหมด เหลือแต่ลูกชื่อทรพีซึ่งแม่แอบนำไปเลี้ยง
ไว้จนโต เมื่อรู้เรื่องพ่อ ทรพีก็คอยวัดรอยตีนพ่อจนเห็นว่าตีนตน
ใหญ่เท่าพ่อ จึงเข้าสู่ขีวิตทรพาดาย

ลองเชิงเริงร้องคะนองไพร ไส้เลี้ยวเสี้ยวขวิดหินผา

ตามสะกดบทจรทรพา

วัดรอยบาทาบิดาตุ

เห็นเท่าเดิบใหญ่คล้ายคลึง

กำกึ่งพอจะตอบต่อสุ

ตัวอย่าง

“เธอแกลังฉันแล้วทำไมรู้ไม่ขึ้นนะ ระวังเถอะ **วันพระไม่มี
หนเดียว**”

วัวเคยขาม้าเคยขี่

คุ้นเคยกัน รู้ที่กัน เข้าใจท่วงทำนองของกันและกันเป็นอย่างดี

การขี่ม้าหรือขี่วัว ผู้ขี่และพาหนะที่ขี่มักจะคุ้นเคยและรู้จักกันเป็นอย่างดี ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่องอิเหนาวา

ขุนม้าผูกม้าพาขี่ เคยขี่ควมขับสำหรับขา
สำนวนนี้ส่วนมากใช้กับคนที่เคยเป็นสามีภรรยา

ตัวอย่าง

มึงถือว่าอีวันทองเป็นแม่ตัว ไม่เกรงกลัวเว้โว้ทำโมหันต์
ไปรับไปไม่ไปในกลางวัน อ้ายแผนพ่อนั้นก็เป็นใจ
มันเหมือนวัวเคยขาม้าเคยขี่ ถึงบอกกว่าดีหาเชื่อไม่
อ้ายช้างมันก็ฟ้องเป็นสองนัย ว่าอ้ายไวล็กแม่ให้บิดา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษาไต่สวนคดีที่ขุนช้างถวายฎีกา)

“เธอไม่พอใจที่สามีไปเยี่ยมภรรยาเก่า เพราะอดระแวงไม่ได้ว่า
เขาจะคืนดีกันตามประสา **วัวเคยขาม้าเคยขี่**”

วัวลีมตีน

คนที่ได้ดีแล้วลี้มฐานะเดิมของตน

ตีนในที่นี้ใช้เป็นคำเปรียบหมายถึงรากฐานหรือพื้นเพ

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “คนลืมหัด วัวลืมหัด” หรือ “ขาลืมตัว วัวลืมหัด”

ตัวอย่าง

“ดูลูกบ้านโน้นซิ พอได้ดีมีเงินทองเข้าหน่อย ก็มองไม่เห็นหัวใคร ทำตัวเหมือน **วัวลืมหัด**”

วัวลืมหัด

คนที่มีความผิดติดตัว ทำให้มีความหวาดระแวง
วัวลืมหัด หมายถึง วัวที่มีบาดแผลที่หลัง เมื่อเห็น
กาบินมาก็หวาดระแวงว่ากาจะมาจิกกินแผลนั้น

สำนวนนี้เดิมใช้ว่า “วัวลืมหัดขาด”

โคลงสุภษัฏประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดารามอธิบายความหมายว่า

คิดวัวลืมหัดขาดหน้า นานแผล

หวาดสุภษัฏกาแก แกะคู้

เดินใดระวังแล เหลือบลอบ ลีณา

เฉกชาติชนร้ายนุ้ย บอกร้ายในตัว

ตัวอย่าง

ระวังตัวเหมือนวัวลืมหัดขาด เห็นแต่กาบินผาดก็หวาดหวั่น
ท่วงที่ทำนองจะป้องกัน เชิงชั้นของเจ้าข้าเข้าใจ

(สังข์ทอง ตอน ทำวายุศวิลลต่อว่านางจันทา)

บัดนั้น พระพี่เลี้ยงเคืองขัดอัครฉัตร

จึงว่าข้าทูลขอรไท กลการอะไรมาโกรธฟุ้ง

ชาติวัรวะวังสันหลังขาด เห็นแต่กาบินผาดก็สะดุ้ง
 เราอยู่อุ้มเต็มใจในไส้พุง อย่าหยาบยุ่งกรุงกริ่งเจรจา
 (ไชยเชษฐา ตอน สี่พี่เลี้ยงต่อว่าเจ็ดนาง)

“เขาแอบหยิบเงินแม่ไปซื้อเกมเล่น พ่อแม่เรียกกินข้าวก็
 สะดุ้งสุดตัวเป็น **วั้วสันหลังหวะ**”

วั้วหายล้อมคอก

เรื่องเกิดขึ้นแล้วจึงคิดแก้ไข

โคลงกระทู้สุภาสิตเกาอธิบายความหมายว่า

โค ผุงปล่อยถูกปล้น	กลางแปลง
หาย ฉิบราคาแพง	ไม่น้อย
ล้อม รั้วเรือกแข็งแรง	โดยรอบ นาแฮ
คอก ตอกสลักเรียบร้อย	ปลูกร้านทำโรง
ตัวอย่าง	

“ทำไมจึงไม่คิดป้องกันให้รอบคอบเสียก่อน พอเกิดระเบิด
 ตูมขึ้นแล้วจึงจะมาแก้ไขวุ่นวาย ชอบทำแบบ **วั้วหายล้อมคอก**
 อยู่เรื่อย”

วั้วเห็นแก่หญ้า ชี้อ้าเห็นแก่กิน

เห็นแก่กินหรือเห็นแก่ได้

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
 ศาสดารามอธิบายความหมายว่า

สัญชาติทาสคี่ข้า*	คนทมิฬ
เชื้อเช่นเห็นแก่กิน	กับเข้า*
ยืนนอนนั่งกลางดิน	เดินตี๋ม ใต้เฮย
ดีชั่วอย่าหยอกเย้า	หยาบซ้ำชาติสกุล

*คี่ข้า คือ ขี้ข้า, กับเข้า คือ กับข้าว

ตัวอย่าง

“นี่เธอ เผลาๆ เสียบ้างสิจ๊ะ เห็นอะไรก็อยากได้อากินเสียหมด เขาจะนึกหาได้นะ ว่าเป็นพวก **วัวเห็นแก่หญ้า ขี้ข้าเห็นแก่กิน**”

ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง

ตำหนิคนอื่นว่าอย่างไร ตนเองก็ทำอย่างนั้น
 สำนวนนี้มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องอิเหนา อิเหนาไม่รัก
 ไม่ต้องการแต่งงานกับบุษบาซึ่งเป็นคู่หมั้นของตน ตรงข้ามกับ
 วิชาสะก่าซึ่งเห็นรูปร่างบุษบาแล้วคลั่ง ทำให้ท้าวกะหมังกุหนึ่ง
 ต้องไปสู่ขอนางบุษบาให้ เมื่อท้าวดาหาไม่ยอมยกให้ จึงต้องยกทัพ
 มารบเพื่อชิงนางบุษบา ท้าวกูเรbinจึงมีสารสั่งให้อิเหนาไปช่วยรบ
 อิเหนาอ่านสารแล้วตำหนิบุษบาวางามไม่เท่าจินตะหราทั้งยังตำหนิ
 เจ้าเมืองต่างๆ ที่มาติดพันบุษบา ดังคำประพันธ์ว่า

หลงรักรูปร่างแต่อย่างนั้น จะพากันมาม้วยไม่พอที่
 แม้นงามเหมือนจินตะหราวาตี ถึงจะเสียชีวิตก็ควรนั้ก
 แต่ในที่สุดอิเหนากลับหลงรักบุษบาถึงกับลักพานางไป

ตัวอย่าง

“ไปเที่ยวว่าคนอื่นเขาหลงดาราศาสตร์ ตัวเองก็หลงเหมือนกันใช่
ไหมล่ะ **ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง**”

ว่าย่น้ำเข้าหาจระเข้

ผจญกับอุปสรรคโดยไม่เกรงอันตราย

โคลงสุภามิตรเก่าประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดารามอธิบายความหมายว่า

เห็นชัดจระเข้ฟอง	ฟูชล
สู้ว่ายแหวกวังวน	แหวดเคล้ำ
จนกิจจิตจำนน	จักเสียง หนีนา
ร้ายเท่าร้ายขึ้นเข้า	แค้นได้คดียึด

ตัวอย่าง

เมื่อจะเอาโทษทัณฑ์ฉันใด ก็ตามใจด้วยเรานี้เป็นข้า
ได้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจา จะหลบลิ้นหนีหน้าไปทำไม
ถือตามคำโบราณท่านว่ามา ว่าว่าย่น้ำเข้าหาจระเข้ใหญ่
ยากง่ายตายเป็นประการใด ให้เป็นไปตามกรรมที่ทำมา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนลูแก่โทษ)

“เขาถูกฝ่ายปกครองเรียกพบ รู้ก็รู้ว่าจะถูกลงโทษ แต่ก็
จำเป็นต้อง **ว่าย่น้ำเข้าหาจระเข้**”

ศ

ศรศิลป์ไม่กินกัน

ไม่ถูกกัน ไม่ลงรอยกัน

ศร คือ อาวุธชนิดหนึ่ง บางทีเรียกว่า ธนูหรือหน้าไม้

ศิลป์ หมายถึง คันธนู มักจะใช้เป็นนบเพียบ ชมคิ้วนางว่า

โก่งเหมือนคันธนู เช่นในวรรณคดีเรื่องอิเหนา

งามเนตรดั่งเนตรมฤคมาศ งามขนงก่งวาดดั่งคันศิลป์

สำนวนนี้เดิมหมายถึงทำอะไรกันไม่ได้ ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ พระรามและพระมงกุฎซึ่งเป็นพ่อลูกกันแต่ยังไม่รู้จักกัน ต้องมาสู้รบกัน เมื่อพระรามแผลงศรออกไปก็กลายเป็นอาหารทิพย์ และเมื่อพระมงกุฎแผลงศรก็กลายเป็นข้าวตอกดอกไม้ พระรามจึงว่า

รายงานุทธนาราวี ถ้อยที่ศรศิลป์ไม่กินกัน

จงเป็นมิตรไมตรีกันดีกว่า กุมารารอย่ารังเกียจเดียดฉันท์
ตัวอย่าง

“สองคนนี่คงจะทำงานด้วยกันลำบาก ท่าทาง**ศรศิลป์ไม่กินกัน**เสียเลย”

ศอกกลับ

ย้อนว่า สวนคำ หรือกระทำการแก้แค้น

สำนวนนี้มาจากกีฬาชกมวยไทย ที่ใช้ทั้งกำปั้น เข่า ศอก ในการต่อสู้ ศอกกลับเป็นท่าหมุนตัวตีศอกแฉ่งกลับหลังให้ถูกคู่ต่อสู้

ตัวอย่าง

“เธออยากว่าเขาก่อนนี้ เขาก็เลย**ตอกกลับ**ให้บ้าง จ้อย
เลยสิ”

ศิษย์มีครู

คนที่มีความสามารถเพราะมีครูดี

ตัวอย่าง

กรณีนี้	เป็นพยาน
เราก็อศิษย์อาจารย์	หนึ่งบ้าง
เราผิดท่านประหาร	เราขอบ
เราบ่ผิดท่านมล้าง	ดาบนั้นคืนสนอง

(ตำนานศรีปราชญ์)

ด้วยยังไม่เห็นดีของพलयงม มิใช่ลูกว่าตามใจคนอง
เป็นลูกศิษย์มีครูรู้เที่ยงแท้ ท่านทำนายไว้แน่ไม่เป็นสอง
(ขุนช้างขุนแผน ตอน พलयงมอาสาทำศึกเชียงใหม่)

“อย่าไปดูถูกความรู้ความสามารถของเขาเลย เขาก็**ศิษย์มี
ครูเหมือนกัน**”

ศึกษ่นาง

การวิวาทหรือต่อสู้กันต่อหน้าหญิงที่ตนหมายปอง

ตัวอย่าง

“ไม่อับอายขายหน้าชาวบ้านบ้างหรืออย่างไร พี่น้องกัน
แท้ๆ มาทำ**ศึกษ่นาง**กันอยู่ได้”

เศรษฐียังรู้จักขัดไฟ

คนมั่งมีก็ยังมีเวลาที่ขาดแคลนได้
 ขัดไฟ หมายถึง เอาหินมาขัดถูกันเพื่อให้เกิดความร้อนจน
 ติดไฟได้ โดยปกติเศรษฐีจะไม่ต้องขัดไฟเอง ปล່อยให้เป็นหน้าที่
 ของผู้รับใช้ แต่ในช่วงที่ได้รับความลำบากหรือตกอับ เศรษฐีอาจจะ
 ต้องขัดไฟเอง

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “เศรษฐียังรู้จักขัดไฟ”

ตัวอย่าง

“เขาเคยร่ำรวยมาก ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย แต่ตอนนี้ตกต่ำ เงิน
 ทองขาดมือ ขาดแคลนจนต้องยืมเพื่อนที่เขาเคยดูถูกไว้ เขาสิ้นใจไป
 ว่า **เศรษฐียังรู้จักขัดไฟ**”

ส

สร้างวิมานในอากาศ

คาดคิดหรือหวังจะมีจะเป็นอย่างเลอเลิศ
 สำนวนนี้มีความหมายเหมือนกับ “คิดสมบัติบ้า” และ
 “มั่งมีในใจ แล่นไบบนบก”

ตัวอย่าง

“ถ้าเธออยากมั่งมีกับเขาบ้างก็ควรขยันขันแข็งทำการงาน
 ดีกว่ามานั่ง **สร้างวิมานในอากาศ** เผลอๆ อาจถูกไล่ออก”

สวมหน้ากากเข้าหากัน

แสรังทำหรือแสรังพูดดีต่อกัน

หน้ากากใช้บังใบหน้า “สวมหน้ากาก” หมายถึง การปิดบังซ่อนเร้นความหลอกลวงไว้ภายใน

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “ใส่หน้ากากเข้าหากัน”

ตัวอย่าง

“คนในสังคมทุกวันนี้ มักสวมหน้ากากเข้าหากัน หาความจริงใจไม่ได้”

สวยแต่รูป จุบไม่หอม

รูปร่างงาม แต่ความประพฤติและกิริยามารยาทไม่ดี

ตัวอย่าง

“ลูกสาวบ้านนี้นะรี สวยแต่รูป จุบไม่หอม พูดจาไม่มีสัมมาคารวะ ซ้ำกิริยาก็กระโดดกระเดก”

สวรรค์ในอก นรกในใจ

ความดีหรือความชั่วอยู่ที่ใจตนเอง

พุทธภาษิตที่ว่าถ้าเราประกอบกรรมดีเราย่อมภูมิใจและอึ้งใจเหมือนกับสร้างสวรรค์ขึ้นในใจ ในทางกลับกันหากเราทำชั่วก็เหมือนสร้างนรกขึ้นในใจ ทำให้เกิดความทุกข์เฟោฟลาญจิตใจ โคลงโลกนี้ถืออธิบายความหมายว่า

สวรรค์ แสงสุขได้ เสียกรรม

ในอก อิ่มบุญธรรม เที่ยงได้

นรกรักบาปนำ ไปสู่ทุกข์แฮ
 ในใจให้สุขให้ ทุกข์ด้วยใจเอง
 ตัวอย่าง

“เธอทำอะไรไว้ แม้คนอื่นจะไม่รู้ไม่เห็น แต่เธอย่อมรู้อยู่แก่ใจตนเอง เหมือน*สวรรค์ในอก นรกรักในใจ*”

สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ

สอนคนที่มีสันดานไม่ดีอยู่แล้วให้เก่งกล้าขึ้น

โคลงสุภาพนิตเก่าอธิบายความหมายว่า

สั่งสอนสัตว์จระเข้ คงคา

ให้แหวกว่ายเวียนวา- รีหว่าย

เปรียบปราชญ์สั่งสอนสา- นุศิษย์ พาลแฮ

มันเก่งโกงยิ่งย้าย อย่าเยื้องยักสอน

ตัวอย่าง

“คุณไม่ต้องไปแนะนำเจ้าหลานชายให้แก้ตัวกับครูเรื่องไม่ได้ทำการบ้านหรอก เขาถนัดอยู่แล้ว อย่าไป*สอนจระเข้ให้ว่ายน้ำ*เลย”

ส่อเสียดเบียดตะลุง

ยุแหย่ พูดยั้วช่องชักนำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

ตะลุงเป็นเสาใหญ่ที่ปักแน่นหรือเสาสำหรับผูกช้าง เบียดตะลุงน่าจะหมายถึงช้างที่ผูกไว้กับเสาตะลุง พยายามเอาตัวเข้าไปเบียดเสาเพื่อให้เสาล้ม เปรียบกับคนที่คอยพุดยุแหย่อยู่เสมอทำให้ผู้อื่นเอนเอียงไป

ตัวอย่าง

สื่อเสียดเบียดตะลุงทำยุ่งหยาบ ไม่กลัวบาปกลัวกรรมมันทำให้
มันจะทำให้หน้าแก่หน้าใจ ที่หมายไว้ไม่สมอารมณ์มัน

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางพิมโกรธขุนช้างที่หาเรื่องให้พลายแก้วไปทัพ)

“เขาเป็นคนชอบ **สื่อเสียดเบียดตะลุง** ทำให้เพื่อน ๆ ทะเลาะ
ะกัน ไม่มีใครอยากคบด้วยแล้ว”

สะเก็ดตีนเมรุ

เลวทรามต่ำช้า ไม่มีราคาค่างวด

เมรุ หมายถึง ภูเขากลางจักรวาล มียอดเป็นที่ตั้งแห่งเมือง
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระอินทร์ เรียกกันว่าเขา
พระสุเมรุ ที่ตีนเขาเป็นที่อยู่ของพวกยักษ์หรืออสูร ซึ่งมีศักดิ์ต่ำกว่า
เทวดาที่อยู่บนเขาพระสุเมรุ

หรืออีกนัยหนึ่ง เมรุ หมายถึง ที่เผาศพ หลังคาเป็นยอดมี
รั้วล้อมรอบ มักสร้างด้วยไม้ตกแต่งสลักเสลางดงาม สะเก็ดไม้ที่ทิ้ง
เกลื่อนกลาดที่ตีนเมรุจึงเป็นเศษไม้ที่ไม่มีค่า

ตัวอย่าง

“แม่ขอห้ามไม่ให้คบกับพวก **สะเก็ดตีนเมรุ**พวกนี้ เพราะ
วัน ๆ เอาแต่เข้าบ่อน พอเงินหมดก็เที่ยวลักเล็กขโมยน้อย ตีชิงวิ่งราว
ทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน”

สัญชาติคางคก ยางหัวไม่ตกไม่รู้ลึก

คนเลวจะไม่รู้ลึกสำนึก ถ้าไม่ถูกลงโทษอย่างหนัก

ยางหัว หมายถึง ของเหลวและเหนียวที่ไหลซึมออกมาจากแผลที่หัวสัตว์ โดยเฉพาะคางคก ยางหัวจะตกต่อเมื่อถูกฟันอย่างแรง

ตัวอย่าง

“พวกหัวขโมยพวกนี้ ต้องให้ตำรวจจับเข้าคุกเสียให้เด็ด **สัญชาติคางคก ยางหัวไม่ตกไม่รู้สึกหรือ**”

สับไม่ไห้แค้นคอกา

ทำลายล้างให้สิ้น

แค้นคอก หมายถึง อาการที่คนและสัตว์กินแล้วติดคอหรือกลืนไม่สะดวก

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “สับไม่ไห้กากลิ้นแค้น”

ตัวอย่าง

จะยกเข้าหักโหมโจมตี เอาบรู๊กาหลังเป็นเขตชั้นท์
ฆ่าเสียให้สิ้นพงศ์พันธุ์ จะห้าหั้นมิให้แค้นคอกา

(อิเหนา ตอน ระตูมะงาดาโกรธท้าวกาหลังที่สู้ขอบุตรีแล้วไม่ไห้)

“พวกที่ฆ่าข่มขืนเด็กอย่างนี้ มันน่าจับมา **สับไม่ไห้แค้นคอกา** ลงโทษให้สาสม”

สับเล่นเป็นเขียง

พูดถากถางว่าเอาฝ่ายเดียว

เขียง คือ ไม้รองรับการสับหั่น สำนวนนี้เปรียบการพูดจาโขกสับกับการสับเขียง

ตัวอย่าง

สักวาฟังแล้วนำหัวร่อ ทั้งหลอกล้อขอรับสับเป็นเขียง
ไม่ทันไรใจดับตะเกียง แล้วกลับเกียงว่ากล่าวให้ยาวความ
(บทสักวาของคุณพุ่ม)

ตัวอย่าง

“วันนี้ฉันถูกเจ้านาย **สับเล่นเป็นเขียง** ในที่ประชุม เพราะ
ไปค้ำนการจัดซื้อจัดจ้างโดยวิธีพิเศษของท่าน”

สาดโคลน

ใส่ร้ายป้ายสี

ตัวอย่าง

“เธอไซ้คร้ายถูกเพื่อนร่วมงาน **สาดโคลน** จนถูกตั้งกรรมการ
สอบสวน”

สาดน้ำรดกัน

กล่าวให้ร้ายซึ่งกันและกัน

ตัวอย่าง

แต่ว่าอันการรณยุทธ์ ถ้อยทีฤทธิรุทชแข็งขัน
เหมือนหนึ่งสาดน้ำรดกัน อย่าสำคัญจะไม่ต้องอินทรีย์
หน้าที่จะต้องทั้งสองข้าง ในระหว่างซึ่งชิงไชยศรี
(รามเกียรติ์ ตอน ทศกัณฐ์ปรารภกับไมยราพ)

“นักเรียนทะเลาะกันก็เหมือน **สาดน้ำรดกัน** ไม่เห็นจะได้
ประโยชน์อะไรเลย สู้หันหน้ามาช่วยกันแก้ปัญหาดีกว่า”

สามวันดีสี่วันไช้

เจ็บออตๆ แอตๆ อยู่เสมอ

คนที่มีสุขภาพไม่ดี เจ็บป่วยบ่อยๆ ประเดี๋ยวเจ็บ ประเดี๋ยวหาย ในหนึ่งสัปดาห์ สามวันสบายดี อีกสี่วันเป็นไช้

ตัวอย่าง

“ลูกชายคนเล็กของฉัน **สามวันดีสี่วันไช้** ต้องหยุดเรียนบ่อยๆ จนเรียนไม่ทันเพื่อนฉันละกลุ่มใจจริงๆ”

สาวไส้ให้กาгин

เอาความลับของฝ่ายตนไปเปิดเผยให้คนอื่นรู้ เป็นการประจานตนหรือพวกของตน

โคลงสุภามิถิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอธิบายความหมายว่า

อุตริเก็บเรื่องร้าย

ฉานชน

เสียดส่อก่อความปน

ปดไต้

ตัวก็เปล่าจากผล

จากประ-โยชนนา

ดูจเสาะสาวไส้

ส่งให้กาгин

ตัวอย่าง

รู้ว่าเจ้าอย่าว่าให้หนักไป

อัชฌาอาศัยแต่พอควร

อย่าเพื่อสาวไส้ให้กาทั้ง

อ้ออึ้งลือเลื่องเครื่องคนสรรวล

(ไกรทอง ตอน ไกรทองห้ามปรัมนางวิมาลา)

“ดูซิพี่น้องกันแท้ๆ พอโกรธทะเลาะกัน ต่างก็ซุกค้ำความไม่ดีของกันและกันออกมาโพนทะนาให้ชาวบ้านรู้ อย่างนี้เขาเรียกว่า **สาวไส้ให้กากิน**นะเธอ”

สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล

คำพูดและกิริยาบอกให้รู้ถึงการเลี้ยวคูอบรมศึกษา
สำเนียงส่อภาษา หมายถึง คำพูดบอกให้รู้ว่าเป็นคนชาติใด
กิริยาส่อสกุล หมายถึง กิริยามารยาทแสดงให้รู้ว่าได้รับการอบรม
เลี้ยงดูมาอย่างไร

สำนวนนี้มักใช้ตำหนิผู้ที่ใช้กิริยาวาจาไม่เหมาะสม

ตัวอย่าง

“วันนี้ลูกชายพาคู่รักมาให้รู้จัก หน้าตาก็สวยดีหรือ ก แต่กิริยาวาจาไม่ไหวเลย แสดงถึงพื้นเพของเธอ เพราะ **สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล** จริงไหม”

สิ้นเนื้อประดาตัว

ไม่มีสมบัติเหลือติดตัวเลย

ประดา หมายถึง ทั้งหมด ทั้งสิ้น

ตัวอย่าง

“เขาเล่นการพนันจน **สิ้นเนื้อประดาตัว** ไม่เหลือแม้แต่บ้านจะให้ลูกเมียซุกหัวนอน”

สิ้นไร้ไม้ตอก

ยากไร้ ชัดสนถึงที่สุด

ตอก คือไม้ไผ่จ๊กเป็นเส้นบางๆ สำหรับสานภาชนะ เช่น ตะลอม เข่ง หรือผูกจากมุงหลังคา “สิ้นไร้ไม้ตอก” จึงหมายถึง ยากจนทรัพย์สินแม้แต่ไม้ตอกซึ่งมีราคาถูกๆ ก็ไม่มีติดตัว

สำนวนนี้มีความหมายเหมือนกับ “ยากแค้นแสนเข็ญ” หรือ “ยากจนคั่นคั่น”

ตัวอย่าง

“แม้ฉันจะออกจากราชการ ไม่มั่งมีศรีสุขเหมือนแต่ก่อน ฉันก็ไม่ถึงกับ **สิ้นไร้ไม้ตอก** เพราะยังมีเงินบำนาญกินพอเลี้ยงชีพ ไม่ทำให้ใครต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย”

สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น

การได้เห็นย่อมน่าเชื่อถือกว่าคำบอกเล่า

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อไปว่า “สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ”

ตัวอย่าง

“คุณจะไปร่วมทุนผลิตสินค้าเพื่อส่งออกนะดีแล้ว แต่ควร จะศึกษางานนั้นด้วยตนเองไม่ใช่เพียงแค่ฟังเขาบอก **สิบปากว่า ไม่เท่าตาเห็น สิบตาเห็นไม่เท่ามือคลำ** มีตัวอย่างมาหลาย รายแล้ว”

สิบแปดมงกุฏ

ผู้ที่มีเล่ห์เหลี่ยมมากหรือนักเลง

สำนวนนี้มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ เป็นคำเรียกทหารเอกของพระรามซึ่งเป็นลิงชั้นนายมีมงกุฏสวม มี ๑๘ ตัว คือ เกยूर ผิวกายสีม่วงแก่ โกมุท ผิวกายสีบัวโรย ไชยามพวาน ผิวกายสีเทา มาลุนทเกษตร ผิวกายสีเมฆ วิมล ผิวกายสีดำ ไวยบุตร ผิวกายสีเมฆแก่ สัตพลี ผิวกายสีขาว สุรกานต์ ผิวกายสีเหลือง สุรเสน ผิวกายสีเขียว นิลขัน ผิวกายสีหงส์ดิน นิลปานัน ผิวกายสีส้มฤทธิ์ นิลปาสัน ผิวกายสีเลื่อมเหลือง นิลราช ผิวกายสีน้ำไหล นิลเอก ผิวกายสีทองแดง วิสันตราวี ผิวกายสีลิ้นจี่ กุมิตัน ผิวกายสีทอง เกสรทมาลา ผิวกายสีเหลืองอ่อน มายूर ผิวกายสีม่วงอ่อน คำกลอนในเรื่องรามเกียรติ์ตอนทศกัณฐ์ล้ม กล่าวถึง “อัฐภาทศมงกุฏ” ซึ่งหมายถึงสิบแปดมงกุฏไว้ดังนี้

พร้อมอัฐภาทศมงกุฏ ทหารฤทธิ์รุทรช้ายขวา
 ทั้งชมพูขีดขินนครา เผ่าบาทดาษดาประนมกร
 ปัจจุบันสำนวนนี้หมายถึงคนที่หากินในทางมิชอบชีพ เช่น เป็นนักเลง นักต้มตุ๋น นักหลอกหลวง หรือคนมีเล่ห์เหลี่ยมมาก
 ตัวอย่าง

“พ่อขอห้ามไม่ให้แกลบค้าสมาคมกับพวก **สิบแปดมงกุฏ** กลุ่มนี้เด็ดขาด ถ้าไม่เชื่อก็จะได้เห็นดีกัน”

สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง

อาชีพค้าขายสู้รับราชการไม่ได้
 พระยาเลี้ยง หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยงเป็นข้าราชการ ซึ่งถือกันว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติยศและมั่นคง คนไทยแต่ก่อนจึงนิยมรับราชการมากกว่าเป็นพ่อค้า

ตัวอย่าง

“คุณพ่ออยากให้ฉันรับราชการ ท่านอ้างว่า**สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง** แต่ฉันอยากทำธุรกิจส่วนตัวมากกว่า”

สิบรู้ไม่เท่าชำนาญ

ความชำนาญมีค่ามากกว่าความรู้

ตัวอย่าง

“แม่ครัวลากลับบ้าน ๒-๓ วัน ฉันเลยลงมือทำอาหารเอง ทั้งพ่อทั้งลูกบ่นกระปอดกระแปด ใ้เราก็อุตส่าห์เปิดตำราทำแล้วนะ **สิบรู้ไม่เท่าชำนาญ**จริงๆ ด้วย”

สี่ชอให้ควายฟัง

แนะนำคนโง่ย่อมไม่เกิดประโยชน์

โคลงสุภาพษิตประจำภาพในพระอุโบสถในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

สี่ชอเสียงเสนาะให้	ควายฟัง
ไไหนจะทราบเสนาะดัง	ดุจใบ้
สอนธรรมที่สัจจัง	พาลทึบ โง่แฮ
ปราชญ์สุดโปรดโง่ให้	ทราบรู้ธรรม
ตัวอย่าง	

“อย่าไป**สี่ชอให้ควายฟัง**เลยคุณ เขาอยากจะทำอะไรก็ปล่อยให้เขาทำไปเถอะ ไม่ต้องไปแนะนำอะไรเขาหรอก โตๆ ด้วยกันแล้ว”

สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง

ทุกคนอาจทำผิดพลาดได้

สี่ตีน หมายถึง สัตว์สี่ตีนเช่นช้างซึ่งมักก้าวเดินได้มั่นคง แต่ก็อาจก้าวพลาดได้ เช่นเดียวกับนักปราชญ์คือผู้รู้ บางครั้งอาจพลาดโดยไม่ตั้งใจหรือไม่ทันคิด จึงควรให้อภัยและโอกาสแก่กัน โคลงสุภาฉิตเก่าอธิบายความหมายว่า

สี่ตีน คือช้างใหญ่ เยี่ยมเขา

ยังพลาด พลิกแพลงเบา บาทบ้าง

นักปราชญ์ อาจองเอา อรรถกล่าว ไต้เนา

ยังพลั้ง พลาดขาดค้าง อย่าอ้างอวดดี

ตัวอย่าง

“ท่านพูดผิดไปให้อภัยท่านเถอะ **สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง** ท่านชรามากแล้วหลงๆ ลืมๆ ไปบ้าง”

สุกเอาเผากิน

ทำลวกๆ ทำพอให้เสร็จไปคราวหนึ่งๆ

การทำอาหารแทนที่จะต้มแกงซึ่งต้องใช้เวลา ก็กลับเอามาเผาพอสุกกินได้

ตัวอย่าง

“ช่างเสื่อร้านนี้ทำงาน**สุกเอาเผากิน** ลูกค้าเลยหนีหมด”

สู้จนเย็บตา

สู้อย่างทรหดอดทนไม่ยอมถอย

การเล่นไก่ชน เมื่อไก่บางตัวถูกคู่ต่อสู้จิกตีจนตาแตก
เจ้าของก็ยังไม่ยอมแพ้ อดสำหรับเย็บหนังตาไก่เพื่อให้ต่อสู้ต่อไปอีก
ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่องอิเหนา ตอนท้าวจะมหาหราและท้าว
กะปาลันเตรียมทัพไปรบกับเมืองกาหลัง

ต่างขันเข้าหน้าไม่ราถอย จะฟันแทงทุบตอยไม่ยอมเจ็บ
มิได้ถอยหลังมาจนตาเย็บ เนื้อเหน็บหนังเหนียวเป็นฟันไป

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “สู้ยิบตา” หรือ “สู้เย็บตา”

ตัวอย่าง

สันทานด้านตื้อนี้สุดใจ จะว่าอย่างไรก็ไม่เจ็บ
ทำไขหุสสู่เถียงจนตาเย็บ เติมแต่้มแนมเหน็บไปทุกคราว

(สังข์ศิลป์ชัย ตอน นางศรีสุพรรณว่าศรีสินท์)

“เขาเป็นคนจริง ถ้าเขารู้ว่าอะไรไม่ถูกต้อง เขาก็**สู้จนเย็บตา**”

เส้นผมบังภูเขา

เรื่องง่าย ๆ แต่คิดไม่ออก เหมือนมีอะไรมาบังอยู่

เส้นผมเปรียบเหมือนเรื่องเล็กน้อยที่ทำให้หลงทางเสียเวลา
คิดแก้ไข จนทำให้ไม่เห็นภูเขาซึ่งเปรียบเหมือนเรื่องใหญ่ที่สำคัญกว่า

ตัวอย่าง

ตามใจสารพัดไม่ขัดข้อง ถนอมน้องต้องจิตสนิทสนม
ยากที่จะตรองตรึกนึกนิยม เหมือนเส้นผมบังภูเขาเลากา

(คารวี ตอน คารวีเกี่ยวนางจันทร์สุดา)

“เขาชวนให้ผมฝากเงินกับธนาคารโดยบอกว่าหากฝากปีละหนึ่งล้านบาท ครบเจ็ดปี จะได้เงิน ๘.๕ ล้านบาท ผมก็ตกลง ต่อมาผมสอบถามไปยังบริษัท จึงรู้ว่าถูกหลอก เพราะความโลภแท้ๆ ทำให้คิดไม่ออกเหมือน**เส้นผมบังภูเขา**”

เส้นหญ้าปลายนจวก

มีฝีมือปรุงอาหารได้อร่อย

เส้นหญ้า หมายถึง สิ่งที่ทำให้คนอื่นรัก จวกคือเครื่องใช้ตัดข้าวและแกง ทำด้วยกะลามะพร้าวมีด้าม รูปคล้ายทัพพี อาจเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น ตวัก จำหวัก หรือกระจ่ำ

สำนวนนี้ใช้กับหญิงที่เป็นภรรยา ซึ่งมีฝีมือในการปรุงอาหารให้มีรสเลิศ ถือเป็นเส้นหญ้าที่จะผูกมัดสามีไว้จนวันตาย คนไทยสมัยก่อนเชื่อกันว่าภรรยาที่ดีควรมี **เรือนสาม** คือ เรือนกาย ให้ดูแลร่างกายและแต่งกายให้เหมาะสมพองาม **เรือนใจ** ให้มีจิตใจแจ่มใส และ **เรือนอาศัย** ให้ดูแลบ้านให้สะอาดเรียบร้อย **น้ำสี** คือ น้ำใจ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ **น้ำคำ** มีวาจาอ่อนโยนและอ่อนหวาน **น้ำมือ** มีฝีมือในการปรุงอาหาร ดังที่กล่าวกันว่าเส้นหญ้าปลายนจวก ผัวรักจนวันตาย และ **น้ำเต้าปูน** เอาใจใส่ดูแลเขียนหมากที่เข้ารับแขกไม่ให้หน้าในเต้าปูนแห้ง

ตัวอย่าง

พยายามเลี้ยงดูให้ชู้ใจ ถ้าจะมีเมียใหม่ให้ผมฆ่า
เส้นหญ้าปลายนจวกไม่รู้จึกทำ หลงไหลไม่ก็น้ำก็จาคลาย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางอัปสรสอนนางสร้อยฟ้า)

“แม่คนนี่เขามี**เสน่ห์ปลายจวัก** สามปีไปถึงไหนๆ ก็ต้องกลับมากินสำหรับที่บ้าน”

เสียกำช้ำกอบ

เสียไปเล็กน้อยแล้วยังจะต้องเสียมากอีก

กำ คือ ปริมาณของที่อยู่ในกำมือเดียว กอบ คือ ปริมาณของที่ใช้สองมือกอบ (เรียกว่าสองพายมือ) กำ จึงมีปริมาณของน้อยกว่า กอบ

ตัวอย่าง

พระโอรสก็รุ่งเรืองสุดกษัตริย์ จะกำจัดให้พลัดพรากจากราชธานีหนทร์ ใช้ว่าคชนาคินทร์จะคืนวัง พระองค์ช่างเชื่อฟังคำคนอันชั่วโหด ชาวเมืองมันกล่าวโทษพลอยโกรธตอบ เสียกำแล้วจะช้ำกอบ กระทบงะพระทูลเกล้า

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน พระนางผุสดีทูลทัดทานเมื่อพระเจ้าสมุชชัยจะเนรเทศพระเวสสันดร)

“ฉันเสียเงินค่าทางด่วนแล้ว ยังมาเจอรถติดบนทางด่วนอีกเป็นชั่วโมง อย่างนี้เขาเรียกว่า **เสียกำช้ำกอบ** เลยนะ”

เสียกำได้กอบ

เสียไปน้อยแล้วจะได้มาก

โคลงกระทู้สุภาภิตอธิบายความหมายว่า

เสีย ไปนิดหนอยนั้น ทำเนา

กำ หนึ่งฟังคิดเอา อื่นใช้

ได้ นี่เปลี่ยนโน้นเขา ควรขอบ ใจนา
 กอบ กิจคิดยาวไว้ หวัดสั้นเสียการ
 ตัวอย่าง

เสียหนึ่งนึ่งให้ทานไปก็จะได้สอง เสมือนหนึ่งของท่านหาย
 มีที่ไว้ ก็คงจะให้ไม่ให้เดือดร้อนยอมยอมเสียกำไปก่อนนั้นแหละจึง
 จะได้กอบ

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน พ่อแม่นางอมิตตดาขอผัดผ่อนหนีจากชูชก)

“เจ้าของสวนเมืองจันทร์ มีบ้านหลังใหญ่ๆ สวยๆ ริมถนน
 ตัดใหม่ เพราะได้ค่าเวนคืนที่ดินและค่าชดเชยต้นไม้ ต้นละเป็น
 หมื่นเชียวนะ **เสียกำได้กอบ**อย่างนี้ดีจังเลย”

เสียเกลือเนื้อเน่า

ลงทุนเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ แต่กลับไม่ได้ผล

เกลือใช้ใส่เนื้อสัตว์เพื่อรักษาเนื้อไม่ให้เน่า แต่เมื่อใส่เกลือ
 แล้วเนื้อก็ยังเน่า เปรียบเหมือนผู้ลงทุนลงแรงโดยหวังจะได้กำไร
 แต่กลับไม่ได้ ช้ำยังขาดทุนอีก

ตัวอย่าง

“ผมกู้เงินธนาคารเลี้ยงกุ้งกุลาดำ แต่พอจับกุ้งขายราคากุ้ง
 ก็ตก จะเลี้ยงต่อไปก็ไม่คุ้ม ต้องจำใจขายขาดทุน ได้เงินไม่พอใช้
 หนี้ธนาคาร อย่างนี้เขาเรียกว่า **เสียเกลือเนื้อเน่า**”

เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย

เสียตายไม่ยากเสียสิ่งเล็กน้อย แต่กลับต้องเสียมากขึ้น

คนที่เห็นยวหรือคนตระหนี่ ไม่ยอมเสียเงินง่าย ๆ แม้จะเป็นเงินเพียงเล็กน้อย แต่กลับต้องไปเสียเงินมาก ๆ เพราะความจำเป็น บังคับเนื่องจากที่ไม่ยอมเสียเงินแต่น้อยนั่นเอง

ตัวอย่าง

“นี่ถ้าเธอเชื่อฉันไปให้ช่างเขาตรวจสภาพรถตามกำหนด ก็ไม่ต้องไปยกเครื่องใหม่ทำให้เสียเงินมากอย่างนี้ **เสียห้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย**จริง ๆ เลย”

เสียรังวัด

พลอยได้รับผิดหรือพลอยเสียหายไปด้วย เพราะเข้าไปพัวพันในเหตุการณ์หรือเรื่องที่เกิดขึ้น

รังวัด หมายถึง การวัดปักเขตและทำเขตเพื่อให้ทราบที่ตั้งแนวเขตที่ดิน

สำนวนนี้มาจากกฎหมายโบราณ ในสมัยพระเจ้าอู่ทองมีกฎหมายลักษณะโจร มาตราหนึ่งว่า

“อนึ่งโจรปล้นอยู่ในสามเส้นสิบห้าวา มิได้ช่วยตามโจรให้ได้ ท่านว่า ให้ลงโทษทวนด้วยลวดหนึ่งโดยใกล้แลไกล อนึ่งผู้ตามโจรได้รบพุ่งฟันแทง มีบาดเจ็บ ท่านว่าคุ้มโทษ ถ้ามีห้วยบังน้ำลึก ก็พ้นรางวัล”

ถึงสมัยรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ ๓ มีพระราชกำหนดใหม่ว่า

“โจรปล้นให้ราษฎรชาวบ้านชวนกันจับอ้ายผู้ร้ายไว้เขตแดนที่รังวัด ๓ เส้น ๑๕ วานั้นน้อยนัก...จึงให้เพิ่มที่เขตรังวัดขึ้นอีกเส้นห้าวา เก่าใหม่ให้ได้ห้าเส้น จะได้คนมากช่วยกันจับอ้ายผู้ร้าย”

ตัวอย่าง

“บ้านฉันหาความสุขไม่ได้เลย ตั้งแต่ลูกสะใภ้เข้ามาอยู่ในบ้าน เพราะเธอชอบยุแหย่เอาเรื่องของคนนั้นมาบอกคนนี่จนทำให้เขาผิดใจกัน เธอชอบ**เสียมเขาควยให้ชนกัน**”

เสื่อช้อนเล็บ

ผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถแต่ไม่แสดงออกมาให้ปรากฏ หรือผู้มีเล่ห์กลอยู่ในใจแต่ซ่อนความร้ายกาจไว้

ปกติเสื่อจะหงอเล็บไว้ในเนื้อ จะกางเล็บออกมาต่อเมื่อต้องการตะปบเหยื่อหรือต่อสู้ศัตรู

ตัวอย่าง

เกรงอยู่แต่ท่านยาระอาใจ ใครใครแก้มไม่ละทิ้งลูกเมีย
ราวกับเสื่อช้อนเล็บเจ็บไม่รู้สึก ถ้าได้ฮึกแล้วรุ่งก็รุ่งเสีย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สร้อยฟ้าพุดถึงนางทองประศรี)

“เพื่อนบ้านคนใหม่ของฉันเป็นคนหน้าตาดี สุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ เมื่อวานเขาถูกจับข้อมือปิ่นรับจ้าง ฆ่าคนตายมาแล้วหลายศพ นี่แหละนะ **เสื่อช้อนเล็บ** จริงๆ เลย”

เสื่อเฒ่าจ้ำศีล

คนที่มีทำที่สงบเสงี่ยมแต่เล่ห์เหลี่ยมมาก
เปรียบเหมือนเสื่อแก่ที่แสรังทำเป็นจ้ำศีล

ตัวอย่าง

มิ่งนี้สุดแท้แต่ว่าใครเขายิ่งให้ก็จะไปฮือแห่โหมเอาให้สิ้น
อ้ายเสือเผ่าจำศีลใครเลยจะรู้เล่ห์ ทำเสแสร้งจนชอกตั้งว่านกยาง
กรอกชอกชิมเซา เท้าเที่ยวแห่ย่องสับปลา

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน เจตบุตรตำว่าชูชก)

“ดูเขาก็เรียบร้อยดี ไม่น่าจะถูกจับคดีนี้เลย **เสือเผ่า**
จำศีลนี่มองไม่ออกเอาจริง ๆ”

เสือทลายห้าง ช้างทลายโรง

คนที่ทำกริยาอะอะตึงตังโครมคราม

กาญจนาคพันธุ์สันนิษฐานว่าสำนวนนี้น่าจะมาจากกลอน
ตำรารำไทยของโบราณ ว่า

“เมขลาล้อแก้วกลางอัมพร กิณนรเลียบถ้ำ หนึ่งหน้าไฟ
ท่าเสือทำลายห้าง ช้างทำลายโรง โจงกระเบนตีเหล็ก แทงวิสัย
กรดสุเมรุ เครือวัลย์พันไม้ ประลัยवाद คิดประดิษฐ์ทำ”

ห้าง หมายถึง ที่พักบนต้นไม้ใหญ่ทำด้วยไม้ขัดกันสำหรับ
คอยดักยิงสัตว์

โรง หมายถึง สิ่งปลูกสร้างมีหลังคาสำหรับอยู่อาศัย เช่น
โรงช้าง

ตัวอย่าง

“ดูลูกคนนี่ซิเดินเสียงตึงโครมคราม เหมือน**เสือทลายห้าง**
ช้างทลายโรง ไม่สมเป็นลูกผู้หญิงเลย”

เสือนอนกิน

คนที่ได้รับผลประโยชน์หรือผลกำไรด้วยอำนาจหรืออิทธิพลของตน โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง

ตัวอย่าง

จนรบราฆ่าฟันกันออกกู่่น เพราะเจ้าคุณหรือมิใช่หรือใครสอนอยู่กุฎมีสุขไม่ทุกข์ร้อน เหมือนเสือนอนกินควายสบายครั้น (พระอภัยมณี ตอน นางละเวงต่อว่าบาทหลวงที่สอนให้มังคลาไปตีเมืองการะเวก)

“เขาทำตัวเป็น**เสือนอนกิน** ใช้อิทธิพลเรียกบริษัทผู้รับเหมา มาฮั้วประมูลแล้วก็คอยรับเปอร์เซ็นต์สบายไป”

เสื่อลากหาง

คนที่ทำท่าแข็งข่มเป็นกลอุบายให้ผู้อื่นตายใจ แล้วเข้าทำการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยไม่ทันให้รู้ตัว

ลักษณะของเสื่อเวลาเดินมักลากหางไปเรื่อยๆ ทำให้เหยื่อไม่ระวัง แต่พอได้ทำเสื่อก็เข้าตะครุบเหยื่อทันที เปรียบเหมือนคนคิดจะทำร้ายหรือคิดมีดีมีร้ายกับใคร แต่แกล้งทำเป็นไม่สนใจ พอได้โอกาสก็เข้าจัดการทันที

ตัวอย่าง

“ฉันเห็นเขาทำทางแข็งๆ เป็น**เสื่อลากหาง** ประเดี๋ยวเดียวก็กระซอกสร้อยไปเสียแล้ว”

สำนวนนี้มีความหมายอีกนัยหนึ่งว่า คนที่ทำท่าทางอย่างเสื่อลากหางเพื่อขู่ให้กลัว

ตัวอย่าง

เห็นพี่เมียฆ่าเลื่องค้อน ก็จุดเมียมาสอนให้ค้อนบ้าง
ถือไม้เท้าก้าวเดินเป็นท่าทาง ที่เสื่อลากหางให้นางกลัว
(สังข์ทอง ตอน เจ้าเงาะหยอกล้อพี่ๆ ของนางรจนา)

เสื่อสิ้นตัว

เมื่อจวนตัวหมดหนทางหนีก็นึกส้อย่างไม่คิดชีวิต
ตัว หรือจวก เป็นเครื่องใช้ตัดข้าวและแกง มีลักษณะ
คล้ายอุ้งเท้าเสื่อซึ่งงอแง เสื่อสิ้นตัว โดยปริยายหมายถึงเสื่อไม่มี
เล็บที่จะใช้ต่อสู้

สำนวนนี้มีความหมายเหมือน “หมาจมนตรอก” ซึ่งบางทีก็
กล่าวว่า “เสื่อสิ้นตัว สุนัขจมนตรอก” สุนัขจมนตรอกคือสุนัขที่วิ่งหนี
การไล่ล่าเข้าไปจนถึงทางตันที่ไปไม่ได้อีก ทั้งเสื่อและสุนัขที่ตกอยู่
ในฐานะจวนตัวหมดหนทางก็มักจะหันมาสู้อเอาตัวรอด

ตัวอย่าง

“คุณรูกไล่จนเขากลายเป็นเสื่อสิ้นตัวกันอย่างนั้น เขาก็ต้อง
ฮึดส้อย่างไม่คิดชีวิต ซึ่งไม่เกิดผลดีต่อใครเลย”

ใส่ตะกร้าล้างน้ำ

ทำให้หมดมลทิน ทำให้หมดราคะ

การทำให้คนที่มิมลทินหรือมีเรื่องเสียหายมาก่อนกลับเป็น
คนดีหรือเป็นคนบริสุทธิ์ขึ้นมา เปรียบเหมือนการเอาปลาที่มีกลิ่น
เหม็นคาวมาใส่เกลือแช่สักพักแล้วใส่ตะกร้าล้างน้ำให้หมดกลิ่น

สำนวนนี้มักใช้กับหญิงสาวที่เสียความบริสุทธิ์ไปแล้ว พ่อแม่นำมา
ตกแต่งให้ดูเหมือนสาวบริสุทธิ์ใหม่

ตัวอย่าง

ที่มาหมายว่าจะมารับ ถ้ายังดีมียับจะรักใคร่
นี่มันเนาแล้วจะเอาไปทำไม ถึงจะใส่ตะกร้าล้างไม่มีเกลือ

(ขุนช้างขุนแผน ตอน ขุนแผนรู้ว่าวันทองเป็นเมียขุนช้างแล้ว)

“ลูกสาวคุณนายข้างบ้านฉันหนีตามผู้ชายไป คุณนายไป
ตามลูกสาวกลับมาใส่ตะกร้าล้างน้ำ แล้วแต่งงานไปกับหนุ่ม
หัวนอกเขี้ยวนะ”

ใส่ถ้อยร้อยความ

พูดใส่ความ พูดหาความ สร้างเรื่องไม่จริงให้คนอื่นผิดใจกัน
สำนวนนี้อาจใช้สั้นๆ ว่า “ใส่ความ” หรือ “ใส่ไฟ”

ตัวอย่าง

เยาะเย้ยยิ้มหัวไม่กลัวใคร เอออะไรใส่ถ้อยร้อยความ
ว่าถูกแอบอ้างเอาพระอินทร์ ประมาทหมิ่นจ้วงจาบหยาบหยาม

(สังข์ทอง ตอน ทำวายุศวิลมบริภาษนางจันทา)

“เธอไม่ควรใส่ถ้อยร้อยความ สร้างเรื่องไม่จริงให้เพื่อน
ทะเลาะกัน”

ใส่สาแทรกแขวน

เลี้ยงดูอย่างพะเน้าพะนอไม่ให้ทำอะไร

สาแทรก เป็นเครื่องใส่ของสำหรับหิ้วหรือหาบ ทำด้วย

หวายมี ๔ สาย สิ่งของที่จับเอาไว้หรือไม่ใช้ มักจะเอาใส่
สาแหรกแขวนไว้ต่างหาก

ตัวอย่าง

“ลูกหลานบ้านนี้ละรี พ่อแม่ตามใจไม่ต้องทำงานทำการ
อะไร เขาเลี้ยงลูกประเภทใส่สาแหรกแขวนกันเอาไว้”

ใส่หน้ายักษ์

ทำหน้าถ่มทิ้ง แสดงอาการเกรี้ยวกราดดุตัน

หน้ายักษ์ ในที่นี้หมายถึงหัวโขนที่เป็นยักษ์

ตัวอย่าง

“พี่น้องคู่นี้อยู่ใกล้กันเป็นใส่หน้ายักษ์ มีเรื่องทะเลาะกันได้
ทุกที”

ใส่เดือนถูกขี้เถ้า

ดั้นเร่าๆ

ใส่เดือนเป็นเหยื่อสำหรับตกกุ้งตกปลา ใส่เดือนที่ซุกได้จะ
เอาไปใส่กะลาที่มีขี้เถ้าโรย ใส่เดือนถูกขี้เถ้าจะดั้นเร่าๆ แล้วก็ตาย

ตัวอย่าง

“ท่าเต้นรำของเด็กวัยรุ่นนี้เหมือนใส่เดือนถูกขี้เถ้า
เลย”

ห

หญ้าปากคอก

ง่ายแต่ทำไม่ได้

หญ้าปากคอก หมายถึง หญ้าที่อยู่ปากคอกสัตว์ เช่น คอกวัว คอกควาย คอกม้า ฯลฯ สะดวกแก่การที่สัตว์จะกินแต่กลับไม่กิน ดังนั้นเรื่องอะไรที่คຸ້ນๆ หรือง่ายๆ แต่ทำไม่ได้ จึงเรียกกันว่า “หญ้าปากคอก”

ตัวอย่าง

“เรื่องง่ายๆ เป็น**หญ้าปากคอก** แค่นี้ ทำไมเธอถึงทำไม่ได้”

หนอนบ่อนไส้

คนในบ้านหรือพวกเดียวกันคิดคดทรยศ

ตัวอย่าง

จึงชี้หน้าว่าเหม่มเหสี มึงนี่เหมือนหนอนที่บ่อนไส้
 ขนเอาปลาข้าวให้เขาไป วันนี้จะได้อะไรกิน

(ระเด่นลันได ตอน ท้าวประตู่ด่านางประตะ)

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “เกลือเป็นหนอน” หรือ “ไส้เป็นหนอน” แต่ใช้ในบริบทต่างกัน เช่น

“เรื่องความลับในบ้านเรา เธอเอาไปบอกคนข้างนอก เท่ากับเธอเป็น**หนอนบ่อนไส้**”

“แผนการที่เราวางไว้ ฝ่ายตรงข้ามรู้หมด สงสัย**เกลือเป็นหนอน**”

หน้าเนื้อใจเสือ

แสดงความเมตตาแต่ใจโหดเหี้ยม

เนื้อ หมายถึง สัตว์ที่สวยงาม ไม่ดุร้าย เช่น กวาง เก้ง สมัน เสือ หมายถึง สัตว์ที่ดุร้ายโหดเหี้ยม “หน้าเนื้อใจเสือ” จึงแสดงให้เห็นความขัดแย้งคือหน้าอย่างใจอย่าง

โคลงสุภาวดีประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อธิบายความหมายว่า

หน้า เนตรสมชื่อแมน	มฤคิ
เนื้อ นุ่มนวลดูดี	แต่หน้า
ใจ พาลเก่งโกงมี	จิตตั้ง
เสือดุดันกลั่นกล้า	โกรธร้ายอย่าสมาน
ตัวอย่าง	

ว่าแล้วบ่นหลานสะใภ้พิไรรำ มั่นก่อกรรมเพราะอีลาวีชาวเหนือ
ทำกรรมแปร้นเปรียงจนเสียงเครือ ล้วนหน้าเนื้อใจเสือไม่เชื่อเลย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางทองประศรีว่านางสร้อยฟ้า)

“ท่าทางเขาเป็นคนใจดี แต่อย่าไว้ใจเชียวนะ นี่แหละพวก
หน้าเนื้อใจเสือ”

หน้าสีหน้าขวาน

อยู่ในระยะอันตรายเพราะกำลังมีความขัดแย้ง

เวลาที่ช่างไม้กำลังใช้สิ่วหรือขวานทำงานอยู่ เขาจะห้าม
ไม่ให้ใครเข้าไปใกล้คมสิ่วคมขวาน เพราะอาจได้รับอันตรายได้

ตัวอย่าง

“เธออย่าเพิ่งเข้าไปเจรจากับเขาตอนนี้เลย เพราะเขาเพิ่งถูกหัวหน้าตำหนิมา กำลัง**หน้าสีหน้าขวาน**”

หน้าไหว้หลังหลอก

ต่อหน้าทำเป็นดี ลับหลังนินทาว่าร้าย

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอธิบายความหมายว่า

หน้า กลัวหัวหยิกย้อน ยอกกล

ไหว้ นบชบเศียรชน ช่อนเค้า

หลัง ลับกลับยกตน โตป่อง ปึงแฮ

หลอก เล่ห์หลอกเจ้า เลศล้ำหลายขบวน

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก”

ตัวอย่าง

“เขาเป็นพวก**หน้าไหว้หลังหลอก** ต่อหน้าอย่างลับหลังอย่าง ไว้ใจไม่ได้”

หนามยอกอก

คนหรือสิ่งที่เป็นที่เสียดแทงใจอยู่เสมอ

ยอก หมายถึงทิ่มตำ ทำให้รู้สึกเจ็บ

ตัวอย่าง

“เมื่อวันทองไปอยู่กับขุนช้าง พलयงามซึ่งเป็นลูกของขุนแผนก็เหมือน**หนามยอกอก** ขุนช้างอยู่ตลอดเวลา”

หนามยอกเอาหนามบ่ง

ตอบโต้หรือแก้ด้วยวิธีการทำนองเดียวกัน

บ่ง คือการใช้ของแหลมๆ แทนที่เนื้อเพื่อเอาหนามหรือ
เสี้ยนที่ฝังอยู่ในเนื้อออก

ตัวอย่าง

วันทองว่าหาใครไม่ได้ดอก หนามยอกเอาหนามบ่งคงจะได้
วังนักรมกั๊กกั๊กชวนไป จะอ่อนวอนพ่อไววดูสักที

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองจะขอให้พระไวยช่วยขุนช้าง)

หนามยอกจึงเอาหนามตามบ่ง แต่พ่อคงค่อยคลายสบายบ้าง
จะรังเกียจเดียจฉันท์ก็กันทาง นางก็เป็นพี่นางอุณากรรณ

(อิเหนา ตอน อิเหนาพูดกับติลลารสาหลังจากสักขี)

จงไปผันผ่อนให้อ่อนลง หนามยอกย่อมบ่งออกด้วยหนาม
อย่าให้เกิดกลียุคกลุกลาม จะได้ความผาสุกสืบไป

(คาวี ตอน หลวิชัยยุให้คาวีกำราบนางคันธมาลี)

“ไปกินอาหารด้วยกันที่ไร เขาไม่ยอมช่วยจ่ายเงินสักที
คราวหน้าฉันจะใช้วิธีหนามยอกเอาหนามบ่งเสียบ้าง ฉันจะทำที่
เข้าห้องน้ำแล้วหนีไปเลย”

หนามแหลมไม่มีใครเสียม

คนที่มีความประพฤติตามธรรมชาติโดยไม่ต้องมีใครสอน
หนาม หมายถึง หนามของต้นไม้ เช่น หนามกุหลาบ
หนามทุเรียน ซึ่งแหลมเองตามธรรมชาติ

สำนวนนี้มักกล่าวต่อไปว่า “หนามแหลมไม่มีใครเสียม

มะนาวกลมเกลี้ยง“ไม่มีใครกลิ้ง”

โคลงโลกนิติอธิบายความหมายว่า

หนามผ่าใครเสียมเล่า	แหลมเอง
ตาย่อมดำเหมาะเหม็ง	ใครแต่้ม
ใครเขากลิ่นหอมละเวง	ในดอก บัวนา
กุหลาบบุปผาแย้ม	ชาติแล้วแหลมเอง

ตัวอย่าง

“หลานชายฉันตอบคำถามถูกหมดทุกข้อ ไม่ต้องให้ใครช่วย
เขาเก่งของเขาเอง ประเภท **หนามแหลมไม่มีใครเสียม**”

หนีเสือปะจระเข้

หนีภัยอันตรายอย่างหนึ่งแล้วต้องพบภัยอันตรายอีกอย่าง
หนึ่ง

เปรียบเหมือนหนีเสือลงน้ำกลับไปเจอจระเข้
ตัวอย่าง

“นำสงสารเด็กผู้หญิงคนนั้น หนีจากนายจ้างเก่ามาได้
กลับมาเจอนายจ้างใหม่ที่ร้ายพอๆ กัน **หนีเสือปะจระเข้แท้ๆ**”

หนูดกถึงข้าวสาร

ผู้ชายที่มีฐานะไม่ค่อยดี ได้แต่งงานกับผู้หญิงที่ร่ำรวย
เปรียบเหมือนหนูที่ตกลงไปในถังข้าวสารซึ่งเก็บข้าวสารไว้
จำนวนมาก ถึงจะขึ้นจากถังไม่ได้ก็ไม่อดตาย เพราะมีข้าวสารให้
กินไปได้อีกนาน

ตัวอย่าง

“เขาได้แต่งงานกับเธอก็เหมือน**หนูตกถังข้าวสาร** เพราะเธอเป็นลูกมหาเศรษฐี”

หนูติดจั่น

จนปัญญาหาทางออกไม่ได้

จั่น คือ เครื่องตักสัตว์มีรูปร่างคล้ายกรง

ตัวอย่าง

“เขาเดินเป็น**หนูติดจั่น** เพราะคิดไม่ออกว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร”

หมดเขี้ยวหมดงา

หมดอำนาจวาสนา สิ้นฤทธิ์

เขี้ยว คือ ฟันแหลมคมสำหรับฉีกเนื้อและอาหาร อยู่ระหว่างฟันหน้ากับฟันกราม งา คือ ฟันที่งอกออกจากปากข้างปลายสัตว์ที่มีเขี้ยวงาสำหรับใช้ต่อสู้ศัตรู เมื่อหมดเขี้ยวงาก็สิ้นฤทธิ์

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “ถอดเขี้ยวถอดเล็บ”

ตัวอย่าง

“เขา**หมดเขี้ยวหมดงา**ไปเลย ตั้งแต่ถูกไล่ออกจากงาน”

หมดตำรา

จนปัญญา หมดท่า หมดฝีมือ

สำนวนนี้บางทีก็ว่า “สิ้นตำรา”

ตัวอย่าง

“ฉันลองทำมาหมดทุกวิธีแล้ว แต่ก็ยังไม่สำเร็จ ฉัน**หมดตำราแล้ว**”

หมองตายเพราะงู

เกิดอันตรายเพราะความประมาทจากงานที่ทำอยู่เป็นประจำ คนที่ชำนาญในการจับงู เรียกว่าหมอง แม้จะมีความชำนาญก็อาจถูกงูกัดตายได้เหมือนกัน

ตัวอย่าง

“เขาเป็นนักเล่นปืน แต่วันหนึ่งก็ถูกปืนลั่นตาย ขณะทำความสะอาดปืน นี่แหละ**หมองตายเพราะงู**”

หมอบกระแด

หมอบหนึ่ง ไม่มีทางสู้

สำนวนนี้น่าจะมาจากคำว่า “หมอบแต่” คือหมอบขดคุดคู้ อย่างระวังตัวเต็มที่

ตัวอย่าง

เข้าถึงห้องในยังไม่หยุด ยายพาตามุดเข้าได้แคว่
กลัวจะดังเกรียบกรอบหมอบกระแด ไม่ไหวตึงนั่งแน่นภาวนา

(สังข์ทอง ตอน ท้าวยศวิมลออกตามนางจันท์เทวี)

ใครอย่าว่าเสียให้ยากไม่ยากลูก ระทมทุกข์ถอนสะอื้นทั้งคลื่นเหียน
หมอบกระแดหนึ่งวิงวิงเวียน สะอิดสะเอียนอาหารไม่พานคอ

(นิราศลอนดอน)

“ขโมยถูกรุมล้อมเสีย **หมอบกระเตง**อยู่ปากซอย”

หมอบราบคาบแก้ว

ยอมแพ้โดยดี ยอมตามไม่ขัดขืน

เปรียบเหมือนท่าหมอบของสิงโตหินหรือสิงโตคาบแก้ว ซึ่งมีก้อนหินกลมสมมติว่าเป็นดวงแก้วคาบอยู่ในปาก มักตั้งอยู่ตามเชิงบันไดโบสถ์วิหารในวัดวาอารามต่างๆ

ตัวอย่าง

“ตั้งแต่เธอแต่งงานกับเขา เขาก็ **หมอบราบคาบแก้ว** ยอมตามใจเธอทุกอย่าง”

หมากัดต่อยากัดตอบ

คนพาลประทุษร้าย อย่าทำตอบ

โคลงโลกนิติ อธิบายความหมายว่า

หมาไต่ตัวร้ายขบ

บาทา

อย่าขบตอบต่อหมา

อย่าชิง

ทรชนชาติช่วงทา-

รุณโทษ

อย่าโกรธอย่าหน้าบึ้ง

ตอบถ้อยถือความ

ตัวอย่าง

“เขาตำทอฉันอย่างสาดเสียดเสียด แต่ฉันก็ไม่โต้ตอบ เพราะฉันถือว่า **หมากัดต่อยากัดตอบ**”

หมาขี้ไม่มีใครยกหาง

คนที่ชอบโอ้อวดยกตัวเอง

ตัวอย่าง

“เขาชอบคุยว่าตัวเองดีอย่างนั้น เก่งอย่างนี้อยู่เสมอ เข้าทำนอง**หมาขี้ไม่มีใครยกหาง**”

หมาถูกน้ำร้อน

คนที่เดือดร้อนกระวนกระวายพยายามวิ่งหาที่พึ่ง

แต่ก่อนนิยมปลูกบ้านเรือนไทยใต้ถุนสูง หมามักจะมาหาอะไรกินบริเวณใต้ถุนครัว เมื่อคนรำคาญก็จะไล่ด้วยการเอาน้ำร้อนสาดลงไป หมาที่ถูกน้ำร้อนจะวิ่งพลา่านหนีไป

ตัวอย่าง

“ผู้บังคับบัญชาจะลงโทษทางวินัยกับเขา โทษฐานที่ละเลยการปฏิบัติหน้าที่ ตอนนี้เขาได้แต่วิ่งพลา่านเป็น**หมาถูกน้ำร้อน**เพื่อหาคนช่วยเหลือ”

หมาลอบกัด

คนที่แอบทำร้ายผู้อื่นลับหลัง

ตัวอย่าง

“พวก**หมาลอบกัด** ชอบเอาเรื่องไม่จริงไปฟ้องหัวหน้า ทำให้ฉันถูกสอบสวนอีกแล้ว”

หมาสองราง

คนที่ทำตัวเข้าด้วยทั้งสองฝ่าย

ราง คือภาชนะทำด้วยไม้สำหรับใส่อาหารให้สัตว์กิน “หมาสองราง” หมายถึง หมาที่กินอาหารทั้งสองบ้าน จึงเปรียบกับคนที่โลเลกลับกลอกเข้าทั้งสองฝ่าย

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “นกสองหัว” หรือ “นกมีหูหนูมีปีก”

ตัวอย่าง

“ถึงจะทำงานกับฝ่ายค้านหรือฝ่ายรัฐบาลก็ไม่เป็นปัญหาสำหรับเขา เพราะเขาเป็นพวก**หมาสองราง**”

หมาหมู่

กลุ่มรวมกันทำร้ายคนอื่น

ธรรมชาติของหมา ถ้ามีการต่อสู้กัน มักจะมีตัวอื่นกรูกันเข้าช่วยด้วย

ตัวอย่าง

“เรามาสู้กันตัวต่อตัวแบบลูกผู้ชายดีกว่า พาพวกมารุมแบบนี้เขาเรียกว่า**หมาหมู่**”

หมาหยอกไก่

ชายที่ชอบหยอกล้อหญิงสาวในเชิงขู่ว่าสาวเป็นที่เล่นที่จริง

ตัวอย่าง

“เขาเป็นพวก**หมาหยอกไก่** เห็นสาว ๆ เป็นต้องเข้าไปก้อร้อก้อติก”

หมาหวงก้าง

คนที่หวงสิ่งที่ตนเองไม่มีสิทธิ์จะได้

ตัวอย่าง

“หนุ่มข้างบ้านมาจีบน้องเมีย เขาคอยกันท่า ทำเป็น**หมาหวงก้าง**”

หมาหัวเน่า

คนที่คนอื่นรังเกียจ ไม่มีใครคบหา

ตัวอย่าง

“เขาขอเด็กมาเลี้ยง พอมีลูกเอง เด็กคนนั้นก็เลยกลายเป็น**หมาหัวเน่า** น่าสงสารจริงๆ”

หมาหางด้วน

คนที่ทำอะไรผิดพลาดจนได้รับความอับอายแล้วชวนให้ผู้อื่นทำตามโดยบอกว่าดี

สำนวนนี้มาจากนิทานอีสปเรื่องหมาจิ้งจอกหางด้วน ซึ่งเล่าว่า หมาจิ้งจอกชอบลักไก่ชาวบ้าน วันหนึ่งหางติดกับดัก มันเดินจนหางขาดเอาตัวรอดไปได้ เมื่อกลับเข้าฝูงก็อับอายมาก จึงบอกเพื่อนว่า หางด้วนสวยงามกว่ามีหาง แต่หมาตัวอื่นก็รู้ทัน

ตัวอย่าง

“เขาเล่นการพนันจนถูกตำรวจจับมาหลายครั้งแล้ว แต่เขาก็ไม่เข็ด กลับทำตัวเป็น**หมาหางด้วน** ชวนเพื่อนให้มาเล่นการพนันด้วย โดยบอกว่า หาเงินได้มากและเร็วกว่าทำอย่างอื่น”

หมาเห็นข้าวเปลือก

เห็นแล้วอยากได้ แต่ไม่สามารถหรือไม่มีทางที่จะได้สมประสงค์

โคลงกระทู้สุภาภิตอธิบายความหมายว่า

หมา ชอบเสพซึ่งเนื้อ หนังสือสัตว์
เห็น เปิดไก่อไล่กัด ขบเคี้ยว
เข้า สุกและทิ้งมัจ- ฉาชอบ กินแฮ
เปลือก แกลบแลบลิ้นเลีย เลือกเฟินหารำ
ตัวอย่าง

“ปกติเขาชอบกินลำไยมาก แต่พอเขาป่วยเป็นโรคเบาหวาน เขาเห็นลำไยแล้วต้องเมินเหมือน**หมาเห็นข้าวเปลือก**”

หมาเห่าไม่กัด

คนที่พูดอะอะดูเก่งกล้า ทำท่าว่าจะเอาจริง แต่ที่แท้แล้วกลับไม่เอาจริง

ตัวอย่าง

“เห็นเขาทำท่าทางขึงขังขู่ว่าจะลงโทษ แต่เขาไม่ต้องไปกลัวหรอก เขาเป็นพวก**หมาเห่าไม่กัด**”

หมาเห่าใบตองแห้ง

คนที่เก่งแต่ปาก พูดอะอะเป็นที่ว่าเก่งกล้า แต่ไม่มีทางทำอะไรได้

ใบตองกล้วยที่ตายแห้งติดอยู่กับต้น เวลาลมพัดจะเสียดสีกันเกิดเสียงดังแกรกราก หมาได้ยินเสียงจึงมักจะเห่า

ตัวอย่าง

“เขาดีแต่พูด เป็นพวก**หมาเห่าใบตองแห้ง** ไม่มีปัญญาทำอะไรได้หรอก”

หมายน้ำบ่อหน้า

มุ่งหวังจะได้สิ่งที่ยังมาไม่ถึง อาจจะได้ไม่ถึงหวัง

การเดินทางสมัยก่อน ผู้เดินทางจะต้องเตรียมน้ำสำหรับดื่มระหว่างเดินทาง การจะไปหาน้ำดื่มข้างหน้าอาจไม่พบบ่อหรือพบบ่อแต่ไม่มีน้ำก็ได้

ตัวอย่าง

“เราไปเที่ยวภูกระดึงช่วงวันหยุด ซึ่งมีนักท่องเที่ยวขึ้นไปมาก ผ้าห่มที่เขาจัดไปบริการอาจไม่พอ จันว่าเราเตรียมผ้าห่มเผื่อไปเองน่าจะดี อย่า**หมายน้ำบ่อหน้า**เลย ถ้าไม่มีเราจะลำบาก ยิ่งหนาวๆ อยู่ด้วย”

หมายมั่นปั้นมือ

มุ่งมั่นจะทำหรือจัดการหรือเข้าถือเอาให้ได้

ปั้นมือ คือ กำมือให้เป็นกำปั้นแสดงถึงการเตรียมการจะเข้าทำหรือจัดการให้เต็มที่ เช่น เข้าชกต่อ

ตัวอย่าง

มิไปรับไปพากันมาไย ข้าหน่วงเหนี่ยวไว้เมื่อไรฤฯ
อย่าพักหมายมันนั่นมือ โกรธซึ่งอึ้งอ้อใครทำไม

(สังข์ทอง ตอน ท้าวยศวิมลตามพระสังข์)

“ฉันอุตส่าห์ไปรับตัวเธอมาจากแม่ ชัดสีฉวีวรรณจนผุดผ่อง
หมายมันนั่นมือจะส่งเข้าประกวดนางงาม เธอจะมาถอนตัวกัน
ง่าย ๆ ได้อย่างไร”

หมีกินผึ้ง

พูดบ่นพึมพำแสดงความไม่พอใจ

ธรรมชาติของหมี่จะชอบกินรากไม้ ผลไม้ กับน้ำผึ้งและตัว
แมลงต่าง ๆ เมื่อหมีกินผึ้งจะกินทั้งรังผึ้งและตัวอ่อนของผึ้ง เวลามัน
กินจะทำให้เสียงจิ้งมำ จึงนำมาเปรียบกับคนบ่นอุบอิบพึมพำ

ตัวอย่าง

“น้องสาวฉันพูดโทรศัพท์กับเพื่อนตั้งแต่ ๓ ทุ่มยันเที่ยงคืน
เกิดใครมีเรื่องด่วนโทรเข้ามาก็ไม่ได้ แม่ฉันบ่นพึมพำเป็น **หมีกินผึ้ง**
เลย”

หมูเขาจะห้ามเอาคานเข้าไปสอด

เข้าไปขวางในกิจการส่วนตัวของผู้อื่น ทำให้เขาเสียประโยชน์
โคลงโลกนิติอธิบายความหมายว่า

หมูเขาเขามัดไว้ จักห้าม
งานไช่งานคานตาม สอดเหล่า

ชูเข่าจกกอดกาม

สังวาส กันนา

สังเวชวางวึ่งเข้า

กิดหน้านอนกลาง

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อว่า “ผิวเมียเขาจะกอดเข้าไปขวางกลาง”
ตัวอย่าง

“ฉันกำลังเจรจาต่อรองได้สำเร็จอยู่ที่เดียว เขาก็พรวดพราด
เข้ามาเสนอเงื่อนไขใหม่ ทำให้ต้องเริ่มต้นกันใหม่ **หมูเขาจะหาม
เอาคานเข้าไปสอด**”

หมูในเล้า

อยู่ในกำมือ จะทำหรือจัดการเสียเมื่อไรก็ได้

หมูที่เลี้ยงไว้ในคอก สำหรับขายหรือฆ่าเป็นอาหาร จะ
จัดการเมื่อไรก็ได้

ตัวอย่าง

“นายจ้างคนนี้ ชอบคิดว่าลูกจ้างสาว ๆ เป็น**หมูในเล้า** จะ
ฉวยโอกาสจัดการเสียเมื่อไรก็ได้”

หมูในอวย

ง่ายเหลือเกิน

อวย เป็นหม้อชนิดหนึ่งสำหรับใส่อาหาร หมูในอวย คือ
เนื้อหมูที่ต้มสุกแล้วอยู่ในอวย ตักกินได้ง่าย

ตัวอย่าง

“หัวหน้าสั่งให้สรุปย่อผลการวิจัย งานนี้ก็**หมูในอวย**สิ
เพราะเขาเขียนบทคัดย่อไว้แล้ว”

หมูไปไก่มา

ถ้อยที่ถ้อยตอบแทนกัน

สำนวนนี้มีความหมายใกล้เคียงกับสำนวน น้ำผักบุงไป น้ำสายบัวมา, ผักบุงเลื่อยมา สันตะวาเลื่อยไป

ตัวอย่าง

“เพื่อนบ้านเอาของขวัญปีใหม่มาให้ เราจะไม่ให้ของเขาตอบแทนได้อย่างไร ต้อง **หมูไปไก่มา** จึงจะไม่น่าเกลียด”

หมูวัด

ไม่มีพิษสง ไม่เก่ง

สมัยก่อน คนไทยไม่นิยมเลี้ยงหมู หมูมักอาศัยอยู่ตามวัดทั่วไป จึงเรียกกันว่า “หมูวัด” ซึ่งเป็นเหมือนหมูไม่มีเจ้าของ ใครนึกจะจับไปฆ่ากินเมื่อไรก็ได้ จึงเปรียบคนที่ไม่มีอะไรแสดงว่ามีความสามารถว่าเป็น “หมูวัด”

ตัวอย่าง

“นี่เธอ จำเด็กที่ถูกเพื่อนต่อยแล้วไม่ยอมสู้ จนเพื่อนๆ ให้ฉายาว่า **หมูวัด** ได้ไหม เดี่ยวนี้เขาเป็นปลัดอำเภอแล้วนะ”

หมูสนาม

ไม่เก่ง ไม่มีฝีมือ เป็นรองให้เขาทำข้างเดียว

หมูในที่นี้หมายถึง ง่ายหรือสะดวก หมูสนามจึงหมายถึง ผู้แข่งขันที่ไม่มีฝีมือเอาชนะได้ง่าย

ตัวอย่าง

“ฉันว่ามวยคู่นี้ชกกันไม่ครบยกแน่ ฝ่ายแดงถูกฝ่ายน้ำเงินชกอยู่ข้างเดียว อย่างนี้ต้องเป็น**หมูสนาม** ถูกเขาน็อกคาเวทีแน่ๆ”

หมูดซี่ไม่ได้

นิสัยสันดานไม่ดีแล้ว ย่อมอดที่จะทำชั่วไม่ได้

สมัยก่อน คนไทยไม่นิยมเลี้ยงหมูและให้อาหารหมูกินดี ๆ เหมือนปัจจุบัน หมูหากินเองตามบุญตามกรรมและมักชอบกินอุจจาระและของสกปรกเป็นอาหาร

ตัวอย่าง

“หลานชายฉันถูกทางโรงเรียนภาคทัณฑ์ข้อหาขโมยของครู ฉันอุตส่าห์ไปเอามาอยู่ด้วยหวังจะอบรมสั่งสอนให้กลับตัวเป็นคนดี ยังไม่ทันไรเลยกลับมาขโมยของฉันเสียเอง นี่แหละนะเขาว่า**หมูดซี่ไม่ได้**”

หยิกเล็บเจ็บเนื้อ

ทำอะไรไว้กับคนหนึ่ง ก็กระทบถึงความรู้สึกของอีกคนหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

เนื้อในที่นี้ หมายถึงเนื้อที่อยู่ใกล้เล็บ

ตัวอย่าง

ไซ้จะเกลี้ยงแสรงซ์้ำปำเปียบเปรย พี่ก็เป็นคนเคยคนเข้าใจ
จะมาฝืนพื้นผอยหาตะเข็บ หยิกเล็บจะเจ็บเนื้อหรือหาไม่
(ไกรทอง ตอน ไกรทองตามนางวิมาลากลับไปถ้ำ)

ไว้ใจคิดว่าไม่ลวนลาม ทำความงามหน้าข้าชอบใจ
ถึงเจ้าจะหยิกเล็บก็เจ็บเนื้อ เสียแรงเชื่อว่าตรงไม่สงสัย

(มณีพิชัย ตอน นางขอพระกลืนตัดพ้อมณีพิชัย)

แมกรู้อยู่ว่ากรุงการะเวก ร่วมภิเษกสืบเนื้อเป็นเชื้อไข
ขึ้นคิดทำร้ายยี่ดั่งนี้ไซ้ เขาว่าไว้หยิกเล็บแล้วเจ็บเนื้อ

(พระอภัยมณี ตอน มังคลาจับนางสุวรรณมาลีและท้าวทศวงศ์)

ตัวอย่าง

“อย่าฟ้องร้องกันเลย พี่น้องกันทั้งนั้น **หยิกเล็บเจ็บเนื้อ**เปล่าๆ”

หลงไหลไม่ได้สืบ

เลอะเลือน เอาอะไรแน่นอนไม่ได้

สำนวนนี้มีความหมายตรงตัว คือ เลอะเลือนขนาดนับ
จำนวนสืบไม่ได้

ตัวอย่าง

อีกระจงหลงไหลไม่ได้สืบ ทำอุบอิบกแล้วเท็จไม่เชิดขาม
ข้านี้ได้เสียตัวที่ผัวพราหมณ์ รูปเรองามตละหุ่นเจียวคุณยาย

(พระอภัยมณี ตอน ศรีสุวรรณเข้าเมืองรมจักร)

สำนวนนี้ปัจจุบันไม่นิยมใช้

หวานคอแรง

คล่อง สะดวก ง่ายตาย

สมัยก่อน เมื่อมีคนตายมาก สัปเหร่อมักนำศพไปกองรวม
กันไว้ ผุ่งแรงก็ลงมากินอย่างง่ายตาย โดยไม่ต้องแย่งกัน

ตัวอย่าง

“ระหว่างที่ฉันนั่งดูเขาซ้อมบอลอยู่ข้างสนาม จู่ๆ ก็มีคนเอาข้าวหอมมาแจก ฉันก็**หวานคอแรงลิ**”

หวานนอกชมใน

พูดหรือทำหรือแสดงให้เห็นว่าดีแต่ภายนอก ส่วนหัวใจไม่ดี

ตัวอย่าง

ถึงบางเตื่อไอ้มะเดื่อเหลือประหลาด บังเกิดชาติแมลงหิวมีในไส้
เหมือนคนพาลหวานนอกย้อมชมใน อุปไมยเหมือนมะเดื่อเหลือระอา
(นิราศภูเขาทอง)

“เธออย่าไปเชื่อถือคำพูดของเขาเลย พวก**หวานนอกชมใน**ไว้ใจไม่ได้”

หวานเป็นลมขมเป็นยา

คำพูดหวานฟังเพราะแต่เป็นโทษ คำพูดตรงไปตรงมาฟังไม่เพราะแต่เป็นคุณ อีกความหมายหนึ่งคือ อะไรที่ไม่ดีเป็นของทำง่าย แต่เป็นโทษ อะไรที่ดีเป็นของทำยาก แต่เป็นคุณ

ของที่มีรสหวานถ้ากินมาก มักทำให้ไม่สบายเป็นโทษ เช่น เป็นลมวิงเวียน ส่วนของที่มีรสขมกินแล้วเหมือนยาให้คุณ จึงนำมาเปรียบกับคำพูดหรือการกระทำของคน

ตัวอย่าง

“เขาเป็นคนตรงไปตรงมา พูดจาโผงผางไม่เข้าหูคน แต่เป็นคนจริงใจและไว้วางใจได้คนหนึ่ง เธอน่าจะรับเขาไว้พิจารณา นะ โบราณว่า **หวานเป็นลมขมเป็นยา**”

หวานล้นกินตาย

หลงเชื่อคำพูดเพราะๆ จะต้องลำบากภายหลัง

ตัวอย่าง

“เขาแต่งตัวสำออง พูดจาไพเราะเอาอกเอาใจเธอเก่ง เธอจึงหลงคารมเขา แต่ฉันนอยากจะเตือนเธอว่า **หวานล้นกินตาย**นะ เธอ ควรดูเขาให้ลึกซึ้งไปนานๆ ก่อนจะตกลงปลงใจ”

หวานอมขมกลืน

ตกอยู่ในภาวะที่จำใจต้องรับเอาไว้ไม่ว่าจะดีหรือร้าย

ตัวอย่าง

“เฮ้ย ถ้ากูไม่นึกถึงพระเดชพระคุณของคุณพระละก็ กูอยู่ให้มันใช้ก็วันเดียวค่อยว่าสิ ชะๆ คนพรรณนี้ ก็มาขึ้นมึงขึ้นกูเอา กับคนอย่างเราได้ แต่ช่างเถอะ นึกถึงคุณพระ หวานก็อมขมก็กลืน”

(บทละครพูด เรื่อง บ่วงมาร)

“แม่สามีไม่ค่อยชอบเธอนัก และชอบว่ากระแหนะกระแหนะเธอบ่อยๆ แต่เธอก็ต้องทน **หวานอมขมกลืน** เพราะเธอรักสามี และลูกของเธอมาก”

หอกข้างแคร่

คนใกล้ชิดที่อาจเป็นศัตรูขึ้นมาเมื่อไรก็ได้

ในสมัยก่อน แคร่ที่เจ้านายนั่งไปมักจะมีหอกปักอยู่ข้างๆ เพื่อให้หยิบใช้ได้สะดวก บริเวณที่เดินอารักขาไปข้างๆ อาจคิดทรยศหยิบหอกนั้นทำร้ายเจ้านายได้โดยง่าย

สำนวนนี้มักใช้กับลูกเลี้ยงที่ติดมากับพ่อหรือแม่
ตัวอย่าง

“เขาแต่งงานกับแม่มาylum ลูกเลี้ยงก็ไม่ค่อยชอบพ่อเลี้ยงเท่าไร ทุกวันนี้เขารู้สึกเหมือนมี **หอกข้างแคร่**” ไม่รู้ว่าคุณเลี้ยงจะลุกขึ้นมาทำร้ายเอาเมื่อใด”

หักคอ

ถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไปเป็นของตน โดยผู้เป็นเจ้าของไม่เต็มใจให้แต่ปฏิเสธไม่ได้

ตัวอย่าง

“ฉันซื้อหนังสือมา ๕ เล่ม พอเขาเห็น เขาก็ชอบใจเลย **หักคอ**เอาไปหมดเลย”

หักด้ามพร้าด้วยเข่า

ใช้อำนาจบังคับเอาเพื่อให้กระทำตามความประสงค์ของตน

โคลงสุภาภิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอธิบายความหมายว่า

อย่าคัดค้านพร้ากาจ	แข่งกัง
ด้วยเข้าขาประนัง	เหนียวแน่น
ฤจักอ่อนโดยหวัง	วงวาด ใวนา
ความที่แข็งอย่าเค้น	หักข้อขึ้นความ

ตามปกติเราจะหักอะไรที่แข็งเช่นกิ่งไม้โดยใช้กระแทกกับหัวเข้าให้หักได้ แต่ด้ามพร้ามีแกนเหล็กเสียบอยู่ข้างใน จึงไม่สามารถหักได้ด้วยเข้า

ตัวอย่าง

เมื่ออย่าหักด้ามพร้าด้วยเข้า ตกพนักงานเข้าเจ้าอย่าจู้จี้
ฉันจะช่วยปลอบหล่อนให้อ่อนดี ทำไมที่จะเข้าหออย่าท้อใจ

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สายทองห้ามนางศรีประจันมิให้บังคับนางพิม)

“พูดกับเขาดีๆ ดีกว่า อย่าหักด้ามพร้าด้วยเข้าเลย”

หักล้า

ทำให้เสียท่าหรือเสียเหลี่ยม

ล้า ในที่นี้หมายถึง ท่าทาง ท่วงที ชั้นเชิงหรือแผนการ

ตัวอย่าง

“เขาวางแผนจะทำโครงการนี้มานานแล้ว เธอมาหักล้าเสนอโครงการตัดหน้าเขาอย่างนี้ จะไม่ให้เขาโกรธได้อย่างไร”

หัวกระไดไม่แห้ง

มีแขกมาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ

แต่ก่อนนิยมปลูกบ้านเรือนไทยใต้ถุนสูง ตรงเชิงบันไดจะ

ตั้งโองหรืออ่างน้ำเล็กๆ สำหรับไว้ล้างเท้าก่อนขึ้นบันได บ้านที่มีแขกมาเยี่ยมเยียนอยู่เสมอ จึงมักมีรอยน้ำจากการล้างเท้าปรากฏอยู่ สำนวนนี้มักใช้กับบ้านที่มีลูกสาวสวยหรือบ้านผู้มีอำนาจวาสนา ที่มีคนมาหาไม่ขาด

ตัวอย่าง

“ลูกสาวเธอโตขึ้นแล้วสวยเหมือนแม่ ไม่ต้องสงสัยเลยว่าทำไมบ้านเธอถึง**หัวกระไดไม่แห้ง**”

หัวท้ายท้ายเกย

มากมายเต็มไปหมด หรือไม่เป็นระเบียบ

ในการจัดเรือ เมื่อจอดซ้อนกันแน่น หัวเรือลำหนึ่งจะเกยท้ายเรืออีกลำหนึ่งยุ่งไปหมด

ตัวอย่าง

“นักโทษมีมากมายจนแน่นคุก ไม่มีที่จะให้นอน ต้องนอน**หัวท้ายท้ายเกย**อย่างนี้ไปจนกว่าจะพ้นโทษ”

หัวชนกำแพง

ลักษณะที่สู้ไม่ยอมถอย

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “หัวชนฝา”

ตัวอย่าง

ยายทองประศรีได้ฟังว่า เจ็บใจหนักหนาโกรธตัวสั้น
เป็นไรมีดีแล้วได้ดูกัน เล่นมันจนหัวโดนกำแพง

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางทองประศรีโกรธนางศรีประจันที่ยกนางวันทองให้ขุนช้าง)

“สามีฉันเขาเป็นคนตรง ถ้าเขาไม่ผิดแต่มีคนจะเล่นงาน
เขาละก็ เขาสู้แบบ **หัวชนกำแพง** เชียวละ”

หัวเดียวกระเทียมลีบ

คนเดียวไม่มีพวก

ตามธรรมชาติกระเทียมจะเป็นหัว มีหลายกลีบรวมกัน แต่
บางหัวมีกลีบเดียวนอกนั้นฝ่อหมด

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “หัวเดียวกระเทียมเน่า”

ตัวอย่าง

จริงแล้วทันฉันนี้มันจิตจาง ได้ที่นางแล้วก็ทำให้เสียใจ
ตัวข้าหัวเดียวกระเทียมเน่า ที่ว่าเราใครหาได้ยืมไม่

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สร้อยฟ้าศรีมาลาทะเลาะกัน)

“พวกเธอจะรวมกันว่าฉันอย่างไรก็ได้ ฉันมัน **หัวเดียวกระเทียมลีบ**
ไม่มีทางสู้อยู่แล้ว”

หัวมังกุท้ายมังกร

ไม่เข้ากัน ไม่กลมกลืนกัน

มังกุเป็นเรือพายชนิดหนึ่งมีกระดูกงู (แกนกลางของเรือ)
ใหญ่ หัวและท้ายเรืองอนขึ้นมาเช่นเดียวกับเรือโขมดया แต่หัวเรือ
มังกุนั้นเป็นสามเส้า ส่วนเรือมังกรมีส่วนหัวและส่วนท้ายเป็นรูป
มังกร เป็นเรือพระที่นั่งกราบก็มี เป็นเรือพิฆาตก็มี สมัยก่อนนิยม
แกะสลักหัวท้ายเรือเป็นรูปต่างๆเพื่อความสวยงาม ช่างบางคน
ดัดแปลงแกะหัวเรือเป็นรูปอย่างหนึ่งแต่ท้ายเรือเป็นอีกอย่างหนึ่ง

เช่นหัวเป็นเรือมังกุท้ายเป็นเรือมังกร

สำนวนนี้มักใช้ผิดเป็น หัวมังกุท้ายมังกร

ตัวอย่าง

“ถึงในเรื่องชาติกตต่างๆ ที่กล่าวด้วย ราชวงศ์ลุมพุกก็เคย
ได้ยื่นท่านเทศน์ว่า พระธำมรงค์ แต่เมื่อเป็นของท้าวพระยาเมือง
อื่นโบราณ คนก็มักเรียกหมิ่นๆ เสียว่า แหวน อย่างพระธำมรงค์
ของนางสีดา ทศกรรฐ์ถอดออกขว้างสดาๆ คาบไว้ ถวาย
พระรามๆ ให้หุมนาคินไปถวายนางสีดานั้น คนโบราณก็เรียกกัน
ว่า ถวายแหวน คำนั้น **หัวเป็นมังกุท้ายเป็นมังกร** อยู่”

(พระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ ๔)

“นาฏศิลป์สมัยใหม่บางทีก็ดูครึ่งๆ กลางๆ **หัวมังกุท้าย
มังกร**ไม่กลมกลืนกัน”

หัวไม่วางหางไม่เว้น

ถูกใช้งานจนไม่ได้วางเว้น

สำนวนนี้อาจมาจากการละเล่นของไทยสมัยโบราณที่เรียกว่า
“งูกินหาง” ซึ่งมีคำพูดในตอนท้ายว่า “กินหัวกินหางกินกลาง
ตลอดตัว” หรืออาจมาจากการกินปลา คือ กินคนเดียวหมด ทั้งหัว
ทั้งหางไม่เหลือให้คนอื่นได้กินบ้าง

สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “หัวไม่ได้วางหางไม่ได้เว้น”

ตัวอย่าง

“ตั้งแต่ลูกจ้างอีกคนลาออกไป ฉันก็ถูกใช้ให้ทำงานอยู่คนเดียว
หัวไม่วางหางไม่เว้น เหนื่อยแทบขาดใจ”

หัวร่าหน้า

เมาเหล้าไม่ได้สติ

ตัวอย่าง

“ตราบไตคุณยังไม่เลิกกินเหล้าเมา**หัวร่าหน้า** อย่างนี้ ก็อย่าหวังเลยว่าจะมีผู้หญิงคนไหนมาสนใจ”

หัวเรือใหญ่

ทำตัวเป็นหัวหน้าออกรับเสียเอง

เรือที่มาชุมนุมอยู่มากๆ เช่นที่ทำจอดเรือ หรือตามตลาดน้ำ มักมีคนประจำอยู่ที่หัวเรือคอยรับผิดชอบ ไม่ให้เรือมาปะทะกัน คนที่ประจำอยู่ที่หัวเรือลำใหญ่จึงถือว่าสำคัญ

ตัวอย่าง

“การจัดงานครั้งนี้ เขาแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบงานฝ่ายต่างๆ อยู่แล้ว แต่เธอก็ยังชอบทำตัวเป็น**หัวเรือใหญ่** คอยเข้าไปยุ่งเกี่ยวเสียทุกเรื่อง”

หัวล้านได้หวี

ได้สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง

โคลงโลกนิติ อธิบายความหมายว่า

หัว หูดูชั่วช้า

ใจโล

ล้าน เลื่อมแลเงาใส

เกือบแก้ว

ได้ ส่งกระจกใจ

เจียนขาด

หวี แต่จับจ้องแล้ว

ลูปโ้อายเอง

ตัวอย่าง

“เขาซื้อเปเลญวนที่ทำจากผักตบชวามาฝากฉัน ก็เหมือนกับพวก**หัวล้านได้หัว**เพราะบ้านฉันไม่มีเสาจะให้ผูกเปเลญวน”

หัวล้านนอกครุ

ทำนอกแบบแผน

สำนวนนี้มีที่มาจากนิทานที่เล่าว่า ครูมีลูกศิษย์หัวล้าน ลูกศิษย์ขอให้ครูช่วยให้ผมขึ้น ครูจึงพาไปที่สระน้ำ แล้วสั่งให้ลูกศิษย์ดำน้ำ ๓ ครั้ง เมื่อลูกศิษย์ทำตาม ผมก็งอกเต็มหัว แต่ความที่อยากให้ผมตกมากๆ จึงดำน้ำลงไปอีกครั้งหนึ่ง พอโผล่ขึ้นมา หัวกลับล้านอย่างเดิม ทั้งนี้เพราะทำนอกคำสั่งครู

ตัวอย่าง

“ครูบอกสูตรการหมักเนื้อให้นุ่มว่าต้องหมักทิ้งไว้หนึ่งชั่วโมง ฉันไปลองทำเองบ้าง กลัวไม่นุ่มเลยหมักทิ้งไว้สองชั่วโมง เนื้อเลยเปื่อยยุ่ย นี่แหละ**หัวล้านนอกครุ**”

หัวหกกันขวิด

ใช้ชีวิตอย่างโลดโผนเต็มที่

หัวหกกันขวิด หมายถึง เอาหัวหกชะเมนลงพื้น เอากันขึ้นเต็มหมายถึงการเล่นซุกซนของเด็ก ต่อมาใช้หมายถึงการเที่ยวเตร่ไปอย่างเต็มที่

ตัวอย่าง

“ไม่เห็นเขาทำทำงานอะไรเลย เที่ยว**หัวหกกันขวิด**ไปวันๆ”

หัวหลักหัวตอ

สิ่งสำคัญที่เห็นเป็นไม่สำคัญไป

หลัก คือเสาที่ปักไว้ ตอ คือ เสาหรือหลักที่เหลืออยู่แต่โคน เปรียบกับผู้สูงอายุซึ่งเด็กมักมองว่าเป็นหลักตอที่ชำรุดแล้ว ไม่มีความสำคัญ

ตัวอย่าง

“เวลาไปเยี่ยมเยียนเพื่อนที่บ้าน ต้องรู้จักเคารพนบนาบผู้ใหญ่ ไปลามาไหว้ ไม่ใช่เห็นผู้ใหญ่เป็น**หัวหลักหัวตอ**”

หัวหายตะพายขาด

ชอบเที่ยวจนอยู่ไม่ติดบ้าน

หัวหาย หมายถึง ไม่เห็นตัว ตะพายขาด หมายถึง ไม่มีสิ่งผูกไว้

วิธีผูกวัวควายซึ่งปกติจะเจาะจมูกเอาเชือกร้อย เรียกว่า สนตะพาย ผูกไว้กับเสาหรือหลัก ถ้าเชือกตะพายขาด วัวควายก็อาจจะเที่ยวเตลิดไปหรือสูญหายไป

ตัวอย่าง

“ลูกเขาเรียนไม่จบสักที ก็เพราะวันๆ เอาแต่เที่ยวเตร่ **หัวหายตะพายขาด** ไม่เคยอยู่บ้านอ่านหนังสือเลย”

หากินตามชายฝอย

คนที่หาเลี้ยงชีพเล็กๆ น้อยๆ ตามแต่จะหาได้

ชายฝอย คือ ชายน้ำหรือริมฝั่งน้ำที่มีหญ้า อ้อ แคม เป็น

สวระก ๆ สำนวนนี้อาจมาจากการที่ชาวบ้านตกลปลาหรือมุ้งหากินไปวันหนึ่ง ๆ หรืออาจมาจากการที่นกยางเดินย่องตามชายน้ำเพื่อจิกปลากิน

ตัวอย่าง

“เขาไม่มีอาชีพที่มั่นคง ได้แต่*หากินตามชายเพื่อ*ไปวัน ๆ”

หาตัวจับยาก

หาคนเทียมได้ยาก

ตัวอย่าง

“ฉันมีลูกน้องช่วยทำงานมากี่หลายคน เพิ่งจะมีคนนี้แหละที่เป็นคน*หาตัวจับยาก* ขยันทำงานและไม่เรื่องมาก”

หาทำยาก

หายาก อัดคัต กันดาร์ ผืดเคือง

แต่ก่อนการทำยารักษาโรค มักใช้พืชพรรณหลายชนิดมาปรุงเป็นเครื่องยา ส่วนของพืชที่นำมาใช้ เช่น ราก หัว เปลือก แก่น ยาง ใบ ลูก เม็ด ดอก เกสร เป็นต้น นอกจากพืชแล้วมีส่วนประกอบอื่นที่นำมาใช้ปรุงยา เช่น กระดูกสัตว์ เขาสัตว์ นอสัตว์ เป็นต้น การหาเครื่องยามักหาตามป่า สวน ทุ่งนา บางอย่างก็หาได้ง่าย แต่บางอย่างหายาก เนื่องจากจะมีอยู่เฉพาะบางแห่งเท่านั้น จึงเกิดเป็นสำนวน “หาทำยาก”

ตัวอย่าง

“คุณแม่เล่าให้ฉันฟังว่า ยามเกิดศึกสงคราม บ้านเมือง
ประสบภาวะขาดแคลน จะหาผ้าถุงสักผืน ยัง**หาทำยากเลย**”

หาเลือดกับปู

เคี้ยวเชิฐหรือบีบบังคับเอากับผู้ที่ไม่มีจะให้

เปรียบเหมือนการเค้นเอาเลือดจากปูซึ่งเป็นสัตว์ที่ไม่มีเลือด
สำนวนนี้บางทีก็ว่า “รีดเลือดกับปู” หรือ “เอาเลือดกับปู”

ตัวอย่าง

แสนแค้นที่เจ้าแขวนหนังสือดำ	ก่อนว่าสัปดนจนป็นปี
ในตัวล้วนแต่ชั่วไม่มีดี	จี๋ไซ้ไค้แคะแคะเลือดปู

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองต่อว่าขุนแผนครั้งมีเรื่องกับนางลาวทอง)

หิวผมหยงหน้าอ้ายบ้ำกาม	ศึกเสื่อสงครามไม่เอาสิ้น
ดีแต่ฉ้อไพร่พลเงินกิน	เล่นลิ้นเหลาะแหละแคะเลือดปู

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษากริ้วนายทัพนายกองที่จับขุนแผนไม่ได้)

“พุทโธ แม่สาต นี่หล่อนจะมาหาเลือดกับปูหรือนี้
เงินทองมันมีที่ไหน จนออกจะดับจิตไป”

(นิทานวชิรญาณ)

“ฉันเป็นแค่ข้าราชการชั้นผู้น้อย ยังจะมาขายบัตรราคาแพง ๆ
ให้อีก อย่มา**หาเลือดกับปู**เลย”

หาเศษหาเลย

หาประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ หรือเบียดบังเอาส่วนที่เหลือ
เล็กๆ น้อยๆ

ตัวอย่าง

“หัวหน้าไม่ไว้วางใจให้เขารับผิดชอบด้านการเงิน เพราะเขาเป็นพวกชอบ **หาเศษหาเลย**”

สำนวนนี้บางที่ใช้ในทางขู่ว่า เช่น

“เขาแต่งงานแล้ว แต่ยัง **หาเศษหาเลย**กับสาว ๆ อื่น ไม่ดีเลย”

หาห้วงมาคล้องคอ

รณหาภาระผูกพันมาใส่ตัว

ห้วงคล้องคอเป็นเครื่องพันธนาการนักโทษอย่างหนึ่งในสมัยก่อน

ตัวอย่าง

“ฉันอยู่เป็นโสดอย่างนี้ก็สบายดีอยู่แล้ว เรื่องอะไรจะ **หาห้วงมาคล้องคอ** ด้วยการไปแต่งงานกับพ่อม่ายลูกติด”

หาหาใส่หัว

หาความลำบากหรือความเดือดร้อนใส่ตัวเอง

หา เป็นสัตว์ตัวเล็กๆ ชอบอยู่ในผมของคนเพื่อดูคนกินเลือดที่ผิวหนังศีรษะ ทำให้เกิดอาการคัน

ตัวอย่าง

“ฉันไม่ควรไปเสนอตัวรับเป็นกรรมการจัดงานครั้งนี้เลย นอกจากจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากคนอื่นแล้ว ยังต้องควักกระเป๋าออกค่าใช้จ่ายในการจัดงานด้วยส่วนหนึ่ง **หาหาใส่หัว**ตัวเองแท้ๆ”

หาบดีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง

ควรเลือกวิธีการที่เหมาะสมหรือแน่ใจมากกว่า

หาบ คือ เอาสิ่งของห้อยที่ปลายคาน ๒ ข้าง แล้วแบกกลางคานพาไป ส่วนคอน คือ เอาสิ่งของห้อยที่ปลายคานข้างเดียวแล้วแบกพาไป เมื่อเปรียบเทียบระหว่างการหาบกับการคอนจะเห็นได้ว่า การหาบออกแรงน้อยกว่าการคอนเพราะสามารถทำให้น้ำหนักของสิ่งของที่หาบเกิดความสมดุลได้ ขณะที่การคอนต้องใช้แรงแขนกดเพื่อถ่วงน้ำหนักกับของที่คอนไป

ตัวอย่าง

“ฉันเลือกเป็นกรรมการป้องกัน เพราะกรรมการฟุตบอลต้องวิ่งอยู่ในสนามกลางแดดกลางฝน โบราณท่านว่า**หาบดีกว่าคอน นอนดีกว่านั่ง**”

หายเข้ากลีบเมฆ

หายลับไปไม่ได้พบอีก

กลีบเมฆ หมายถึงลักษณะของเมฆซ้อนเป็นชั้นๆ เหมือนกลีบดอกไม้

ในเรื่องรามเกียรติ์มีหลายตอนที่กล่าวถึงการเหาะและรบกันแล้วฝ่ายหนึ่งก็จะหายเข้าไปอยู่ในกลีบเมฆ เช่น ตอนที่กล่าวถึงรามสูรว่า

เยียมออกจากกลีบเมฆา อสุราเห็นแก้วแว้วไว
หรือตอนที่รามสูรไล่พวกเทวดานางฟ้า เหลือเพียงนางเมขลาซ่อนตัวอยู่ในกลีบเมฆ

ยังแต่โฉมนางเมขลา เข้าแอบเมฉากลิบใหญ่
ตัวอย่าง

“เมื่อเดือนที่แล้วเขามาขอยืมเงินฉันไปห้าพันบาท บอกว่า
จะเอาไปจ่ายค่าเทอมลูก จากนั้นก็หายเข้ากลีบเมฆไปเลย”

หุงข้าวประชดหมา

ทำประชดหรือแตกตัน ซึ่งรังแต่จะเสียประโยชน์
สำนวนนี้มักกล่าวต่อไปว่า “หุงข้าวประชดหมา ปิ้งปลา
ประชดแมว”

โคลงสุภาสิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
อธิบายความหมายว่า

หุง สารใส่หม้อล้น	เหลือหลาย
ข้าว คลุกใส่กระต่าย	ทุ่มไว้
ประชด สุนัขให้หาย	โลภลัก หายฤา
หมา เปรียบข้าวชั่วใช้	ยิ่งให้ยิ่งกิน
ปิ้ง มัจฉาใหญ่หน่อย	นับอนันต์
ปลา สุขเสร็จตั้งตัน	แตกให้
ประชด แมวจะให้มัน	หายละโมบ หายฤา
แมว เช่นบ่าวชั่วใช้	ยิ่งให้ยิ่งเหมิ
ตัวอย่าง	

“เขาอยากเป็นหัวหน้านัก ฉันก็เลยลาออกจากหัวหน้าเปิด
โอกาสให้เขาขึ้นมาเป็นหัวหน้าแทนฉัน จะได้รับบ้างว่ามันลำบากแค่ไหน
แต่เธอกลับมาว่าฉัน **หุงข้าวประชดหมา**”

หูผีจุมูกมด

รู้อะไรได้เร็วก่อนใคร

เชื่อกันว่ามีฤทธิ์เดช ถ้าเราพูดอะไรไปผีย่อมได้ยินทันที ส่วนมดเป็นสัตว์ที่ประสาทจุมูกไว มดจะได้กลิ่นอาหารเร็วมาก จึงนำลักษณะดังกล่าวมาใช้เป็นสำนวน “หูผีจุมูกมด”

สำนวนนี้มักใช้ในเชิงตำหนิ

ตัวอย่าง

“พวกเราซึ่งอยู่ในกระทรวงต่างๆ ยังไม่ทันได้เห็นคำสั่งแต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการระดับสูงเลย แต่ที่วีและหนังสือพิมพ์เอาข่าวไปเปิดเผยแล้ว พวกนักข่าวนี้เป็นพวกหูผีจุมูกมดจริงๆ”

หูพระยาตาแฉ่ง

หูไวตาไว รู้เหตุการณ์ได้รวดเร็ว

พระยาเป็นตำแหน่งขุนนางซึ่งมีบริวารแวดล้อมมาก เมื่อมีเรื่องอะไรก็จะรู้ข่าวได้รวดเร็วเพราะมีคนนำมาบอก แฉ่งเป็นนกที่ตาไวมองเห็นได้ไกลจากที่สูง

ตัวอย่าง

“หัวหน้าคนนี้หูพระยาตาแฉ่งจริงๆ ลูกน้องทำอะไรไม่ตี รู้หมด”

เห็นกงจักรเป็นดอกบัว

เห็นผิดเป็นชอบ

กงจักร คือ สิ่งที่มีรูปเป็นวงกลม มีริมเป็นแฉกๆ โดยรอบ เป็นอาวุธที่ใช้ตัดทำลาย

สำนวนนี้มีที่มาจากนิบาตชาดก เรื่อง มิตตวินทุกชาดก ลูกชายเศรษฐีคนหนึ่งชื่อ มิตตวินทุกะเป็นคนทาศิล ไม้รู้จักคุณของพ่อแม่ เขาต้องการออกไปทำการค้าทางทะเล พ่อแม่ห้ามปรามอย่างไรก็ไม่ฟัง พอเรือออกจากฝั่งก็เกิดพายุ ทำให้เรือแตก เขาได้อาศัยแพเล็ก ๆ ลอยไปเรื่อย ๆ จนถึงเกาะแห่งหนึ่ง แท้จริงเกาะแห่งนี้คือเมืองนรก เป็นที่เสวยกรรมหนักของสัตว์นรกมากมาย เขาได้เห็นสัตว์นรกคนหนึ่งมีงจกรอยู่บนศีรษะ มีโลหิตไหลลงมาอาบตัว แต่ปรากฏว่าเขาเห็นงจกรเป็นดอกบัวสวย เห็นโลหิตเป็นสังวาลเครื่องประดับ จึงได้ขอจากสัตว์นรกตนนั้น สัตว์นรกบอกเขาถึงสามครั้งว่ามันเป็นงจกร มีไข่ดอกบัว เขาก็ยังเห็นเช่นเดิม สัตว์นรกก็เลยคิดว่าบาปตนสิ้นแล้ว มีคนทำกรรมหนักมาแทนเราแล้ว จึงได้ขว้างงจกรไปบนศีรษะของมิตตวินทุกะ

ตัวอย่าง

ในชาตินี้มีได้อยู่ชุลอง
ดูงจกรหักเห็นเป็นผกา

เพราะคะนองหนีบุญมุ่นโมหา
ต้องออกมาใช้ชาติญาตีเวร

(เพลงยาวคุณพุ่ม)

นิยมงจกรแม่น

ดอกบัว

จับจกรมาทูนหัว

จกรบาด

เลือดอาบซาบซับตัว

ซัดเพื่อน กันฮือ

ตัวผิดคิดวิปลาศ

โทษผู้อื่นใจน

(สมุทรสาร พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖)

“เด็กวัยรุ่นบางคนเห็นงจกรเป็นดอกบัว ลองเสพยาจนติด
ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าไม่ดี”

เห็นขี้ดีกว่าไส้

เห็นคนอื่นดีกว่าญาติพี่น้อง

ไส้ เป็นอวัยวะที่อยู่ในร่างกาย โดยปริยายหมายถึงคนในครอบครัวหรือคนภายใน ส่วนขี้เป็นของเสียที่ต้องถูกขับออกจากไส้ โดยปริยายหมายถึงสิ่งที่ไม่ต้องการ

ตัวอย่าง

“นำของฉันเป็นสาวโสดามีเงินมาก แต่แทนที่จะแบ่งให้หลานๆ บ้าง กลับเอาไปให้คนใช้เสียนี้ **เห็นขี้ดีกว่าไส้**”

เห็นเขารู้นคานหาม เอามือประสานกัน

ทะเยอทะยาน ใฝ่สูงเกินศักดิ์ มุ่งหมายทำอย่างผู้สูงศักดิ์ โดยไม่เจียมตัว

คานหาม คือที่นั่งที่มีคานสำหรับหาม เป็นยานพาหนะของผู้สูงศักดิ์สมัยก่อน สำนวนนี้เปรียบว่าเมื่อเห็นเขานั่งคานหามมีคนหามไป ก็เอามือประสานกันเข้าแล้วซ้อนกันตนเอง เป็นทำนองว่าตนก็ถูกหามหรือนั่งคานหามเหมือนเขา

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง”

ตัวอย่าง

“ลูกเขาเรียนที่โรงเรียนนานาชาติเพราะสามีเขาเป็นชาวต่างชาติ ฐานะเขาก็ดี ส่วนเธอรายได้ยังไม่พอจะใช้แต่ละเดือน ยังคิดจะส่งลูกไปเรียนโรงเรียนเดียวกับเขาอีกหรือ **เห็นเขารู้นคานหาม เอามือประสานกัน**”

เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง

ทำเลียนแบบคนใหญ่คนโตหรือคนมั่งมี ทั้งๆที่ตนไม่มี
กำลังทรัพย์หรือความสามารถพอ

ตัวอย่าง

“บางประเทศยากจนแต่ก็ยิ่งผลิตอาวุธนิวเคลียร์อย่าง
ประเทศมหาอำนาจ **เห็นช้างขี้ ขี้ตามช้าง** จะพากันล่มจมทั้ง
ประเทศ”

เห็นช้างเท่าหมู

หน้ามืด ตาฉาย ไม่มีสติยังคิดอะไรทั้งสิ้น

สำนวนนี้มักใช้กับคนที่กินเหล้าเมา จนตาฉาย ขาดสติ
คิดว่าตนเองเก่งกว่าใครๆ เห็นอะไรเป็นไม่สำคัญทั้งนั้น

ตัวอย่าง

บัดนั้น

พวกกองทัพสับสนอลหม่าน

ซุ่มนุ่ดตั้งกระพอกจอกจกาน

รับประทานเหล้าเข้าเต็มตัง

บ้างเห็นช้างเท่าหมูแล้วฤา

การฝีมือมวยดีไม่มีถึง

บ้างอวดกล้าวากูจะสู้มีง

ลูกทะเลสิ่งล้มปะทะปะกัน

(รวมเกียรติ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ตอน ไม่ยรวพสะกดทัพ ลักพระรามไปบาดาล)

“เขากินเหล้าจนดีกดีื่น เมามายไม่ได้สติ **เห็นช้างเท่าหมู**
ไปตะโกนว่าเพื่อนบ้านจนถูกตำรวจจับ”

เห็นชายผ้าเหลือง

ได้บุญกุศลเมื่อเห็นลูกบวชในพุทธศาสนา

ผ้าเหลือง หมายถึง ไตรจีวร ซึ่งเป็นเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยสบง จีวร สังฆาฏิ

สำนวนนี้มักใช้กับบิดามารดาที่บุตรชายบวชให้ ถือว่าบิดามารดาได้บุญอย่างประเสริฐ มีเรื่องเล่าในหนังสือสุบินกลอนสวดว่า เจ้าสุบินซึ่งบวชเณร มีแม่เป็นคนใจบาป วันหนึ่งพระยายมราชให้ยมทูตมาตรวจผู้คนในเมืองมนุษย์ว่าใครประกอบกรรมบาปใดบ้าง มาพบแม่ซึ่งนอนหลับอยู่ จึงนำตัวไปให้พญายมราชชำระ ปรากฏว่าทำแต่บาป ไม่เคยทำบุญ พญายมราชให้ลงโทษทิ้งในหม้อไฟ นางแลเห็นไฟนรกก็ตกใจกลัว

นางเจ็บร้องไห้รำไร แลเห็นชุกไฟ ตกใจเพียงจักม้วยมรณ
นางว่าแสงเพลิงเหลืองอ่อน เหมือนชายจีวร ลูกกุญผู้บวชเป็นเณร

เมื่อนึกถึงลูกที่บวชเณร ก็บันดาลให้เกิดเป็นดอกบัวทอง
ขึ้นมารับนางและไฟนรกดับหมด พญายมราชจึงส่งกลับมาเมือง
มนุษย์และบอกว่าบุญที่ลูกบวชจะได้ไปสวรรค์ ฝ่ายบิดาของเจ้าสุบิน
ตายไปเป็นเปรตมาพบลูก อาจารย์ก็แนะนำให้เจ้าสุบินบวชเป็นพระ
เพื่อโปรดพ่อให้พ้นบาป สำนวนนี้บางทีใช้ว่า “เกาะชายผ้าเหลือง”

ตัวอย่าง

ทองประศรีว่ากรรมเอ๋ยกรรมแล้ว พ่อแก้วแก้วตาของแม่เอ๋ย
บวชก่อนเกิดอย่าเพ่ให้มีเมียเลย แม่จะได้ชมเชยชายจีวร
พ่อเจ้าเขาก็ตายไปนานแล้ว ลูกแก้วจงโปรดแก่เสียก่อน
บวชสักสองพรรษาอย่าอาวรณ สี้กมาแม่จะผ่อนให้มีเมีย

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พลายแก้วจะแต่งงานกับนางพิม)

“ถึงฉันจะตายก็ไม่ว่า แต่ขอบวชลูกให้ได้ **เห็นชายผ้าเหลือง** ก่อน จะได้นอนตายตาหลับ”

เห็นดำเห็นแดง

ถึงขั้นแตกหัก หรือให้รู้แน่ชัดไปเลย

สีดำกับสีแดงเป็นสีที่ต่างกันอย่างชัดเจน มักใช้เป็นเครื่องหมายบอกความแตกต่าง เช่น ใช้ในการจับใบดำใบแดงในการเกณฑ์ทหาร ใครจับได้ใบแดงก็ถูกเกณฑ์ ถ้าจับได้ใบดำก็ไม่ต้องเป็นทหาร

ตัวอย่าง

“เธอมากล่าวหาว่าฉันทุจริตเกี่ยวกับเรื่องเงินๆ ทองๆ เหมียหลักฐานอะไรก็เอามาแจ้งให้ **เห็นดำเห็นแดง** กันไปเลย อย่ามาพูดแบบเลื่อนลอย ฉันอาจฟ้องร้องเธอขอหาหมิ่นประมาทก็ได้”

เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ

หยิบหย่อง ทำอะไรไม่จริงจัง ไม่เอาการเอางาน

สมัยก่อนคนไทยนิยมเลี้ยงไก่ที่ลานบ้าน จึงมักมีขี้ไก่อยู่เต็มลาน โดยทั่วไปเมื่อเหยียบขี้ไก่ ขี้ไก่จะแบนยุบ การเหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อจึงเปรียบเหมือนคนที่หยิบหย่อง ทำอะไรไม่จริงจัง และทำไม่สำเร็จ

ตัวอย่าง

แนะนำพวกเรานะอย่าเอาที่ผิวไพร เหมือนกับเมียเหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ
ปะนายมูลขุนนางวางให้พอ เข้าเคลียคลอเคล้าคลึงให้ถึงใจ

(ขุนช้างขุนแผน ตอน สาวชาววังเมืองเชียงใหม่คุยกัน)

“ถ้าลูกอยากก้าวหน้าในการทำงาน ลูกต้องทำงานอย่างจริงจัง อย่าเป็นพวก**เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ**”

เหยียบจมูก

บังอาจลบเหลี่ยม หยามเกียรติ

ตัวอย่าง

“ทั้งๆ ที่เราจัดกำลังอารักขาคุ่มครองความปลอดภัยของท่านอย่างเต็มที่แล้ว ก็ยังไม่วายถูกมือดีเล็ดลอดเข้าไปขโมยของท่านถึงในห้องนอน แบบนี้ถือว่า**เหยียบจมูกกันชัดๆ**”

เหยียบเต่าเต็มตีน

ทำอะไรให้มันคง ไม่ให้พลาดพลิกแพลงไปได้

ในการจับเต่า หากเต่าตัวใหญ่ จะต้องเหยียบไว้ให้เต็มเท้า หรือเหยียบไว้ทั้งสองเท้าเพื่อไม่ให้มันเดินหนี

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “เหยียบเต่าสองตีน”

โคลงสุภาชิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอธิบายความหมายว่า

ยกย่างเหยียบเต่าตั้ง เต็มสอง บาทแฮ

เต่าไม่อาจดิ๊กกระดอง โดดได้

ความลับสิ่งใดตรง ตรวจจกน็ด แน่แฮ

ยึดที่ยืนยันไว้ มันแล้วเลิศคุณ

ตัวอย่าง

ถึงแม้รักก็คงเป็นเมียน้อย ค่อยค่อยซ้าซ้าจะดีกว่า

เหยียบเต่าให้เต็มบาทา คั้นลูกสกุณาไว้ในมือ

(บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอน นางวันทองเตือนสติตัวเองหลังจากทะเลาะกับนางลาวทอง)

“โครงการนี้จะสำเร็จได้ ต้องทำอะไรจริงจังไม่เหลาะแหละ เหมือนกับเหยียบเต่าเต็มตีน”

เหยียบแผ่นดินผิด

ตัดสินใจผิด โดยไม่อาจแก้ไขได้

ตัวอย่าง

ทั้งสามนางต่างว่าหนักหนานัก เหมือนเลี้ยงรักลูกเสื่อร้ายเหลือแสน
จะช่วยซุบซิบถ่มรักกลับทำแค้น เหมือนเหยียบแผ่นดินผิดจนจิตใจ

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลี สร้อยสุวรรณ จันทร์สุดาพูดถึงมังคลา)

เป็นขุนยิงยศฟ้า ฤบาทาปจำห้วยหล้า

หล่มหล่มตนเดียว

จะเหลียวเหลียวบ่ได้ เหยียบแผ่นดินผิดไ้

อยู่เต็มบาทา พระเอย

(ลิลิตพระลอ ตอน พระลอครวญเมื่อข้ามแม่น้ำกาหลงไปถึงแดนเมืองสรอง)

ลาวทองกราบลามารดาพลัน สะอื้นอันหันมาลาสามี

ยิ่งแข็งใจไหวหวั่นยิ่งพรั่นจิต ตั่งเหยียบแผ่นดินผิดกลมหนี

(ขุนช้างขุนแผน ตอน พระพันวษาพรากรลาวทองจากขุนแผน)

“ฉันไม่ควรย้ายมาอยู่พรคนี่เลย เหยียบแผ่นดินผิดแท้ๆ”

เหยียบเรือสองแคม

ไม่แสดงให้เห็นเด็ดขาดว่าเข้าด้วยฝ่ายใด

แคมเรือ คือ ส่วนข้างของเรือ คนที่ยืนเหยียบแคมเรือสองลำที่จอดอยู่เคียงกัน เมื่อลำใดเอียงจะคว่ำ ก็โดดมาอีกลำหนึ่งเปรียบได้กับคนที่ไม่จริงใจ ไม่คิดร่วมทุกข์สุขกับใครจริง มุ่งแต่จะเอาตัวรอดหรือมุ่งประโยชน์ตนถ่ายเดียว

โคลงสุภามิตรเกาธธิบายความหมายว่า

เหยียบเรือสองกราบเค้า	คนคด
จุนใจทย์จำเลยลด	ต่ำแต่้ม
บอกกลอุบายปด	ปองแต่ ทรัพย์เฮย
สองฝ่ายหลงแยบแย้ม	อย่างนี้บ่าปเหลือ
ตัวอย่าง	

“เขาเป็นพวก**เหยียบเรือสองแคม** ไม่ยอมแสดงตัวเป็นพวกใดพวกหนึ่งเด่นชัด คอยดูแต่ว่าข้างไหนเป็นฝ่ายชนะก็เข้าข้างนั้น”

เหลือบฝูงใหม่

พวกทุจริตเก่าหมดไปแล้ว พวกทุจริตใหม่มาแทนอีก

เหลือบ เป็น แมลงชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายแมลงวันแต่ตัวโตกว่า ชอบเกาะกินเลือด จึงเปรียบคนชั่วที่ใช้อำนาจทุจริตคดโกงฉ้อราษฎร์บังหลวงว่าเป็นเหลือบ

สำนวนนี้มาจากนิทานอีสป เรื่อง หมาจิ้งจอกกับฝูงเหลือบ ซึ่งเล่าว่า หมาจิ้งจอกไม่ยอมไล่ฝูงเหลือบที่เกาะกินเลือดของตนนั้น เพราะเกรงจะมีเหลือบฝูงใหม่ที่หิวกระหายมาเกาะมันอีก

ตัวอย่าง

“กรรมการชุดเก่าออกไปเพราะทุจริต กรรมการชุดใหม่เข้ามา ก็ไม่ต่างจากชุดที่แล้วก็เหมือน**เหลือบฝูงใหม่**นั่นแหละ”

เหวี่ยงแห

ทำอย่างเดาให้คลุมไปหมด

เปรียบเหมือนการทอดแหจับปลา ซึ่งไม่รู้ว่าจะได้ปลาตามที่ต้องการหรือไม่

ตัวอย่าง

“การวิจัยที่จะได้ผลดี ต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้ชัดเจน ไม่ใช่**เหวี่ยงแห** แจกแบบสอบถามหว่านไปทั่ว นอกจากจะไม่ได้ผลตามที่ต้องการแล้ว ยังเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณอีกด้วย”

เห่อสักหลาด

ตื่นตามอย่างของใหม่

สักหลาด คือ ผ้าขนสัตว์ที่เป็นของฝรั่ง ใช้ทำเครื่องนุ่งห่มในสมัยที่เราติดต่อกับฝรั่ง เราก็เริ่มนำผ้าสักหลาดมาใช้ทำเป็นเครื่องแต่งตัวในโอกาสพิเศษ แต่บางคนอยากโก้หรูก็ใช้ตามเขาไปอย่างไม่ถูกกาลเทศะ

ตัวอย่าง

“พอเขาใช้โทรศัพท์มือถือถือกัน คนไทยก็**เห่อสักหลาด**ตามอย่างทันที”

สำนวนนี้มักใช้ผิดเป็น “เห่อศักราช”

เหาจะขึ้นหัว

ทำสิ่งไม่เหมาะสมไม่ควร จะเกิดอับมงคลแก่ตน

เหาเปรียบเหมือนสิ่งอับมงคล สังคมไทยถือเรื่องที่ดีที่ต่ำที่สูง ผู้น้อยหรือผู้ต่ำศักดิ์ไม่ควรกำเริบ ทำอะไรล่วงเกิน ทำเทียมหรือเอาอย่างผู้สูงศักดิ์ เพราะการทำดังกล่าวถือว่าเป็นอับมงคล บางครั้งผู้ใหญ่กว่าผู้ที่ทำเทียมเจ้านายว่าอับปรียส์กีบาล หมายถึง อับปรียส์จะกินหัว (สี่ มาจากภาษาเขมร แปลว่า กิน)

ตัวอย่าง

“หม่อมหลวงหญิงสุดจิตต์ ใครๆ ก็รู้ว่าหม่อมหลวงเป็นศักดิ์ชั้นไหน แต่โดนหนังสือพิมพ์ที่นี้ช่วยสถาปนาขึ้นเป็นปริญเชส (เจ้าหญิง) หม่อมหลวงหญิงสุดจิตต์พอรู้ข่าวร้องด้าย ตาย นี่ใครบอก... บ่นกระปอดกระแปด นี่จะเอาเหามาขึ้นหัวแล้ว”

(ละครไทยไปอเมริกา)

“ฉันยังไม่ได้รับพระราชทานสายสะพายเลย อย่ามาเรียกฉันว่าท่านผู้หญิงนะ เดี่ยวเหาจะขึ้นหัว”

แหม่มกะปิ

หญิงไทยที่แต่งตัวแบบฝรั่ง แต่ดูรุ่มร่าม ไม่เหมาะกับตัวกะปิ เป็นอาหารของคนไทย ในที่นี้หมายถึงผู้หญิงไทยสมัยก่อน

ตัวอย่าง

“เธอแต่งกายด้วยชุดเสื้อกระโปรงบานยาวถึงข้อเท้า ยังมีลูกไม้ระบายเป็นชั้นๆ ทั้งเสื้อและกระโปรง ดูฟองฟูไปทั้งตัวเหมือนแหม่มกะปิ”

แหวกหญ้าให้ฐดิน

ทำให้อีกฝ่ายรู้ตัวและหาทางเอาตัวรอดไปได้

ธรรมชาติของงูมักจะหลบซ่อนตัวไม่ให้ศัตรูเห็น เมื่อมีคนไปแหวกหญ้า จึงทำให้งูรู้ตัวและเลื้อยหนีไปก่อน

ตัวอย่าง

“เธออย่าแหวกหญ้าให้ฐดิน ด้วยการไปบอกใครเรื่องจะมีการตั้งกรรมการสอบสวนทุจริต เดี่ยวพวกทำผิดจะไหวตัวทำลายหลักฐานต่างๆ ไปเสียก่อน”

ให้ข้าวให้เกลือ ให้เรือให้พาย

ช่วยเหลือ อดหนุน ให้ความอุปการะต่างๆ

กฎหมายลักษณะลักพาในสมัยพระเจ้าอยู่ทงมีมาตราหนึ่งว่า “ข้าคนท่านหนีมาสู่หาตนะ ตนให้เสบียงให้ข้าวให้เกลือ ให้เรือให้พายให้เงินให้ทอง สรรพเหตุสิ่งใดๆ แลเจือจานให้ข้าให้คนท่านเป็นกำลังให้หนีไปนอกบ้านนอกเมืองต่างบ้านต่างเมือง ท่านว่าให้ใช้ข้าคนท่าน” คำว่า “ให้ข้าวให้เกลือ” หมายถึง ให้ข้าวกับให้เกลือ สำหรับเป็นอาหาร “ให้เรือให้พาย” หมายถึง ให้เรือกับให้พาย สำหรับเป็นยานพาหนะ

ตัวอย่าง

“ถึงเขาจะเป็นญาติเธอ แต่เขาเป็นผู้ต้องหาหนีตำรวจมา การที่เธอให้ที่พักพิงแก่เขา ให้ข้าวให้เกลือ ให้เรือให้พาย อย่างนี้ ไม่สมควรอย่างยิ่ง”

ให้ท้าย

ยุยงส่งเสริม ทำให้เหลิง

ในการพายเรือหรือแจวเรือ จะต้องมีคนอยู่ท้าย สำหรับคอยค้ำวาดให้เรือตรงไป หรือจะให้เลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวา เรียกว่า “ถือท้าย” ถ้าเรือมีหางเสือก็คอยเบนหางเสือ เรียกว่า “ถือหางเสือ” สำนวน “ให้ท้าย” ก็มีความหมายเดียวกับ “ถือท้าย” หรือ “ถือหาง” นอกจากนี้ยังมีสำนวน “ได้ท้าย” หมายถึง ได้คนคอยหนุนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งเปรียบได้กับเรือที่มีคนถือท้าย

ตัวอย่าง

แล้วโศกกว่าพระทูลกระหม่อมแก้ว ไม่เลี้ยงแล้วให้เมียน้อยพลอยข่มเหง เพราะให้ท้ายหมายได้จึงไม่เกรง อีละเวงมันจงหองกับน้องรัก

(พระอภัยมณี ตอน นางสุวรรณมาลีหึงหน้าป้อม)

“กรุงฝรั่งเศสจะให้ผู้รับสั่งมาเจรจาความ เมื่อนั้นกลัวกงสุลโอบาเรต์จะเข้าให้ท้ายถือหางทำวุ่นไป”

(พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๔)

“ถ้อยคำซึ่งกรมพระราชวังบวรฯ ได้ตรัสว่าประการใดเมื่อเวลาทรงพระประชวรก็เห็นจะปรากฏขึ้นในเวลาชัระกันนี้ จึงเป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงน้อยพระทัยในสมเด็จพระอนุชาธิราชว่า เพราะผู้ใหญ่ผู้ใดจะให้ท้ายเช่นนั้น เด็กจึงกำเริบ”

(ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓)

“พ่อแม่บางคนรักลูกไม่ถูกทาง เมื่อลูกทำผิด ก็คอยให้ท้ายลูก จึงทำให้ลูกเสียคน”

ให้เหยื่อเสือผอม

ทำคุณแก่คนพาลจะเป็นผลร้ายแก่ตนเอง
 เสือเป็นสัตว์ดุร้าย เมื่อเห็นเสือผอมอดอยาก ถ้าให้เหยื่อ
 กินด้วยความกรุณา พอเสืออ้วนก็มีกำลังขึ้น ก็จะกินผู้ให้เหยื่อนั้น
 สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “ชวานากับงูเห่า”
 โคลงสุภาสิตเกาอธิบายความหมายว่า
 ให้ กรรมกรแะชะไซ้ แสงวงหา
 เหยื่อ สฬสัตว์สรรมมา มากถ้วน
 เสือ เสพย์ไปอ้อมอา หารเหตุ หิวแเอ
 ผอม ตั้งพาลผอมอ้วน อาจคั่นคนขุน
 “รู้ทั้งรู้ว่าเขามีนิสัยชอบลักเล็กขโมยน้อย แก้อย่างไรก็ไม่
 หาย เขาถูกจับเธอก็ยังไปประกันตัวเขาออกมา แถมยังให้ที่พักพิง
 แก่เขาอีก ระวังเถอะจะเข้าทำนองให้เหยื่อเสือผอม ฉันทเตือนเธอ
 ด้วยความหวังดี”

อ

อกใหม่ไส้ขม

เดื่อดร้อน เป็นทุกข์อย่างสาหัสและหาทางแก้ไขไม่ได้
 ตัวอย่าง

เมื่อนั้น	เจ็ดนางร้อนใจตั้งไฟจี
เห็นนางสุวิญชามาไศกี	กลัวว่าเขาจะตีกันผิวเมีย
คิดวิตกอกใหม่ไส้ขม	ในอารมณ์นั้นจะใครให้ขับเสีย

(ไชยเชษฐ orton พระไชยเชษฐสังขับไล่นางสุวิญชา)

ถ้าแก่ทำนางต่างตกใจ อลหม่านอกใหม่ใส่ขม
บ้างไปเรียกขอเฝ้าเจ้ากรม บ้างขึ้นมาบังคมทูลคดี

(มณีพิชัย ตอน นางจันทรถูกงูกัด)

“ลูกชายของฉันชอบเที่ยวผับ เงินเดือนไม่เคยพอใช้ต้อง
ขอพ่อแม่ตอนปลายเดือนทุกเดือน ห้ามปรามก็ไม่เคยฟัง ฉันละอก
ใหม่ใส่ขมจริงๆ”

อดเปรี้ยวไว้กินหวาน

อดใจไว้ก่อนรอสิ่งที่ดีกว่า

ผลไม้บางชนิดเช่น ส้ม มะม่วง กินได้สองระยะ ระยะแรก
มีรสเปรี้ยว เมื่อปล่อยให้แก่จัด จึงจะมีรสหวาน ถ้ากินในระยะ
เปรี้ยวก็จะไม่ได้กินรสหวาน หากต้องการกินรสหวานก็ต้องอดใจ
ไม่กินในตอนเปรี้ยว

ตัวอย่าง

กลัวเกลือกินตระหารวาที จะว่ามีชู้เมียเสียการ

จำเป็นจะเงือดงดสะกดใจ อุตส่าห์อดส้มไว้กินหวาน

(อิเหนา ตอน อิเหนาจะพานางสะการวาทีและนางมาหยารศมีไปเมืองหมันหยยา)

เจ้าอุตส่าห์อดเปรี้ยวไว้กินหวาน ฝึกหัดราชการให้จงได้

ถ้าได้ดีมียศปรากฏไป

เหมือนแทนคุณขุนไกรผู้บิดา

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางทองประศรีสอนขุนแผน)

ธรรมดามาเที่ยวเกี่ยวผู้หญิง ต้องอ้อยอิ่งอดเปรี้ยวไว้กินหวาน

เราอุตส่าห์พยายามตามโบราณ คงเป็นการมั่นคงอย่าสงกา

(พระอภัยมณี ตอน สามพราหมณ์สอนศรีสุวรรณ)

“ถูกจ้งตั้งใจเรียนให้สำเร็จได้ปริญญาเสียก่อนจึงค่อยคิดหา
คู่ครอง เข้าทำนอง*อดเปรี้ยวไว้กินหวาน*”

อดอยากปากแห้ง

ไม่ได้กินของที่อยากกิน อยู่อย่างลำบากยากจน
อดอยาก หมายถึง ไม่มีอาหารจะกิน ไม่มีพอกิน
ปากแห้งหมายถึงเมื่อไม่มีอาหารเข้าไปในปาก น้ำลายซึ่ง
ทำหน้าที่ช่วยย่อยอาหารก็ไม่หลั่งออกมาทำให้ปากแห้ง
สำนวนนี้จึงหมายถึงคนที่อดอยากขนาดหนัก แม้แต่น้ำลาย
ในปากก็ยังแห้ง มีความหมายเหมือน “อดแห้งอดแล้ง”

ตัวอย่าง

“ผมไปทำไร่สับปะรดที่ป่าละอูกับน้ำชา *อดอยากปาก
แห้ง* ทนอยู่ไม่ไหวเลยกลับมาอยู่บ้านดีกว่า”

อมพระมาพูด

พยายามทำให้คำพูดน่าเชื่อถือ
พระ หมายถึง พระเครื่องรางเป็นพระพุทธรูปองค์เล็กๆ ที่
นับถือว่าเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตราย นิยมใช้แขวนคอ บางที
ก็ซ่อน เชื่อกันว่าพระจะป้องกันอันตรายได้ และทำอะไรก็สำเร็จ
สำนวนนี้ใช้ในข้อความปฏิเสธทำนองดูถูก ดูหมิ่น แสดงว่า
พูดอย่างไรก็ไม่เชื่อ

ตัวอย่าง

“เรื่องที่คุณเล่ามาน่ะ ต่อให้*อมพระมาพูด* ฉันก็ไม่เชื่อ”

อมยาพ่น ฝนยาทา

รักษาคนไข้อย่างเต็มที่ บริบาลคนไข้

การรักษาคนป่วยในสมัยก่อน คนที่เป็นไข้ร้ายแรงบางชนิด หมอจะให้กินยาถอนเพื่อทำให้พิษของโรคในร่างกายลดลง เมื่อเห็นว่าอาการทุเลา หมอจึงจะอมยาไว้ในปากแล้วพ่นใส่คนไข้

ฝนยาทา เป็นการรักษาอาการบาดเจ็บภายนอก เช่น ฟกช้ำ ดังในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตอน พलयงามไปหานางทองประศรี นางไม่รู้จัก คิดว่าเป็นเด็กมาขโมยมะยมหวานที่นางหวง จึงตีพलयงาม เมื่อรู้ว่าเป็นหลานจึงฝนยาทาให้

ช่วยฝนไฟลให้เหลวเร็วเร็วเข้า อีเปเลเอาขันล้างหน้าออกมานี้ แกตักน้ำร่ำรดหมดราศี ช่วยขัดสีโซมขมมันสิ้นเป็นชาม แล้วทาไฟลให้หลานสงสารเหลือ มานั่งเสื่อลั่นใต้ปราศรัยถาม

ตัวอย่าง

ขอแต่สองกุมารพาไปเป็นเพื่อนตัว อื่นจะวางใจข้างพระเจ้าฝักก็ไซ้ที่ เกลือกว่าโรคาไซ้สิ่งไรมี จะได้ไซ้พ่อชาติแม่กันหาอมยาพ่นฝนยาทาตามประสาจน

(มหาเวสสันดรชาดก ตอน นางมัทรีทูลขอให้สองกุมารไปอยู่ป่าด้วย)

“ลูกป่วยคราวนี้อาการหนักมาก ฉันต้องลงงานเป็นเดือน คอยเฝ้าดูแล **อมยาพ่น ฝนยาทา** ทั้งกลางวันกลางคืน”

อยู่บ้านท่านอย่างหนึ่งดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น

อาศัยอยู่ในบ้านผู้ใดก็ควรช่วยทำงานตามแต่จะทำได้ทุกอย่าง ของเล่นสมัยก่อนมักทำด้วยดิน ปั้นเป็นรูปต่างๆ เช่น วัว ควาย คนที่อาศัยอยู่ในบ้านคนอื่น แม้จะทำอะไรไม่ได้ก็อาจช่วย งานเล็กๆ น้อยๆ เท่าที่จะทำได้ เช่น ปั่นวัวควายให้ลูกเจ้าของบ้าน เล่น ก็ถือว่าได้ทำประโยชน์เป็นการตอบแทนเจ้าของบ้าน

ตัวอย่าง

“ลู่ไปอาศัยอยู่กับคุณป้าต้องช่วยงานการของท่านโดยเฉพาะ งานบ้านงานครัว จงจำไว้ว่า**อยู่บ้านท่านอย่างหนึ่งดูตาย ปั่นวัวปั่นควายให้ลูกท่านเล่น**”

อยู่เรือนเหมือนก้อนเส้า ฝ้าเรือนเหมือนแมวคราว

อยู่กับเห่าเรือนไม่ไปไหน

ก้อนเส้า หมายถึง หินบดยา หรือก้อนอิฐที่ใช้เป็นเตาไฟ โดยวางหินสามก้อนเป็นสามเส้าสำหรับวางหม้อข้าวแกงเพื่อหุงต้มอาหาร ในสมัยก่อนจะมีก้อนเส้าทุกครัวเรือน ส่วนแมวคราว หมายถึง แมวตัวผู้ แก่ รูปร่างใหญ่ หน้าตาดุร้ายและมีหนวดยาว มักจะอยู่บ้านไม่ออกเที่ยวไปไหนๆ เหมือนแมวหนุ่มๆ

สำนวนนี้ใช้เป็นคำอวยพรของผู้ใหญ่ให้แก่เด็กหรือคู่บ่าวสาว หมายความว่าให้อยู่กับเห่าฝ้ากับเรือน ไม่เที่ยวเตร่ไปไหน

ตัวอย่าง

“จงอายุมันขวัญยืน ให้อยู่เรือนเหมือนก้อนเส้า ฝ้า เรือนเหมือนแมวคราวนะหลาน”

ออกจากแอกเข้าไถ

ทำงานหนักไม่ได้หยุด

แอก เป็นไม้วางขวางบนคอวัวหรือควายเพื่อเทียมเข้ากับเครื่องมือไถนาหรือเทียมกับยานพาหนะ ไถ เป็นเครื่องมือทำไร่ทำนาชนิดหนึ่ง ใช้วัวหรือควายลากเพื่อกลับดินหรือกลบดิน สำนวนนี้จึงใช้เปรียบกับคนที่ทำงานหนักโดยไม่ได้พักผ่อน เหมือนวัวควายที่ต้องทำงานพอปลดจากแอกก็ต้องมาลากคันไถ

ตัวอย่าง

“ลูกสาวไปทำงานอยู่ร้านอาหารกรุงเทพฯ ไม่เคยกลับมาเยี่ยมบ้านเลย เขาส่งข่าวมาว่าต้องทำงานหนัก ไม่มีเวลาว่างเหมือน*ออกจากแอกเข้าไถ* ฉันเลยบอกให้กลับบ้านเราดีกว่า”

ออกยักษ์ออกโขน

เล่นสนุกสนานกระโดดโลดเต้นอีกที่ก็ครึกโครม

ออกยักษ์ หมายถึง ทำท่ายักษ์ในการเล่นโขนซึ่งมีท่าเต้นตึงตังโครมคราม “ออกยักษ์ออกโขน” จึงหมายถึงผู้ที่เล่นสนุกอีกที่ก็ครึกโครมออกท่ายักษ์เหมือนการเล่นโขน

สำนวนนี้มักใช้กับเด็ก

ตัวอย่าง

“เด็ก ๆ เจียบหน้อยจ๊ะ แหม *ออกยักษ์ออกโขน*กันใหญ่ เชียวนะ”

ออกเรือหาถ่อ ตั่งหม้อหาพิน

ทำอะไรไม่เตรียมการล่วงหน้าไว้ก่อน

ถ่อ เป็นไม้สำหรับใช้ยันแล้วดันให้เรือเคลื่อนที่ “ออกเรือหาถ่อ” หมายความว่าต่อเมื่อจะออกเรือแล้ว จึงหาถ่อ ไม่ได้เตรียมถ่อไว้เสียก่อนจะออกเรือ ทำให้เสียเวลา เช่นเดียวกับ “ตั่งหม้อหาพิน” คือตั้งหม้อข้าวบนเตาแล้ว ทั้งที่ยังไม่มีพิน ซึ่งนอกจากจะเสียเวลาแล้ว ยังทำให้ข้าวที่หุงแฉะอีกด้วย

ตัวอย่าง

“มัวหาอะไรอยู่ละจ๊ะ เห็นแต่งตัวเสร็จตั้งแต่โกโก้ นี่แหละนะ **ออกเรือหาถ่อ ตั่งหม้อหาพิน** เดี่ยวก็ไปไม่ทันรถไฟหรอก”

อ้อยเข้าปากช้าง

สิ่งที่เสียไปแล้วเอาคืนยาก

ช้างเป็นสัตว์ใหญ่ดุร้ายและมีกำลังมาก ชอบกินอ้อย เมื่ออ้อยเข้าไปในปากช้างแล้ว ก็ยากที่จะง้างออกมาได้

สำนวนนี้มักหมายถึงการเสียรู้หรือเสียประโยชน์โดยถูกช่วงชิงหรือโดยความผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ไม่มีโอกาสจะได้คืน

ตัวอย่าง

“ขอให้เจ้าน้อยยืมเงินไปรี แทงบัญชีสูญได้เลย **อ้อยเข้าปากช้าง**ก็ยากที่จะง้างออกมาได้”

อัฐยายซื้อขนมยาย

เอาทรัพย์สินจากผู้หนึ่ง ซื้อหรือแลกเปลี่ยนของที่มีค่าของผู้หนึ่ง

อัฐ เป็นเงินตราในสมัยโบราณ ๑ บาท = ๔ สลึง, ๑ สลึง = ๒ เฟื้อง, ๑ เฟื้อง = ๘ อัฐ, ๑ อัฐ = ๒ โสฬส

สำนวนนี้มักหมายถึงการเอาทรัพย์สินจากผู้ปกครองฝ่ายหญิงที่จะขอแต่งงานด้วยเป็นสินสอดทองหมั้นแก่ฝ่ายหญิงเอง หรือหมายถึงการกระทำอย่างอื่นในทำนองเดียวกันนี้

ตัวอย่าง

“แม่เจ้าสาวเขาคุยว่า สินสอดทองหมั้นลูกสาวของเขาเป็นล้านเชียวนะ แต่ใครๆ ก็รู้กันทั้งนั้นว่า งานนี้ **อัฐยายซื้อขนมยาย** แท้ๆ”

อ้าขาผวาปีก

รุ่มรวย ห่วงหน้าห่วงหลังโดยมุ่งหมายจะรวบเอาไว้ให้เต็มที่ สัตว์จำพวกนกและไก่ปีกดิจะหุบปีก ต่อเมื่อจะบิน จะถาหรือจะโฉบก็จะกางปีกออกไปเต็มกำลัง

สำนวนนี้บางที่ใช้ว่า “อ้าขาผวาปีก”

ตัวอย่าง

“เขามีโครงการวิจัยที่ยังไม่เสร็จอยู่หลายโครงการ แต่ก็ยัง **อ้าขาผวาปีก** ไปขอทุนทำวิจัยเรื่องใหม่อีก”

อ้าปากก็เห็นลิ้นไก่

รู้เท่าทันถ้อยคำที่พูดออกมา

“อ้าปาก” หมายถึงอ้าปากพูด “ลิ้นไก่” ก็คือเนื้อในลำคอที่ยื่นจากเพดานอ่อน “เห็นลิ้นไก่” จึงหมายถึง รู้เท่าทันถ้อยคำที่พูดออกมา เหมือนเราอ้าปากก็เห็นลิ้นไก่

สำนวนที่มีความหมายเหมือนกันคือ “พอแยมปากก็เห็นไรฟัน”

ตัวอย่าง

“ไม่ต้องมาเสียเวลาพูด ฉันไม่หลงคารมหรอก พอ**อ้าปากก็เห็นลิ้นไก่**เสียแล้ว”

อาบน้ำร้อนมาก่อน

เกิดก่อนจึงได้รู้เห็นสิ่งต่างๆ มากกว่า

ประเพณีคลอดบุตรของคนไทยสมัยโบราณ พอเริ่มเจ็บท้องก็จะจัดเตรียมต้มน้ำไว้ เมื่อทารกคลอดออกมา หมอตำแยตัดสายสะดือแล้ว ก็เอาทารกอาบน้ำอุ่นจัดทันที

ตัวอย่าง

ชั่วดีพี่ก็อาบน้ำร้อนก่อน แต่อ่อนอ่อนอ้อมเลี้ยมมาจนสาว
อย่าพักเร้นคงจะเห็นกันสักคราว ถ้ามีฉาวก็มีโช้อีสายทอง

(ขุนช้างขุนแผน ตอน นางสายทองต่อว่านางพิม)

อุสุเรนเห็นทำนองจะข้องขัด ยิ่งกลุ้มกลัดกล่าวแกล้งแกลงไข
อาบน้ำร้อนก่อนเจ้าข้าเข้าใจ เมื่อไม่ให้แล้วก็ว่าสารพัน

(พระอภัยมณี ตอน อุสุเรนขอนางสุวรรณมาลีคืนจากสินสมุทร)

“พี่แนะนำเธอด้วยความหวังดี เธอต้องฟังเอาไว้บ้าง ยังไงๆ
พี่ก็**อาบน้ำร้อนมาก่อน**”

อาบเหงื่อต่างน้ำ

ทำงานหนัก

สำนวนนี้เปรียบการใช้กำลังกายทำงานหนักจนเหงื่อออก
โชมตัวเหมือนอาบน้ำ

ตัวอย่าง

บัดนั้น

ประสันตากูเรبنกรุงศรี

ทำเป็นเฉยหน้าพาทิ

สงครามครั้งนี้ใหญ่หนัก

แต่ตัวข้าเอาเหงื่อต่างน้ำ

ปล้ำตัวรบราญหาญหัก

สู้สงครามด้วยความสามัคคีดี ชีวิตปี่มจักบรรลัย

(อิเหนา ตอน ประสันตากูพุดหยอกล้ออิเหนา)

“กว่าจะสร้างเนื้อสร้างตัวได้ ผมก็ต้องทำงาน**อาบเหงื่อ
ต่างน้ำ** มาหลายปี”

อาภัพเหมือนปูน

มีความดี แต่ถูกมองข้ามไป

อาภัพ หมายถึง ตกอับ วาสนาน้อย

คนไทยสมัยก่อนนิยมกินหมาก มีส่วนประกอบที่สำคัญ
สามอย่างคือ หมาก พลู และปูน แต่เวลาพูดมักนิยมพูดกันว่า “กิน
หมาก” หรือ “กินหมากกินพลู” ไม่ออกชื่อปูนเลย แม้แต่ภาชนะใส่
หมากพลูที่เรียกว่า “เขี่ยน” เราก็เรียกว่า “เขี่ยนหมาก” ไม่มีคำว่า
“ปูน” เช่นเดียวกัน ทั้งๆ ที่ปูนเป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะขาดเสีย
มิได้ ส่วนหมากอาจใช้เปลือกไม้ที่มีรสฝาดหรือผลปาล์มแทนได้
เช่นเดียวกับพลูอาจใช้ใบไม้บางชนิดแทนได้ ปูนจึงอาภัพอย่างยิ่ง

ตัวอย่าง

ถึงบ้านปูนปูนนี้ก็ลึกลับ ช่างอาชีพจริงนะปูนมักสูญหาย
แต่หมากพลูชื้ออถายขาย ปูนไม่วายอดสูด้วยดูเบา
(นิราศทวารวดี)

เสียแรงรักภักดีสุจริต แพบจะเอาชีวิตมาสาบสูญ
อนิจจาอาชีพลับเหมือนปูน หม่อมเมียท่านทูลท่านเชือกัน
(ไชยเชษฐ orton นางวิพาร์ตัดพ้อไชยเชษฐเมื่อจะขับนางสุณิษา)
จะตามไปใยเล่าไม่สมคิด จะว่าดีแต่สักนิตก็หาไม่
อาชีพลับสูญเหมือนปูนไป ไปทำไมหยุดม้าช้าจะลง
(ขุนช้างขุนแผน orton นางวันทองตัดพ้อขุนแผน ขณะเดินทางอยู่ในป่า)

“เขาเป็นคนมีความรู้ความสามารถเจ้านายเรียกใช้เป็นประจำ
แต่ก็ไม่ได้เลื่อนตำแหน่งสักที ช่าง**อาชีพเหมือนปูน**เลยนะ”

เอากุ้งฝอยไปตกปลากะพง

ลงทุนน้อย หวังผลกำไรมาก

กุ้งฝอยเป็นกุ้งตัวเล็กๆ ราคาถูก ปลากระพงเป็นปลาขนาดใหญ่คนนิยมรับประทาน จึงมีราคาแพง เมื่อนำกุ้งฝอยไปเป็นเหยื่อตกปลากระพง จึงเป็นการลงทุนน้อยแต่กลับได้ปลาราคาแพง เปรียบกับการทำกิจการค้าหรือหาผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยการลงทุนน้อยเพื่อหวังจะได้กำไรหรือผลประโยชน์มาก

ตัวอย่าง

“สงกรานต์ปีนี้ ลูกชายคนโตพาครอบครัวมาเยี่ยม ปู่ย่าเห็นหลานๆ ก็ดีใจ ปลื้มใจมาก แต่ก่อนกลับเจ้าลูกชายก็ขอให้ช่วย

เหลือค่าเล่าเรียนหลานๆ ไร่เราก็รักและสงสารหลานๆ เลยต้องเซ็นเช็คให้ไป วิธีการของเจ้าลูกชายฉันเข้าทำนอง**เอาถุงฝอยไปตกปลากะพง**จริงๆ เลย”

เอาทองไปรู้กระเบื้อง

ลดตัวลงไปโต้ตอบหรือทะเลาะกับคนพาลหรือคนที่มีฐานะต่ำกว่า

รู้ หมายถึง ครูด ฎู สี

ทองคำเป็นของที่มีค่าสูง ไม่ควรนำไปครูดกับกระเบื้อง เพราะจะทำให้สึกเสียด่าไปเหมือนคนที่มีฐานะลดตัวลงไปโต้ตอบโต้คนที่ฐานะต่ำกว่า ย่อมทำให้เสียศักดิ์ศรี

สำนวนนี้มีความหมายคล้ายกับ “เอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ” ซึ่งหมายความว่า ลดตัวลงไปแลกกับคนที่มีฐานะต่ำกว่า

ตัวอย่าง

กูจะตอบสำนวนไม่ควรคู่ เหมือนเอาทองไปรู้รู้กระเบื้อง
ไสหัวมึงไปเสียจากเมือง จะยกย่องอย่างไรเขาไม่ฟัง

(ไชยเชษฐ์ ตอน นางสุวิมลชาทูลฟ้องท้าวสิงหล)

“เธอไม่ควรไปต่อล้อต่อเถียงกับอันธพาล เปลืองตัวเปล่าๆ
อย่า**เอาทองไปรู้กระเบื้อง**เลย”

เอาน้ำเย็นเข้าลูบ

พูดจาอ่อนหวานหวานล่อมให้อ่อนอ่อน

น้ำเย็น ในที่นี้หมายถึงคำพูดที่อ่อนหวาน ฟังแล้วชื่นใจ

ตัวอย่าง

“เธอก็รู้ว่าลูกสาวเป็นคนแสนงอน เธอแต่ใจตัวเอง เรื่องอย่างนี้เธอต้องพูดดีๆ ซี้แจงด้วยเหตุผล **เอาน้ำเย็นเข้าลูบ** แกก็คงยอมทำตาม”

เอาน้ำเย็นเข้าลูบ

เอาคนที่ไม่มีความสามารถไปสู้กับคนที่มีอำนาจ

เนื้อเป็นสัตว์ประเภทแก่งวง โดยปกติเป็นเหยื่อของเสือ เปรียบเหมือนคนที่มีฐานะหรืออำนาจวาสนาต่ำต้อย ย่อมไม่มีทางไปสู้กับคนร่ำรวยหรือมีอำนาจได้ โคลงสุภาษิตเก่าอธิบายความหมายว่า

เอา	ตนปนด้วยเหล่า	ดู	โง่ง
เนื้อ	ป่าเข้าปนโคลง	พยัคฆ์	ร้าย
สู้	เสือพยัคฆ์จักตายโง่ง	เอง	พ่อ
เสือ	สบเนื้อจักย้าย	ห่อน	ร้าย ฤา

ตัวอย่าง

“อย่า**เอาน้ำเย็นเข้าลูบ**เลย คุณไม่มีวันชนะเขาหรอกเพราะเขามีอำนาจที่จะให้คุณให้โทษลูกน้องได้”

เอาน้ำไปปะน้ำขัง

เอาทรัพย์สินหรือสิ่งของจากคนที่มีน้อยไปให้แก่ผู้ที่มีมากกว่า

หนูเป็นสัตว์ตัวเล็ก เปรียบเหมือนคนที่มีเงินน้อย ส่วนช้างเป็นสัตว์ใหญ่มาก เปรียบเหมือนคนที่มีเงินมาก เอาน้ำไปปะน้ำขังน้อยกว่าน้ำขังอย่างเทียบกันไม่ได้

ตัวอย่าง

“การเรียกรอเงินจากเจ้าหน้าที่ชั้นผู้น้อยไปซื้อของขวัญให้หัวหน้า เป็นการ**เอาเนื้อหนูปะเนื้อข้างแท้ๆ**”

เอาปูนหมายหัว

ผูกอาฆาตไว้ คาดโทษไว้ เชื่อแน่ว่าจะเป็นไปตามที่คาดหมายไว้

สำนวนนี้มีที่มาจากกรณีที่ชาวสวนผลไม้ใช้ปูนแดงป้ายที่ขั้วหรือหัวผลไม้ที่ยังไม่สุกเพื่อให้สุกเร็วขึ้นหรือเมื่อผลไม้มีตำหนิก้เอาปูนป้ายไว้ไม่ให้ร่อน่ายขยาย

สำนวนนี้มักใช้ในความหมายที่ไม่ดี เป็นสำนวนที่ผู้ใหญ่ใช้เปรียบเปรยเด็กในเชิงดูหมิ่น ดูถูก บางที่ใช้สั้นๆ ว่า “หมายหัว”

ตัวอย่าง

“ฉัน**เอาปูนหมายหัว**ไว้ได้เลยว่า แกจะเอาตัวไม่รอด หากยังขึ้นคากับพวกนักเลงหัวไม้พวกนั้น”

เอามะพร้าวห้าวไปขายสวน

อวดรู้แก่ผู้ที่รู้ดีกว่าตน

มะพร้าวห้าว คือ มะพร้าวที่แก่จัด ชาวสวนมักจะปลุกมะพร้าวไว้เพื่อกินใช้ในครัวเรือน หากมีจำนวนมากก็นำไปขายเป็นรายได้ “ขายสวน” หมายถึงขายให้แก่ชาวสวนมะพร้าวซึ่งเขามีอยู่แล้ว สำนวนนี้จึงนำมาเปรียบกับคนที่อวดกับผู้ที่มีความรู้ดีเยี่ยมอยู่แล้วว่าตนรู้ดี โดยไม่รู้ว่าคนผู้นั้นชำนาญยิ่งกว่าตน

สำนวนนี้บางทีกล่าวต่อว่า “เอามะพร้าวห้าวไปขายสวน
เอาแป้งนวลไปขายชาววัง”

ตัวอย่าง

“วันนี้คุณพ่อแนะนำวิธีจัดสวนให้ตามัน **เอามะพร้าวห้าวไป
ขายสวน**แท้ๆ เพราะตามันแกร็บจ้างจัดสวนตามโรงแรมดังๆ อยู่
หลายแห่ง”

เอามือชุกหีบ

หาเรื่องเดือดร้อนหรือความลำบากใส่ตัวโดยไม่จำเป็น

หีบ เป็นเครื่องมือบีบเค้นให้ส่วนที่ต้องการออกมา เช่น
เครื่องหีบอ้อย เมื่อเอาอ้อยใส่เข้าไปในเครื่อง เครื่องก็จะหีบเอาน้ำ
อ้อยออกมา คนที่ไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับการหีบอ้อย หากไปเล่นเอา
มือแห่เข้าไป ดีไม่ดีก็จะถูกหีบมือแตกได้ สำนวนนี้จึงเปรียบกับ
การทำอะไรที่พาดัวเข้าไปหาความลำบากโดยที่ตนเองไม่มีส่วน
เกี่ยวข้องด้วยเลย

ตัวอย่าง

“สามีภรรยาเขาทะเลาะกัน โกรธกันไม่ช้าเขาก็ดีกัน แล้ว
มันเรื่องอะไรของเธอที่จะพลอยไปโกรธพี่เขยแล้วหอบผ้าออกมา
จากบ้านด้วย เธอ**นี่เอามือชุกหีบ**จริงๆ เลย”

เอามือใส่ปก

นิ่งเฉยไม่ทำอะไรเลย ไม่ต่อสู้

ปก คือ ริมผ้าถุงที่รวบขึ้นมาไขว้ไว้ที่ท้องสำหรับใส่สิ่งของได้

“เอามือใส่พก” หมายถึง เอามือใส่ไว้ในชายพกแสดงว่าไม่ได้ใช้มือทำอะไร อยู่เฉยๆ ไม่ต่อสู้ ปัจจุบัน ใช้ว่า “เอามือใส่กระเป่า”

ตัวอย่าง

ครั้นเขาวางบ้างก็ซังซิง ชวนกันวิ่งตามจะต่อยดี
หกเขยเข้ากลุ้มรุมกันยก ให้เอามือใส่พกเสียฤาพี่

(สังข์ทอง ตอน นางรจนาต่อว่าทนางตอนหาปลา)

“เขาชกผมก่อน ผมก็ต้องสู้ป้องกันตัวสิครับ จะให้ผม*เอามือใส่พก*ได้อย่างไร”

เอาไม้ซีกไปจัดไม้ซุง

คัดค้านผู้ใหญ่หรือผู้ที่มีฐานะสูงกว่า ย่อมไม่สำเร็จ และอาจได้รับผลร้ายแก่ตัว

ค่านิยมในสังคมไทยผู้น้อยจะต้องอ่อนน้อมถ่อมตน เชื่อฟังผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจ หากไปโต้เถียงหรือขัดขวางย่อมไม่สำเร็จและอาจได้รับอันตราย เปรียบเหมือนไม้ซีกซึ่งเป็นส่วนของไม้ที่ผ่าครึ่งเป็นไม้ไผ่ ย่อมไม่สามารถใช้จัดไม้ซุงซึ่งเป็นไม้ท่อนขนาดใหญ่ได้

ตัวอย่าง

“คุณไม่ควรไปโต้แย้งเจ้านายในห้องประชุมอย่างนั้น เดียวก็โดนหมายหัวหรอก อย่า*เอาไม้ซีกไปจัดไม้ซุง*เลยคุณ ไม่มีวันสำเร็จหรอก”

เอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียขงเขามาอม

เอาของคนอื่นมาชื่นชมยินดี

เมียขง คือใบชาหมักเอาไว้อม เอาลูกเขามาเลี้ยง หมายถึงเอาลูกคนอื่นมาเลี้ยง ย่อมสู้เลี้ยงลูกของตนเองไม่ได้ เช่นเดียวกับอมเมียขงของเราเองย่อมดีกว่าไปเอาเมียขงของคนอื่นที่เขาอมแล้วมาอมต่อ

สำนวนนี้ใช้ในเชิงเตือนว่าอาจจะทำให้เสียใจภายหลัง
ตัวอย่าง

“เธอไปเอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียขงเขามาอม พอเขาโต
ปีกกล้าขาแข็งก็จะกลับไปอยู่กับพ่อแม่ของเขาหรอก”

เอาหูไปนา เอาตาไปไร่

สร้างทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น ไม่สนใจอยากรู้ฐานะของคนอื่น

นาไร่เป็นที่ที่อยู่ไกลบ้าน ในที่นี้หมายถึงที่ที่ไกลตัว

สำนวนนี้มีเจตนาแนะนำว่าเราไม่ควรใส่ใจกับเรื่องเล็กๆน้อยๆ หรือเรื่องของคนอื่นมากนัก เพราะจะทำให้จิตใจว่าุ่นหาความสงบสุขมิได้ ดังที่มีคำสอนว่า “ปิดตาอย่าดู ปิดหูสองข้าง ปิดปากเสียบ้าง นั่งนอนสบาย”

ตัวอย่าง

“คุณอย่าจู้จี้เต็กๆ มันมากนักละ เอาหูไปนา เอาตาไปไร่
เสียบ้าง ถ้าพวกเขาลาออกกันหมด คุณก็จะไม่มีคนช่วยทำงานบ้านนะ”

โอดกาเหว่า

เสียใจ ร้องไห้คร่ำครวญ

โอด เป็นภาษาการแสดงโขนละคร ฯลฯ หมายถึงร้องไห้ มีเพลงหน้าพาทย์ประกอบ เรียกว่า เพลงโอด

“กาเหว่า” เป็นชื่อนกชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายกาแต่ตัวเล็กกว่า กาเหว่าร้อง “กะตุ้ว” เหมือนเสียงร้องโอด

ตัวอย่าง

“เขามาร้อแล้วเธอก็ไม่ยอมคืนดีด้วย แล้วอย่ามา **โอดกาเหว่า** ให้ฉันเห็นอีกเชียวนะ”

ดรชนีสำนวนไทย

ก

ก ข ไม่กระดิกหู	๑
กงเกวียนกำเกวียน	๑
กันต่องไปหล่า่อง	๒
กันหม้อไม่ทันดำ	๓
กบในกะลาครอบ	๓
กบเลือกนาย	๔
กรวดน้ำคว่ำขัน	๔
กระจอกงอกง่อย	๕
กระเชอกันร้ว	๖
กระดิ่งกาลนไฟ	๖
กระตี่ได้น้ำ	๗
กระตู่กร้องได้	๗
กระต่ายตื่นตูม	๘
กระต่ายหมายจันทร์	๙
กระโถนทองพระโรง	๑๐
กระเบื้องจะเฟื่องฟูลอย น้ำเต้าน้อยจะถอยจม	๑๐
กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี	๑๑
กลับตาลปัตร	๑๒
กล้านกมกบีน	๑๒

กลิ้งครกขึ้นภูเขา	๑๓
กลืนไม่เข้าคายไม่ออก	๑๔
กว่าถั่วจะสุกกาก็ไหม้	๑๔
ก่อร่างสร้างตัว	๑๕
ก่อแล้วต้องसान	๑๕
ก่อหวอด	๑๖
กันดีกว่าแก้	๑๖
กาคาบพริก	๑๗
กาในฝูงหงส์	๑๗
กาย่อมเข้าฝูงกา หงส์ย่อมเข้าฝูงหงส์	๑๗
กาหลงรัง	๑๘
กาเหว่าไขไขไว้ให้แม่กาพัก	๑๘
ก้างขวางคอ	๑๙
กำขี้ดีกว่ากำตด	๑๙
กำปั้นทุบดิน	๒๐
กำแพงมีหู ประตุมีตา	๒๐
กิ่งทองใบหยก	๒๑
กิ่งก่าได้ทอง	๒๑
กินแกลบกินรำ	๒๒
กินข้าวร้อนนอนตื่นสาย	๒๓
กินไข่แดง	๒๓
กินดิบ	๒๔
กินที่ลับ ไขที่แจ่ง	๒๔

กินนอกกินใน	๒๔
กินน้ำใต้ศอก	๒๕
กินน้ำไม่เผื่อแล้ง	๒๕
กินน้ำเห็นปลิง	๒๖
กินบนเรือน ชีบนหลังคา	๒๖
กินบ้านกินเมือง	๒๗
กินปูนร้อนท้อง	๒๗
กินน้ำพริกถ้วยเดียว	๒๘
กินอยู่กับปาก อยากอยู่กับท้อง	๒๘
เก็บเบี้ยใต้ถุนร้าน	๒๙
เกลียดตัวกินไข่ เกลียดปลาไหลกินน้ำแกง	๒๙
เกลือจิ้มเกลือ	๓๐
เกลือเป็นหนอน	๓๐
เกี่ยวแฝกมุงป่า	๓๑
แก้เบี้ย	๓๒
แก้หน้า	๓๒
แกงจืดจืดจู้คุณเกลือ	๓๓
แกว่งเท้าหาเสี้ยน	๓๓
ใกล้เกลือกินต่าง	๓๔
ไก่แก่แม่ปลาช่อน	๓๔
ไก่ได้พลอย	๓๕
ไก่อรงบ่อน	๓๖
ไก่เห็นตีนงู งูเห็นนมไก่	๓๖

ไกลปืนเที่ยง	๓๗
ข	
ขนทรายเข้าวัด	๓๗
ขนหน้าแข้งไม่ร่วง	๓๘
ขนมพอสมน้ำยา	๓๘
ข่มเขาคือขืนให้กินหญ้า	๓๙
ขมั้นกับปูน	๓๙
ขว่างงูไม่พันคอ	๔๐
ขวานผ่าซาก	๔๐
ข้าเก่าเต่าเลี้ยง	๔๑
ข้านอกเจ้า ข้านอกหม้อ	๔๑
ข้าฟิ่งเจ้าบ่าวฟิ่งนาย	๔๒
ข้าสองเจ้าบ่าวสองนาย	๔๒
ขายผ้าเอาหน้ารอด	๔๒
ขายหน้าวันละห้าเปี้ย	๔๓
ข้าวแดงแกงร้อน	๔๓
ข้าวยากหมากแพง	๔๔
ข้าวใหม่ปลามัน	๔๔
ขิงก็ราข่าก็แรง	๔๕
ขี่ช้างจับต๊กแตน	๔๕
ขี่ก้อนใหญ่ให้เด็กเห็น	๔๕
ขี่ผึ้งลงไฟ	๔๖
ขี่แพะชนดี	๔๖

ชี้ไม้ให้หมากิน	๔๗
ชี้วัดโทษล่อง	๔๗
ชี้หมาว่า ชี้หมาแห้ง	๔๗
ชี้คนคน	๔๘
ชี้แข็งลิ่มหลัก	๔๘
ชี้ต้นไม้สุดยอด	๔๘
ซุดด้วยปาก ถากด้วยตา	๔๙
ซุดบ่อล่อปลา	๔๙
ซุนนางใช้พ่อแม่ หินแง้ใช้ตายาย	๕๐
ซุดเลือดซุดเนื้อ	๕๑
เข้าด้ายเข้าเข็ม	๕๑
เข้าตาจน	๕๒
เข้าตามตรอกออกตามประตู	๕๒
เข้าเถื่อนอย่าลืมหั้ว	๕๒
เข้าเนื้อ	๕๓
เข้าฝูงหงส์เป็นหงส์ เข้าฝูงกาเป็นกา	๕๓
เข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิวตาตาม	๕๔
เขียนด้วยมือลบด้วยตีน	๕๔
เขียนเสือให้วัวกลัว	๕๔
เขี้ยวๆ อย่าเจสียว่าองค์อินทร์	๕๕
แข่งเรือแข่งแพแข่งได้ แข่งบุญแข่งวาสนาไม่ได้	๕๕
ไซในหิน	๕๖

ค

คงเส้นคงวา	๕๖
คดในข้อ งอในกระดูก	๕๗
คนดีผีคุ้ม	๕๗
คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย	๕๘
คนตายขายคนเป็น	๕๘
คนในอยากออก คนนอกอยากเข้า	๕๙
คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ	๕๙
คนล้มอย่าข้าม	๖๐
คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ	๖๑
คมในฝัก	๖๒
คลื่นกระทบฝั่ง	๖๓
คลุกคลีตีโมง	๖๓
คลุมถุงชน	๖๔
ควั่นหลง	๖๔
คว้าน้ำเหลว	๖๕
ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด	๖๖
ความวัวไม่ทันหาย ความควายเข้ามาแทรก	๖๖
คว่ำบาตร	๖๗
คอขาดบาดตาย	๖๗
คอทั้งสั้นหลังเหล็ก	๖๘
คอเป็นเอ็น	๖๘
คอยักหยักสักแต่ว่าคน	๖๙

คอหอยกับปลุกกระเดือก	๗๐
คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก	๗๐
คางคกขึ้นวอ	๗๐
คาบปลุกคาบดอก	๗๑
คืบก็ทะเล สอกก็ทะเล	๗๒
คู่แล้วไม่แคล้วกัน	๗๒
เคียวอยู่ในห้อง	๗๓
โคแก่ชอบกินหญ้าอ่อน	๗๔
โค่นกล้วยอย่าไว้หน่อ	๗๔
โคมลอย	๗๖
ฅ	
ฆ่าควายเสียตายพริก	๗๗
ฆ่าช้างเอางา	๗๘
ง	
งงเป็นไก่อตาแตก	๗๘
งมเข็มในมหาสมุทร	๗๙
งอมพระราม	๗๙
งูกินหาง	๘๐
งูๆ ปลาๆ	๘๐
เงาตามตัว	๘๑
โง่งเง่าเต่าคู่	๘๒

จ

จมน้ำไม่ลง	๘๒
จับขี้ข้างหาง	๘๓
จับตำถล่มแดง	๘๓
จับได้คาหนังกาเขา	๘๔
จับปลาสองมือ	๘๔
จับแพะชนแกะ	๘๕
จับมือใครดมไม่ได้	๘๕
จับไม่ได้ ไล่ไม่ทัน	๘๕
จับเสือมือเปล่า	๘๖
จับให้มันคั้นให้ตาย	๘๖
จิ้งจกหัก	๘๗
จุดใต้ตำตอ	๘๘
จูงช้างลอดตรูเข็ม	๘๘
เจ๊กตีไฟ	๘๙
เจ้าชู้ไก่แจ้	๘๙
เจ้าชู้ประตูดิน	๘๙
เจ้าชู้ยักษ์	๙๐
เจ้าถ้อยหมอความ	๙๐
เจ้าไม่มีศาล สมภารไม่มีวัด	๙๑
เจ้ายศเจ้าอย่าง	๙๑
ใจดีแก้ด้าย ใจร้ายแก้ไหม	๙๑
ใจดีสู้เสือ	๙๒

ช

ชักชูงตามขวาง	๙๓
ชักน้ำเข้าลึก ชักศึกเข้าบ้าน	๙๓
ชักใบให้เรือเสีย	๙๔
ชักแม่น้ำทั้งห้า	๙๕
ชักหน้าไม่ถึงหลัง	๙๕
ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน	๙๖
ชั่วช่างสี ดีช่างสงฆ์	๙๖
ช้าๆ ได้พร้าสองเล่มงาม	๙๗
ช้าเป็นการ นานเป็นคุณ	๙๗
ช่างตายทั้งตัว เอาไปบัวปิด	๙๘
ช่างเทำหน้า	๙๘
ช่างสาร งูเห่า ข้าเก่า เมียรัก	๙๙
ชายข้าวเปลือก หญิงข้าวสาร	๑๐๐
ชายสามโบสถ์ หญิงสามผ้า	๑๐๐
ชวานากับงูเห่า (ดู ให้เหยื่อเสื่อผอม)	
ชิงสุกก่อนห่าม	๑๐๐
ชีปล่อยปลาแห้ง	๑๐๑
ชীনกบนปลายไม้	๑๐๒
ชื่อนกเป็นนก ชีไม้เป็นไม้	๑๐๒
ชีโพรงให้กระรอก	๑๐๒
ชুমมือเปิบ	๑๐๓
เชื่อไม้ทั้งแถว (ดู ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น)	

ช

ชื่อเป็นแมวนอนหวด ๑๐๔

ชื่อควายหน้านา ๑๐๔

ฅ

เฉ่าห้วง ๑๐๕

ด

ดอกพิกุลร่วง ๑๐๕

ดักลอบให้หมั่นกู่ เจ้าชู้ให้หมั่นเกี้ยว ๑๐๖

ดาบนั้นคืนสนอง ๑๐๖

ดาบสองคม ๑๐๗

ดาบอาญาสิทธิ์ ๑๐๘

ดาวค้างฟ้า ๑๐๘

ดาวล้อมเดือน ๑๐๘

ดินพอกหางหมู ๑๐๙

ดีดลูกคิดรางแก้ว ๑๐๙

ดูข้าเมื่อใช้งาน ดูวงศ์วานเมื่อตกยาก ๑๑๐

ดูวัวให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ ๑๑๑

เด็ดดอกไม้ไว้ชั่ว เด็ดบัวไม่ไว้ใย ๑๑๑

เด็ดดอกไม้ร่วมต้น ๑๑๒

เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด ๑๑๓

ได้แกงเหน้าพริก ๑๑๔

ได้ท้าย (ดู ให้ท้าย)

ด

ตกกระไดพลอยโจน	๑๑๔
ตกที่นั่ง	๑๑๔
ตกนรกทั้งเป็น	๑๑๕
ตกน้ำไม่ว่าย	๑๑๖
ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้	๑๑๖
ต้นไม้ตายเพราะลูก	๑๑๗
ต้นไม้ตายเพราะดี	๑๑๗
ตบมือข้างเดียวไม่ดัง	๑๑๘
ตบหัวลูบหลัง	๑๑๘
ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก	๑๑๙
ตักน้ำรดหัวตอ	๑๒๐
ตักน้ำใส่กะโหลกชะงอกดูเงา	๑๒๐
ตักบาตรอย่าถามพระ	๑๒๑
ตัดช่องน้อยแต่พอตัว	๑๒๑
ตัดญาติขาดมิตร	๑๒๒
ตัดไฟแต่ต้นลม	๑๒๒
ตัดไม้ตาย ขายเป็นขาด	๑๒๓
ตัดหางปล่อยวัด	๑๒๔
ตัวเป็นเกลียว	๑๒๔
ตัวเป็นขี้ อย่ายำให้ผ้าเหม็นสาบ	๑๒๕
ตาบอดคลำช้าง	๑๒๕
ตาบอดสอดตาเห็น	๑๒๖

ตามใจปากมากหนึ่	๑๒๗
ตามใจปากลำปากทอง	๑๒๗
ตายประชดปาเข้า	๑๒๗
ตำข้าวสารกรอกหม้อ	๑๒๘
ตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ	๑๒๘
ติเรือทิ้งโกลน	๑๒๙
ตึงให้กากิน	๑๓๐
ตึงให้หลังหัก	๑๓๐
ตีตนก่อนไข้	๑๓๑
ตีท้ายครัว	๑๓๑
ตีท้ายน้ำ	๑๓๒
ตีปลาหน้าไซ	๑๓๓
ตีป่าให้เสือกแล้ว	๑๓๔
ตีวัวกระทบคราด	๑๓๔
ตีนถีบปากกัด	๑๓๕
ตีนโรงตีนศาล	๑๓๕
เต่าใหญ่ไข่กลบ	๑๓๖
เตี้ยอุ้มค่อม	๑๓๗
ไต่ไม้ลำเดียว	๑๓๗
ถ	
ถ่มน้ำลายรดฟ้า	๑๓๘
ถลาล่องเจ็บกาย ถล่ำใจเจ็บอก	๑๓๙
ถลาล่องซังกาย ถล่ำใจซักยาก (ดู ถลาล่องเจ็บกาย ถล่ำใจเจ็บอก)	

ถอดเขี้ยวถอดเล็บ	๑๓๙
ถอดหัวโขน	๑๔๐
ถอนต้นก้นราก	๑๔๐
ถานรากถอนโคน (ดู ถอนต้นก้นราก)	
ถอยหลังเข้าคลอง	๑๔๑
ถ่านไฟเก่า	๑๔๑
ถี่ลอดตาช้าง ห่างลอดตาเส้น	๑๔๒
ถึงพริกถึงขิง	๑๔๓
ถึงลูกถึงคน	๑๔๓
ถือหาง (ดู ให้อภัย)	
ถูกปั้นหัวเป็นจิ้งหรีด	๑๔๔
เถียงคำไม่ตกปาก	๑๔๔
เถรสองบาตร	๑๔๕
ท	
ทนายหน้าหอ	๑๔๕
ทองไม่รู้ร้อน	๑๔๖
ทอดสะพาน	๑๔๗
ทางเตียนเวียนลงนรก	๑๔๗
ทาสในเรือนเบี้ย	๑๔๘
ทำคุณบูชาโทษ	๑๔๘
ทำนาเข้าส่วน ซื่อสวนเข้าทุน	๑๔๙
ทำนอยาเสียไร่ เลี้ยงไก่อย่าเสียรัง	๑๔๙
ทุนหายกำไรหด	๑๕๐

ทูปหม้อข้าวตัวเอง	๑๕๐
น	
นกต่อ	๑๕๑
นกน้อยทำรังแต่พอตัว	๑๕๑
นกปีกหัก	๑๕๒
นกมีหูหนูมีปีก	๑๕๒
นกไร้ไม้เหต	๑๕๓
นกสองหัว	๑๕๔
นอกรีตนอกกรอย	๑๕๔
นอนกินบ้านกินเมือง	๑๕๕
นอนสูงให้นอนคิดว่า นอนต่ำให้นอนหงาย	๑๕๕
นอนหลับไม่รู้ นอนหลับไม่เห็น	๑๕๖
นายว่าขี้ข้าพลอย	๑๕๖
น้ำกลิ้งบนใบบอน	๑๕๗
น้ำขึ้นให้รีบตัก	๑๕๘
น้ำขุ่นอยู่ใน น้ำใสอยู่นอก	๑๕๘
น้ำตาเป็นผาเต่า	๑๕๙
น้ำตาลใกล้มด	๑๕๙
น้ำท่วมทุ่ง ผักบุ้งโหรงเหรง	๑๖๑
น้ำท่วมปาก	๑๖๑
น้ำน้อยแพ้ไฟ	๑๖๒
น้ำนิ่งไหลลึก	๑๖๒
น้ำผักบุ้งไป น้ำสายบัวมา (ดู หมูไปไก่มา)	

น้ำผึ้งหยดเดียว	๑๖๓
น้ำผึ้งเรือ เสือผึ้งป่า	๑๖๓
น้ำลดตอผุด	๑๖๔
น้ำลดอใต้ทราย	๑๖๔
น้ำหนึ่งใจเดียว	๑๖๕
นินทากาเลเหมือนเหน้า	๑๖๖
นิ้วไหนร้ายตัดนิ้วนั้น	๑๖๗
เนื้อเต่ายำเต่า	๑๖๗
เนื้อไม่ได้กิน หนังไม่ได้อรงนัง กระจุกแขวนคอ	๑๖๘
บ	
บนข้าวผี ตีข้าวพระ	๑๖๙
บนบานศาลกล่าว	๑๗๐
บนอออดเป็นมอดกัดไม้	๑๗๑
บอกศาลา	๑๗๑
บอกหนังสือสังฆราช	๑๗๒
บ้านน้ำลาย	๑๗๓
บ้างช่างยุ	๑๗๔
บ้านแตกสาแหรกขาด	๑๗๔
บ้านนอกขอกนา	๑๗๔
บ้านเมืองมีชื่อมีแป	๑๗๕
เบีย้คว่า (ดู เบี้ยล่าง)	
เบีย้น้อยหอยน้อย	๑๗๖
เบีย้บน (ดู เบี้ยล่าง)	

ตำรายาไทย

๓๗๕

เบ็ยบายรายทาง	๑๗๖
เบ็ยล่าง	๑๗๗
เบ็ยหงาย (ดู เบ็ยล่าง)	
เบ็ยหัวแตก	๑๗๘
เบ็ยเบ็นยารุ (ดู ยาหม้อใหญ่)	
ป	
ปลดแอก	๑๗๘
ปล่อยตามบุญตามกรรม	๑๗๘
ปล่อยนกลปล่อยก	๑๗๙
ปล่อยเนื้อปล่อยตัว	๑๘๐
ปล่อยปลาไหลลงตม (ดู ปล่อยเสื่อเข้าป่า)	
ปล่อยเสื่อเข้าป่า	๑๘๐
ปลาซ้องเดียวกัน	๑๘๑
ปลาตกน้ำตัวโต	๑๘๒
ปลาตายน้ำตื้น	๑๘๒
ปลาติดหลังแห	๑๘๒
ปลาหมอตายเพราะปาก	๑๘๓
ปลาใหญ่กินปลาเล็ก	๑๘๓
ปล้ำฝึลุก ปลุกฝึนั้ง	๑๘๔
ปลุกเรื่อนคร่อมตอ	๑๘๔
ปลุกเรื่อนตามใจผู้อยู่	๑๘๕
ปอกกกล้วยเข้าปาก	๑๘๖
ปัญญาแก้หางอึ่ง	๑๘๖

บ้านน้ำเป็นตัว	๑๘๖
ปากคนยาวกว่าปากกา	๑๘๗
ปากบอน	๑๘๗
ปากปราศรัย ใจเชื่อถือคอ	๑๘๘
ปากเป็นเอก เลขเป็นโท	๑๘๘
ปากว่าตาขยิบ	๑๘๙
ปากหวานกันเปรี้ยว	๑๘๙
ปากหอยปากปู	๑๙๐
ปิดทองหลังพระ	๑๙๐
ปิดประตูตีแมว	๑๙๑
ปีกกล้าขาแข็ง	๑๙๑
เป็นปีเป็นขลุ่ย	๑๙๒
ไปไหนมา สามวาสองศอก	๑๙๒
ผ	
ผักชีโรยหน้า	๑๙๓
ผักบุ้งเลื้อยมา สันตะวาเลื้อยไป (ดู หมูไปไก่มา)	
ผัดวันประกันพรุ่ง	๑๙๔
ผัวหาบเมียคอน	๑๙๔
ผ้าชีริ้วห่อทอง	๑๙๔
ผิดฝาผิดตัว	๑๙๕
ผีซ้ำด้าพลอย	๑๙๕
ผู้ดีตื่นแดงตะแคงตื่นเดิน	๑๙๖
ผู้ดีแปดสาแหรก	๑๙๖

แผ่นดินไม่ไร้เท่าใบพุทรา	๑๙๘
ฝ	
ฝนตกก็แข่ง ฝนแล้งก็ดำ	๑๙๘
ฝนตกชี้ห่มุไหล	๑๙๙
ฝนตกไม่ทั่วฟ้า	๑๙๙
ฝนตกอย่าเชื่อดาว	๑๙๙
ฝนทิ้งให้เป็นเข็ม	๒๐๐
ฝนสั่งฟ้า ปลาสั่งหนอง	๒๐๑
ฝากเนื้อไว้กับเสือ	๒๐๒
ฝากปลาย่างไว้กับแมว (ดู ฝากเนื้อไว้กับเสือ)	
ไฝร้อนจะนอนเย็น ไฝเย็นจะตื่นตาย	๒๐๒
ไฝสูงเกินศักดิ์	๒๐๓
พ	
พกหินดีกว่าพกนุ่น	๒๐๓
พบไม่งามเมื่อขวานบิน	๒๐๔
พระมาลัยมาโปรด	๒๐๔
พระยาเทครัว	๒๐๕
พระอิฐพระปูน	๒๐๕
พรั่งดปากไม่ออก	๒๐๖
พลอยฟ้าพลอยฝน	๒๐๗
ปลั่งปากเสียสิน ปลั่งตีนตกต้นไม้	๒๐๗
ปลัดที่นาคาที่อยู่	๒๐๘
พอแยมปากก็เห็นไรฟัน	๒๐๙

พายเรือคนละที	๒๐๙
พายเรือทวนน้ำ	๒๐๙
พายเรือในอ่าง	๒๑๐
พื้งลำแข้งตัวเอง	๒๑๑
พุงหอกเข้ารก	๒๑๑
พูดจนลึงหลับ	๒๑๒
พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง	๒๑๒
แพแตก	๒๑๓
แพ็เป็นพระ ชนะเป็นมาร	๒๑๓
แพะรับบาป	๒๑๓
ฟ	
ฟังไม่ได้ศัพท์ จับไปกระเดียด	๒๑๔
ฟังกูไว้หู	๒๑๕
ฟ้าเคื่องสันหลัง	๒๑๖
ฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ	๒๑๖
พื้นฝอยหาตะเข็บ	๒๑๗
ม	
มดแดงแฝงพวงมะม่วง	๒๑๘
มะกอกสามตะกร้าไปไม่ถูก	๒๑๘
มะนาวไม่มีน้ำ	๒๑๙
มะพร้าวตื่นตก	๒๑๙
มั่งมีในใจ แล่นโบบหนวก (ดู สร้างวิมานในอากาศ)	
มัดมือชก	๒๒๐

มาเหนือเมฆ	๒๒๑
ม้าดีดกะโหลก	๒๒๑
มารยาร้อยเล่มเกวียน	๒๒๑
มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่	๒๒๒
มีเงินมีทองพูดได้ มิไม่มีไล่ปลุกเรื่อนงาม	๒๒๒
มีตาแต่หามีแวไม่	๒๒๓
มีทองเท่าหนดกึ่ง นอนสะดุ้งจนเรื่อนไหว	๒๒๓
มือใครยาวสาวได้สาวเอา	๒๒๔
มือไม่พาย เอาเท้าราน้ำ	๒๒๔
เมื่อพี่เนื้อหอม เมื่อผมเนื้อเหม็น	๒๒๕
แมลงเม่าบินเข้ากองไฟ	๒๒๕
แมวไม่อยู่หนูระเริง	๒๒๖
แมวเห็นปลาย่าง	๒๒๖
ไม่ได้เบี่ยออกข้าว	๒๒๗
ไม่ได้เบี่ยเอาข้าว	๒๒๗
ไม่มีเงาหัว	๒๒๗
ไม่มีมูลฝอยหมาไม่ชี้	๒๒๘
ไม่รู้จักเสื่อเอาเรือเข้ามาจอด ไม่รู้จักมอดเอาไม้เข้ามาแห่	๒๒๙
ไม่เห็นน้ำตัดกระบอก ไม่เห็นกระรอกง่หน้าไม้	๒๒๙
ไม่งามกระรอกเจาะ	๒๓๐
ไม่ซึกงัดไม้ซุง	๒๓๐
ไม้ล้มเงาหาย	๒๓๑
ไม้หลักปักเลน	๒๓๑

ไม้อ่อนดีดง่าย ไม้แก่ดีดยาก	๒๓๒
ย	
ยกตนข่มท่าน	๒๓๓
ยกตนขึ้นเหนือลม	๒๓๓
ยกภูเขาออกจากอก	๒๓๔
ยกเมฆ	๒๓๔
ยกหางตัวเอง	๒๓๕
ย่อมนั่วชาย	๒๓๕
ยักษ์ลักมาลิงพาไป	๒๓๖
ยาหม้อใหญ่	๒๓๗
ยากแค้นแสนเข็ญ (ดู สิ้นไร้ไม้ดอก)	
ยากจนคั่นคั่น (ดู สิ้นไร้ไม้ดอก)	
ย่าหัวตะปู	๒๓๗
ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว	๒๓๗
ยื่นกระต่ายขาเดียว	๒๓๘
ยื่นแก้วให้วานร	๒๓๘
ยื่นหมูยื่นแมว	๒๓๙
ยิ้มจมูกคนอื่นหายใจ	๒๓๙
ยุให้รำ ด่าให้รำ	๒๔๐
โยนกลอง	๒๔๐
ร	
รวบหัวรวบหาง	๒๔๑
รอดปากเหยี่ยวปากกา	๒๔๑

รักดีห้ามจู้ รักชั่วห้ามเสา	๒๔๒
รักพี่เสียดายน้อง	๒๔๓
รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ	๒๔๓
รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี	๒๔๔
รักเหยิ่งกว่าผม	๒๔๔
ราชรถมาเกย	๒๔๕
ราชสีห์สองตัวอยู่ในถ้ำเดียวกันไม่ได้	๒๔๕
ราพณาสูร	๒๔๖
รำนอกม่าน	๒๔๖
รำไม้ตีโทษปี่โทษกลอง	๒๔๗
รู้มากยากนาน รู้น้อยพลอยรำคาญ	๒๔๘
รู้รักษาตัวรอดเป็นยอดดี	๒๔๘
รู้ไว้ไว้ว่าใส่บาแบกหาม	๒๔๙
รู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง	๒๔๙
เรียนผูกต้องเรียนแก้	๒๕๐
เรือขาดพาย นายขาดบ่าว	๒๕๐
เรือขาดหางเสือ	๒๕๐
เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน	๒๕๑
เรือล่มเมื่อจอด	๒๕๑
เรือใหญ่คับคลอง	๒๕๒
ฤ	
ฤกษ์เปลี่ยนแปลงสาร	๒๕๒
ฤกษ์เลี้ยงลิง	๒๕๓

ล

ล้วงคองเห่า	๒๕๔
ลอยชาย	๒๕๔
ละเลงขนมเบื้องด้วยปาก	๒๕๕
ลากหนามจุกช่อง	๒๕๖
ลางเนื้อชอบลางยา	๒๕๖
ลั่นกระดิ่งคางแข็ง	๒๕๗
ลูกไก่ในกำมือ	๒๕๗
ลูกขุนพลอยพยัก	๒๕๘
ลูกผีลูกคน	๒๕๘
ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น	๒๕๙
ลูกสมภารหลานเจ้าวัด	๒๖๐
ลูกเสื่อลูกจระเข้	๒๖๐
ลูกหม้อ	๒๖๑
ลูบหน้าปะจมูก	๒๖๑
เล็กพริกขี้หนู	๒๖๒
เลี้ยงช้างกินขี้ช้าง	๒๖๒
เลือกที่รักมักที่ชัง	๒๖๒
เลือกหนักมักได้แฉ่	๒๖๓

ว

วัดรอยตีน	๒๖๓
วันพระไม่มีหนเดียว	๒๖๔
วัวแกกินหญ้าอ่อน (ดูโคแก่ชอบกินหญ้าอ่อน)	

วัวเคຍขาม้าเคยขี่	๒๖๕
วัวลีมตีน	๒๖๕
วัวสันหลังหวะ	๒๖๖
วัวหายล้อมคอก	๒๖๗
วัวเห็นแก่หญ้า ชี้อ้าเห็นแก่กิน	๒๖๗
ว่าแต่เขาอึเหนาเป็นเอง	๒๖๘
ว่ายน้ําเข้าหาจระเข้	๒๖๙
ศ	
ศรศิลป์ไม่กินกัน	๒๗๐
ศอกกลับ	๒๗๐
ศิษย์มีครู	๒๗๑
ศึกหน้ํานาง	๒๗๑
เศรษฐียังรู้จักขัดไฟ	๒๗๒
ส	
สร้างวิมานในอากาศ	๒๗๒
สวมหน้ากากเข้าหากัน	๒๗๓
สวยแต่รูป จุบไม่หอม	๒๗๓
สวรรค์ในอก นรกในใจ	๒๗๓
สอนจระเข้ให้ว่ายน้ํา	๒๗๔
สอนหนังสือสังฆราช (ดู บอกรหนังสือสังฆราช)	
ส่อเสียดเปียดตะลุม	๒๗๔
สะเก็ดตีนเมรุ	๒๗๕
สัญชาติคางคก ยางหัวไม่ตกไม่รู้สึก	๒๗๕

ลับไม้ให้แก่นคอกา	๒๗๖
ลับเล่นเป็นเขียง	๒๗๖
ลาดโคลน	๒๗๗
ลาดน้ำรดกัน	๒๗๗
สามวันดีสี่วันไข้	๒๗๘
สาวใส่ให้กากิน	๒๗๘
สำเนียงส่อภาษา กิริยาส่อสกุล	๒๗๙
สิ้นเนื้อประดาตัว	๒๗๙
สิ้นไร่ไม่ดอก	๒๘๐
สิบเบี้ยใกล้มือ (ดู กำขี้ดีกว่ากำตด)	
สิบปากว่าไม่เท่าตาเห็น	๒๘๐
สิบแปดมงกุฏ	๒๘๐
สิบพ่อค้าไม่เท่าพระยาเลี้ยง	๒๘๑
สิบรู้ไม่เท่าชำนาญ	๒๘๒
สี่ขอให้ควายฟัง	๒๘๒
สี่ตีนยังรู้พลาด นักปราชญ์ยังรู้พลั้ง	๒๘๓
สุกเอาเผากิน	๒๘๓
สู้จนเย็บตา	๒๘๔
สุบเลือดสุบเนื้อ (ดู ขูดเลือด ขูดเนื้อ)	
เส้นผมบังภูเข	๒๘๔
เสน่ห์ปลลายจวัก	๒๘๕
เสียกำซ้ากอบ	๒๘๖
เสียกำได้กอบ	๒๘๖

เสียเกลือเนื้อเน่า	๒๘๗
เสียน้อยเสียยาก เสียมากเสียง่าย	๒๘๗
เสียรังวัด	๒๘๘
เสียมเขาคายให้ชนกัน	๒๘๙
เสียช้อนเล็บ	๒๙๐
เสียเผาจำศีล	๒๙๐
เสียหลายห้าง ช้างหลายโรง	๒๙๑
เสียนอนกิน	๒๙๒
เสียลากหาง	๒๙๒
เสียสิ้นตัว	๒๙๓
ใส่ตระกร้าล้างน้ำ	๒๙๓
ใส่ถ้อยร้อยความ	๒๙๔
ใส่สาแหวกเขวน	๒๙๔
ใส่หน้ายักษ์	๒๙๕
ใส่เดือนถูกขี้เก๋	๒๙๕
ใส่เป็นหนอน (ดู เกลือเป็นหนอน)	
ห	
หญ้าปากคอก	๒๙๖
หนอนบ่อนไส้	๒๙๖
หน้าเนื้อใจเสือ	๒๙๗
หน้าลิวหน้าขวาน	๒๙๗
หน้าไหวหลังหลอก	๒๙๘
หนามยอกอก	๒๙๘

หนามยอกเอาหนามบ่ง	๒๙๙
หนามแหลมไม่มีใครเสียม	๒๙๙
หนีเสือปะจระเข้	๓๐๐
หนูดกถึงข่าวสาร	๓๐๐
หนูดิดจั้น	๓๐๑
หมดเขี้ยวหมดงา	๓๐๑
หมดตำรา	๓๐๑
หมองตายเป็นระงู	๓๐๒
หมอบกระแด่	๓๐๒
หมอบราบคาบแก้ว	๓๐๓
หมากัดต่อยากัดตอ	๓๐๓
หมาขี้ไม่มีใครยกหาง	๓๐๔
หมาจนตรอก (ดู เสือสิ้นตัว)	
หมาถูกน้ำร้อน	๓๐๔
หมาลอบกัด	๓๐๔
หมาสองราง	๓๐๕
หมาหมู่	๓๐๕
หมาหยอกไก่	๓๐๕
หมาหวงก้าง	๓๐๖
หมาหัวเน่า	๓๐๖
หมาหางด้วน	๓๐๖
หมาเห็นข่าวเปลือก	๓๐๗
หมาเห่าไม่กัด	๓๐๗

หมาเห่าใบตองแห้ง	๓๐๗
หมายน้ำบ่อหน้า	๓๐๘
หมายมั่นปั้นมือ	๓๐๘
หมายหัว (ดู เอาปูนหมายหัว)	
หมี่กินฝิ่ง	๓๐๙
หมูเขาจะห้ามเอาคานเข้าไปสอด	๓๐๙
หมูในเล้า	๓๑๐
หมูในอวย	๓๑๐
หมูไปไก่มา	๓๑๑
หมูวัด	๓๑๑
หมูสนาม	๓๑๑
หมูอดซี่ไม่ได้	๓๑๒
หยิกเล็บเจ็บเนื้อ	๓๑๒
หลงไหลไม่ได้สับ	๓๑๓
หวานคอแรง	๓๑๓
หวานนอกขมใน	๓๑๔
หวานเป็นลมขมเป็นยา	๓๑๔
หวานล้นกินตาย	๓๑๕
หวานอมขมกลืน	๓๑๕
หอกข้างแคร่	๓๑๖
หักคอ	๓๑๖
หักด้ามพร้าด้วยเข่า	๓๑๖
หักล้า	๓๑๗

หัวกระไดไม้แห้ง	๓๑๗
หัวท้ายท้ายเกย	๓๑๘
หัวชนกำแพง	๓๑๘
หัวชนฝา (ดู หัวชนกำแพง)	
หัวเดียวกระเทียมลีบ	๓๑๙
หัวมังกุท้ายมังกร	๓๑๙
หัวไม่วางหางไม่เว้น	๓๒๐
หัวรำน้า	๓๒๑
หัวเรือใหญ่	๓๒๑
หัวล้านได้หัว	๓๒๑
หัวล้านนอกครู	๓๒๒
หัวหกกันขวิด	๓๒๒
หัวหลักหัวตอ	๓๒๓
หัวหายตะพายขาด	๓๒๓
หากินตามชายเฟื้อย	๓๒๓
หาตัวจับยาก	๓๒๔
หาทำยาก	๓๒๔
หาเลือดกับปู	๓๒๕
หาเศษหาเลย	๓๒๕
หาห้วงมาคล้องคอ	๓๒๖
หาหาใส่หัว	๓๒๖
หาบดึกว่าคอน นอนดึกว่านั้ง	๓๒๗
หายเข้ากลีบเมฆ	๓๒๗

หุงข้าวประทศดหมา	๓๒๘
หุผีจุมุมด	๓๒๙
หุพระยาตาแร้ง	๓๒๙
เห็นกงจักรเป็นดอกบัว	๓๒๙
เห็นขี้ดีกว่าไส้	๓๓๑
เห็นเข่าขึ้นคานหาม เอามือประสานกัน	๓๓๑
เห็นข้างขี้ ขี้ตามข้าง	๓๓๒
เห็นข้างเท่าหมู	๓๓๒
เห็นชายผ้าเหลือง	๓๓๓
เห็นดำเห็นแดง	๓๓๔
เหยียบขี้ไก่ไม่ฝ่อ	๓๓๔
เหยียบจุมุก	๓๓๕
เหยียบเต่าเต็มดิน	๓๓๕
เหยียบแผ่นดินผิด	๓๓๖
เหยียบเรือสองแคม	๓๓๗
เหลือบฝูงใหม่	๓๓๗
เหลียงแห	๓๓๘
เหล่อกกลางด	๓๓๘
เหลาจะขึ้นหัว	๓๓๙
เหม่มกะบี	๓๓๙
แหวกหญ้าให้งูขึ้น	๓๔๐
ให้ข้าวให้เกลือ ให้เรือให้พาย	๓๔๐
ให้ท้าย	๓๔๑

ให้เหยื่อเสื่อผอม	๓๔๒
อ	
อกใหม่ไส้ขม	๓๔๒
อดเปรี้ยวไว้กินหวาน	๓๔๓
อดแห้งอดแล้ง (ดู อดอยากปากแห้ง)	
อดอยากปากแห้ง	๓๔๔
อมพระมาพูด	๓๔๔
อมยาฟัน ฝนยาทา	๓๔๕
อยู่บ้านท่านอย่างนี้ดูตาย บั้นวิวบั้นควายให้ลูกท่านเล่น	๓๔๖
อยู่เรือนเหมือนก้อนเส้า ฝ้าเรือนเหมือนแมวคราว	๓๔๖
ออกจากแอกเข้าไถ	๓๔๗
ออกยักษ์ออกไซน	๓๔๗
ออกเรือหาถ่อ ตั้งหม้อหาพิน	๓๔๘
อ้อยเข้าปากข้าง	๓๔๘
อัฐยายซื้อขนมยาย	๓๔๙
อ้าขาผวาปีก	๓๔๙
อ้าปากก็เห็นลิ้นไก่	๓๕๐
อาบน้ำร้อนมาก่อน	๓๕๐
อาบเหงื่อต่างน้ำ	๓๕๑
อาภัพเหมือนปูน	๓๕๑
เอากุ้งฝอยไปตกปลากะพง	๓๕๒
เอาทองไปรูดกระเบื้อง	๓๕๓
เอาน้ำเย็นเข้าลูบ	๓๕๓

สำนวนไทย

๓๖๑

เอาเนื้อสู้เสื่อ	๓๕๔
เอาเนื้อหนูไปปะเนื้อช้าง	๓๕๔
เอาปูนหมายหัว	๓๕๕
เอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ (ดู เอาทองไปรู้กระเบื้อง)	
เอามะพร้าวหัวไปขายสวน	๓๕๕
เอามือชุกหีบ	๓๕๖
เอามือใส่พก	๓๕๖
เอาไม้ซีกไปงัดไม้ซุง	๓๕๗
เอาลูกเขามาเลี้ยง เอาเมียขงเขามาอม	๓๕๘
เอาหูไปนา เอาตาไปไร่	๓๕๘
โอดกาเหว่า	๓๕๙

รายชื่อหนังสือที่อ้างถึงในตัวอย่างสำนวนไทย

- กฎตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชในรัชกาลที่ ๑
 กากี้กลอนสุภาพ เจ้าพระยาพระคลัง (หน)
 กาพย์ห่อโคลง พระศรีมโหสถ
 ไกรทอง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ไกลบ้าน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ขุนช้างขุนแผน (ฉบับรัชกาลที่ ๒)
 ความสนุกในวัดเบญจมบพิตร หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล
 คาวี พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 โคลงนิราศสุพรรณ สนทรภู์
 โคลงโลกนิติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
 โคลงสุภาพิตเก่าและโคลงกระทู้สุภาพิต อ้างจากสำนวนไทยของกาญจนาศพนันธุ์
 โคลงสุภาพิตคำเปรียบ คัดจากวชิรญาณ
 โคลงสุภาพิตประจำภาพในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 เงาะป่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 จดหมายจางวางหรั้า น.ม.ส.
 จดหมายเหตุกรรมหลวงนรินทรเทวี
 จดหมายเหตุเสด็จประพาสมลายู พ.ศ. ๒๔๖๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกล้าเจ้าอยู่หัว
 ไซยเซษฐ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ตัดทูนล้อมวง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตำนานศรีปราชญ์ พระยาปริยัติธรรมธาดา

ไตรภูมิพระร่วง พระยาสิทธิ

ท้าวแสนปม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นิคมพจนานุกรมหอโคลง พระยาอุปทิศศิลปสาร

นิทานเรื่องทดลองความไหวพริบ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นิพนพานวังหน้า พระองค์หญิงกัมพูชาฉัตร

นิราศทวารวดี พระมหาฤกษ์

นิราศภูเขาทอง สุนทรภู่

นิราศเมืองปะเหลียน พระยาโสมณพัทลุงกุล (สว่าง ณ พัทลุง)

นิราศเมืองเพชร สุนทรภู่

นิราศหนองคาย หลวงพัฒนพงศ์ภักดี (ทิม สุขยางค์)

นิราศอิเหนา สุนทรภู่

บทเจรจาละครอิเหนา

บทดอกสร้อยครั้งกรุงเก่า

บทความพระราชนิพนธ์รามจิตติ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

อ้างจากสำนวนไทยของกาญจนาศันย์

บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ

บทละครเรื่องชิงนาง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครเรื่องปล่อยแก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครเรื่องปลุกใจเสือป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครเรื่องวิวาห์พระสมุทร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทสัทวา คุณพุ่ม

ประกาศรัชกาลที่ ๔

ปลูกใจเสื่อป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระบรมราโชวาท พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในการพระราชทานธง
 ประจำกองลูกเสือมณฑลพิษณุโลก

พระประทุมคำกลอน

พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ ถึงเจ้าพระยายมราช

พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ ถึงสมเด็จพระพันปีหลวง

พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสมณฑลปราจีนบุรี

พระอภัยมณี สุนทรภู่

พิเภกสอนบุตร

เพลงยาวความเก่า อ้างจากสำนวนไทย ของกาญจนาศพนธ์

เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติ คุณพุ่ม

เพลงยาวถวายโอวาท สุนทรภู่

ระเด่นลันได พระมหามนตรี (ทรัพย์)

ราชาธิราช เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

รามเกียรติ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

รามเกียรติ์ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

รำพันพิลาป สุนทรภู่

ละครไทยไปอเมริกา อ้างจากสำนวนไทยของกาญจนาศพนธ์

ลิลิตพระลอ

ลิลิตสามกรุง น.ม.ส.

เวนิสวานิช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศรีสวัสดิ์วัตร อ้างจากสำนวนไทยของกาญจนาคพันธุ์

สังข์ทอง พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

สังข์ศิลป์ชัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

สุภาษิตพระร่วง

สุภาษิตสอนเด็ก

สุภาษิตสอนหญิง

เสภาพระราชพงศาวดาร สุนทรภู่

เสภาพระราชวังสนั พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

หนังสือมิตรสกา อ้างจากสำนวนไทยของกาญจนาคพันธุ์

หนังสือลัทธิวิทยา อ้างจากสำนวนไทยของกาญจนาคพันธุ์

หนังสือวชิรญาณ อ้างจากสำนวนไทย ของกาญจนาคพันธุ์

อำนาจคือธรรม รามจิตติ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

อิลราชคำฉันท์ พระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์)

อิศรญาณภาษิต หม่อมเจ้าอิศรญาณ

อิเหนา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ วก ๑๖๑/๒๕๔๔

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสืออ้างอิง สำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพย

เพื่อสื่อสารแนวคิดที่มีคุณค่าจากอดีตสู่เยาวชน ผ่านทางสำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพย กระทรวงศึกษาธิการจึงพิจารณาเห็นสมควรแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสืออ้างอิง สำนวนไทย สุภาษิต คำพังเพย เพื่อให้ทราบที่มาและความหมายของ สำนวน สุภาษิต คำพังเพย ที่สะท้อนให้เห็นสภาพสังคม เศรษฐกิจ ความคิด ความเชื่อของคนไทยในอดีตเพื่อใช้เป็นหนังสืออ้างอิงสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโดยให้คณะกรรมการ ได้รับเงินรางวัลตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการให้รางวัลหรือค่าตอบแทนผู้จัดทำหลักสูตร หนังสือหรือคู่มือที่ใช้ในการเรียนการสอน พ.ศ. ๒๕๒๗ ดังรายชื่อต่อไปนี้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

๑. ศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล ที่ปรึกษา
๒. นายทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยู่ธยา ที่ปรึกษา
๓. อธิบดีกรมวิชาการ (นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์) ที่ปรึกษา
๔. รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายประสาธ สอ้านวงศ์) ที่ปรึกษา
๕. ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ ที่ปรึกษา
(นายวินัย รอดจ่าย)

คณะกรรมการ

๑. ศาสตราจารย์กฤษณา รัชมณี	ประธาน
๒. นางเพ็ญศรี จันทร์ดวง	กรรมการ
๓. นางจารุดี ฝิโลประการ	กรรมการ
๔. นางสาวใหม่ จบกมลศึก	กรรมการ
๕. นางอุไรวรรณ เนาวรุจิ	กรรมการ
๖. นางสาวไขสริ ปราโมช ณ อยุธยา	กรรมการ
๗. นางจิราภรณ์ ภัทราภาณุภัทร	กรรมการ
๘. นางบุษบา ประภาสพงศ์	กรรมการ
๙. นางสาวอิวราดี ไตลังคะ	กรรมการ
๑๐. นางสาวเน่งน้อย บุญยเนตร	กรรมการ
๑๑. นางสาวพริ้มเพรา คงชนะ	กรรมการ
๑๒. นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	กรรมการและเลขานุการ
๑๓. นางสาวสุชาดา กังวาลยศศักดิ์	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการ
๑๔. นายชยันต์ บุญพิโย	กรรมการและผู้ช่วย เลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔

(นายพนม พงษ์ไพบูลย์)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คณะผู้จัดทำ

กรรมการที่ปรึกษา

นายวิสุทธ์ บุษยกุล นายทองต่อ กล้ายไม้ ณ อยู่ธยา
 อธิบดีกรมวิชาการ (นายประพัฒน์พงศ์ เสนาฤทธิ์)
 รองอธิบดีกรมวิชาการ (นายประสาธ สอ้านวงศ์)
 ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาหนังสือ (นายวินัย รอดจ่าย)

ประธานกรรมการ

นางกุสุมา รัชชมณี

กรรมการผู้เรียบเรียงและตรวจขึ้นต้น

นางกุสุมา รัชชมณี

นางเพ็ญศรี จันทร์ดวง	นางจารุดี ฝโลประการ
นางสายไหม จบกมลศึก	นางอุไรวรรณ เนาวรุจิ
นางสาวไซสิริ ปราโมช ณ อยู่ธยา	นางจิราภรณ์ ภัทราภาณุภัทร์
นางบุษบา ประภาสพงศ์	นางสาวอิวราดี ไตลังคะ
นางสาวเน่งน้อย บุญยเนตร	นางสาวพริ้มเพรา คงชนะ

กรรมการและเลขานุการ

นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

นางสาวสุชาดา กังวาลยศศักดิ์ นายชยันต์ บุญพิโย

คณะบรรณาธิการ

นางกุสุมา รัชชมณี	นางเพ็ญศรี จันทร์ดวง
นางจารุดี ฝโลประการ	นางสาวพริ้มเพรา คงชนะ
นางสาวปริญญา ฤทธิ์เจริญ	นางสาวสุชาดา กังวาลยศศักดิ์
นายชยันต์ บุญพิโย	

ผู้ตรวจชำระสุดท้าย

นางกุสุมา รัชฆมณี

ถ่ายภาพปก

นายทวีพร ทองคำใบ

ออกแบบปก

นางสาวสละ กำทรัพย์

ภาพประกอบ

นายไพฑูรย์ บุญภานนท์

